

MARACi võrgustikutöö mudeli mõju hindamine

Ailen Lang, Epp Kallaste, Sten Anspal, Anu Rentel, Laura Kivi

2023

Sisukord

Lühikokkuvõte	5
Sissejuhatus.....	12
1 Statistiline ülevaade MARACi rakendamisest	14
1.1 MARACi juhtumite arv ja regionaalne jaotus.....	14
1.2 Ohvrite profiil.....	19
1.2.1 Sooline jaotus	19
1.2.2 Vanuseline jaotus.....	19
1.2.3 Alaealiste laste arv peres	20
1.3 MARACi juhtumite iseloomustus.....	21
1.3.1 Peamine vägivalla liik.....	21
1.3.2 Seos toimepanijaga	22
1.3.3 DASHi skoor	24
1.4 Politseimeetmete kasutamine ja kriminaalmenetlused	27
1.4.1 Politsei väljakutsed	27
1.4.2 Kriminaalmenetluste algatamine	32
1.4.3 Lähenemiskeeld.....	35
2 MARACi võrgustikutöö mudeli rakendamise mõju spetsialistidele ja ohvreid abistavatele võrgustikele	37
2.1 Sissejuhatus	37
2.2 MARACi tuumikud ja tuumikute liikmete arvud	37
2.3 MARACi töökorraldus	42
2.3.1 Tuumiku liikmete rollid	42
2.3.2 MARACi riskihindamine ja MARACi suunamine.....	53
2.3.3 MARACi koosolekute sagedus ja piisavus	62
2.3.4 MARACi kohustuslikud osad koosolekutel	67
2.3.5 Koosolekute efektiivsus ja koosolekute sisu.....	72
2.3.6 Toimepanijale suunatud meetmed	75
2.3.7 MARACi juhtumi lõpetamine ja selle järgsed tegevused	78
2.4 Rahulolu MARACi töökorraldusega ja muutused töökorralduses.....	80
2.4.1 Rahulolu töökorraldusega.....	80
2.4.2 Mõju töömeetoditele, töökoormusele ja ohvrile abi andmise võimalustele	81
2.4.3 Kriiside mõju MARACi töökorraldusele	86

2.5	Tugi, enesehoiukonto ja LSV e-kursus	89
2.5.1	Hinnang toe piisavusele	89
2.5.2	Enesehoiukonto kasutamine	91
2.5.3	LSV e-kursus	95
2.6	Vabatahtlikud.....	96
2.6.1	Sissejuhatus.....	96
2.6.2	Vabatahtlike arv, taust ja koormus MARACis	97
2.6.3	Vabatahtlike roll.....	100
2.6.4	Vabatahtlike töökorraldus ja töökoormus MARACis	108
2.6.5	Vabatahtlike areng, pakutud tugi, koolitused.....	114
3	MARACi mõju ohvrile.....	119
3.1	Sissejuhatus	119
3.2	Ohvri arusaam MARACist.....	119
3.3	Ohvri koostöö spetsialistidega	121
3.4	Ohvri osalemine MARACi koosolekul	124
3.5	MARACi mõju ohvri turvalisusele	129
3.5.1	MARACi tulemuslikkust vähendavad tegurid.....	131
3.5.2	MARACi kasutegurid ohvrile	136
4	LSV e-kursus.....	141
	Järeldused ja soovitused.....	145
	MARACi tuumikrühmad ja tuumikrühma liikmete roll.....	145
	MARACi ohvrite profiil ja riskihindamine	148
	Töö- ja halduskoormus ning andmekaitse	149
	Vabatahtlikud	151
	Ohvri turvalisuse suurendamine.....	152
	Lähisuhtevägivalla e-kursus	154
	Terminoloogia	155
	Metoodika	156
	MARACi seireandmete analüüs.....	156
	Intervjuud.....	157
	MARACi arendusmeeskond	157
	MARACi piirkondlike tuumikrühmade liikmed	157
	Vabatahtlikud.....	157
	Ohvrid, kes on osalenud MARACis.....	158

Küsitlus.....	158
Sihtrühmad ja küsimustiku koostamine.....	158
Valimite moodustamine.....	159
Küsitluse läbiviimine.....	159
Tuumikrühmade liikmete ja vabatahtlike küsitluse lõplike valimite kirjeldused	160
Lähisuhtevägivalla e-kursuse tagasiside analüüs.....	161
Kasutatud kirjandus.....	162

Lühikokkuvõte

Uuringus hinnatakse MARACi mudeli mõju lähisuhtevägivalla ohvritele, spetsialistidele ja abistavatele võrgustikele Eestis. MARAC (*Multi-Agency Risk Assessment Conference*) on võrgustikupõhine juhtumikorralduse mudel, mille eesmärk on tuvastada kõrge lähisuhtevägivalla riskiga ohvrid ja ennetada vägivalla raskeid tagajärgi. Uuring keskendub kahele peamisele küsimusele: milline on MARACi mõju võrgustikku panustavatele spetsialistidele, vabatahtlikele ja ohvritele ja kuidas MARACi efektiivsemaks muuta. Lisaks hõlmab uuring, milline on tagasiside lähisuhtevägivalla e-kursusele. Uuring põhineb MARACi seireandmete, MARACi tuumikute ja vabatahtlike küsitluste ja MARACi tuumikute liikmete, ohvrite ja vabatahtlike intervjuude analüüsil.

MARACi tuumikrühmade kooslus

Eestis oli uuringu läbiviimise hetkel (suvi 2023) 18 MARACi tuumikrühma, kuhu kuulus 137 spetsialisti. Igas maakonnas on tegutseb MARACi tuumik Tartu- ning Harjumaal tegutseb kaks tuumikut. Tuumikrühmade koosseisu kuuluvad igas piirkonnas sotsiaalkindlustusameti (SKA), politsei- ja piirivalveameti (PPA) ning prokuratuuri esindajad. Enamikus piirkondades on ka naiste tugikeskus (NTK) esindatud (puudub vaid kahes). Kohaliku omavalitsuse (KOV) esindaja on ligi pooletes tuumikrühmades. Teistes tuumikutes kaasatakse kohaliku omavalitsuse esindajaid juhtumipõhiselt. Nimetatud viis asutust (SKA, PPA, prokuratuur, NTK ja KOV) on kõik vajalikud MARACi võrgustiku toimimisel ja nende esindatus tuumikutes efektiivse abi pakkumisel hädatarvilik.

Soovitus: tuumikute liikmete asutuste kompositsioon (PPA, SKA, prokuratuur, NTK ja KOV) on sobilik ning võrgustike toimimiseks tuleb jätkuvalt tagada nende asutuste esindatus.

Osad tuumikrühmade liikmed tunnevad tuumikute töös vajadust lisaspetsialistide järele. Eelkõige nimetatakse tervise valdkonna spetsialiste. Ei ole üheselt selge, millises rollis ja alustel tervise valdkonna spetsialiste tuumikutesse kaasata. Tervise valdkonna spetsialisti ei vajata kõigis juhtumites ning ootused nende rollile erinevad tuumiku liikmete konsulteerimisest kuni sobivate meditsiiniteenuste pakkumiseni.

Soovitus: kaaluda, millised on võimalused ja millises rollis tervise valdkonna spetsialistide kaasamiseks MARACi ning anda juhised tuumikutele lisaspetsialistide kaasamiseks.

Osades tuumikrühmades on liiga palju liikmeid, eelkõige suuremates piirkondades, mis raskendab ohvrite osalemist koosolekutel ning ei järgi andmekaitse põhimõtet, mille järgi peaks olema ohvri infoga kursis minimaalne vajalik hulk inimesi.

Soovitus: hoida tuumikrühma liikmete arv (eriti koosolekutel) minimaalsena vältides võimalusel ühe asutuse esindamist mitme inimesega.

Olukord, kus tuumikrühma liige on samaaegselt nii asutuse esindaja MARACis kui ka ohvri vahetu toetaja või teenuse pakkuja ohvrile või kui ohvril on olnud tuumiku liikmega negatiivne kokkupuude enne MARACi, tekitab rollikonflikti ning mõnel juhul ka ohvrile ebamugavust ja ebaturvalist tunnet.

Soovitus: lisada MARACi juhendisse selged suunised, kuidas tuumik ja selle liikmed peaksid toimetama olukorras, kui tuumiku liige on MARACi koosolekul rollikonfliktis olukorras.

Enamus MARACi tuumikute liikmeid on osalenud MARACi tuumiku töös 3 aastat või kauem. Uued spetsialistid teavad vähem tuumikrühma liikmete rollidest ja vastutusest, MARACi töökorraldusest ning sellest, kuidas ja milliseid ohvrid MARACi suunatakse. Lühema staažiga tuumikute liikmed hindavad oma rollisulgust halvemini ning samuti on nende hulgas vähemad kasutanud enesehoiukonto võimalusi.

Soovitus: uute MARACi tuumikute liikmete lihtsamaks sisse elamiseks, soovitame nad suunata LSV e-kursusele, koostada neile lühikesed ning konkreetset juhendid, mis selgitavad tuumikute liikmete rolle, vastutust ja ülesandeid ning täiendavalt viia uus liige kurssi sellega, kuidas piirkonna MARAC töötab ja millised on võimalused saada abi ja tuge enesehoiuks.

Kohalike omavalitsuste roll MARACi tuumikutes ja koosolekutel ei ole alati selge, tekitades probleeme nii KOVi esindajatele kui ka teiste asutuste esindajatele. Erinevaid arusaamu ja kogemusi võib põhjustada see, kui teised tuumikute liikmed hindavad üle KOVi ressursse, või kui KOVi ametnikel on piiratud arusaam oma rollist ja võimalustest ohvrite toetamisel.

Soovitus: tuumikrühm toimib efektiivselt, kui osapoolte rollid on selged ja toimivad koostöös. Seetõttu soovitame kirjeldada täpsemalt KOVide võimalusi ja rolli ohvrite toetamisel ning selgitada seda täpsemalt kõigile osapooltele.

MARACi tuumikute toimimine

Tuumikrühma liikmed hindavad oma rolli selgust ja MARACi töökorraldust üldiselt kõrgelt. Valdavalt tunnetavad tuumikrühmade liikmed, et koostöö MARACis toimib hästi ning MARACi mudeli kasutuselevõtt parandas võimalusi aidata ohvrid ja koostööd teiste lähisuhtevägivalla ennetamisega tegelevate asutustega. MARAC parandas infovahetust asutuste vahel, mis omakorda aitab teenuseid paremini koordineerida. Ligikaudu kolmandik tuumikrühmade liikmetest tunneb, et MARAC muutis nende töömeetodeid. Töömeetodite muutust märkavad enim pikemaajalised MARACi liikmed.

Soovitus: MARAC on asjakohane ja vajalik koostööraamistik kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevate spetsialistide koondamisel ning soovitame jätkata MARACi arendamist.

MARACi koosolekud

MARACi tuumiku peamine koostöövorm on MARACi koosolek, mis toimub regulaarselt, tavaliselt kord kuus. Erakorralisi koosolekuid kutsutakse kokku vajadusel ja ressursside olemasolul. Valdav osa tuumikrühmade liikmetest peab koosolekute sagedust sobivaks. MARACi koosolekud järgivad kindlaid reegleid ja nende kohustuslikke elemente enamasti täidetakse. Koosolekute korraldus ja ajakasutus on tõhusad ning neid tuuakse teistele ümarlaudadele eeskujuks.

Soovitus: jätkata MARACi koosolekute läbiviimist praeguse ajakorralduse reeglistiku ja struktuuriga.

Eestis täidab MARACi juhi rolli eranditult PPA esindaja, koordinaatori rolli SKA esindaja ning protokollijaks on valdavalt PPA esindaja. MARACi juhi roll aga tekitab veidi segadust, sest on kujunenud pigem tehniliseks kui sisuliseks rolliks.

Soovitus: täpsustada MARACi juhi roll ja täiendavalt selgitada selle rolli sisu ja määramise aluseid tuumikrühmade liikmetele.

Ohvrite profiil ja riskihindamine MARACis

Kõrge riskiga lähisuhtevägivald on eelkõige naistevastane probleem. MARACi juhtumites on ohvrid valdavalt naised (95,8%) vanuses 35-50 (42,6%), kelle leibkonnas on alaealisi lapsi (72,3%). Samas näitavad seireandmed, et ohvrite profiil siiski varieerub ja kõrge riskiga lähisuhtevägivald hõlmab ka nooremaid ja vanemaid, ilma alaealiste lasteta ning meessoost ohvreid.

MARACi juhtumeid selekteeritakse riskihindamisega, milleks kasutatakse DASHi riskihindamise meetodit. Riskihindamist peavad tuumikrühmade liikmed valdavalt vajalikuks ning asjakohaseks. Seireandmetel on keskmine DASHi algskoor 14,9 punkti. Eestis võetakse MARACi ka juhtumeid, kus DASHi algskoor on alla kõrge riski lävendi (14 punkti).

DASHi küsimustik ei sobi kõigile kõrge riskiga vägivallajuhtumite sihtrühmadele ja alahindab vanemaealiste elukaaslaste või lapsevanema ja lapse vahelist või meessoost ohvrite riski.

Soovitus: luua sihtrühmadele sobivad riskihindamise instrumendid, et riske standardiseeritult ja objektiivselt hinnata sihtrühmades, kellele DASHi küsimustik terviklikult ei kohaldu.

Riske hindavad peamiselt SKA ohvriabi ja NTK esindajad, harvemini PPA esindajad. Teiste asutuste esindajatest tuumikute liikmed suunavad riskihindamise teostamise sageli SKAsse. DASHi riskihindamise ankeedi täitmise praktika varieerub lähtuvalt hindajate eelistustest ja ametkondlikest juhustest – osad täidavad DASH küsimustiku ohvri juuresolekuta info põhjal, mis nad ohvriga vabas vormis vestluses said, teised näevad, et küsimustik tuleb täita, küsides ohvrit küsimustikus olevad küsimused otse.

Soovitus: kuna DASHi ankeedi täitmise metoodika sõltub täitjast, soovitame kaaluda, kas on vajalik DASHi täitmise viisid täpsemalt määratleda ja praktikad ühtlustada.

MARACi juhendmaterjal määratleb, et juhtumi lõpetamisel tuleb ohvri riske uuesti hinnata, kuid ligikaudu pooled MARACi tuumiku liikmetest ei tea, kui sageli see tegelikult toimub ning ka intervjueeritud ohvrid ei teadnud, kas hindamine tehti. MARACi seires on andmed lõpetamise riskihindamise kohta lünklikud. Seega MARACi lõpetamisel ei hinnata riske regulaarselt, mis takistab MARACi mõju seiramist ja hindamist, aga ka kindlust, et riskid maandati.

Soovitus: määratleda juhtumi lõpetamisel riskihindamine ja tulemuste dokumenteerimine kohustuslikuna.

Töö- ja halduskoormus ning andmekaitse

MARAC suurendab ligikaudu 60% tuumikute liikmete hinnangul üldist töökoormust, eriti PPA ja SKA esindajatel, kes täidavad mitmeid rolle. MARACi koosolekute tegevustest jääb mõnikord osaliselt täitmata konfidentsiaalsuslepinguga seotud protseduur. Konfidentsiaalsust peavad tuumikute liikmed vajalikuks ja oluliseks, kuid soovitakse protseduuri kohandusi, mis vähendaks töö- ja halduskoormust.

Soovitus: kaaluda konfidentsiaalsusleppega seonduva protseduuri muutmist bürokraatia vähendamiseks, arvestades seejuures, et täidetakse kohustuslikke andmekaitse nõudeid.

Konfidentsiaalsusleppe sõnasõnaline täitmine takistab tõhusat teabe jagamist tuumiku liikmetelt teistele ametnikele. Selline info jagamine on vajalik juhul, kui infot vajavad asutuse siseselt kolleegid oma tööülesannete täitmiseks, näiteks ohvritele teenuste pakkumise korraldamine ja politseitöö juhtumitega tegelemine.

Soovitus: kohandada konfidentsiaalsuslepingu teksti ja luua tuumikute liikmetele regulatsioonidega kooskõlas olev lahendus, kuidas nad saavad koosolekutel jagatud teavet edastada oma asutuse teistele töötajatele, kellel seda on vaja tööülesannete täitmiseks.

Turvalisusplaani koostamine MARACis tekitab vastakaid arvamusi ja erinevusi selle vormistamises. Kuigi kõikides tuumikutes peetakse turvalisusplaani koostamist ja täitmist oluliseks, siis mõned MARACi tuumikud ei vormista turvalisusplaani eraldi dokumendina ning mõnes ei eristata turvalisusplaani koosoleku protokollist. MARACi juhendmaterjalis ei ole selgelt määratlenud kohustust koostada turvalisusplaan eraldi dokumendina, kuid vastavalt juhtumikorralduse põhimõtetele näeb MARACi arendusmeeskond selle vajadust. Erinevate dokumentide koostamine toob halduskoormuse ohvriabitöötajatele, seega on oluline selgemalt määratleda turvalisusplaani nõuded, kuid leida ka viise halduskoormuse vähendamiseks.

Soovitus: tuumikrühmadele selgemalt välja tuua turvalisusplaani eesmärk, vormistamise põhimõtted ja nõuded ning selgitada nende vajadust. Seejuures kaaluda võimalusi, kuidas vähendada dokumentatsiooniga kaasnevat halduskoormust ohvriabitöötajatele.

Vabatahtlikud

SKA nimekirjas oli 2023. aasta suve seisuga 64 MARACi vabatahtlikku, kellest 32 oli MARACi juhtumiga töötamise kogemus. Vabatahtlike värbamist ja koolitamist haldab SKA vabatahtlike koordinaator ning MARACi juhtumitesse kaasatus toimub vabatahtlike koordinaatori ja piirkondliku ohvriabitöötaja koostöös. Seetõttu peavad ohvriabitöötajad saama hästi aru vabatahtlike kaasamise põhimõtetest ja nende rollist. Vabatahtlikud ja tuumikrühmade liikmed mõtestavad üldiselt vabatahtlikku rolli sarnaselt MARACi juhendmaterjalis kirjeldatule. Vabatahtlike kaasamine MARACi juhtumitesse erineb piirkonniti ja toimub juhtumipõhiselt, kus vabatahtliku roll ja ülesanded sõltuvad kontekstist ja juhtumist. Vabatahtlike peamiseks rolliks on praktikas kujunenud psühhosotsiaalse toe pakkumine, kuid selle ulatus ja selgus vajavad täpsustamist. Samuti vajab täpsustamist, kas vabatahtlik on võrgustikus ohvri esindaja, juhtumipõhine spetsialist või SKA ohvriabi vabatahtlik psühhosotsiaalse toe teenuse pakkuja.

Soovitus: vabatahtlike kaasamise suurendamiseks ja lihtsustamiseks koondada ohvriabitöötajatele vabatahtlike kaasamise positiivsete praktikate näited, kus tuuakse selgelt välja, vabatahtlike ülesanded ja mida on vabatahtlikud vajanud nende ülesannete täitmiseks.

Vabatahtliku ja ohvri suhtlus ning koostöö eeldavad sobivust, mis võib sõltuda teguritest nagu vanus, emakeel, sugu jms. Sobivate profiilidega vabatahtlike leidmine kõikidele MARACi juhtumitele võib olla keeruline, näiteks esineb puudus vene keelt emakeelena kõnelevatest vabatahtlikest või sobilikest vabatahtlikest meessoost ohvritele.

Soovitus: suurendada vabatahtlike mitmekesisust, et oleks võimalik leida sobiva profiiliga vabatahtlik konkreetsetele juhtumitele.

Vabatahtlikud suhtlevad ohvriga peamiselt telefoni teel või silmast-silma kohtumistel. Praegune vabatahtlikele võimaldatud suhtlusvahend, nuputelefon, tekitab ebamugavusi ja piirab efektiivset suhtlust ohvriga. Sellele probleemile on vabatahtlikud otsinud lahendusi isiklike telefonide kasutamise ja mitme sim-kaardiga.

Soovitus: selgitada välja, millised on võimalused muuta telefoni teel suhtlemise vahendid vabatahtlikele mugavamaks ning tutvustada neile erinevaid võimalusi.

Intervjueeritud vabatahtlikud tõid välja vajaduse kaasaegsemate suhtluskanalite järele, näiteks sotsiaalmeedia ja muud virtuaalsed kanalid, milleks praegu puuduvad süsteem ja turvalised võimalused.

Soovitus: töötada välja süsteem, kuidas vabatahtlikud saaksid suhelda ohvritega telefonikõnedele alternatiivsete virtuaalsete suhtluskanalite kaudu.

Ohvri turvalisuse suurendamine

Seireandmed viitavad politsei sekkumise vähenemisele MARACi järgselt - politseiväljakutsete arv enne MARACi kaasamist ja pärast MARACi lõpetamist keskmiselt väheneb. MARACi mõju ohvri turvalisuse suurendamisele hindasid tuumikute liikmed ja vabatahtlikud keskmiselt kõrgelt, kuid hinnangute varieeruvus on suur. 10 palli skaalal hindasid ohvri turvalisuse suurenemist tuumikrühmade liikmed keskmiselt 7,8 ja vabatahtlikud keskmiselt 7,6 palliga. Hinnangute varieerumist tingib see, et juhtumid erinevad ja turvalisuse suurenemist on raske hinnata, sest see sõltub paljudest teguritest.

Tuumikrühmad näevad MARACis mitmeid eeliseid võrreldes olukorraga, kui MARACi ei oleks. Kokkuvõtvalt hindavad tuumikute liikmed MARACi eelistena järgmisi: laialdane tugi ohvrile; ohvrile info koondumine ühte allikasse (pole vajadust pöörduda eraldi erinevate asutuste poole); tuumikute liikmetel põhjalik informatsioon juhtumi kohta; ohvrile pakutavate teenuste ja toe kiirem koordineerimine; traumateadlik suhtlus ohvriga. Osad intervjueeritud ohvrid neid eeliseid aga ei tunnetanud. Peamiselt tõid ohvrid kasuteguritena välja kitsamalt konkreetseid teenuseid ja tugimeetmeid (näiteks psühholoog/teraapia ohvrile endale või lapsele, 112 kiirreageerimise nimekirja lisamine), aga ka konkreetseid nõuandeid ja vastuseid küsimustele, mida nad said MARACi kuuluvatelt spetsialistidelt (näiteks lastekaitsega perelepitus, prokuröri abi menetluses jms).

MARACi tulemuslikkust vähendavate teguritena näevad tuumikute liikmed, et MARAC ei paku piisavalt ressursse ohvrite abistamiseks ning protsessides esineb aeglust ja õiguslikke takistusi. Kohati kahtlevad tuumikute liikmed MARACi tõhususes ja tunnevad, et teevad MARACis seda sama, mida nad teeksid MARACi väliselt. Mõnikord tajuvad tuumikrühmade liikmed, et võimalused ohvrite abistamiseks MARACi kaudu on ammendunud, eriti juhtudel, kus ohvril on sõltuvusprobleeme, esineb ohvri ja toimepanija vastastikust vägivalda või muid keerulisi asjaolusid. Kohati kahtlevad tuumikute liikmed, kas MARACi suunatud juhtum on ikka kõrge riskiga ning esines ka kahtlust, kas ohver räägib tõtt. Mõned intervjueeritud ohvrid tundsid, et MARACi tuumikrühm neid ei uskunud ega mõistnud. Eelnevast nähtub, et tuumikutel esineb raskusi keeruliste juhtumite lahendamisel ja kohati on taasohvristavaid hoiakuid ning seetõttu vajavad MARAC-i tuumikud rohkem tuge ja koolitust.

Soovitus: tagada, et MARACi tuumikute uued liikmed läbivad LSV (baas) e-kursuse ning selgitada välja, kas MARACi tuumikute liikmed vajavad veel spetsiifilisemaid koolitusi (nt võrgustikutöö, sõltuvushäiretega ohvri toetamine jne). Koostöös tuumikutega selgitada välja täpsemalt peamised probleemkohad ja olukorrad, kus tuumikute liikmed tunnevad MARACi võimaluste ammendumist spetsiifiliste vajadustega ohvrite abistamisel. MARACi arendusmeeskonna toel ja/või asutuse siseselt pakkuda spetsialistidele tuge ja võimalusi nii teadmiste ja oskuste täiendamiseks kui ka sobivate lahendusideede välja töötamiseks.

Ohvri tunnetus MARACi protsessist

Ohvrite arusaam MARACist on pealiskaudne ning kohati on neile hägune, millist kasu MARAC neile tõi, kuna neil puudub selge arusaam MARACi toimimisest, eesmärkidest, võimalustest ja oma rollist. Samuti esines intervjueeritud ohvrite hulgas teadmatust, kas ja millal MARACis nende juhtum lõpetati.

Soovitus: selgemini kommunikeerida ohvrile: MARACi sisu ja eesmärgid ohvrite vaatest, ohvri võimalus osaleda MARACi koosolekul ning ohvri roll koosolekul, ohvri juhtumi lõpetamine MARACis.

Peamiselt suhtlevad ohvrid MARACi tuumiku liikmeks oleva ohvriabi töötajaga ning on selle suhtlusega rahul. Kogemused ja kokkupuuted teiste tuumikrühma liikmetega toimuvad valdavalt MARACi koosolekutel ning erinevad, hõlmates nii positiivseid kui ka negatiivseid näiteid. Osa ohvritest tundsid, et said tuumikrühma liikmetelt palju toetust, nõuandeid ja julgustust. Teised aga tunnetasid spetsialistide passiivsust, ohvri mitte uskumist ning vähest juhendamist ja nõustamist. MARACi tuumikrühmades erinevad isiklikest eelistustest ja varasematest kogemustest lähtuvad arvamused ning praktikad ohvrite kaasamisest koosolekutele.

Soovitus: selgitada välja ohvrite MARACi koosolekutele kaasamise head praktikad ja luua ühtsed põhimõtted, mille alusel otsustada ohvrite kaasamine MARACi koosolekutele. Lisaks töötada välja juhised ohvrite kaasamisel tekkivate olukordade lahendamiseks.

Lähisuhtevägivalla e-kursus

Lähisuhtevägivallaga tegelevatele spetsialistidele on loodud e-kursus, et tõsta teadlikkust, avades lähisuhtevägivalla olemust, tutvustades abistamise põhimõtteid ning pakkudes suuniseid, kuidas käituda olukorras, mis vajab kiiret ja otsustavat sekkumist. Kursuse oli 2023. aasta septembri lõpu seisuga läbinud 114 inimest. Kursuse tagasiside ankeedi täitis neist 23 inimest. Enamik hindas kursust positiivselt, kiites selget sisu, kergesti jälgitavat ülesehitust, mitmekülgset ja praktilisust. Probleemidena ilmnisid tehnilised takistused veebikeskkonnas, kursuse mahukus ja selgusetus, palju selle läbimiseks aega kulub ning keelekasutuse ja õigekirja probleemid kursuse materjalides.

Soovitus: tuvastada ja lahendada tehnilised probleemid, seejuures eristades, mis on seotud kursuse veebiplatvormiga ja mis võivad olla tingitud seadmest, mida kursuse läbija kasutab. Viimase puhul tuua õppijatele välja võimalikud lahendused tehniliste takistuste vältimiseks. Samuti soovitame kaaluda võimalusi selgemalt välja tuua kursusele kuluv ligikaudne aeg, seda nii õpjuhises kui ka võimalusel õppekava moodulite alguses tuua välja sellele moodulile kuluv aeg keskmiselt. Lahendamist vajavad ka õigekirja ja keelekasutuse probleemid kursuse materjalides.

Terminoloogia

MARACiga seonduvate rollide ja protsesside terminoloogia ja definitsioonide sõnastus varieerub dokumentides. Samuti erineb terminite kasutus ning nende mõtestamine tuumikrühmade liikmete hulgas. See võib nii uutel liikmetel kui ka MARACi välistel, kuid protsessiga kokkupuutuvatel ametnikel, tekitada arusaamatusi.

Soovitus: ühtlustada MARACi juhendmaterjalides kasutatav terminoloogia.

Sissejuhatus

Lähisuhtevägivald on tõsine sotsiaalne probleem, mis avaldab sügavat mõju ohvritele ja ühiskonnale laiemalt. 2022. aastal registreeriti Justiitsministeeriumi andmetel¹ 3244 perevägivallakuritegu ning perevägivallaga seotud tapmiste ja mõrvade ning nende katsete arv oli 7. Eesti on tunnistanud lähisuhtevägivalla tõsidust ning on võtnud mitmeid samme, et paremini kaitsta lähisuhtevägivalla ohvreid ja ennetada uusi juhtumeid. 2014. aastal allkirjastas Eesti naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ehk nn Istanbuli konventsiooni, mis seab liitunud riikidele kohustuse pakkuda tuge ja teenuseid ning juurutada ühiskonnas hoiakut, et naistevastasel ja peresisesel vägivallal pole õigust ega kohta. Siseministeerium ja Sotsiaalkindlustusamet kutsusid lähisuhtevägivallaga tegelemiseks ellu Euroopa Sotsiaalfondi rahastusega projekti „Riskis olevate perede, sealhulgas lähisuhtevägivalla all kannatavate perede väljaselgitamine ning nende probleemide lahendamine võrgustikutöö meetodil”. Projekti raames arendati ja katsetati kõrge lähisuhtevägivalla riskiga tegeleva MARACi mudeli sobivust Eestile.

MARAC (Multi-Agency Risk Assessment Conference) on võrgustikupõhine juhtumikorralduse mudel, mille eesmärk on tuvastada kõrge lähisuhtevägivalla riskiga täisealised ohvrid², vähendada lähisuhtevägivalda ja selle raskeid tagajärgi, kindlustades ohvrite kaitse läbi võrgustikutöö, mis hõlmab mitmeid asutusi ja spetsialiste. MARACi mudelit hakati Eestis katsetama ja etapiliselt rakendama alates 2016. aastast ja võeti laiemalt üle-eestiliselt kasutusse 2019. aastal. Seni pole aga MARACi mudeli toimimist ja selle mõju ohvritele ja valdkonna spetsialistide tööpraktikale Eestis uuritud, kuid mudeli edasiseks arendamiseks on vajalik selgitada välja praegused kitsaskohad ja positiivsed praktikad.

Uuringu eesmärk on hinnata MARACi võrgustikutöö mudeli rakendamise mõju seotud sihtrühmadele, kelleks on ohvrid, spetsialistid ning ohvreid abistavad võrgustikud. Mõju ohvrile väljendub nii protsessis kui ka selle tulemusel ehk kuidas ohver tundis ennast MARACi vältel ja järel ning kui edukalt tema juhtum lõppkokkuvõttes lahendati. Keskendudes spetsialistidele ja MARACi võrgustikule, keskendume mõjule pigem tööprotsessis ehk kui efektiivselt võrgustikutöö toimib ning kuidas see mõjutab igat spetsialisti. Uuringu fookuses on kolm peamist küsimust:

1. Millist mõju on MARACi võrgustikutöö mudeli (sh MARACi vabatahtlike) rakendamine avaldanud ohvrile, spetsialistidele ja ohvreid abistavatele võrgustikele?
2. Mis suurendaks edaspidi MARACi võrgustikutöö efektiivsust ohvrite abistamisel?
3. Milline on tagasiside Sotsiaalkindlustusameti loodud lähisuhtevägivalla e-õppe kursusele? Millised on soovitusel selle efektiivsuse tõstmiseks?

¹ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022.

<https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/>

² MARAC on mõeldud täisealistele ohvritele, kuid võetakse ka alla 18-aastased ohvrid, kui nad on partneri või ekspartneri kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrid.

Uuring põhineb nii kvantitatiivsete kui kvalitatiivsete andmete analüüsil. Kvantitatiivsete andmetena kasutame MARACi seireandmeid, mida täiendati politsei väljakutsete ja kriminaalmenetluste algatamise andmetega ning MARACi võrgustiku tuumikrühmade ning vabatahtlike küsitluste andmeid. Kvalitatiivsed andmed kogusime intervjuudega MARACi võrgustiku tuumikrühmade liikmetelt, ohvritelt ja vabatahtlikelt.

Uuringu raporti esimene peatükk annab statistilise ülevaate MARACi rakendamisest seireandmete põhjal. Teises peatükis avame küsitluste ja intervjuude põhjal MARACi võrgustikutöö mudeli rakendamise mõju tuumikrühmade spetsialistidele ja ohvreid abistavatele vabatahtlikele. Kolmandas peatükis keskendume MARACi tunnetuslikule mõjule tuumikrühmade liikmete ja ohvrite vaatest. Neljas peatükk käsitleb lähisuhtevägivalla e-kursuse läbinute tagasisidet kursusele. Viimases peatükis anname ülevaate uuringu olulisematest tulemustest ja neist järelduvatest soovitustest. Uuringu metoodika esitame raporti lisas.

1 Statistiline ülevaade MARACi rakendamisest

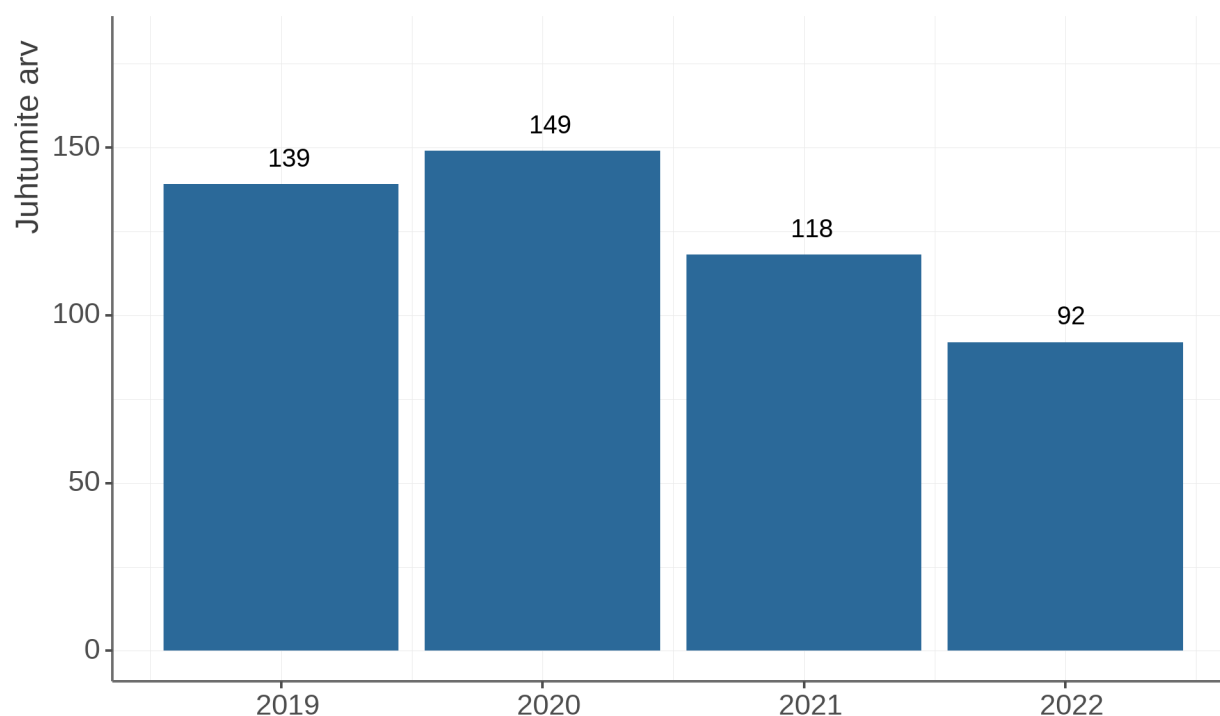
1.1 MARACi juhtumite arv ja regionaalne jaotus

Järgnevalt anname ülevaate SKA poolt kogutavatest seireandmetest, kuhu on koondatud info MARACi juhtumite kohta.

Andmestikus sisalduvad juhtumid, mille alguskuupäev langeb perioodi 2019-2022 (kokku 498 juhtumit). Juhtumite arv on viimastel aastatel mõnevõrra vähenenud - kui aastal 2020 oli juhtumeid 149, siis 2022. aastaks oli see kahanenud 57 juhtumi võrra ehk 38,3%.

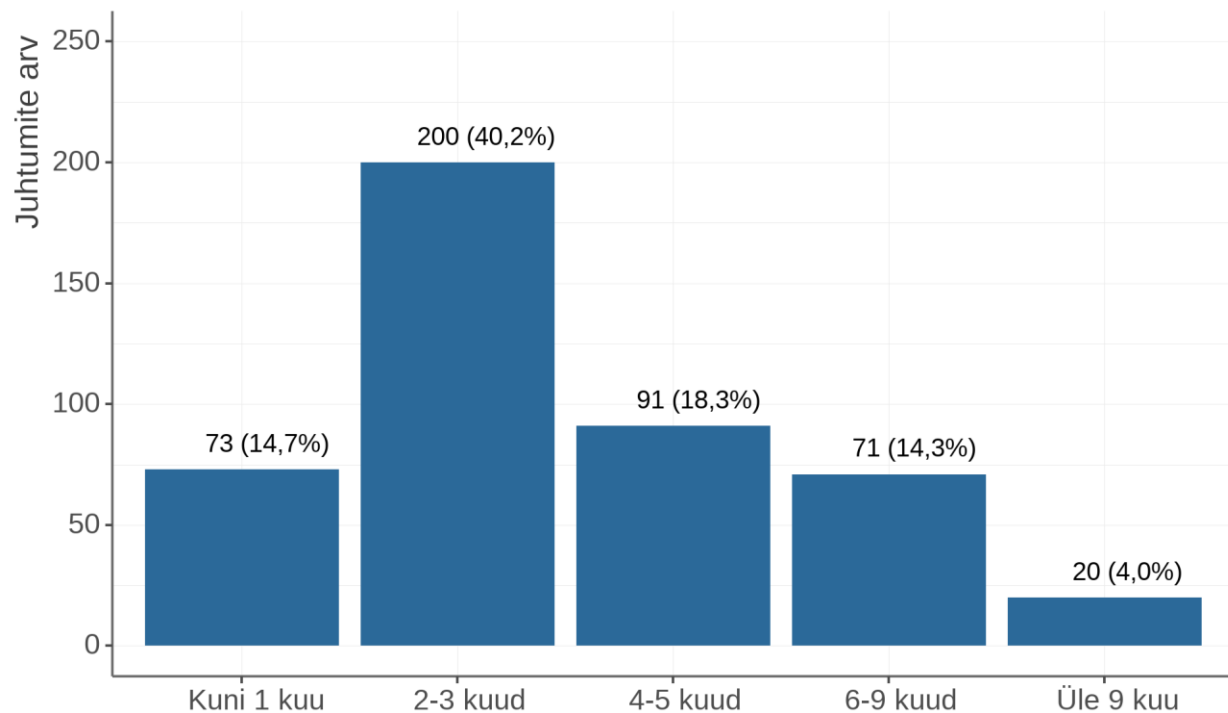
Reeglina on selles ajavahemikus ohver suunatud MARACi mudelisse ühel korral, 10 korral on isik suunatud MARACi korduvalt, kuna riskid on uuesti tõusnud.

Joonis 1. MARACi juhtumite arv aastati, 2019-2022

Enamiku (54,8%) juhtumite kestus on alla 3 kuu, juhtumeid kestusega üle 9 kuu on 4%.

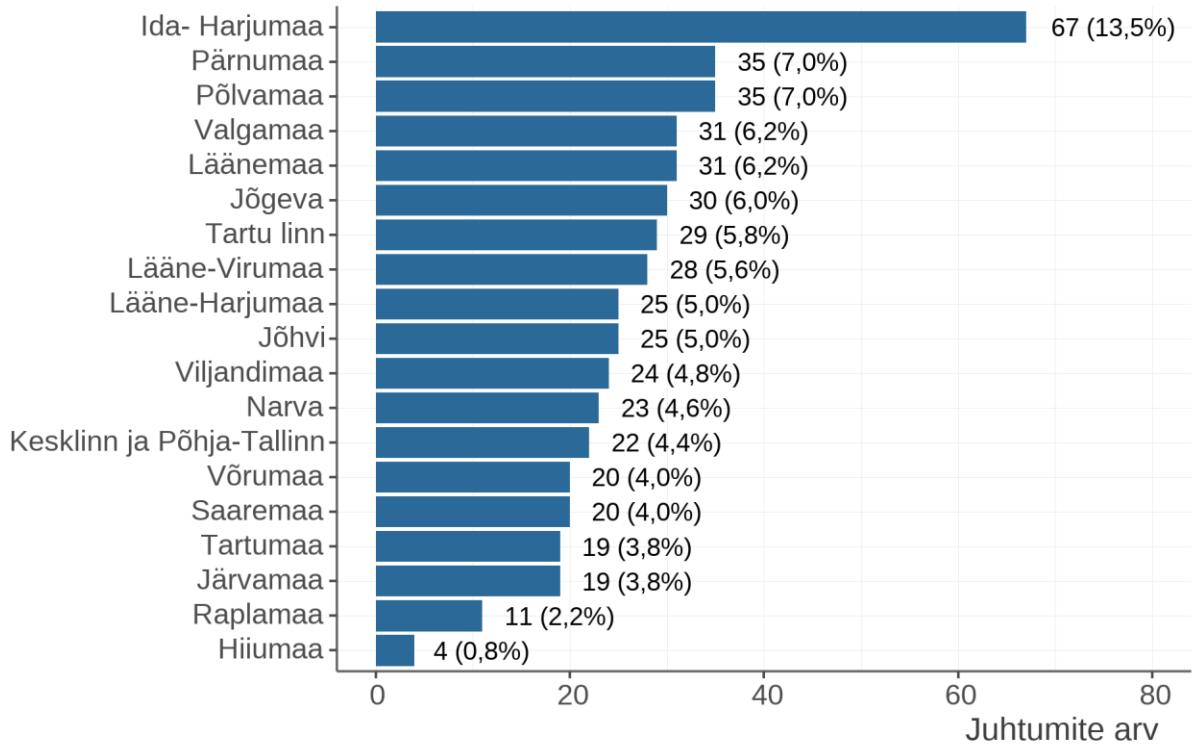
Joonis 2. MARACi juhtumite kestus

Piirkonnad on seireandmestikus valdavalt märgitud maakondadena, eristades osasid piirkondi ka detailsemalt. Nii on Harjumaa puhul eraldi vaadeldud Lääne- ja Ida-Harjumaad. Ida-Harjumaa sisaldab ka Tallinna idapoolseid asumeid, eraldi piirkonna moodustavad kesklinn ja Põhja-Tallinn (sellist jaotust kasutati aastani 2021). Ida-Virumaal on eraldi välja toodud Narva ja Jõhvi. Tartu maakonnas eristatakse eraldi Tartu linna ja ülejäänud maakonda.

Suurima juhtumite absoluutarvuga piirkond on Ida-Harjumaa (67 juhtumit). Vähim on juhtumeid Hiiumaal (4 juhtumit), ka Raplamaa eristub teistest väiksema juhtumite arvuga.

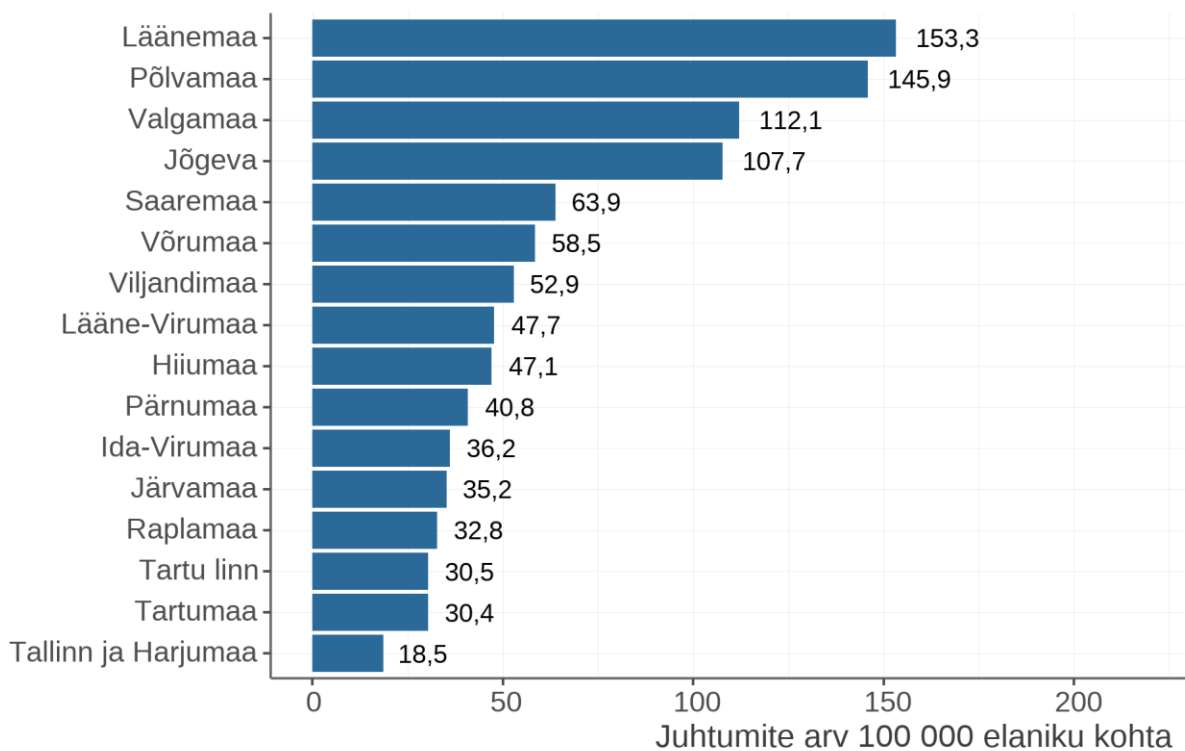
Joonis 3. MARACi juhtumite arv piirkonniti ja osakaal juhtumite koguarvust

Juhtumite absoluutarv peegeldab aga tõenäoliselt ka piirkonna rahvaarvu (nt on väikseima juhtumite arvuga Hiiumaa ka Eesti väikseima rahvaarvuga maakond). Seetõttu on mõistlik suhestada juhtumite arv ka piirkonna rahvaarvu. Kuna kõigi piirkondade kohta (nt Ida-Harjumaa) kohta pole statistika rahvaarvu kohta teada, on järgnevalt grupeeritud piirkondi kokku.

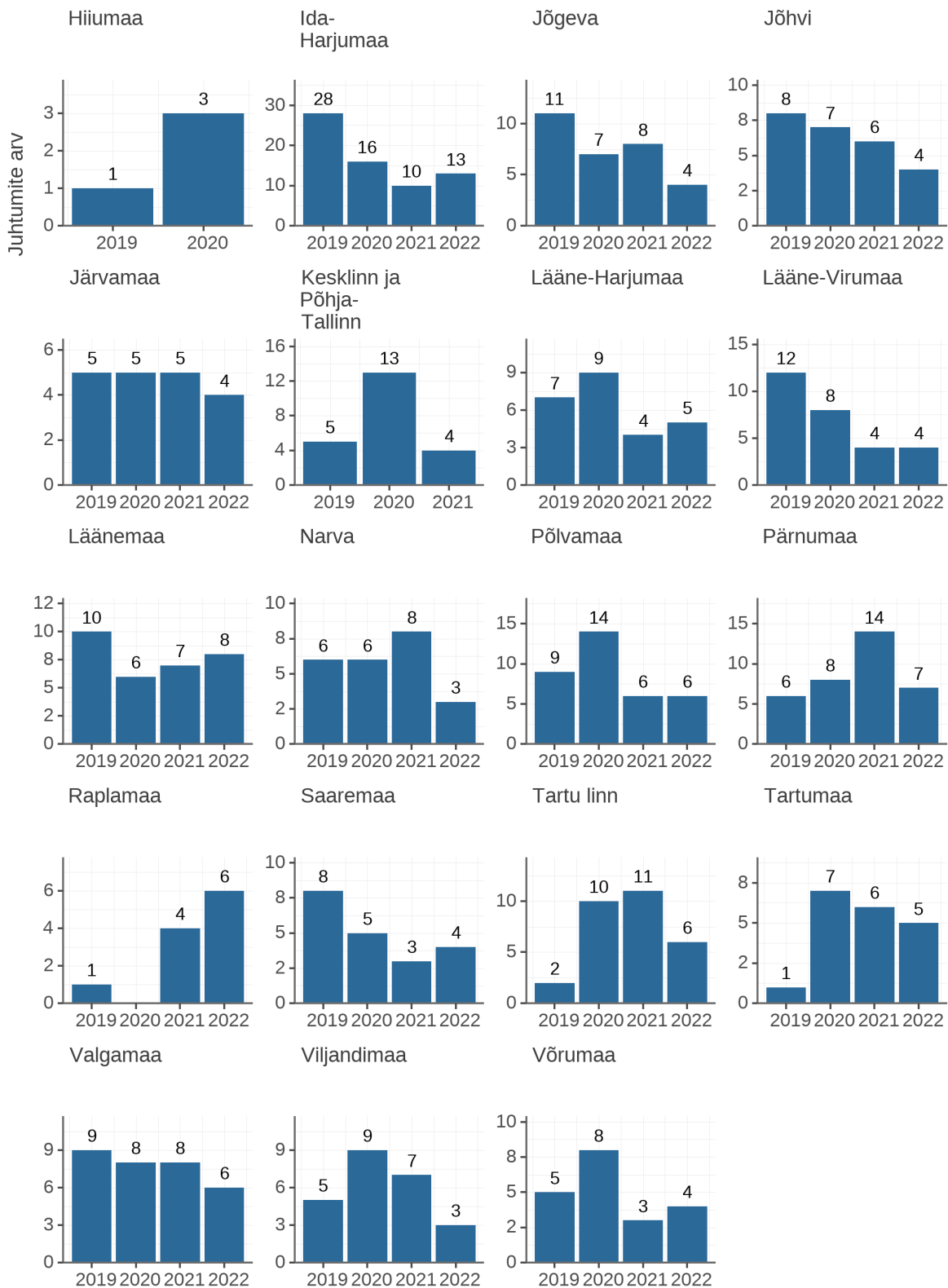
Järgneval joonisel on esitatud juhtumite arv 100 000 elaniku kohta. Suurima juhtumite osakaaluga kerkib esile Läänemaa. Järgnevad Põlva- ja Valgamaa, kes on ka juhtumite absoluutarvude esiviisikus. Väiksem on juhtumite osakaal elanikkonnas Tallinnas ja Harjumaal ning Tartumaal.

Joonis 4. MARACi juhtumite arv 100 000 elaniku kohta maakonniti

Piirkondlikke trende on raske välja tuua, kuna juhtumite arv aastas on enamikus piirkondades küllalt väike. Seetõttu ei ole selge, kas tegu võib olla juhuslike kõikumiste või süstemaatiliste suundumustega. Seejuures on piirkondi, kus mõnel aastal ei olnud ühtegi juhtumit: Valgamaal 2020. aastal, Hiiumaal 2021. ja 2022. aastal ning kesklinnas ja Põhja-Tallinnas 2022. aastal.

Joonis 5. MARACi juhtumite arv aastas piirkonniti, 2019-2022

Kokkuvõttes vähenes MARACi juhtumite arv Eestis tervikuna 57 juhtumi võrra ehk 38,3%, kui võrrelda 2020. ja 2022. aastat. Keskmiselt oli 2020. aastal tuumiku kohta 8 juhtumit ja 2022. aastal 5. Piirkonniti ei ilmne ühtset trendi juhtumite arvude dünaamikas, kuna ühe tuumiku juhtumite arv on väga väike. Ühe juhtumi lisandumine või ära jäämine mõjutab juba trendi kujunemist. Seega, kuigi Eestis tervikuna tundub olevat selge MARACi juhtumite languse trend, siis piirkondlikes võrgustikes ei ole see üheselt tuvastatav. MARACi juhtumite näol on tegemist harvaesineva nähtusega, mis vaatlusalusel neljal aastal puudutas 0,2-0,02% piirkonna elanikkonnast. Ei kujune välja selget seost, et suurema rahvaarvuga piirkonnas oleks MARACi juhtumeid rohkem või vähem kui väiksema rahvaarvuga piirkonnas.

1.2 Ohvrite profiil

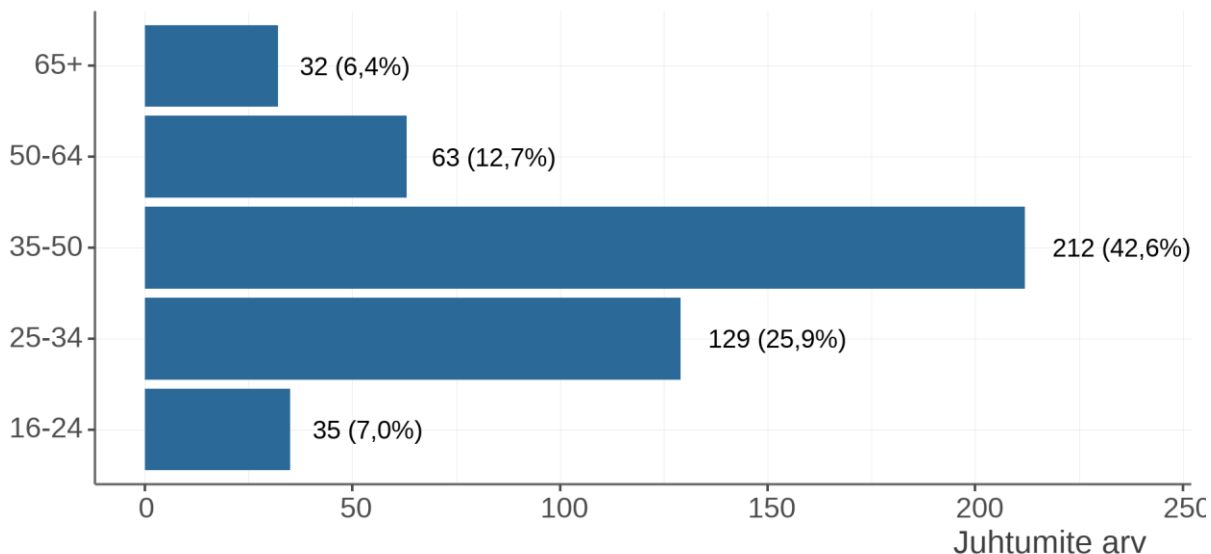
1.2.1 Sooline jaotus

Ohvri sugu on 95,8% juhtudest naine. Vägivalla toimepanija sugu on enamikul juhtudest märkimata (enne 2022. aastat toimunud juhtumite puhul puudub toimepanija soo info täielikult). Vaid 40 juhul on toimepanija sugu märgitud, neist 37 (92,5%) ehk valdavalt enamikul juhtudest on toimepanijaks mees. Kuigi toimepanija soo kohta pole seireandmestikus süstemaatiliselt kandeid tehtud, on teada, et valdavalt on toimepanijaks ohvri praegune või endine partner. Arvestades, et LGBTQ ohvraid pole olnud, saab järeldada, et toimepanijaks on valdavalt mehed.

1.2.2 Vanuseline jaotus

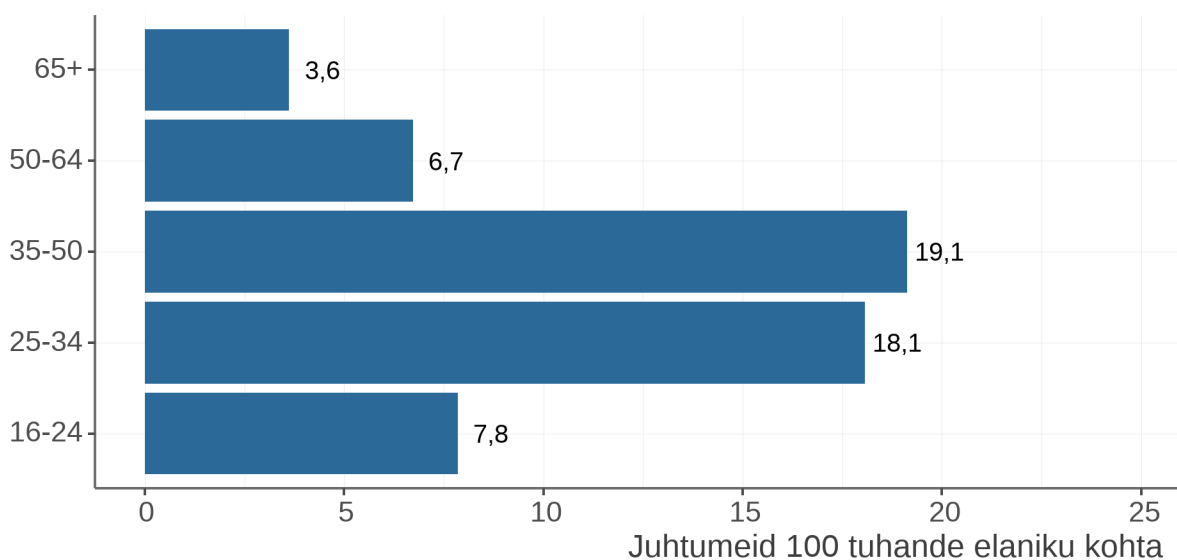
Info ohvri vanuse kohta on andmestikus puudu 5,4% juhtudest. Nende juhtude hulgas, kus vanuse info on olemas, on sagedamini esinev vanuserühm 35-50 (42,6% kõigist seireandmetes kajastatud juhtumitest).

Joonis 6. MARACi juhtumite arv ohvri vanuserühma järgi

Osakaaluna rahvastikust on juhtumite arv kõige suurem vanuserühmades 25-34 ja 35-50 (vt allolev joonis). Kui absoluutarvudes on 65-aastaste ja vanemate ning 16-24-aastaste³ ohvritega juhtumite arv sarnane, siis osakaaluna vastavas vanuses rahvastikust on 65+ vanuserühmas ohvritega juhtumite arv oluliselt väiksem. Siinkohal ei ole aga teada, kas selle vanuserühma hulgas esineb kõrge riskiga lähisuhtevägivalda vähem või otsivad harvemini abi või satuvad nad väiksema tõenäosusega LSVga tegelevate spetsialistide vaatevälja.

Joonis 7. MARACi juhtumite arv 100 000 elaniku kohta vanuserühmiti

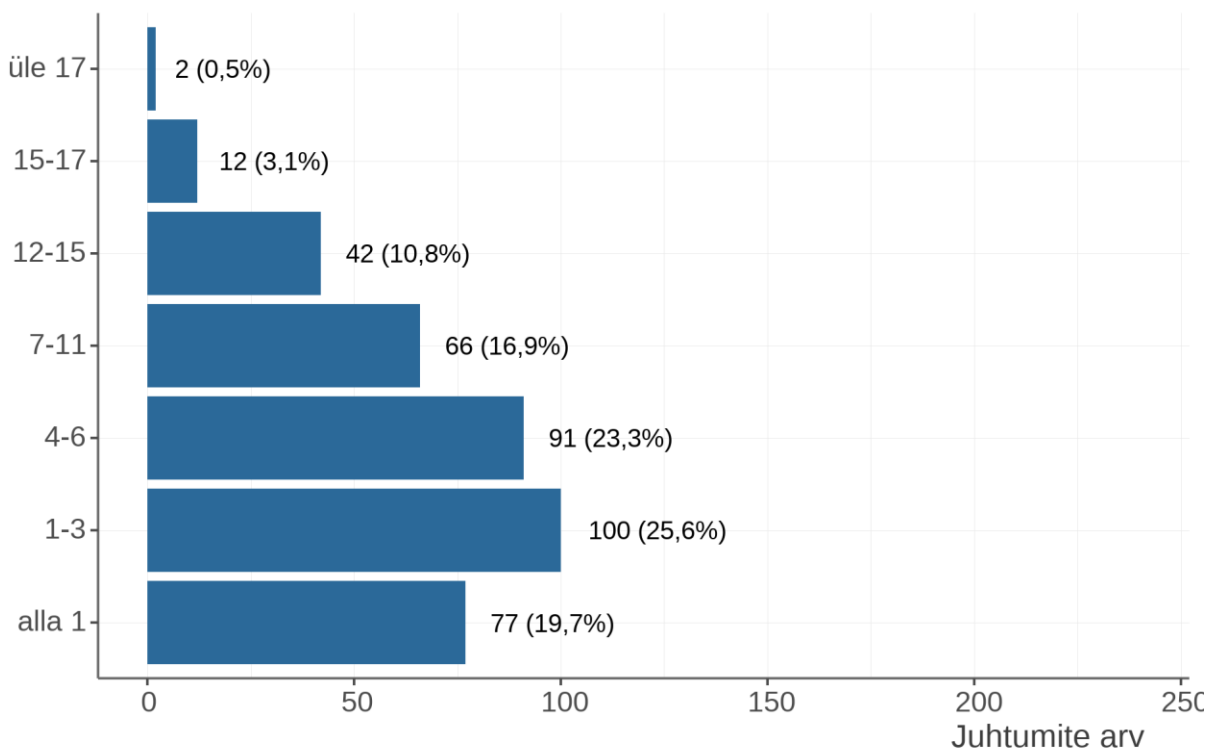

1.2.3 Alaealiste laste arv peres

Kõigist juhtumitest 72,3% puhul oli ohvri peres alaealisi lapsi (71,7% juhtudest kuni kaks last, 18,7% juhtudest 3-4 last, 3,6% juhtudest 5 või enam last).

³ MARAC on mõeldud täisealistele ohvritele, kuid võetakse ka alla 18-aastased ohvrid, kui nad on partneri või ekspartneri kõrge riskiga lähisuhtevägivalda ohvrid.

Joonis 8. MARACi juhtumite arv ohvri noorima lapse vanuse järgi

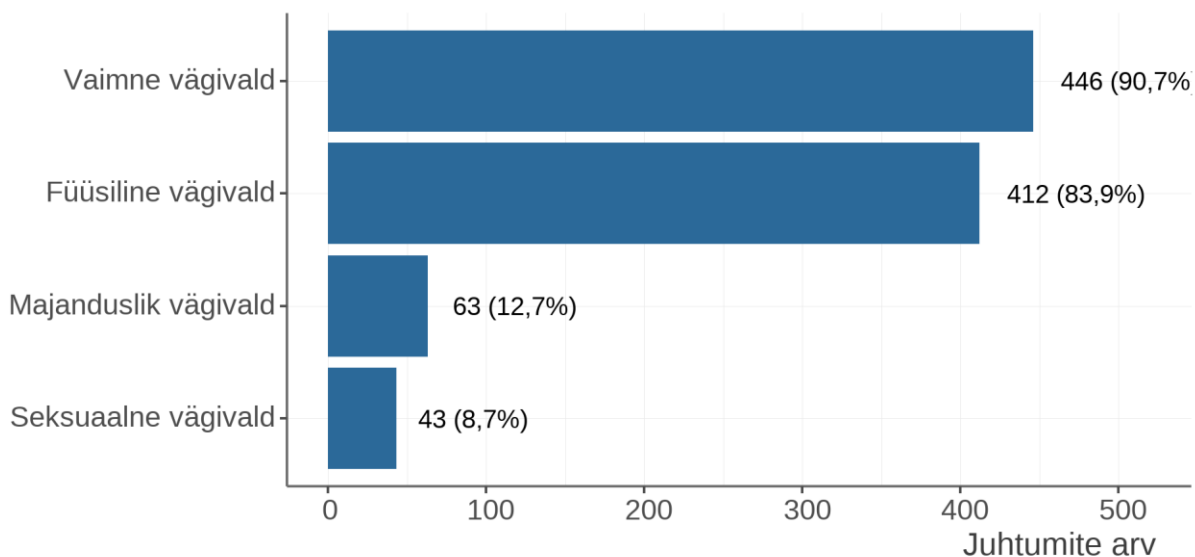
Kõige sagedamini on MARACi arvatud lähisuhtevägivalda juhtum selline, kus ohver on naine (95,8%) vanuses 35-50 (42,6%) ja kelle leibkonnas on alaealisi lapsi (72,3%). Samas esineb ka olukordi, kus MARACi ohver on oluliselt noorem või vanem, ilma alaealiste lasteta või meessoost. Seetõttu peab MARACi võrgustikutöö sobima erinevate karakteristikutega ohvritele. Ühtlasi kinnitavad andmeanalüüsi tulemused, et kõrge riskiga lähisuhtevägivald on eeskätt naistevastane probleem, mis rõhutab ka laiemalt naistevastase vägivalda ennetamisele suunatud poliitikate olulisust.

1.3 MARACi juhtumite iseloomustus

1.3.1 Peamine vägivalda liik

Enimlevinud vägivalda liik on seireandmestiku kohaselt vaimne vägivald (90,7%), väga sageli on märgitud aga ka füüsilist vägivalda (83,9%). Tuvastatud seksuaalset ja majanduslikku vägivalda esineb andmestikus oluliselt vähem, vastavalt 8,7% ja 12,7%. Kõiki vägivalda liike hakati andmestikus registreerima alates 2022, enne seda märgiti vaid peamine vägivalda liik. Juhtumeid, kus esines kõiki vägivalda liike, oli 12.

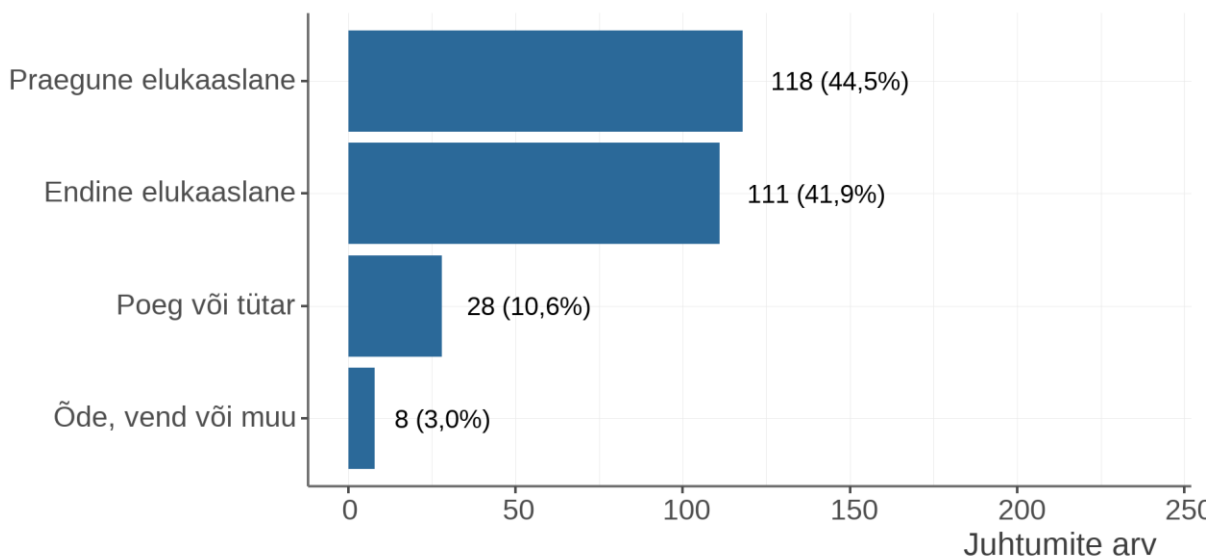
Joonis 9. Vägivalla liikide esinemissagedus MARACi juhtumites

1.3.2 Seos toimepanijaga

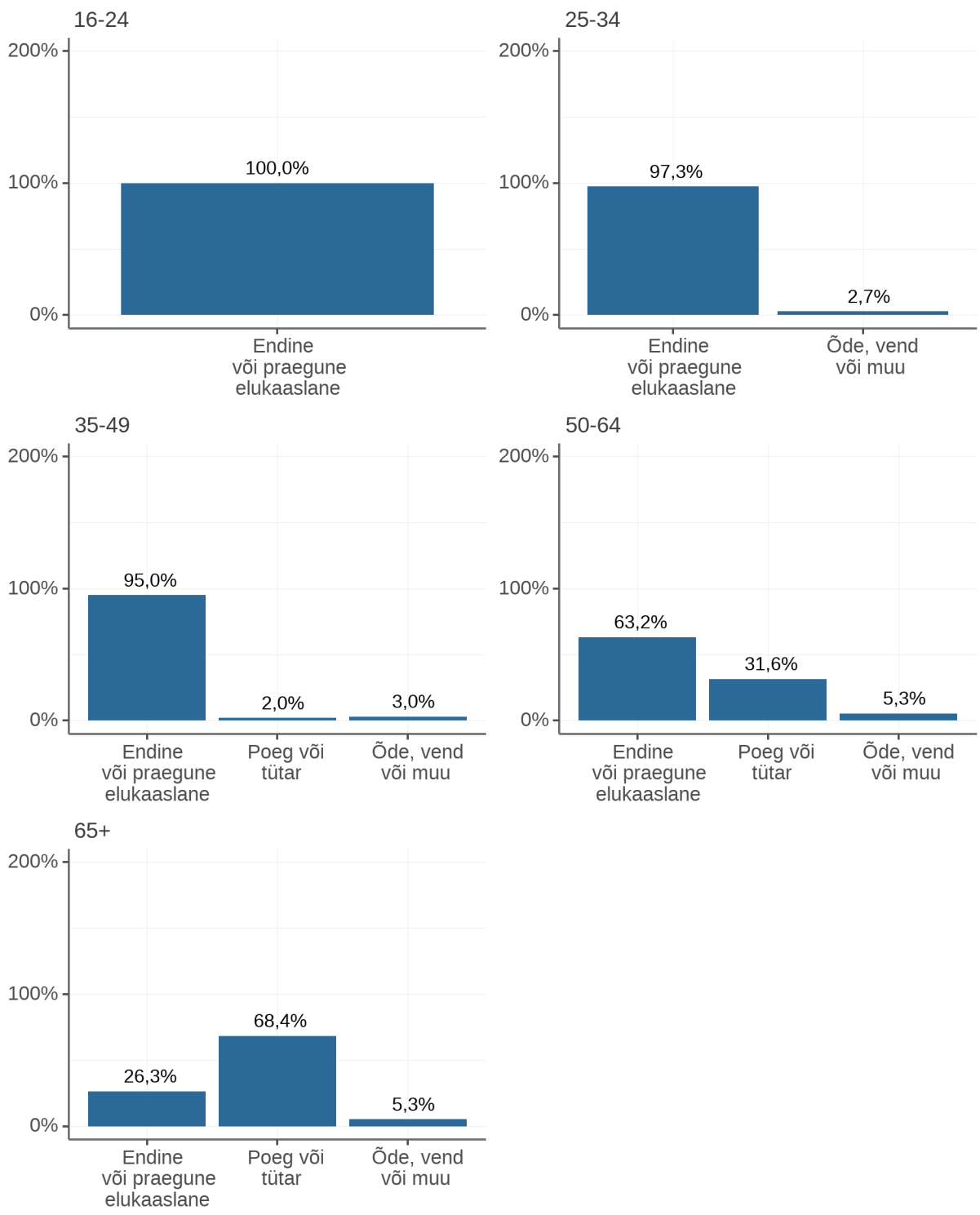
Enamikul juhtudest on vägivalla toimepanija ohvrile endine või praegune elukaaslane (kokku 86,4%). Poeg või tütar on toimepanijaks 10,6 protsendil juhtudest, muid seoseid ja suhteid toimepanijaga esineb vähem.

Joonis 10. Vägivalla toimepanija seos ohvriga

Toimepanija seos ohvriga varieerub vanuserühmiti. Alla 50-aastastel ohvritel on vaid väheste eranditega vägivalla toimepanijaks endine või praegune elukaaslane. Vanuserühmas 50-64 on toimepanijaks poeg või tütar ligi kolmandikul ning 65-aastastel ja vanematel juba enam kui kahel kolmandikul juhtudest.

Joonis 11. Vägivalla toimepanija seos ohvriga ohvri vanusegrupiti

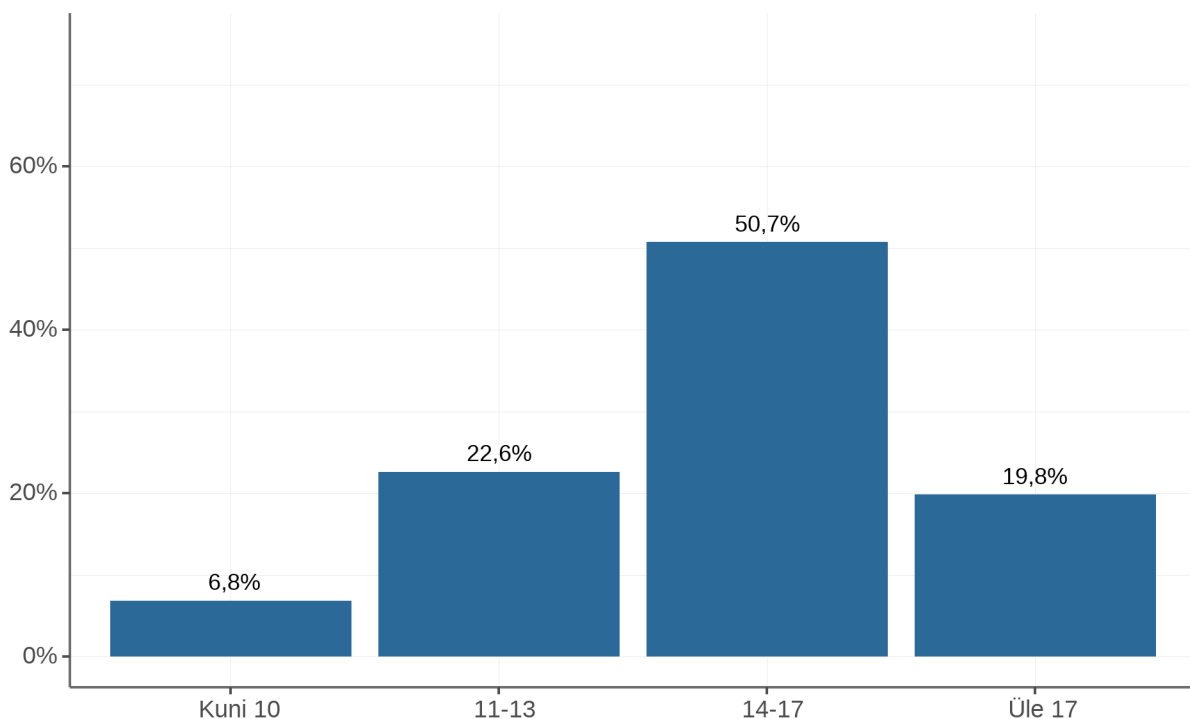

1.3.3 DASHi skoor

Keskmine DASHi algskoor oli 14,9.

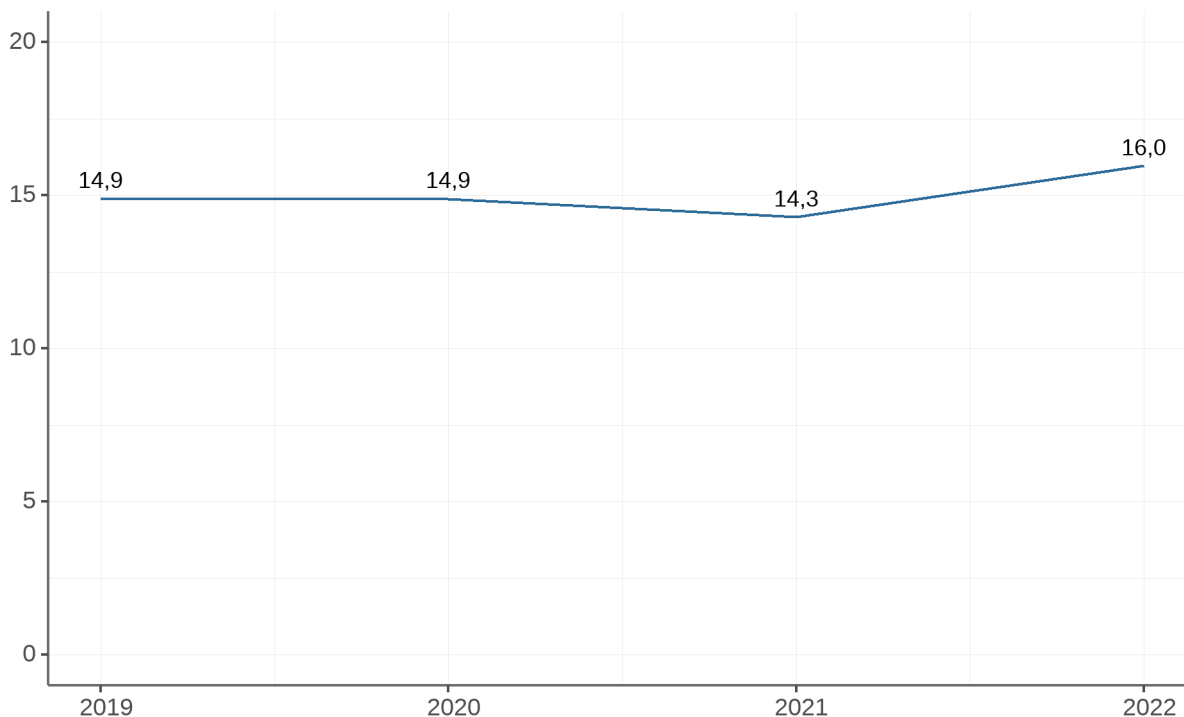
DASHi algskoor oli puudu 29 juhul (5,8% kõigist juhtudest andmestikus). Andmestiku tekstiväljadel leiduvast infost nähtus, et algskoor võis puududa näiteks seetõttu, et riskihindamist ei saanud erinevatel põhjustel läbi viia. Lõppskoor on puudu 374 juhul (75,1%) ning olemas 124 juhul. Aastati varieerub lõppskoorita juhtude osakaal vahemikus 61,1-89,1%. Puuduva lõppskooriga juhtude arv on kõige suurem 2022. aastal, mis võib olla tingitud sellest, et juhtumid on hiljutised. See pole aga ainus põhjus, kuna lõppskoorita juhtude osakaal on väga kõrge ka varasematel aastatel.

Joonis 12. DASH algskoori jaotus (% juhtudest, kus algskoor algandmestikus märgitud)

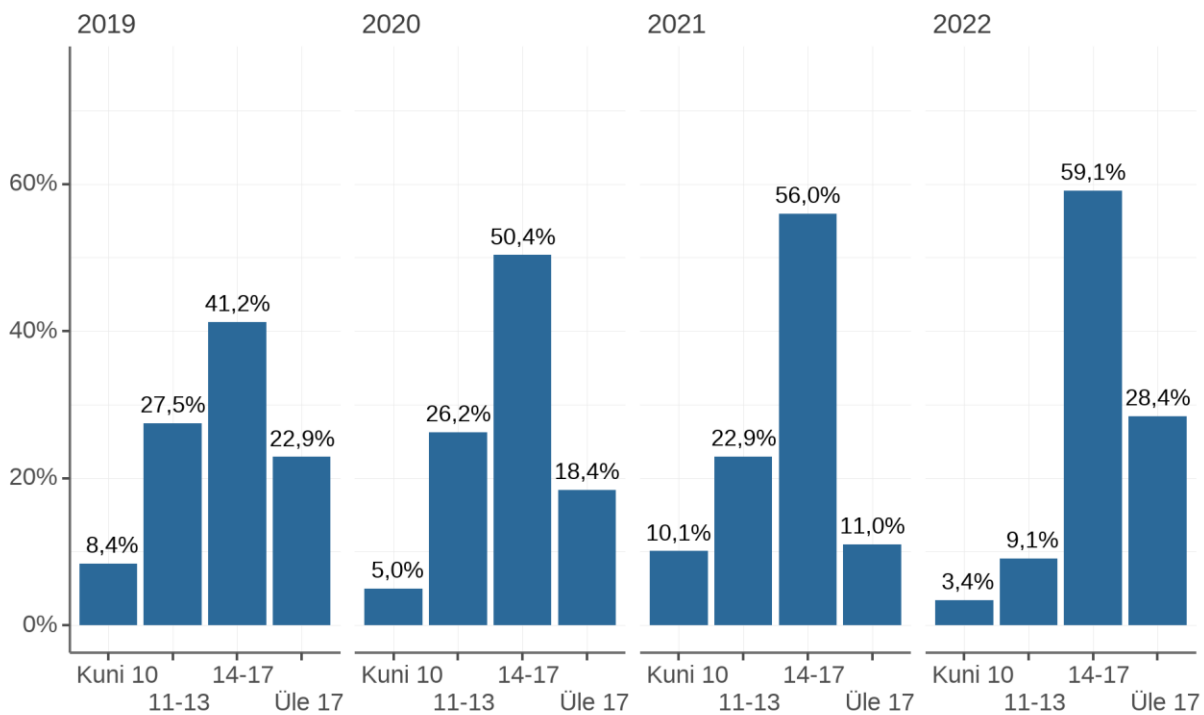

Keskmine DASHi algskoor on vaatlusaluse perioodi jooksul tõusnud – kui 2019. aastal oli see 14,9, siis aastaks 2022 oli see tõusnud 16-ni. Vaadates DASHi algskoori jaotust, on perioodi jooksul vähenenud alla 14 jääva algskooriga juhtumite osakaal ning suurenenud 14 ja kõrgema algskooriga juhtumite osakaal.

Joonis 13. DASH keskmine algskoor aastati

Joonis 14. DASH algskoori jaotus aastati (% juhtudest, kus algskoor algandmestikus märgitud)

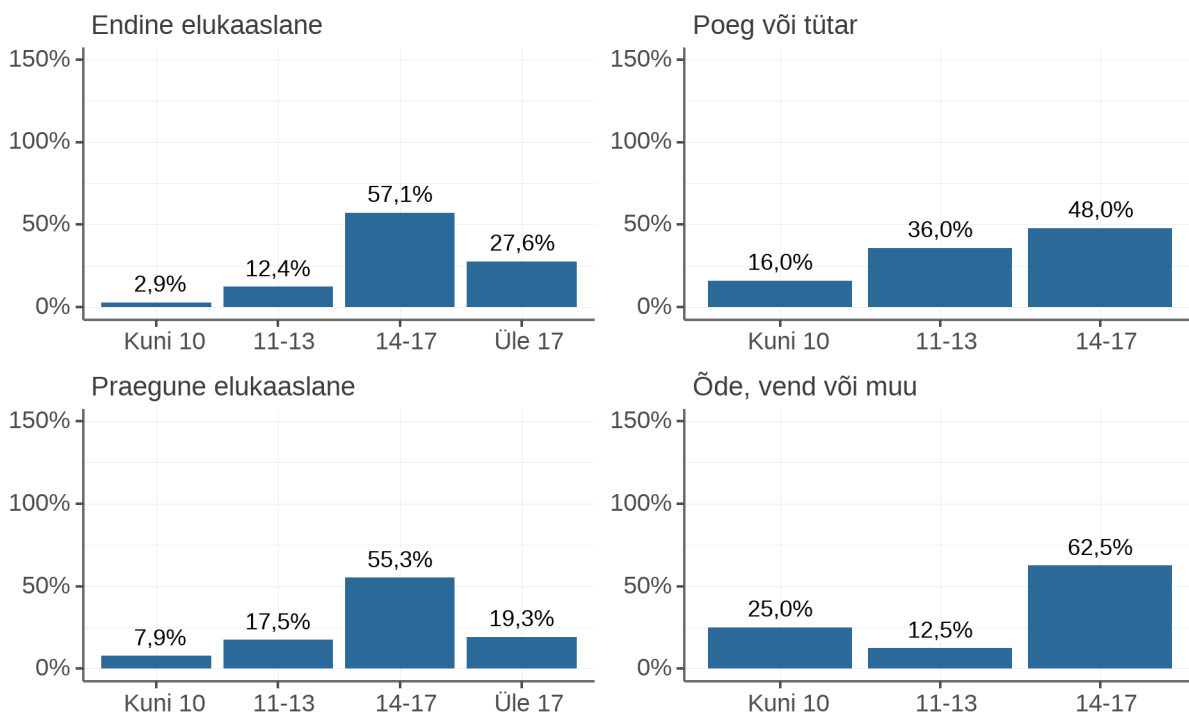

Keskmine DASHi lõppskoor oli 6,8. Juhtudel, kus oli märgitud nii alg- kui lõppskoor, oli keskmine vähenemine -7,5 punkti ehk 47,3%.

Juhtumeid, kus algskoor oli 14 punkti või enam ning lõppskoor alla 14 punkti, oli 74 ehk 60,2% juhtumitest, mille puhul nii alg- kui lõppskoor oli märgitud (123 juhtumit). Juhtumeid, kus lõppskoor võrreldes algskooriga ei kahanenud, oli 4. Juhtumeid, kus nii alg- kui lõppskoor olid 14 või kõrgem, oli 3.

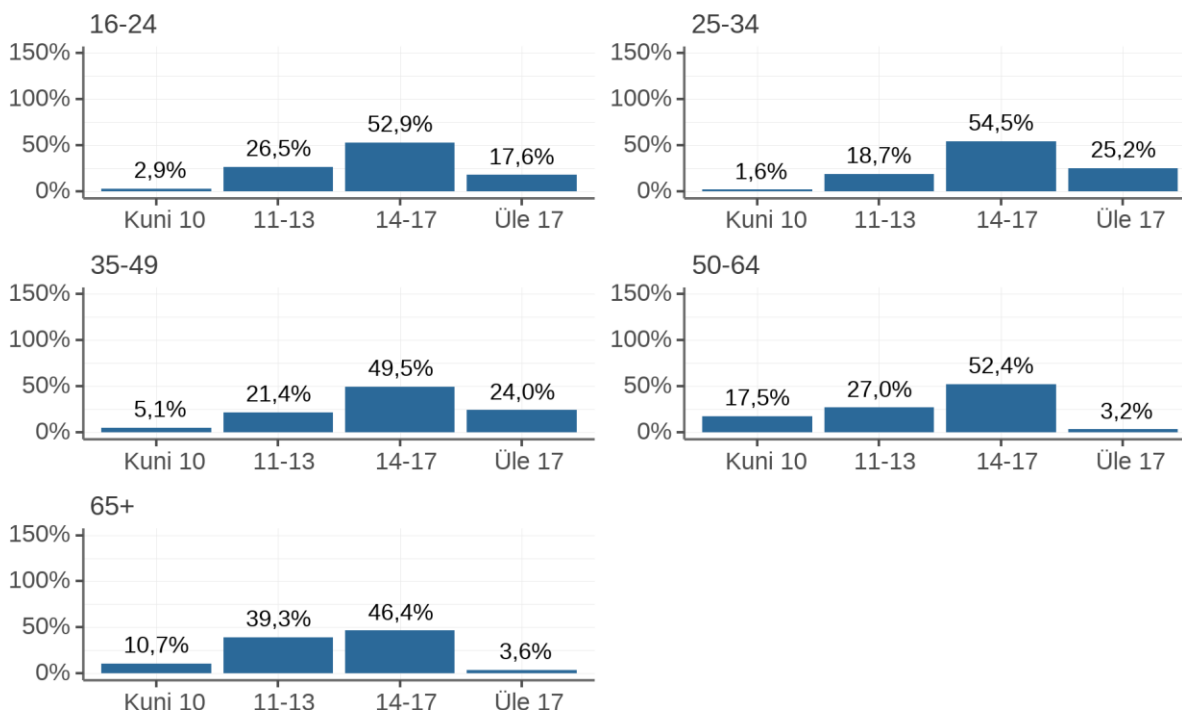
Keskmiselt veidi kõrgem on DASHi algskoor juhtumite puhul, kus vägivalla toimepanijaks on endine või praegune elukaaslane (15,4), võrreldes juhtumitega, kus toimepanijaks poeg/tütar, õde/vend või keegi muu. Juhtumeid, kus algskoor on kõrgem kui 17, esineb ainult siis, kui toimepanijaks on endine või praegune elukaaslane.

Joonis 15. DASH algskoori jaotus ohvri ja toimepanija seose järgi

Vanuserühmiti võib täheldada, et madalamate (kuni 10 punkti) algskooride esinemissagedus on kõrgem 50-aastaste ja vanemate hulgas (vt alljärgnev joonis). 65-aastaste ja vanemate hulgas on teistest vanuserühmadest märkimisväärselt kõrgem alla 14-punktiste DASHi algskooride esinemissagedus (50%).

Joonis 16. DASH algskoori jaotus ohvri vanuserühma järgi

Kokkuvõttes on MARACi juhtumites vägivalda toimepanijaks valdavalt ohvri praegune või endine elukaaslane. Mida vanem on ohver, seda tõenäolisemalt on toimepanijaks ohvri laps. Keskmise riskihindamise (DASH) algskoor on MARACi juhtumitel 14,9 ja 70,6% MARACi juhtumitest on lävendist ehk 14 punktist kõrgema algskooriga (arvestades vaid juhtumeid, mille puhul algskoori info on andmestikus märgitud). Olukordades, kus toimepanijaks on ohvri poeg või tütar, on lävendist kõrgem algskoor vaid 48%-l juhtudest ning kui ohver on vanem kui 65 aastat, siis 50%.

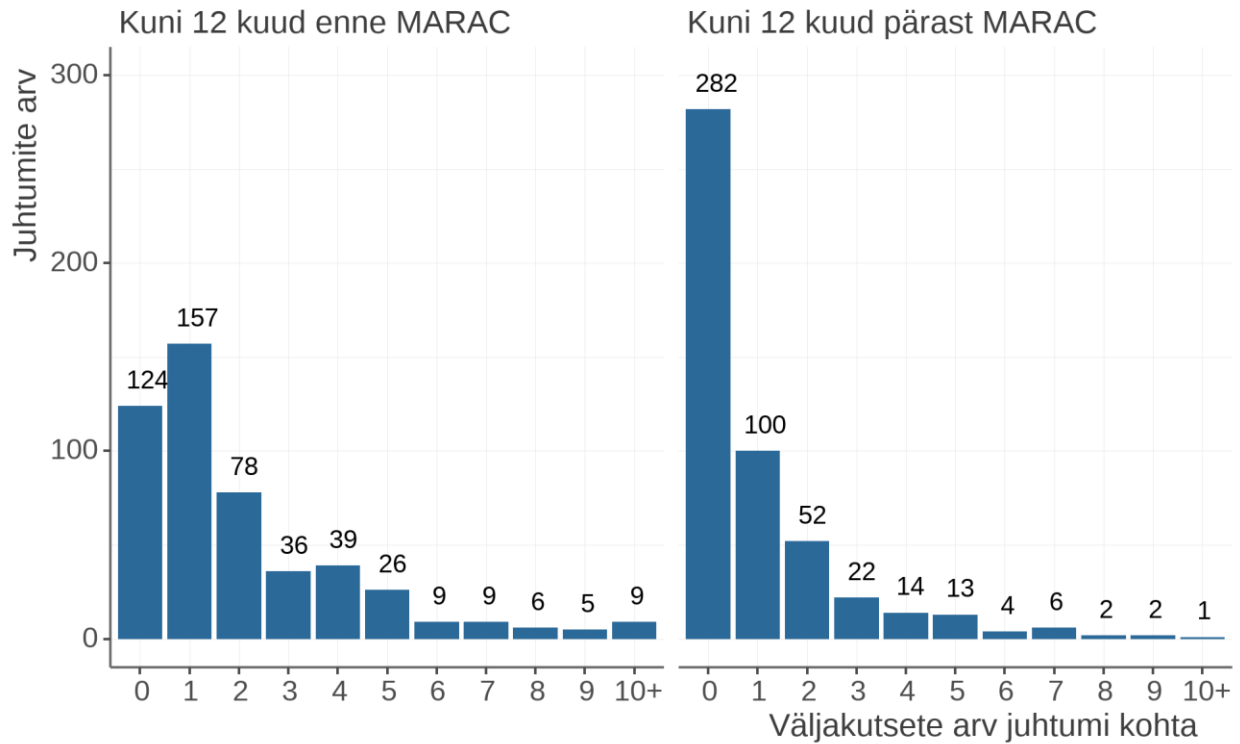
1.4 Politseimeetmete kasutamine ja kriminaalmenetlused

1.4.1 Politsei väljakutsed

Politsei- ja piirivalveameti andmete kohaselt oli politsei väljakutseid kuni 12 kuud enne MARACi sekkumist keskmiselt 2 juhtumi kohta.

Kuus kuud pärast sekkumist oli väljakutseid keskmiselt 0,7 ehk 65,3% vähem. 12 kuu jooksul pärast sekkumist oli väljakutseid keskmiselt 1 ehk 51,9% vähem kui enne MARACi sekkumist.

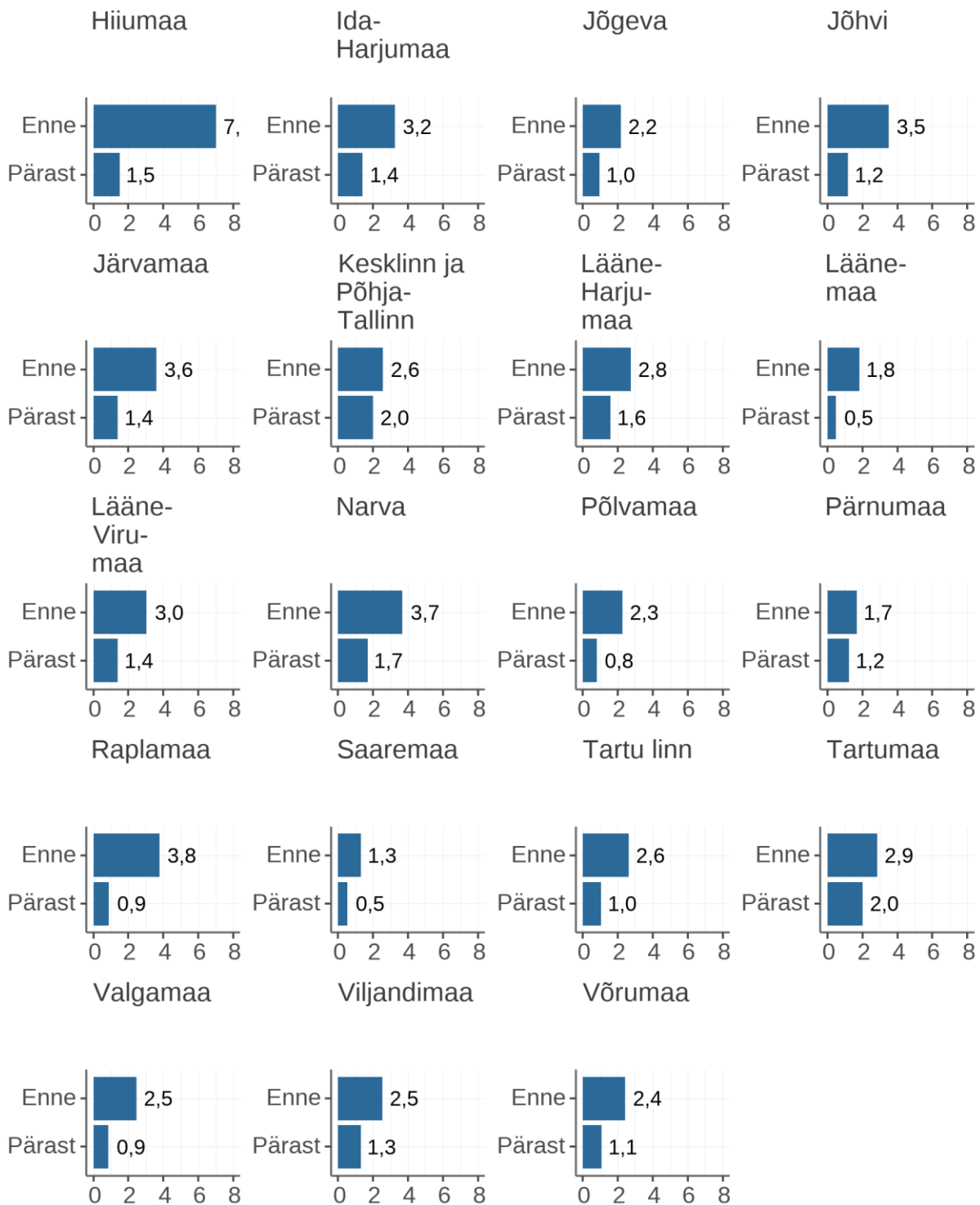
Joonis 17. Politsei väljakutsete arv enne ja pärast MARACi

Juhtumeid, kus 12 kuu jooksul enne MARACi sekkumist oli esinenud vähemalt üks politsei väljakutse ja väljakutsete koguarv 12 kuu jooksul pärast MARACi sekkumist ei vähenenud, oli 83 ehk 22,2% kõigist juhtudest, kus aasta enne MARACi oli politsei väljakutseid. Juhtumite hulgas, kus enne MARACi väljakutseid esines, kuid väljakutsete arv pärast MARACi algust ei vähenenud, olid ülekaalus need, kus ka enne MARACi oli väljakutseid vähe (kahel kolmandikul juhtudest vaid üks väljakutse).

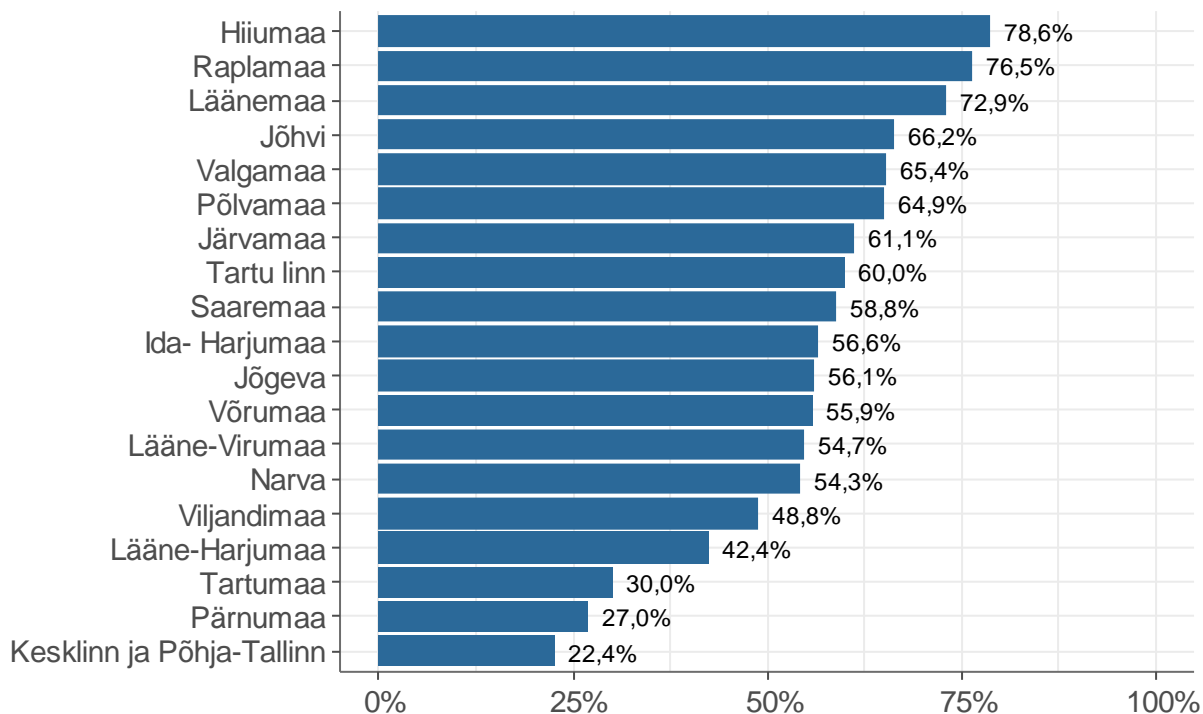
Märkimisväärseid erinevusi politsei väljakutsete arvus võib täheldada piirkonniti, kui võrrelda väljakutsete arvu 12 kuu jooksul enne ja 12 kuu jooksul pärast MARACi sekkumist. Enamikus piirkondades on väljakutsete arv 12 kuu jooksul pärast MARACi vähemalt poole väiksem kui enne.

Joonis 18. Piirkonniti politsei väljakutsete arv enne ja pärast MARACi (juhtumid, kus enne MARACi esines politsei väljakutseid)

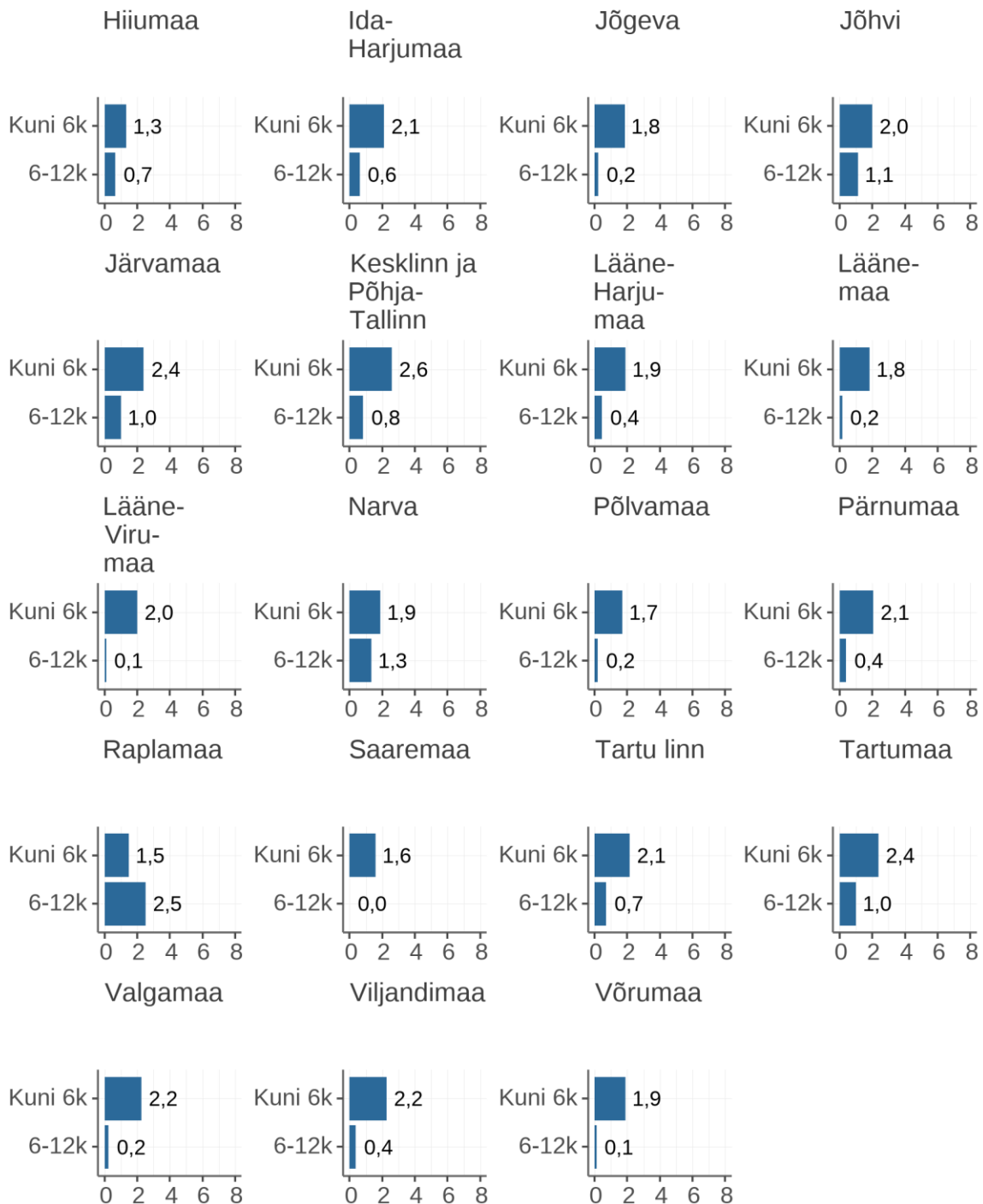
Protsentuaalselt vähenes väljakutsete arv enim Hiiumaal (kuid suhteliselt kõrgelt tasemelt). Tallinna kesklinnas ja Põhja-Tallinnas oli vähenemine väikseim.

Joonis 19. Politsei väljakutsete arvu protsentuaalne vähenemine 12 kuu jooksul pärast MARACi (juhtumid, kus enne MARACi esines politsei väljakutseid)

Küllalt suuri erinevusi võib täheldada ka võrreldes väljakutsete arvu kuni 6 kuud ning 6-12 kuud pärast MARACi lõppu. Enamikus maakondades väljakutsete arv pärast MARACi lõppu väheneb (ainsaks erandiks Raplamaa), paljudes maakondades on vähenemine väga suur.

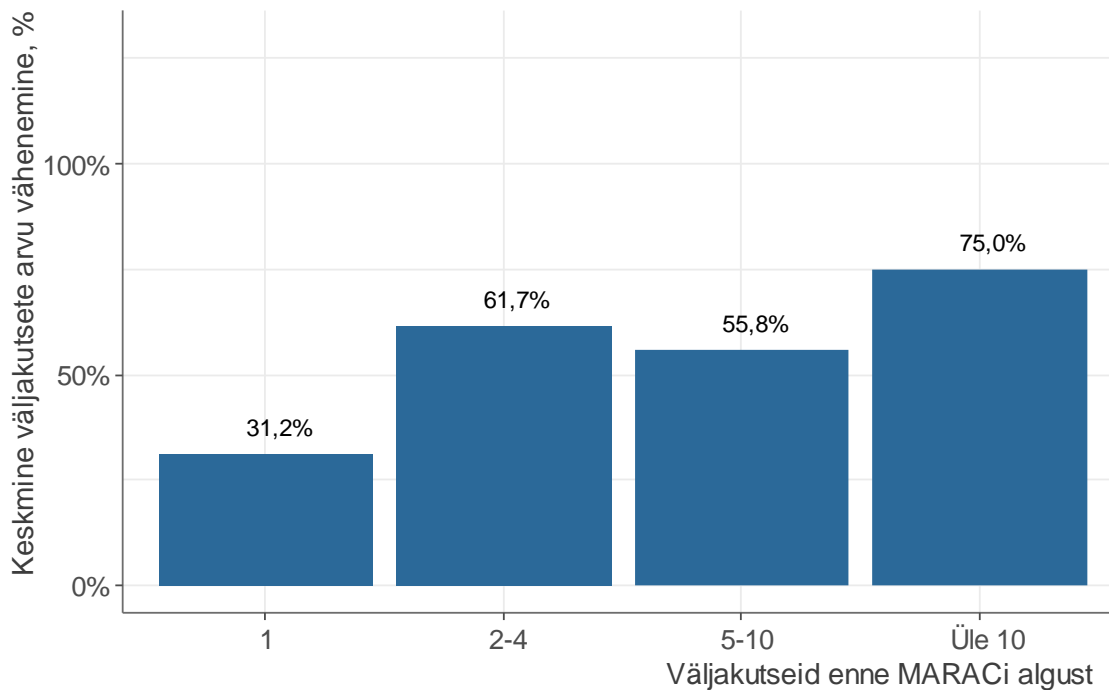
Joonis 20. Politsei väljakutsete arv kuni 6 kuud ja 6-12 kuud pärast MARACi piirkonniti (juhtumid, kus esines politsei väljakutseid kuni 12 kuud enne MARACi)

Väljakutsete arvu protsentuaalne vähenemine oli suurem nende juhtumite puhul, kus enne MARACi algust oli väljakutseid enam kui üks (vt järgnev joonis). Juhtumite puhul, kus enne MARACi oli üks väljakutse, oli keskmine väljakutsete arv pärast MARACi 31,2% väiksem.

Samas, kui võrrelda juhtumeid, kus väljakutseid enne MARACi oli 2-4 ja neid, kus väljakutseid oli 5-10, ei ilmne seaduspära, et suurem MARACi eelne väljakutsete arv on seotud suurema väljakutsete arvu langusega pärast MARACi. Siiski võib suurimat väljakutsete arvu langust näha juhtumite puhul, kus enne MARACi oli väljakutseid üle 10.

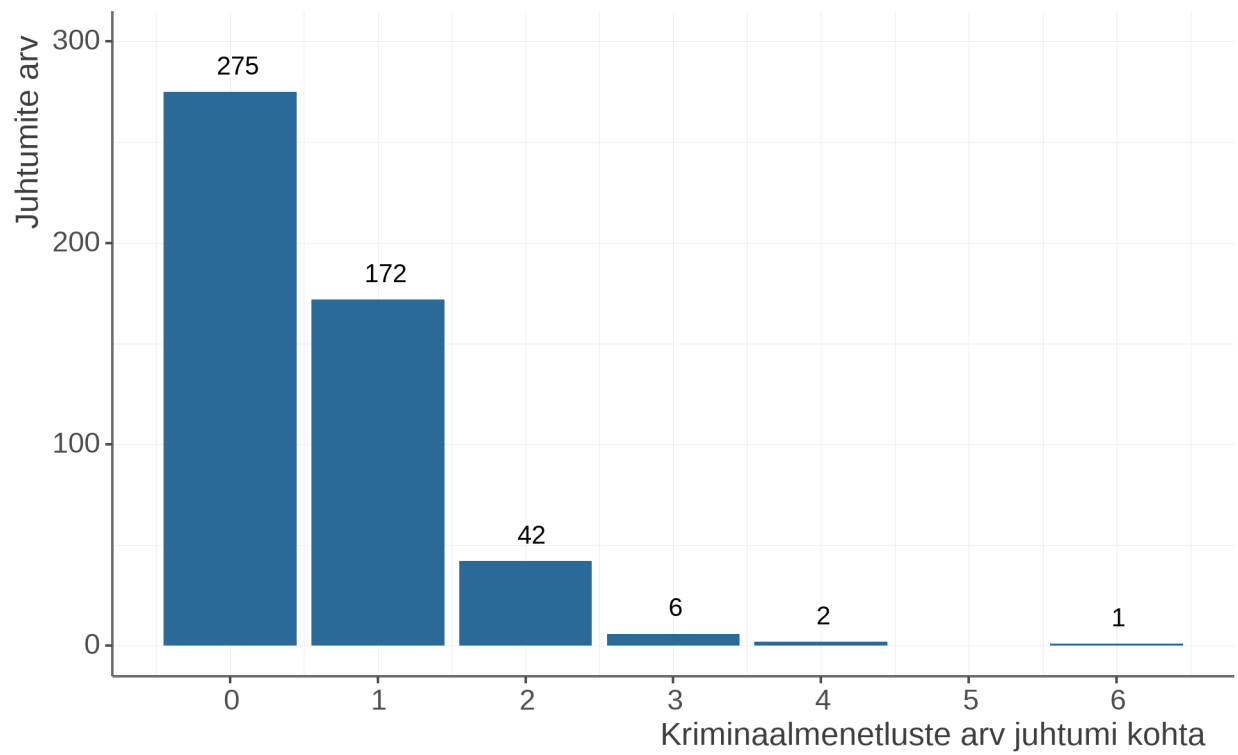
Joonis 21. Väljakutsete arvu vähenemine MARACi eelsete väljakutsete arvu järgi, %

1.4.2 Kriminaalmenetluste algatamine

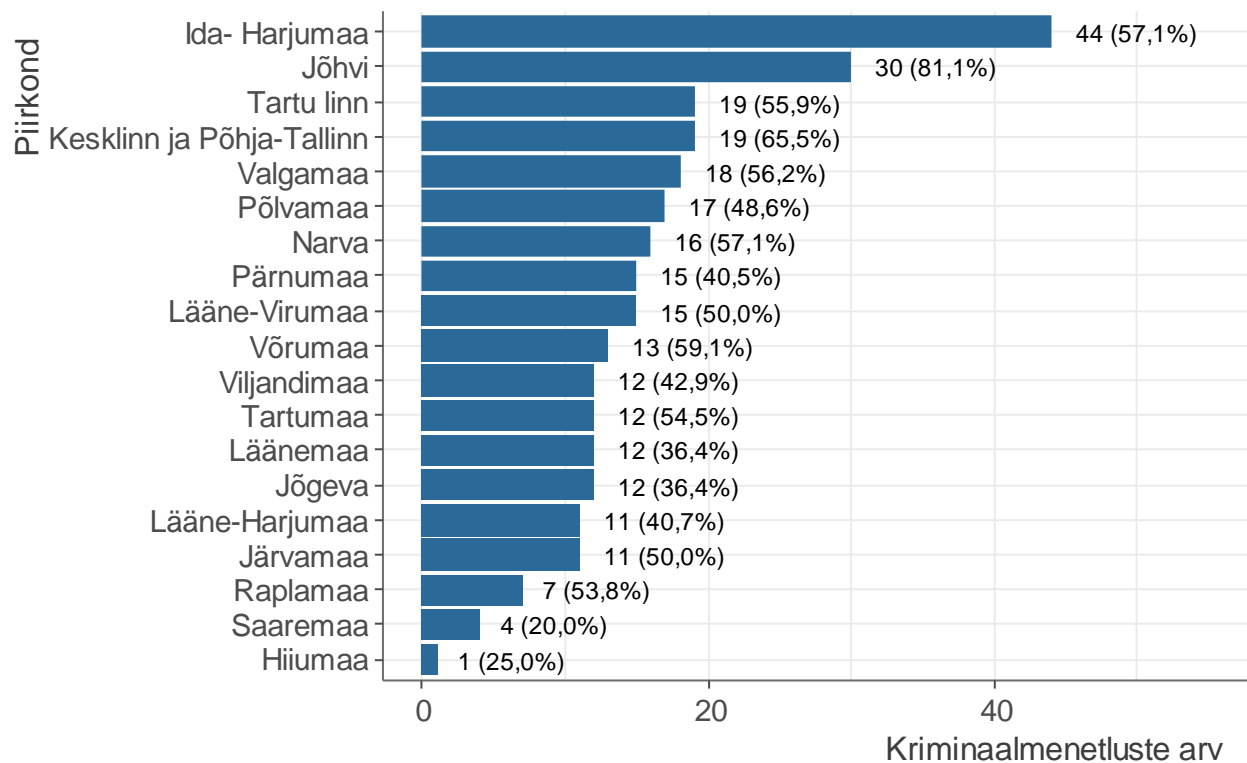
Kriminaalmenetlusi algatati kokku 223 juhtumi puhul (44,8% kõigist juhtumitest). Valdavalt oli ühe juhtumi kohta üks kriminaalmenetlus, kuid küllalt arvukalt (51 juhtu) leidis ka juhtumeid, mille puhul oli algatatud rohkem kui üks kriminaalmenetlus (enamasti kaks, kuid ühel juhul ka 6).

Joonis 22. Kriminaalmenetluste arv MARACi juhtumi kohta

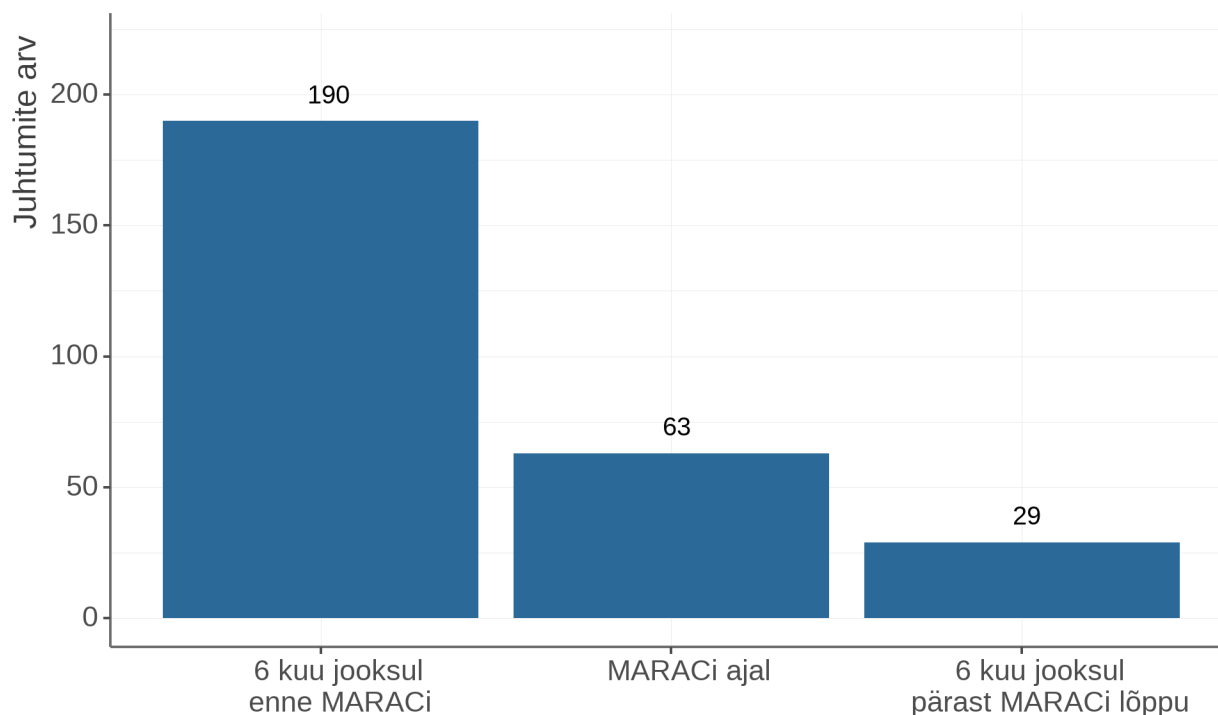
Piirkonniti algatati enim kriminaalmenetlusi Ida-Harjumaal ja Jõhvis, vähim Hiiumaal.

Joonis 23. Kriminaalmenetluste arv piirkonniti ja osakaal juhtumitest, mille puhul kriminaalmenetlus algatati

190 juhul algatati kriminaalmenetlus 6 kuu jooksul enne MARACi sekkumist, 63 juhul MARACi sekkumise ajal, 29 juhul 6 kuu jooksul pärast MARACi sekkumise lõppu.

Joonis 24. Kriminaalmenetluste arv enne ja pärast MARACi ning MARACi ajal

1.4.3 Lähemiskeeld

Ohvri õiguste rikkumise ärahoidmiseks on võimalik rakendada lähemiskeeldu. Lähemiskeeldu seab kohus ning see keelab kuni kolmeks aastaks ühel isikul teisele isikule või tema sagedasele asukohale lähenemise. Lisaks füüsilise lähenemise piirangule võib kohus määrata ka muid piiranguid, näiteks otsustada, millistel asjaoludel tohib õigusrikkuja suhelda isikuga telefoni, sotsiaalmeedia või muude kanalite kaudu. Lähemiskeeldu saab seada nii kriminaalmenetluses kui tsiviilkohtumenetluses.

Kriminaalmenetluses saab lähemiskeeldu seada kas algatatud kriminaalmenetluse ajaks või süüdimõistmise korral pärast kriminaalmenetluse lõppu kuni kolmeks aastaks (nn pikaajaline lähemiskeeld). Alates 7.05.2020 saab ajutise lähemiskeeldu kehtestada ka prokurör, ent kohus peab selle lubatavust hiljem kinnitama (vastav taotlus tuleb kohtule esitada 2 tööpäeva jooksul).

Lähemiskeeldu rakendamise õiguslik alus on võlaõigusseaduse § 1055 lg 1. Kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib ohver või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.

Info lähenemiskeelu taotlemise kohta on SKA seireandmestikus olemas 222 juhul (44,6% kõigist juhtudest). Lähenemiskeeldu taotleti 59 ohvri puhul (26,6% nendest, kelle kohta see info on olemas. Lähenemiskeeld kohaldati 36 juhul (61% juhtudest, mille puhul lähenemiskeeldu taotleti). Info selle kohta, millises menetluses lähenemiskeeldu kohaldati, on seireandmestikus enamikel juhtudel märkimata. Nendel juhtudel, kus see oli märgitud, oli lähenemiskeelu liigiks valdavalt lähenemiskeeld kriminaalmenetluse kaudu (13 juhul), 1 juhul oli liigiks varjupaik. Prokuratuuri andmestiku kohaselt taotleti ajutist lähenemiskeeldu 31 juhul. Taotlus rahuldati 25 juhul ning rahuldati osaliselt 4 juhul. Ajutise lähenemiskeelu taotlustest rahuldati 10 osaliselt või täielikult 6 kuu jooksul enne MARACi algust, 12 MARACi ajal ning 5 pärast MARACi 6 kuu jooksul.

Prokuratuuri andmestiku kohaselt taotleti pikaajalist lähenemiskeeldu (lähenemiskeeldu, mis kehtestatakse süüdimõistetavale ja mis jääb kehtima pärast kriminaalmenetluse lõppu) 33 juhul, taotlustest rahuldati 33. Pikaajalise lähenemiskeelu taotlustest rahuldati 4 6 kuu jooksul enne MARACi algust 4 taotlust, MARACi ajal 12 taotlust ning 6 kuu jooksul pärast MARACi 13 taotlust.

Kokkuvõttes esineb MARACi juhtudest 81,5%-l politsei väljakutseid (enne või pärast MARACi), kriminaalmenetlus algatati enne või pärast MARACi 44,8%-l juhtudest. Juhtumeid, kus ei esine kumbagi, on 13,7%. Politseiväljakutsete jaotus enne ja pärast MARACi sekkumist näitab, et politseiväljakutsete arv keskmiselt langeb, mis võib näidata, et politsei sekkumist on MARACi tulemusena vähem. On mõned piirkonnad, kus MARACi juhtumeid algatati keskmiselt suurema politsei väljakutsete arvuga juhtumites, võrreldes teiste piirkondadega (Hiiu- ja Ida-Harjumaal, Jõhvis, Narvas, Järvamaal, Raplamaal). Kriminaalmenetlus algatatakse üle kahe korra sagedamini enne MARACi kui MARACi ajal või pärast seda.

2 MARACi võrgustikutöö mudeli rakendamise mõju spetsialistidele ja ohvreid abistavatele võrgustikele

2.1 Sissejuhatus

Esmalt anname ülevaate MARACi tuumikutest ehk tuumikrühmadest ja seejärel MARACi vabatahtlikest.

Tuumikute ülevaadet alustame liikmete arvu ja nende jaotumisega MARACi panustavate asutuste vahel. Seejärel kirjeldame MARACi tuumikute töökorraldust, alustades liikmete rollide ja ülesannetega MARACis ning puuduolevate spetsialistide kaardistamisega. MARACi süsteemist lähtudes kirjeldame ohvri riskihindamist ning MARACi suunamist, MARACi koosolekuid ning MARACi juhtumite lõpetamise järgseid tegevusi. Koosolekuid kui MARACi võrgustikutöö reglementeeritud elemente, vaatame mitmest küljest: koosolekute sagedus ja piisavus, koosolekute kohustuslike osade järgimine, hinnang koosolekute efektiivsusele ja sisule (sh ohvri sotsiaalsete probleemide arutamine ja toimepanijale suunatud meetmete tunnetatud vajadus). Eraldi käsitleme tuumikute liikmete rahulolu MARACi töökorraldusega, MARACi mõju liikmete töömeetoditele ning hiljutiste kriiside mõju. Viimaseks vaatame MARACi liikmete hinnanguid toele ja toe saamise võimalustele, mida nad vajavad MARACis ennast hoidval viisil tegutsemiseks.

Viimasena kirjeldame MARACi vabatahtlike arvu, koormust, rolli, tööprotsesse ja nende tunnetatud vajadust toe järele.

2.2 MARACi tuumikud ja tuumikute liikmete arvud

MARAC on võrgustikupõhise juhtumikorralduse mudel. Eesti on jagatud 18 MARACi piirkonnaks, kus igas piirkonnas tegutseb oma võrgustik ehk tuumikrühm. MARACi tuumikrühmad koosnevad erinevaid asutusi esindavatest liikmetest (edaspidi ka viidatud kui MARACi tuumikute liikmed) ja juhtumipõhiselt kaasatavad spetsialistid. Tuumik otsustab liikmete koosseisu ja arvu iseseisvalt. Sõltumata piirkonnast on tuumikrühmade liikmeteks sotsiaalkindlustusameti (SKA), politsei- ja piirivalveameti (PPA), prokuratuuri esindajad. Valdavalt on tuumikus liige ka naiste tugikeskusest (NTK) ja kohalikust omavalitsusest (KOV) on enam kui pooltes piirkondades. MARAC loodi just nende osapoolte tegevuste koordineerimiseks kõrge riskiga lähisuhtevägivalla (LSV) juhtumite korral. MARACi efektiivsus sõltub suuresti asutuste osalemisest, sest iga asutus omab väärtuslikku teavet ohvri olukorrast, mis võib mõjutada juhtumi lahendamiseks kokkulepitavaid lahendusi (Kerti, 2017).

MARACi tuumikute liikmete arv ulatub (vt tabel 1) 5 inimesest Hiiumaal 15 inimeseni Ida-Harju piirkonnas. Seega erineb tuumikute liikmete arv väikseimas ja suurimas tuumikus kolmekordselt. Asutuste kaupa töötab suurim hulk MARACi liikmeid PPAs ja sellele järgneb SKA.

Tabel 1. MARACi tuumikute liikmed asutuste ja piirkondade järgi

Piirkond	Asutused						Kokku
	KOV	Muu	NTK	PPA	Prokuratuur	SKA	
Haapsalu	1		1	2	1	1	6
Hiiumaa	1			2	1	1	5
Ida-Harju	2		1	4	2	6	15
Jõgeva	1	1	1	2	1	1	7
Jõhvi			1	3	3	3	10
Lääne-Harju			1	3	1	4	9
Narva			1	3	1	3	8
Paide		1		4	1	2	8
Pärnu	1	2	1	1	1	2	8
Põlva			1	3	3	2	9
Rakvere	1			3	1	2	7
Rapla			1	2	1	2	6
Saaremaa	2	1	1	1	1	1	7
Tartu	1		2	3	1	2	9
Tartumaa	2		2	4	2	2	12
Valga			1	4	1	1	7
Viljandi	2	1	1	2	2	1	9
Võru	1	3	2	3	1	1	11
Kokku	15	9	18	49	25	37	153

Allikas: SKA MARACi tuumiku liikmete nimekiri, autori kohandused ja arvutused.

KOV-i esindaja puudub 7 piirkonna tuumikus. KOV-i esindaja puudub, kuna tuumik katab mitut KOV-i ning vastavalt ohvri elukohale osaleb KOV-i esindaja juhtumipõhiselt tuumiku töös. Hiiumaa, Saaremaa ja Tartu MARACi tuumikud keskenduvad peamiselt ühele KOV-ile, mistõttu neis on KOV-i esindaja liikmena kaasatud. Samas on mõnes mitut KOV-i katvas tuumikus samuti liikmete hulgas KOV-i esindajaid. Seega ei ole KOV-i esindajate kaasamiseks ühtset praktikat erinevate piirkondade tuumikutes.

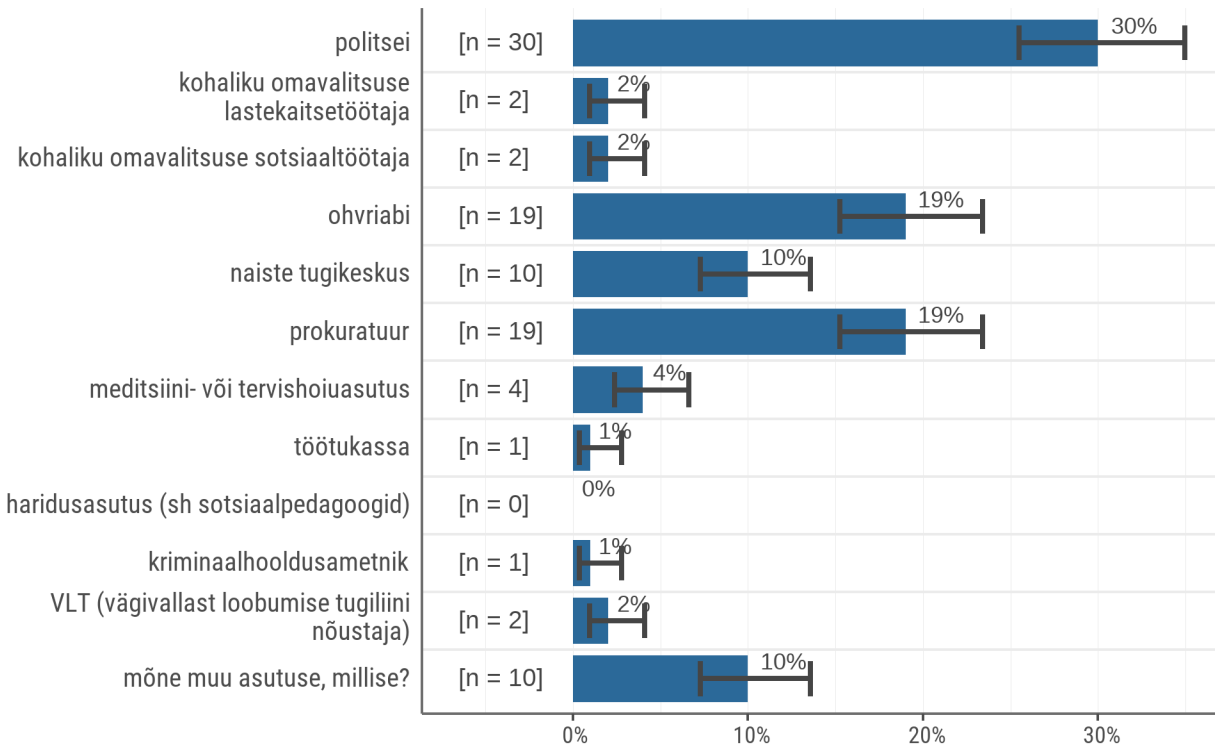
Viele tavapäraselt MARACi tuumikus esindatud asutusele (SKA, PPA, NTK, KOV, prokuratuur) täiendavaid liikmeid on 7 piirkonnas. Need hõlmavad inimesi järgmistest asutustest:

- Haridus- ja Noorteamet

- Vangla
- Eesti Kohtuekspertiisi Instituut
- Töötukassa
- Haigla

Tuumikute liikmete küsitluses määrasid vastajad ise asutuse, mida nad esindavad. Küsitluses kajastusid asutused ja vastajate arvud nii, nagu näitab joonis 25. Muu asutuse all nimetati sotsiaalkindlustusametit, kohalikku omavalitsust ja Rajaleidjat.

Joonis 25. Tuumikrühma liikmete jaotus MARACis esindatava asutuse järgi (% tuumikrühmade liikmetest)

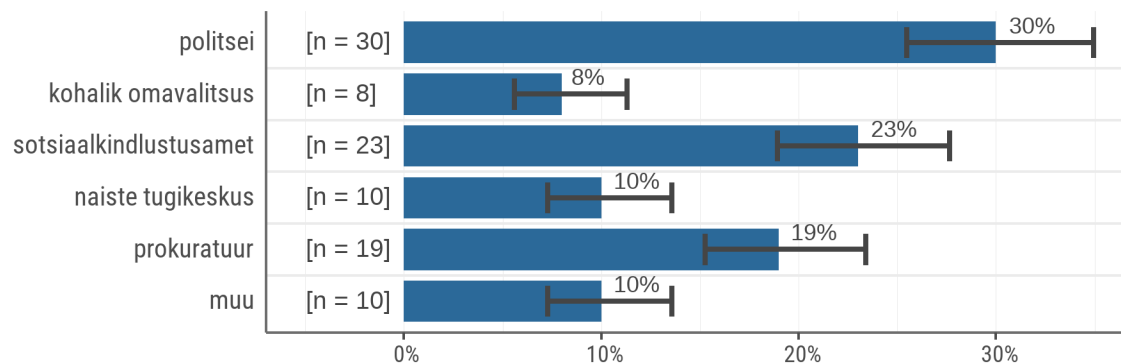

Allikas: MARACi tuumikute liikmete küsitlus.

Märkus: n tähistab sellel joonisel ja edaspidi küsitlusele vastajate arvu, millel joonisel esitatud väärtus põhineb. Tulpade otsas olev vahemik näitab hinnangu ülemist ja alumist usalduspiiri 95%lisel usaldusnivool. Usaldusvahemik näitab küsitluse põhjal leitud keskvärtuse ebakindlust, kui laiendada seda valitud tõenäosusega üldkogumile.

Järgnevas analüüsis koondasime taustatunnusena asutused järgmisteks kategooriateks (vt joonis 26): politsei, SKA, naiste tugiteenuste keskus, KOV, prokuratuur ja muu. Muu hõlmab kõiki neid vastuseid, mis jäid üle viiest põhiasutusest.

Joonis 26. Tuumikrühma liikmete jaotus MARACis esindatavate asutuste koondatud jaotuse järgi (% tuumikrühma liikmetest)

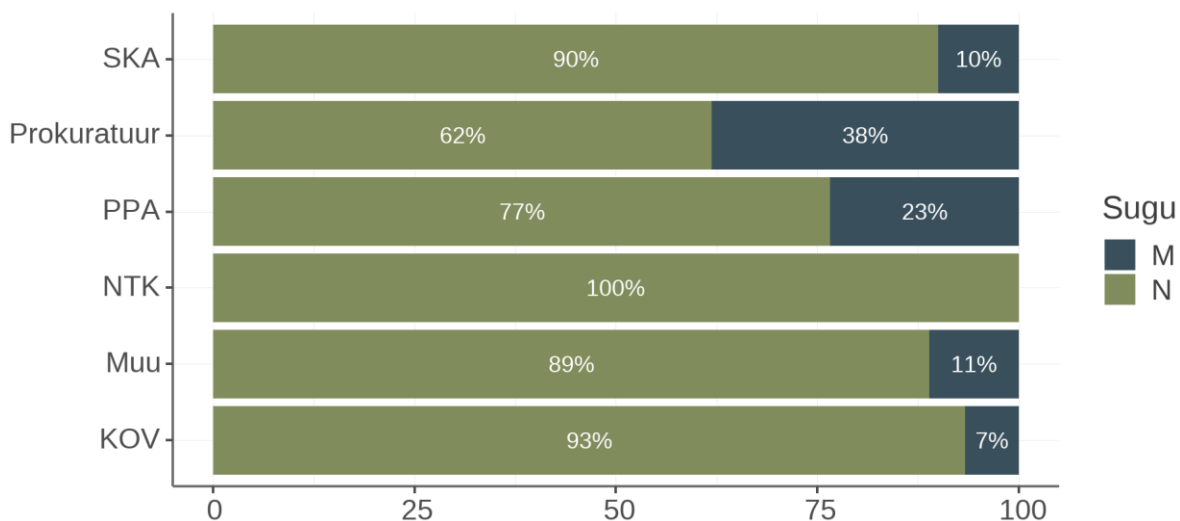
Allikas: MARACi tuumikute liikmete küsitlus, autori arvutused.

Tuumikute liikmete koguarv on 153. Kuna mitu inimest kuuluvad samaaegselt erinevatesse tuumikutesse, siis MARACi võrgustikes tegutsevate inimeste arv on väiksem kui liikmete arv. Tuumikutesse kuulub 137 inimest, sh 13 inimest, kes kuuluvad rohkem kui ühte tuumikusse. Mitmes MARACi tuumikus tegutsevatest inimestest enamik kuulub kahte tuumikusse, kuid 3 kuuluvad kolme erineva piirkonna tuumikusse. Korruga mitmes tuumikus tegutsevatest inimestest viis kuuluvad samaaegselt Tartu ja Tartumaa tuumikutesse ja ülejäänud tegutsevad erinevate piirkondade tuumikutes. Asutuste järgi on mitme piirkonna MARACi liikmete nimekirjas:

- SKAs töötavatest inimestest 5,
- prokuratuuri esindajatest 3,
- NTK esindajatest 3 ja
- PPA esindajatest 2.

MARACi tuumikute liikmetest on 82,5% naised ja 17,5% mehed. Sooline tasakaal erineb asutuste lõikes (vt joonis 27). Meeste osakaal on suurem prokuratuuri liikmete seas ja ühtegi meest pole naiste tugikeskuste esindajate seas.

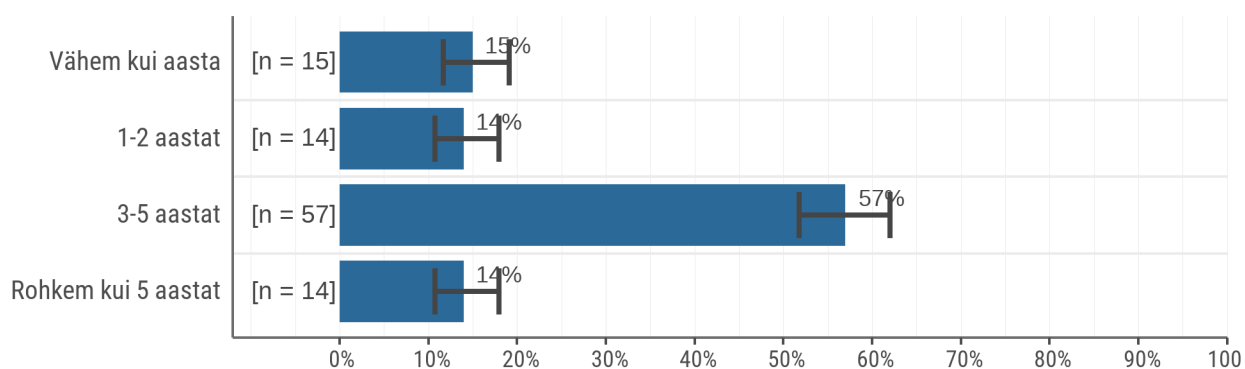
Joonis 27. Tuumikrühma liikmete sooline jaotus asutuste lõikes

Allikas: SKA MARACi tuumikute liikmete nimekiri, autori kohandused ja arvutused.

MARACi tuumikute liikmed on keskmiselt üsna pikaajalise MARACi töö kogemusega (vt joonis 28). Suurim osa (ligi 70%) on MARACis osalenud 3 aastat või kauem. Teatav tööjõu voolavus asutuste töötajate seas on loomulik ja see toob kaasa ka ametnike vahetumisi MARACis. MARACis on lühiajalise ehk vähem kui üheaastase kogemusega ligi 15%. Pikaajaline töö MARACis tähendab, et inimesel on kujunenud arusaam MARACi tegutsemise põhimõtetest ning praktikast. Kui pikaajaliselt MARACis tegutsenud inimestel on kogemus MARACi ellu kutsumisest alates ning võrdlus perioodiga enne MARACi kasutamist, siis lühemat aega MARACis tegutsenud liikmete hinnangud viitavad sellele, kuidas jooksvalt MARACi võrgustiku uusi liikmeid suudetakse kaasa haarata.

Joonis 28. Tuumikrühma liikmete jaotus MARACis tegutsemisaastate järgi (% tuumikrühma liikmetest)

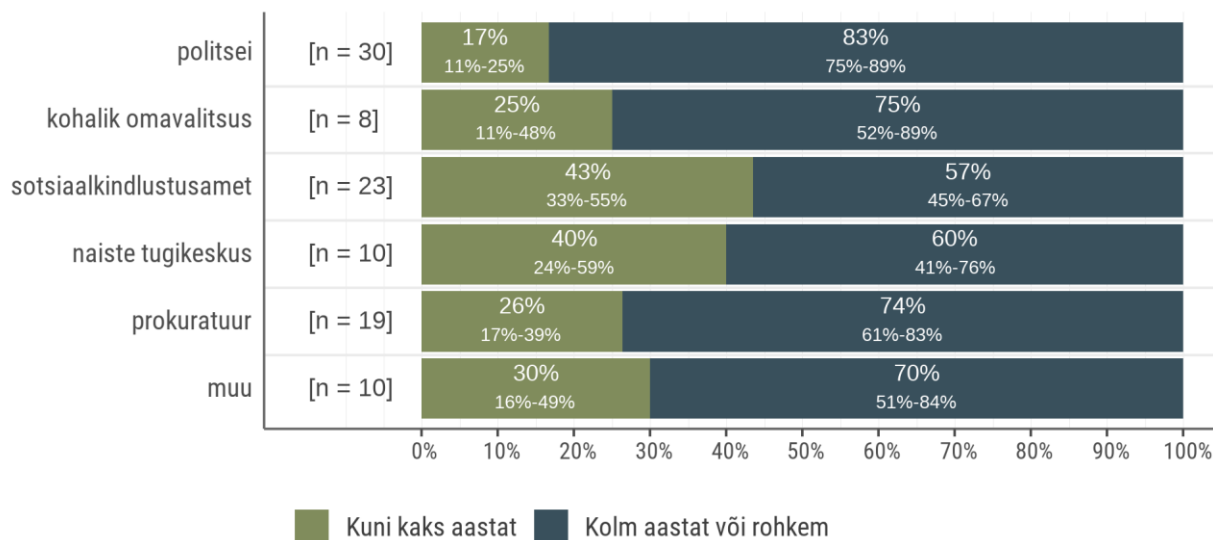

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

MARACi liikmeks olemise püsivus erineb asutuse ti. MARACi liikmete seas on PPAst on rohkem kui SKAst pikemaajalise kogemusega inimesi. Teistest asutustest on MARACis nii

lühema kui ka pikemaajalise kogemusega inimesi, kuid vastajate arv on liiga väike, et hinnata keskmist tegutsemise aega neis asutustes (vt hinnangute usalduspiire). Erinevused MARACis tegutsemise aastate jaotuses väljendavad tõenäoliselt asutuse tööjõu voolavust ja seost MARACiga ei saa otseselt tõmmata. Kuna regulaarselt liitub MARACiga uusi inimesi, siis on vajalik arvestada, et nende MARACi sisseelamisele, protsessi ja tuumikuga tutvumisele kulub aega ning uutele liikmetele tuleks luua sisseelamist kiirendavad lahendused.

Joonis 29. Tuumikrühma liikmete jaotus tegutsemisaastate järgi

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

2.3 MARACi töökorraldus

2.3.1 Tuumiku liikmete rollid

MARACi võrgustik tegutseb infojagamise ning LSV ohvri turvalisuse tagamise meetmete koordineerimise platvormina. Tuumikute liikmed esindavad võrgustikus oma asutust selle pakutava abi ja ressursside raamides. Sisuliselt on MARAC asutuste ülene töökorralduslik meede abi kiiremaks ja efektiivsemaks suunamiseks ohvritele ning meetmete asutuste vaheliseks kooskõlastamiseks. MARACi reguleeritud töökorralduslik vorm on regulaarselt toimuvad koosolekud.

MARACi tegevusi koordineerib SKA ohvriabi töötaja, uuringu tegemise ajal tellija edastatud tuumikute liikmete nimekirja järgi oli üks koordinaator pea kõigis tuumikutes. Nimekirja järgi oli üks tuumik, kus koordinaatorit polnud ja üks, kus oli 2 koordinaatorit. Osades tuumikutes on aga SKAst mitu liiget (vt tabel 1), kuid teised on sellisel juhul kas laste heaolu osakonnast vm täiendava funktsiooniga. Vastavalt MARACi juhendile on lisaks MARACi koordinaatorile koosolekutel veel kaks kindlaks määratud rolli: MARACi koosoleku juhataja ja protokollija. Mõlemad rollid piirduvad peamiselt koosolekutega, samas kui MARACi koordinaatori roll on laiem ja hõlmab ülesandeid ka väljaspool koosolekuid.

MARACi tuumiku liikmete seas on jagatud koordinaatori, koosoleku juhataja ja protokollija rollid (vt tabel 2). Asutuste järgi kannavad neid rolle peamiselt SKA ja PPA esindajad:

- MARACi koordinaatori rolli kannavad ainult SKA esindajad. Ühes MARACi piirkonna tuumikus ei ole nimekirjas MARACi koordinaatorit (Võru) ja ühes on kaks (Ida-Harjumaa), kes saavad vajadusel üksteist asendada.
- MARACi koosolekute juhtide roll on PPA esindajate kanda ning kahes suurimas tuumikus (Harjumaal) on selle rolli täitjatena nimetatud rohkem kui üks inimene.
- MARACi protokollijana on tuumiku liikmete nimekirjast kõige sagedamini nimetatud PPA esindajat, aga mitmetel juhtudel ka SKA esindajat ning üksikud piirkonnad on sellised, kus protokollija rollis on nimetatud KOVi või prokuratuuri esindajat.

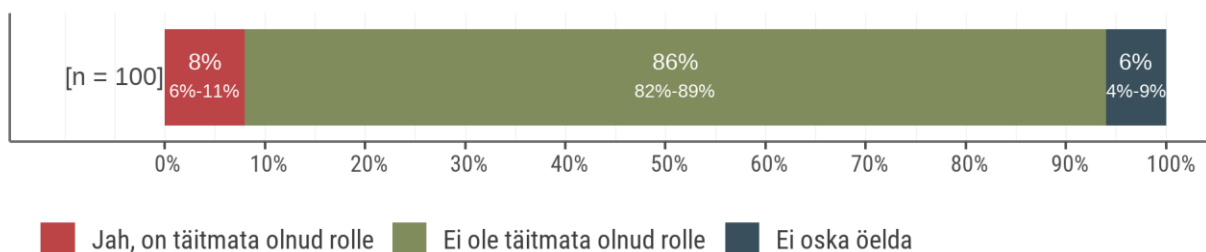
Tabel 2. MARACi rollides olevate liikmete arv asutuste lõikes

Roll	Asutused				Kokku
	KOV	PPA	Prokuratuur	SKA	
MARACi juht		21			21
MARACi koordinaator				18	18
Protokollija	1	12	1	2	16
Kokku	1	33	1	20	55

Allikas: SKA MARACi tuumikute liikmete nimekiri, autori kohandused ja arvutused.

Küsitluse põhjal on MARACi koosolekutel kohustuslikud rollid reeglina täidetud (vt joonis 30). Üksikuid olukordi, kus üks või teine roll oli koosolekul täitmata, märkis tuumikute küsitluses mõni Ida- ja Lääne-Harju, Tartu, Jõhvi, Narva ning Viljandi MARACi liige. Siiski ei olnud ühtegi tuumikut, kus kõik tuumiku liikmed ühiselt vastasid, et mõni koosoleku kohustuslik roll jäi täitmata. Seega on tegemist pigem juhuslike ja üksikute olukordadega ning süstemaatilist probleemi koosolekute kohustuslike rollide täidetusega pole.

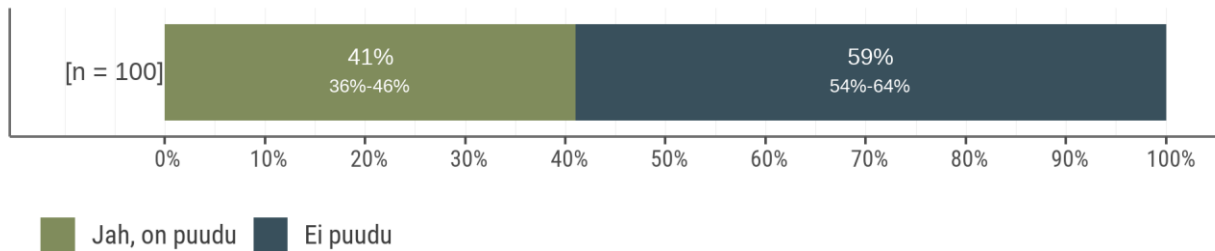
Joonis 30. Tuumikute liikmete jaotus selle järgi, kelle meelest piirkonna MARACi viimase 12 kuu jooksul on koosolekutel jäänud mõni kohustuslik roll (juhataja, koordinaator, protokollija) täitmata (% tuumikute liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Erinevalt kohustuslike rollide täitmisest, millega ei ole probleeme, tunnetavad ligi pooled MARACide liikmetest, et MARACis on puudu mõni spetsialist, keda oleks vaja ohvritele abi paremaks pakkumiseks (vt joonis 31). Puuduolevate spetsialistidena toodi välja tervise-, õigus-, lastekaitsevaldkonna inimesi, aga nimetati ka töötukassat ja SKAd välise vaatlejana, kes aitaks tuua sisse uusi vaatenurki.

Joonis 31. Tuumikute liikmete jaotus, selle järgi kes arvavad, et piirkonna MARACist puudub mõni vajalik spetsialist ja kes mitte (% tuumikute liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Puuduoleva spetsialistina nimetas 78% neist, kes puuduoleva spetsialisti vajadust täpsustas, tervise valdkonna esindajaid (arst, perearst, vaimse tervise õde, psühhiaater, psühholoog, aga nimetati ka maakonna haigla sotsiaaltöötajat). Mõned vastajatest leidsid, et tervise valdkonnast tuleks MARACi kaasata spetsialist juhtumipõhiselt, mitte liikmete hulka. Mõnes tuumikus on juhtumipõhiselt tervise valdkonna esindajaid ka kaasatud. Olulise takistusena tervise valdkonna spetsialisti kaasamisel märgiti nende vähesust selles piirkonnas või Eestis laiemalt, mistõttu on keeruline leida inimest MARACis osalemiseks. MARACi liikmete loetelus oli kohalikust haiglast esindaja Pärnu, Võru ja Viljandi tuumikutes. Kuigi Võru ja Viljandi tuumikute liikmete nimekirjas on tervise valdkonna esindaja, märkis vähemalt üks liige psühhiaatri või psühholoogi täiendavat vajadust ka nendes tuumikutes.

Tervise valdkonna spetsialisti täiendavat vajadust toodi välja ka intervjuudes, kus põhjendati seda vajadust mitmeti. Ühelt poolt tunnetati tuumiku liikmete väheseid teadmisi tervise valdkonnas. Kuna liikmed ei oska hinnata ja suunata ohvrite tervise valdkonna teenustele, siis jäävad võimalused ohvri terviklikus abistamiseks piiratuks.

“Kellest ma tunnen puudust, on psühholoog, seda ei ole ja seda pole kuskilt ka saada. ... Tema näeks palju varjatud asju, mida meie võib-olla ei näe. Meie, isehakanud psühholoogid, kuidagi üritame näha, eks. Aga kui grupis oleks päris psühholoog, siis see oleks kindlasti ohvri seisukohalt veel parem. Aga, jah, psühholoogidega üle Eesti ongi probleem nii kui nii ja meil ei ole selliseid võimalusi.”

—(Prokurör)

Teisalt nähakse vajadust ohvritele sisendi andmiseks meditsiini- või psühholoogi teenust pakkuvatelt abiosutajatelt, mis võiks aidata mõista juhtumit ja seda, kuidas teisi meetmeid paremini kavandada.

“...kui inimene käib psühholoogil, siis psühholoog ei väljasta, mis on arusaadav, mida nad rääkisid. Aga üks meile oleks see kasulik info, ilma selle teadmisetä on meil seda inimest raske aidata. Võib-olla, kui ta osaleks, sest ta ei pea rääkima, mida nad rääkisid, aga just selles osas, mis tuleks läbi mõelda.”

—(KOV-i ametnik)

Samas toodi intervjuudes välja, et tervise valdkonna teenused ei ole otseselt MARAC-i mõttes vahetust ohust välja toomise teenused, mistõttu jääks segaseks, milline roll täpsemalt tervise valdkonna spetsialistil tuumiku töös oleks. Sellisel juhul oleks tervise valdkonna spetsialisti ülesanne ainult ülejäänud tuumiku liikmete toetamine infoga. Kuna aga ühe probleemina tuumikute töös nähakse liiga suurt ühe juhtumiga hõlmatud spetsialistide arvu, siis ei ole ilmne, kas tervise valdkonna spetsialisti tuleks kaasata tuumiku liikmena.

“... on küsimus selles, mis on nende sekkumisvõimalused. Kui me mõtleme selle peale, et jah, nad on seal tuumikus, nad jagavad, nad on pigem infojagajad. Et nad oleks ka samas infoväljas ja meie saaksime selle info kätte. Selles vaates on nagu hea, oluline. Aga ma praegu ei oska küll täpselt välja tuua, millised on konkreetset tegevused, mida võib-olla tervishoiu, perearsti kaudu ja kõik sealtkaudu saab. Saab teatud tegevusi planeerida, aga ma ei tea. Psühholoogid, ütleme selline taastav tegevus, nii-öelda. Aga kui on aktiivne olukord, sul on vaja abi pakkuda kohe. Selles mõttes on sealt nagu...”

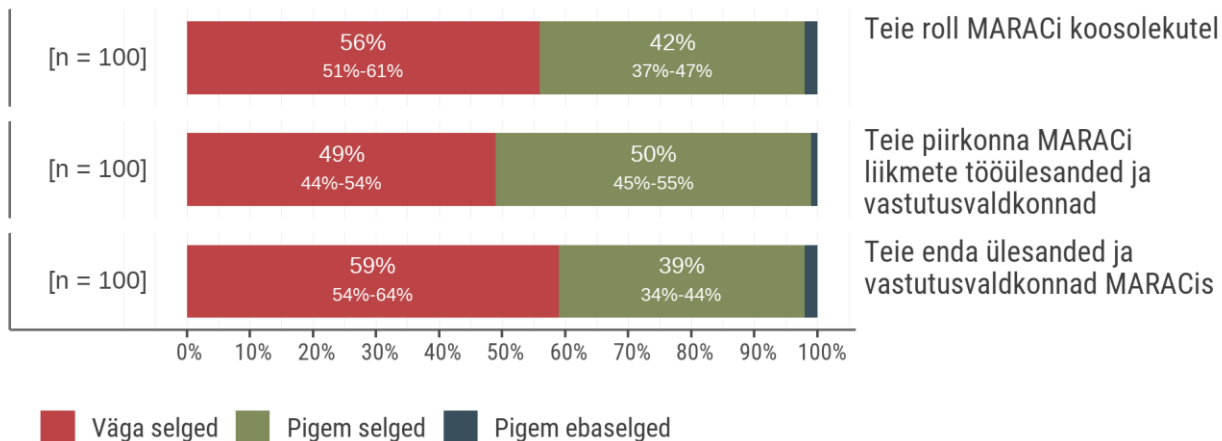
—(SKA ametnik)

Peale tervise valdkonna spetsialistide töid üksikud tuumiku küsitluses välja vajaduse õigusvaldkonna spetsialistide kaasamiseks. Neist nimetati juristi, kohtuniku, sh tsiviilkohtuniku või ka kriminaalhooldusametniku vajadust. Paide ja Võru tuumikute liikmete seas on juba praegu kriminaalhooldusametnik ning Pärnu tuumikus ekspert kohtuekspertiisi instituudist (vt tabel 1). Tuumiku liikmete intervjuudes sellise täiendava liikme vajadust ei märgitud. Täiendavat juristi teenuse vajadust, mis aitaks ohvri MARAC-i aktiivses faasis alustatud juriidilised toimingud läbi vedada kuni selle lõpetamiseni, märkis üks ohvritest. Kuna MARAC aitab ohvri välja akuutsest ohust ja selle käigus võidakse alustada ka laste hooldus- ja suhtlusõiguse küsimuste lahendamise, siis pärast MARAC-i juhtumi lõppu jääb selliste juriidiliste toimingute lõpuni viimine ohvri õlule. Ühe intervjuueeritud ohvri sõnul ei pruugi tal olla selleks piisavalt teadmisi ja oskusi ning seetõttu nägi ta vajadust niinimetatud MARAC-i juriidilisele jätkutoe järele.

Lisaks nimetasid üksikud vastajad täiendava vajaliku spetsialistina töötukassa esindaja (praegu olemas Võru tuumikus), kõikide KOV-ide esindaja, lastekaitse esindaja ja SKA välise vaatlaja kaasamist.

MARAC-i tuumiku liikmed tunnetavad, et nende enda roll nii koosolekutel kui ka MARAC-is laiemalt on selge (vt joonis 32). Üksikud tuumikrühmade liikmed (alla 5%) hindasid rolli ebaselgeks. Seega on üldiselt ülesanded, vastutus ja igapäevane roll MARAC-is suhteliselt hästi paigas.

Joonis 32. Tuumiku liikmete jaotus selle järgi, kui selge on roll MARACi koosolekutel, ülesannete ja vastutuse jaotus MARACis üldiselt ja liikmel endal (% tuumikute liikmetest)

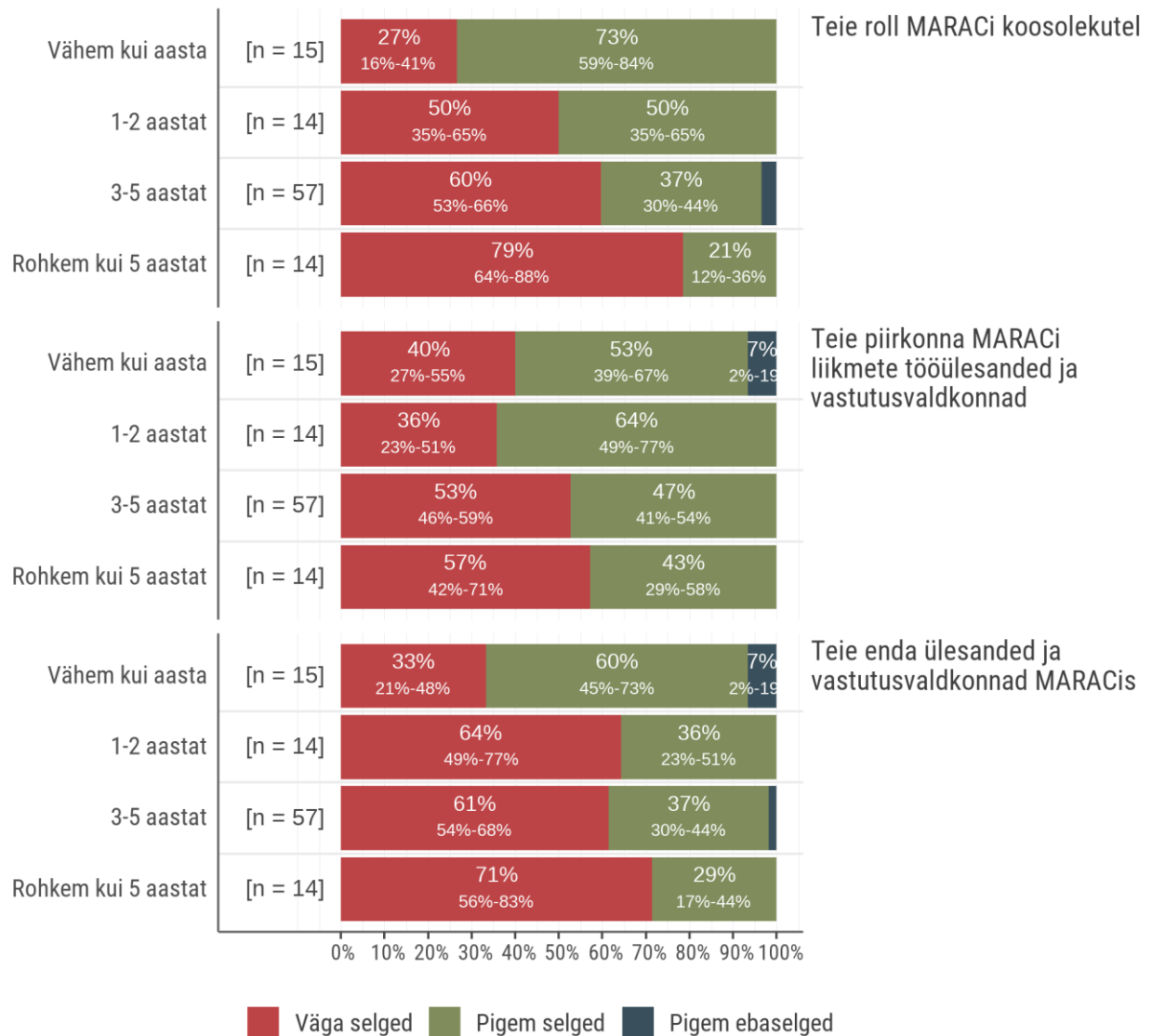
Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Paistab välja, mida kauem ja rohkemate juhtumitega ollakse MARACis tegutsenud, seda suurem on nende osakaal, kellele nii enda roll kui ka ülesannete ja vastutuse jaotus MARACis üldiselt on väga selged (vt joonis 33). Tuumikrühmade intervjuudest selgus, et päris algajal valdkonnast väljastpoolt tulnud inimesel võib olla keeruline mõista, kuidas MARAC töötab, millises rollis keegi MARACis on ja mis on inimese enda roll. Arusaamine osapoolte rollidest loksus paika ning ülesannete ja vastutuse jaotus selgub töö käigus, kuid sisseelamise lihtsustamiseks vajavad uued liikmed täiendavat abi. MARACi töökorralduse ja protsesside, aga ka lähisuhtevägivalla temaatika mõistmine on võtme-eeldused MARACi võrgustikus osalemiseks (London jt, 2021; Steel jt, 2011)

“Mulle kui uuele inimesele tehti tutvustusring, loomulikult. Aga nüüd ongi see, et läbi iga kohtumise ma olen enda jaoks järjest uut teavet saanud. Esimesed, ma arvan kaks-kolm kohtumist, mul ei olnud midagi öelda, ma ei osanud mitte midagi öelda või noh, ma ei teadnud, kus minu koht on. Nüüd ma juba saan rohkem aru, ma oskan rohkem ennast ette valmistada ja [SKA ohvriabi töötaja nimi] on see suhtlemine läinud tihedamaks. Aga teiste osapooltega jällegi ongi, et väljaspool MARACi mul puudub igasugune kokkupuude. Ma ei tea neid...”

—(Vähem kui aasta tegutsenud tuumikrühma liige)

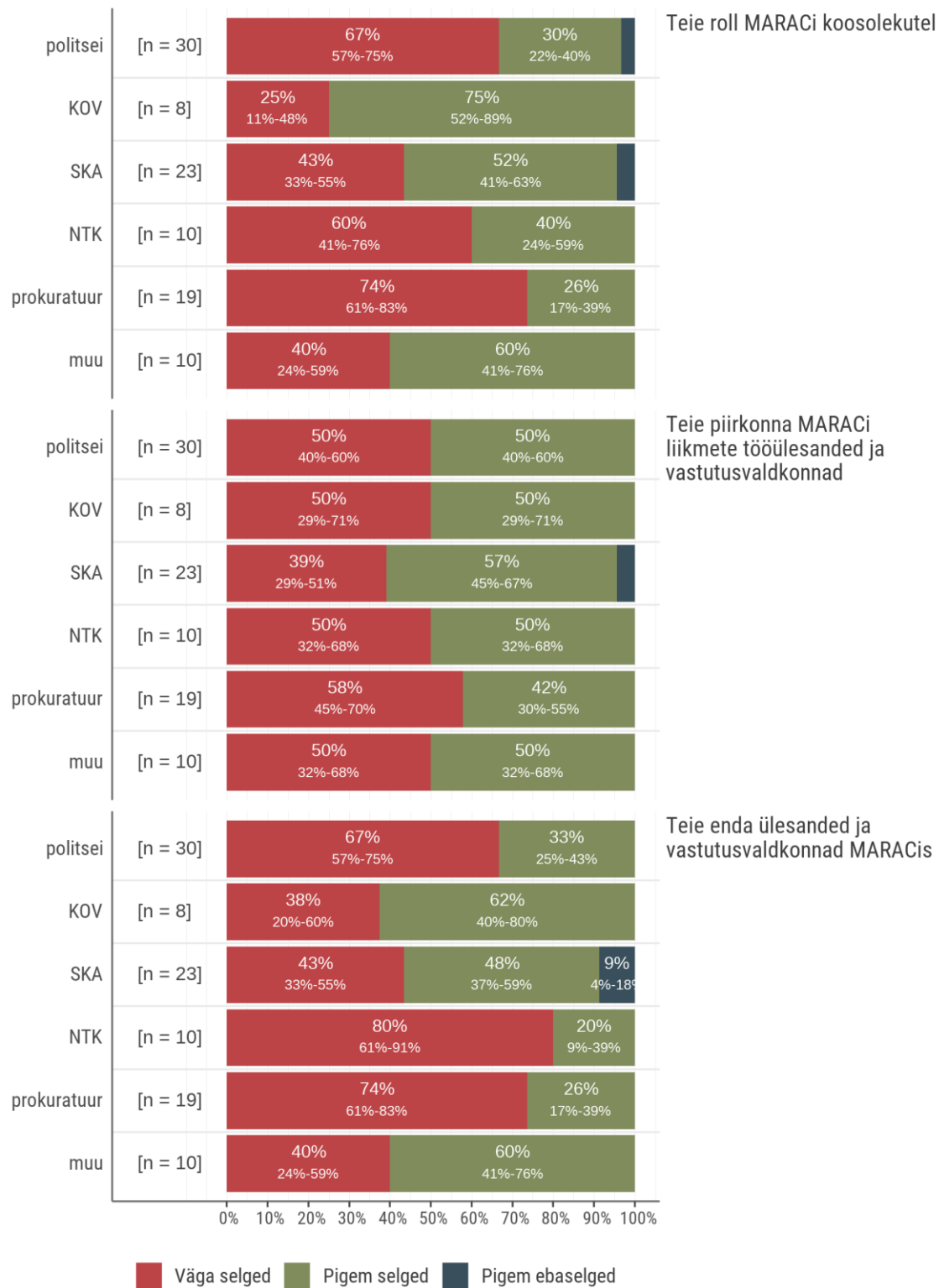
Joonis 33. Tuumikrühma liikmete rolliselgus MARACis tegutsemisaja lõikes (% vastava tegutsemisajaga tuumikrühma liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Tuumiku liikmete hinnangud rolliselgusele erinevad veidi asutuste lõikes (vt joonis 34). Pigem ebaselge on roll mõnele üksikule PPA ja SKA ametnikule. KOVide ja muude asutuste esindajate seas on veidi väiksem osakaal neid, kes ütlevad, et neile on nende enda roll MARACi koosolekutel väga selge ja suurem osakaal, kes ütlevad, et pigem selge. Üldiselt hinnatakse aga rolliselgust kõigis asutustes kõrgelt. Täpsemate kategooriate lõikes ei saa hinnangute väga suurte usalduspiiride tõttu teha kvantitatiivseid järeldusi, milliste asutuste esindajate rolliselgus on parem ja milliste halvem.

Joonis 34. Rolliselgus MARACis asutuste lõikes (% vastava asutuse tuumikrühma liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

MARACi rollide selguse kohta ilmnesid järgmised tendentsid, mille sisu avame allpool samas järjekorras:

1. Ebaselgus rollides on teiste asutustega võrreldes suurem KOVide ametnikel ja teiste asutuste ametnikel KOVide rolli suhtes.
2. MARACi juhi rolli sisuks on kujunenud koosolekute juhtimine ning ei ole selge, miks seda rolli peaks PPA kandma SKA asemel, kes koordineerib kogu MARACi tegevust.
3. On esinenud rollikonflikti olukordi, kus konfliktis on roll asutuse esindajana MARACi koosolekul ja roll ohvri esindajana või talle otseselt teenuse pakkujana.
4. Kuna kõik asutused on MARACis ohvri abistaja rollis ning ohvriga suhtlust erinevate asutuste vahel alati ei koordineerita, siis tekib segadus, kes mingil konkreetsel juhul on ohvri kontaktiks MARACis.
5. Tuumikute liikmete arv koosolekutel on suur ning pole selge, kas kõiki neid asutusi on kõigil koosolekutel vaja ning millises rollis.

Nii intervjuudest kui ka küsitluse vabade vastuste kommentaaridest ilmneb, et asutuste lõikes on kõige rahulolematumad MARACi rolliselgusega (või rolli täitmisega) KOVide esindajad ise ja samuti on teiste asutuste esindajatel suurim rahulolematuse KOVidega. Osadele KOVide esindajatele tundub, et MARACi koosolekutel seatakse neile ebareaalset ootusi.

“Ümarlauakohtumise eesmärk ei saa olla omavalitsuse ülekuulamine ja ülesannete jagamine omavalitsusele.”

—(KOV-i ametnik) (SKA teenuste tagasiside uuring, andmed SKA kasutuses)

“Ta [roll] on niisugune kaasa mõtlemine. Ja võib-olla mõnikord selgitamine ehk, et miks, kui MARACi liikmete ootused laste spetsialistidele on natuke üle nende võimu, siis niisugune selgitamine.”

—(KOV-i ametnik)

Samal ajal on mitmed teiste asutuste esindajad tuumikutes kriitilised KOVide suhtes, heites neile ette, et KOVid ei ole koostööaltid ning jätavad oma kohustused täitmata.

“...tegelikult kohaliku omavalitsuse tasandil ei taheta teha. Öeldakse, et see ei ole nagu meie asi või kumab läbi see, et aga vaadake, milline see kannatanu on, ise ei tee koostööd. Kohalikule omavalitsusele peaks olema palju rohkem võimalusi teenuste baasil, kuidas aidata ja toetada, siduda inimest erinevate sotsiaalteenustega.”

—(NTK esindaja)

“...mida väiksem, mida ääremisem kohalik omavalitsus on, nendega on, ütleme, keerulisem see asjaajamine.”

—(Prokurör)

Olukorras, kus tunnetatakse, et KOVid oma ülesandeid ei täida, tekib teistel tunnetus, et nad täidavad muuhulgas KOVide ülesandeid.

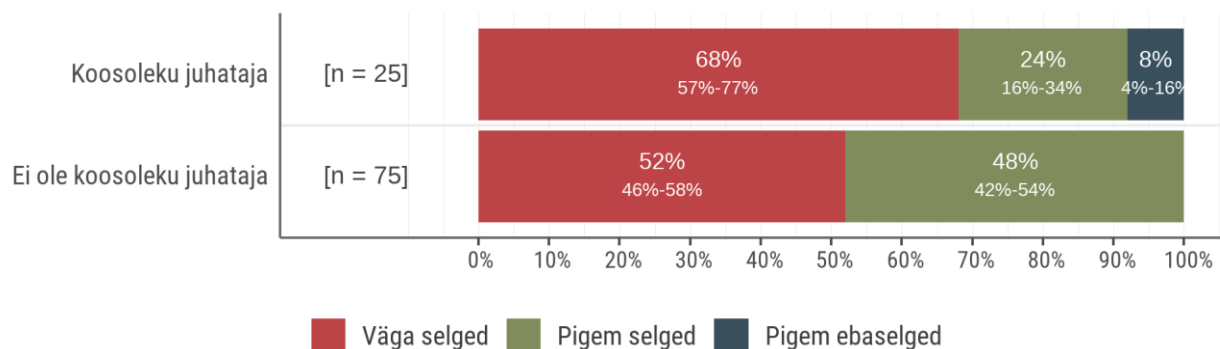
“Vahest me võtame lihtsalt enda peale mõned ülesanded. Meil oligi niimoodi üks juhtum, kus kohalik omavalitsus ei näinud probleeme ... Me võtsime piirkonnapolitseinikuga enda peale ülesande ja toimetasime”

—(SKA esindaja)

Vaatamata etteheidetele KOVide suunas märkisid päris mitmed tuumikute liikmed küsitluses, et MARAC parandas infovahetust ning töö koordineerimist KOVidega. Samuti on paljud KOVid MARACi ja lähisuhtevägivalla ümarlaudadega rahul (vt KOVide tagasiside uuring SKA teenustele, andmed SKA kasutuses). Kokkuvõttes leidub MARACi tuumikuid, kus on probleeme KOVide rolliga ning probleemi juured võivad olla nii selles, et teised osapooled ei mõista KOVide võimalusi ja teenuseid, kui ka KOVi ametnike piiratud arusaamas või võimalustes ohvritele piisavat tuge pakkuda. Kuna probleemi töid välja nii KOVide esindajad kui ka teiste asutuste esindajad MARACis, on vajalik sellele tähelepanu pöörata, sest MARACi toimimise oluliseks aluseks on usaldus võrgustikku kuuluvate liikmete vahel ja selle puudumine võib takistada ohvri jaoks teenuste kiiret koordineerimist (Kerti, 2017).

MARACi koosolekutel määratud rollide lõikes seondub rolli ebaselgus koosoleku juhataja rolliga. Kuigi enamik koosoleku juhataja rollis olnutest hindasid rolliselgust koosolekutel kõrgeks, olid ka mõned, kes hindasid rolli ebaselgeks (vt joonis 35).

Joonis 35. Tuumikrühma liikmete jaotus enda rolliselguse järgi MARACi koosolekutel – koosoleku juhataja rolli lõikes (% vastavas rollis olnud tuumikute liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kuna MARACi sisuline koordineerimine on SKA õlul ja MARACi juhataja roll on vaid tehniline koosoleku juhatamine, siis pole alati mõistetav, miks koosoleku juhataja rolli kannab PPA. Üks koosoleku juhataja rollis tegutsenud inimene kirjeldas segadust järgmiselt:

“Ma ise võib-olla näen, mina leian, et koosoleku juhtimist võiks teha ohvriabi töötaja. Ma ei ütle, et mul selle vastu midagi on, see ei võta tükki küljest ära või ei tee mu elu raskemaks, või tõsta töökoormust oluliselt. Aga lihtsalt võib-olla minu jaoks esialgu, kui ma sisenesein, siis mul oli keeruline mõista neid rolle. Rahad tulevad sotsiaalkindlustusametist, protokollid lähevad ohvriabi kaudu sotsiaalkindlustusametisse. ... Täna ilmselt olen ära harjunud ja minus ei tekita see vastumeelsust, aga esialgu mul oli lihtsalt keeruline mõista.”

—(PPA ametnik)

Et kõigile oleks selge, miks on koosoleku juhataja roll määratud PPAle, võiks selle selgemalt sõnastada MARACi juhendmaterjalis ja selgitada ka MARACi liikmetele. Kuigi MARACi juhendmaterjal ei määra otseselt koosolekute juhatajaks politseiametnikku ja märgitakse, et juhataja roll võib olla ka roteeruv, siis Eestis täidab tavapäraselt seda rolli siiski politsei. Seda kinnitab ka MARACi tuumikute liikmete nimekiri (vt tabel 1).

Lisaks eelnimetatud tähelepanekutele MARACi ülesannete ja vastutuse jaotuste kohta, tuli intervjuudest välja, et on esinenud olukordi, kus MARACi liige on samaaegselt kahes rollis: asutuse esindaja MARACi võrgustikus ja ohvrile otseselt teenuse pakkuja või ohvri esindaja mingis kontekstis. MARACi juhendmaterjali järgi ei pea kohtumistel tavaliselt osalema konkreetse juhtumiga töötav spetsialist, kuna MARAC-i tuumik ei vaja juhtumi kohta nii üksikasjalikku teavet. Olulisem on, et koosolekul osaleks inimene, kellel on volitused oma asutuse ressursse juhtumi lahendamiseks jagada. Intervjuudest nähtub aga, et teatud juhul, kui asutuse esindaja on ka inimesele otseselt teenuse pakkuja, võib olla tal keeruline end seada teise rolli. Näiteks on juhtunud olukord, kus prokurör peab kriminaalmenetluse jaoks ohvrit saama võimalikult palju infot ning selleks on vaja ohvrit küsida täpsustavaid küsimusi, teisalt aga peab prokurör arvestama ohvri traumeeritusega ning looma ohvrile MARACi koosolekul turvalise õhkkonna. Samuti tuli ühe ohvri intervjuust välja olukord, kus MARACi koosolekul osales inimene, kellega ohvri oli enne MARACi negatiivne kokkupuude, kui ametnik oli ohvrile abi pakkuja rollis.

“Meie puhul on prokuratuuri esindaja, meil ongi ainult üks prokurör siin kohapeal. Teatud juhtumite puhul võib-olla see tekitab sellist huvide konflikti või. Kui see inimene, kelle eest prokurör peab kohtus seisma ja teda toetama, seal tekivad mingisugused käärid. Võib-olla isegi mitte juriidilises mõttes, aga sellisel emotsionaalsel tasandil. Võib-olla see on üks selline koht, mille peale peaks mõtlema.”

—(PPA ametnik)

Samas ei ole Eesti väiksuse ja MARACi piirkondade jaotuse juures võimalik kõikide asutuste esindajatele asendusliikmeid leida. Vastukaaluks selliselt püstitatud rollikonfliktile tunti teisel vajadust kaasata just konkreetse juhtumiga tegelevaid inimesi MARACi juhtumipõhiselt, et tagada info piisav liikumine kõikide osapoolte vahel.

“... mulle meeldiks ka, kui näiteks uurija, kes konkreetselt uurib, osaleb, ise MARACis, annab ülevaate.”

—(Prokurör)

Kuigi MARACi tuumiku liikmete rolliselgust hindasid üldiselt kõik MARACi liikmed suhteliselt kõrgelt ja kõikide asutuste esindajad pakuvad ohvrile abi enda asutuse pädevuse ja teenuste raames, siis esineb (osaliselt) teenuste dubleerimist ning rollide kattuvust ohvri vaates. Kõikide osapoolte ülesanne on ohvri abistamine ja seda juba enne MARACi, sh asutuse põhitegevuse raames. Intervjuudes toodi välja, et see suur hulk inimesi ja asutusi, kes ohvrit abistavad, tekitavad segaduse, kes konkreetselt peaks mingil teemal olema ohvrile abi pakkuja ning kontakt.

“Millega me sageli pörkume, on see, et ühe inimesega, juhtumiga, abivajava isiku juhtumiga, tegeleb võib-olla neli-viis inimest. Erinevad spetsialistid. Ja vahest mul on selline tunne, et kui me liidame veel MARACi sinna otsa, siis tegelikult see tekitab inimeses ikkagi tohutu segaduse. Kes siis, mida korraldab või kelle poole ma pöörduma pean? Juhul, kui MARAC on ainus koht, kus ta lõpuks välja saadakse siis see on suurepärane, siis sealt saabki selle alguse teha. Aga nende inimeste puhul, kellega on toimetanud juba eelnevalt erinevad inimesed, erinevad võrgustikud, siis mingi hetk tekib endal ka see segadus, mida me siis püüame siin täna saavutada.”

—(PPA ametnik)

“Et ma võib-olla isegi ise nagu ma ei tea, püüaksin seda rolli selgust äkki natuke rohkem luua, et mulle vahel tundub, et ohvriabi töötajal on nagu liiga palju, noh tal on ju erinevad teemad ja et tema nagu ei saaks või ei peaks olema sellises psühholoogilise nõustajaga või toetaja rollis. Aga kui ohvril on olemas psühholoog või ohvril on olemas tugiisik, üks ole, lisaks kõike muud instantsid, kes temaga veel tegelevad... Et vahel on minu jaoks selline ebaselge, et no miks ma siis siin olen, eks...”

—(vabatahtlik)

Rollide hägusus ohvri vaatest seondub seega MARACi asukohaga teiste LSV ja inimese abistamise meetmete seas ja teenuste omavahelise kattuvusega.

Küsitluses ja intervjuudes toodi küll välja, et MARACi tuumikutesse oleks vaja täiendavaid spetsialiste, aga samal ajal toodi mitmes intervjuus välja, et MARACi koosolekutel osalevate inimeste arv on liiga suur.

“Aga ma ütlen, et minu küsimus on see, kas kõik inimesed, kes on seal laua taga, ma ei tea, kui palju neid on seal kaheksa, üheksa, kümme? Kas need inimesed, kes ei olegi sellega seotud, kas nad kõik peavad seal olema? No ma ei, ma ei tea, kui inimene ei ole varjupaigas ja ei ole nagu isegi eeldust, et ta läheb varjupaika. Kas NTK juhataja peab olema seal? Kas näiteks SKAst peab olema kaks inimest, noh, praegu vist on üks, aga enne seda oli kaks. Minu jaoks see on väga suureks kasvanud.”

—(KOV ametnik)

Liiga suur inimeste arv on probleemne mitmel põhjusel. Ühelt poolt on tegemist ressursi liigse koormamisega, oleks võimalik samale tulemusele jõuda väiksema hulga inimestega. Teisalt saavad inimese juhtumist ehk tundlikest andmetest teada rohkem inimesi kui hädatarvilik. Samuti märgiti, et nii suure grupi inimeste ees on ohvril keeruline koosolekutel osaleda, oma olukorda selgitada ja uuesti tutvustada, sest see on hirmutav.

“...seal on tegelikult nii palju inimesi. Et ohvril on seal natukene õudne olla ja ta ei tea, kes need kõik on, mis nad tema asjasse üldse puutuvad.”

—(NTK esindaja)

Kokkuvõttes hindavad tuumikrühma liikmed enda rolli selgust koosolekutel ja MARACis üldiselt ning kõikide osapoolte rolliselgust üsna kõrgelt. Siiski on mitmeid aspekte, kus rolli, ülesannete ja vastutuse selguses on parandamise võimalusi:

- KOVide rolli ja võimaluste parem (välja) selgitamine;
- MARACiga äsja liitunud inimestele MARACi toimimise ja osapoolte rollide näitlik kirjeldamine;
- asutuse esindamise ja ohvri esindamise rollikonfliktile selgete juhiste loomine;
- ohvrile abipakkujate tööde jaotuse täpsem määratlemine ja kokku leppimine;
- MARACi koosolekutel tuumiku liikmete arvu vähendamine minimaalse vajalikuni, samas kaasates asjakohaseid juhtumipõhiseid spetsialiste;
- juhtumipõhiselt MARACi tuumikusse tervise valdkonna spetsialistide kaasamise süsteemi ning juhiste välja töötamine;
- MARACi koosolekute juhi valiku aluspõhimõtete selgitamine.

2.3.2 MARACi riskihindamine ja MARACi suunamine

MARAC on loodud kõrge riskiga vägivaldajuhtumite tagajärgede ennetamiseks ja kõrge risk määratletakse MARACi juhendis järgmiselt: “Kõrge riskiaste viitab ohule, et suure tõenäosusega võib aset leida tapmine või mõrv, tapmis- või mõrvakatse, ohtlike esemete abil toime pandud vägivald, vältimatut arstiabi nõudvaid raskeid tervisekahjustusi tekitav vägivald, korduv tervisekahjustusi tekitav vägivald, ränk ja pidev sund ja kontroll, vägistamine, jälitamine, vabaduse võtmine, orjastamine ja piinamine.” Juhend toob välja, et ohvreid ei saa riski järgi rühmitada, kuna risk võib muutuda, kasvada või kahaneda. Riski suuruse hindamine ja otsustamine, milline risk on MARACi suunamiseks piisav ja milline pole, on keeruline ülesanne. Sisuliselt võib iga vägivalda käsitleda kõrge riskina.

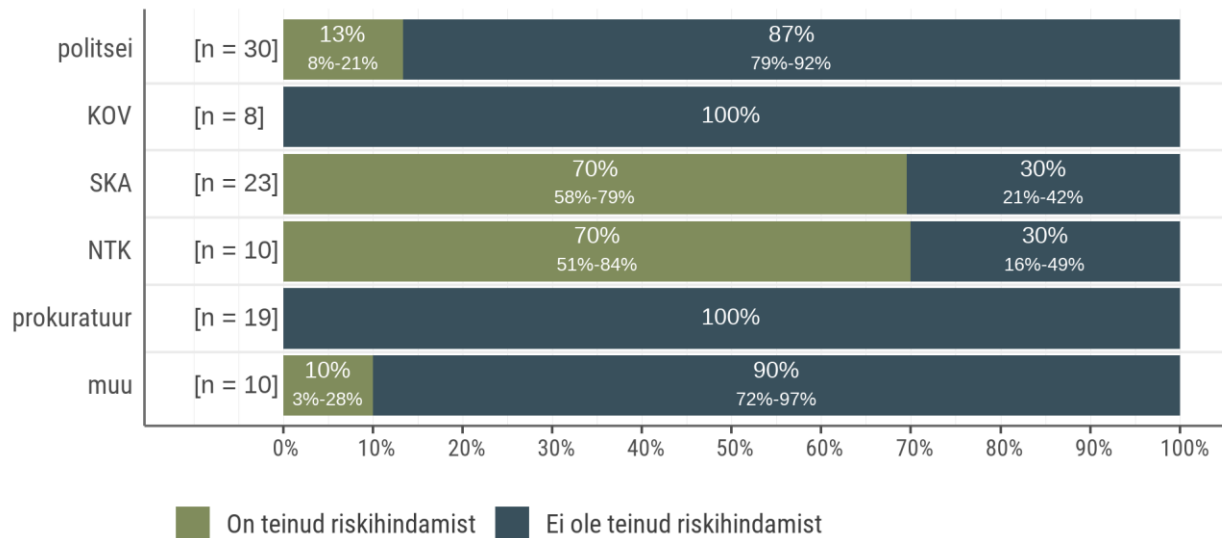
“No minu jaoks on vägivald kui selline, see on alati kõrge riskiga. Eks see tuleb juba põhimõtteliselt seadusandlusest, kui Eesti Vabariigis on karistusseadustiku kohaselt igasugune vägivald alates valutundmisest kriminaalkorras karistatav, siis minu loogika, igasugune vägivald ilma igasuguse DASHi riskihindamiseta, peaks olema tegelikult kõlbulik MARACi.”

—(Prokurör)

Selleks, et MARACi tegevust piiritleda ja anda objektiivsem alus riskile, kasutatakse DASHi riskihindamise meetodikat. Enne MARACi suunamist tehakse ohvrile riskihindamine DASHi ankeedi alusel.

Kuigi riskihindamisi võivad teha erinevate asutuste esindajad, siis praktika on kujunenud selliseks, et riskihindamisi teevad peamiselt SKA ohvriabi töötajad ja NTK esindajad. Mitmed teiste asutuste tuumikrühma liikmed suunavad, kui tekib riskihindamise vajadus, selle tegemise SKAsse. Küsitletud KOVide esindajate seas polnud ühtegi, kes oleks teinud riskihindamisi. Politsei ja muude asutuste esindajatest on teinud riskihindamisi vaid üksikud vastanutest (vt joonis 36).

Joonis 36. Tuumikliikmete jaotus selle järgi, kas ta on viimase 12 kuu jooksul teinud lähisuhtevägivalla ohvrile riskihindamist ja suunanud ta MARACi

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kõige loogilisema kohana nähakse politseid DASHi täitjana juhtudel, kui politseinik puutub esimesena ohvriga kokku. Ja mõnel pool on politseinikud DASHi ankeete ka täitnud.

“Meie teeme neid DASHe kõige rohkem. Kui juhtum tuleb lauda, siis me ei saa öelda, et meil pole midagi teha või, et lükkame selle kellegi teise õuele, sest me oleme see esimene kanal, kellele see asi tuleb. Aga noh, see on muidugi laiem probleem, mitte MARACi probleem, et oleme seal esimene kanal, kellele see asi tuleb.”

—(PPA esindaja)

Kuigi politsei teeb mõnel juhul DASHi riskihindamist, siis on ka näiteid, kus hindamine suunatakse SKAsse. Kohati tunnetavad politseinikud, et füüsiline keskkond (nt ohvri kodus), kus nemad ohvriga kokku puutuvad, ei ole DASHi riskihindamise teostamiseks kõige sobivam ning tunnevad seetõttu, et politsei roll on pigem ohvrit nõusoleku saamine ja tema suunamine ohvriabiga ühendust võtma.

“Me katsume teha niimoodi, et politsei ei teeks seda. Varasemalt ma olen ise paaril korral teinud, aga no ausalt öeldes mul ei ole seda poolteist, kahte tundi. Kui me võtame niimoodi, et järelkontrollide tegemine ei ole jaoskonnas, vaid meie käime korterites, siis on natukene ebaeetiline, ebamugav nagu, kui mina hakkam esitama selliseid ebameeldivaid, võib-olla selliseid raskeid küsimusi. Mina ei ole enda territooriumil ja mul nagu natuke raske inimest... Selles mõttes võib-olla ta ei ütlegi mitte midagi välja. Sellepärast me katsume suunata ohvriabile, katsume nõusolekuid saada.”

—(PPA esindaja)

Lisaks täidavad politseinikud enda süsteemis riskihindamise instrumenti, mistõttu DASHi täitmise korral teeb politseinik kaks eraldiseisvat, kuid sisult osaliselt kattuvat hindamist.

“kuidagi politseis ei ole see DASHi hindamine väga hoogu sisse saanud, sellepärast, et me siin veel sikutame selle teemaga, et meie teeme seda riskide hindamise maandamise lehte, täidame, mis on iga LSV juhtumi puhul kohustuslik täita. Ma arvan, et piirkonnapolitseinikud tajuvad, et neil on see üks riskide hindamine täita. DASH pole nagu justkui enam meie töölin, meie töö osa. Aga ma näen, et meil on siin need andmebaasid, kus on lahenduse väljale kirjutatud, et on tehtud DASH hindamine, aga need on üliüksikud juhud.”

—(PPA esindaja)

Küsitluse tulemused näitavad, et politseinikest teeb DASHi riskihindamist oluliselt väiksem osa, kui SKA või NTK esindajatest (vt joonis 36). Seetõttu tundub, et levinum on olukord, kus politseinik suunab võimaliku MARACi juhtumi ohvri SKAsse arutamiseks, otsustamiseks ja riskihindamise tegemiseks.

Prokuratuuri esindajad näevad selgelt, et DASH hindamine on ohvriabi pädevuses ning suunavad samuti vajadusel hindamise sinna. Samas märgiti, et tavaliselt, kui asi jõuab prokuratuuri, on see MARACi vaateväljas juba enne.

“... mõnikord on mõned juhtumid sellised, et meil olid väga-väga rängad kriminaalmenetlused, kus olid kannatanud ja me ise pöördusime ohvriabisse, et kuulge, meil on selline kannatanu, tuleb teha DASH. Kui ohvriabil ei olnud kontakte ja nemad ei teadnud, siis meie anname soovitusi, võtke ühendust selle kannatanuga arutage ja hinnake.”

—(Prokurör)

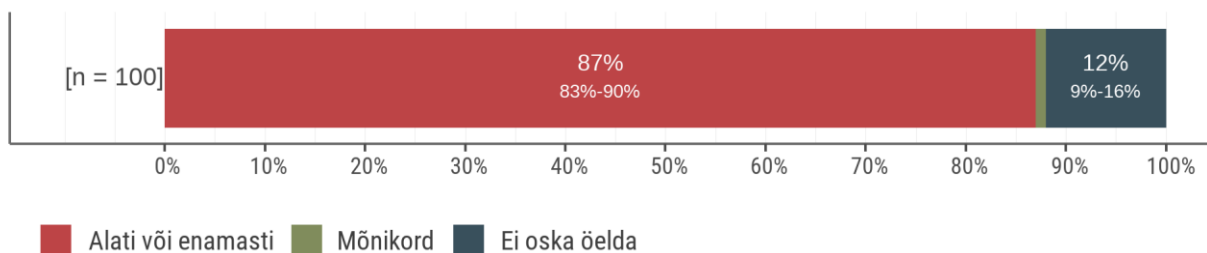
Intervjueeritav, kes oli lühikest aega MARACis tegutsenud, ei olnud aga teadlikki, et riskihindamisi võiks teha ka tema, sest piirkonnas oli paigas süsteem, mille järgi riskihindamised teeb SKA.

“Praegu on käinud läbi ohvriabi, et see on täitsa selline pime koht hetkel, siin ma ei ole [SKA OA töötaja nimi] rääkinud. Ma ei ole temaga rääkinud. Et kas minul on ka see võimalus tuua mõni juhtum lauda, kui ma näen, et midagi võiks sobida.”

—(Vähem kui aasta MARACis tegutsenud tuumiku liige)

Enne MARACi suunamist tehakse ohvrile reeglina riskihindamine (vt joonis 37). Mõned üksikud MARACi liikmed ei osanud hinnata, kas riskihindamine tehakse või mitte.

Joonis 37. MARACi tuumikrühma liikmete jaotus selle järgi, kui sageli on viimase 12 kuu jooksul tema piirkonna MARACis tehtud ohvrile riskihindamine enne MARACi arvamist (% tuumikrühma liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kuigi riskihindamised tavapäraselt tehakse, siis MARACi võtmise kriteeriumit tõlgendatakse lõdvemalt, kui juhendi järgi määratud 14-punktiline DASHi algskoor. Kui DASHi algskoor on üle 14, siis varasemalt võeti juhtum MARACi eeldusel, et inimene nõustub oma juhtumi MARACis arutamisega. Uus ohvriabiseadus võimaldab alates 2023. aasta aprillist abistada hädaohus olevat lähisuhtevägivalla ohvrit MARACi kaudu sõltumata ohvri nõusolekust.

DASHi riskihindamise ankeet ei ole iseseisvalt sobiv mitmete sihtrühmade lähisuhtevägivalla riski hindamiseks, kuna see on välja töötatud fertiilses eas naistevastase vägivalla hindamiseks (endise) elukaaslase poolt. Teiste, näiteks täisealiste laste ja vanemate vahelise või eakate elukaaslaste vahelise või ka meeste vastu suunatud vägivalla, hindamiseks ei ole DASH kõige sobivam. DASHi mitmed küsimused tekitavad neist sihtrühmadest ohvrite korral ebamugavust nii hindajates kui ka ohvrites ning DASHi algskoor alahindab sellise vägivalla raskust, kuna osad küsimused lihtsalt ei ole asjakohased (nt vanemaalise ohvri korral küsimus, kas ohver on rase).

Vaatamata sellele, et DASHi ankeet ei ole kõigi sihtrühmade jaoks sobivaim instrument, leiavad tuumikrühma liikmed, et hindamisinstrumenti on vaja. Hindamisinstrument on hea töövahend otsustamise taustaks, annab objektiivse aluse otsustamiseks ning juhtumist ülevaate koondamiseks. Seetõttu, aga ka seepärast, et praegu on riskihindamine kohustuslik MARACi osa, näevad tuumikute liikmed, et instrument tuleks kohandada Eesti tingimustele ja sihtrühmadele sobivaks.

DASHi küsimustiku täitmise praktika sõltub riskihindamise tegijast ja kohati nähakse seda ka probleemina.

“No selle koha pealt saab öelda küll, et see DASHi tegemise osa on ju tegelikult üsna subjektiivne ikkagi. Seal on küll need küsimused, aga väga palju sõltub sellest, kuidas neid küsimusi küsid.”

—(PPA esindaja)

Osad küsimustiku täitjad eelistavad DASHi riskihindamise küsimustikku täita ilma ohvri juuresolekuta. Nad küsivad ohvrit eelnevalt vajaliku info ja täidavad küsimustiku ise.

“DASH ankeet, juba seda täites, me ei saa ju täita seda kannatanu juuresolekul. Ma pean koguma infot, see on tegelikult täiesti mõistetav, et ühe korraga ma seda infot ei saa kätte. Selleks võibki kuluda mitmeid nõustamisi, ma saan täiendavat informatsiooni ja siis ma saan lõplikult selle DASHi ära täita.”

—(NTK esindaja)

“... ma räägin inimestega nendel samadel teemadel, nende keeles, mis need inimesed aru saavad, nii nagu nemad aru saavad, selgitan, siis on teine asi siin. Ei pea võtma üks üheselt, on need teemad, mille üle tuleb arutada ja rääkida.”

—(KOV-i esindaja)

Teised leiavad aga, et küsimustiku vastused peavad olema selgelt ohvrilt küsitud ja tema vastuste järgi täidetud.

“Meie lähtume sellest, nagu meil töö töömetoodika hetkel ette näeb ... me peame saama enda küsimustikule ikkagi vastused inimese käest. Ja need, tavaliselt piirkonnapolitseinikud ütlevadki, et me saame aru, et see on teile ebamugav ja nüüd võib tulla natukene ebamugav koht, eks ole. Aga me peame need teemad ka läbi arutama. ... püüame seda ikkagi teha niimoodi, et me saame küsimusele vastuse ja me arutame natukene sel teemal ja siis läheme järgmise teemaploki juurde. Mitte see ei ole füüsilise ankeedi täitmine. ... me ikkagi püüame seda teha inimlikult.”

—(PPA esindaja)

Seega ei ole ühtset DASHi ankeedi täitmise praktikat. Samas tuleb arvestada, et igasuguse riskihindamise ja küsimustike täitmise korral on peale selle sisu samavõrd oluline hindamise läbiviimise ja küsimustiku täitmise viis. DASHi looja toob juhendis (Richards, 2009) välja, et ohvrilt tuleb küsida kõik küsimustikus olevad küsimused, kuid seda viisil, mis arvestab ohvri haavatava seisundiga. Seejuures on oluline, et riskihindamise läbiviimine ei oleks ka pelgalt “kastidesse ristikeste märkimine”, vaid tuleb seejuures teha põhjalikult selgeks, milline on ohvri olukord. Samuti toob ta välja, et DASHi riskihindamisi peaks läbi viima spetsialistid, kes on läbinud selleks vajaliku ettevalmistuse ja koolituse, mis samuti viitab sellele, kui olulist rolli mängib riskihindamise teostamise viis.

Vägivalla juhtumite arvamisel MARACi täidetakse küll peaaegu alati DASHi ankeet, kuid see ei ole ainuke alus, mille põhjal otsustatakse juhtumi võtmine MARACi juhtumiks. Intervjuude põhjal tundub olevat tavapärane praktika, et juhtumi arvamiseks MARACi arutavad tuumiku liikmed vägivallajuhtumi raskuse ning MARACist tõusva lisandväärtuse üle, kas on vajalik mitme osapoole koostöö või saab lahendada juhtumit väiksemas ringis. Juhul, kui nähakse MARACist kasu, võetakse ka lävendist madalama algskooriga juhtumid MARACi. Lävendist madalam algskoor võib tuleneda nii sellest, et DASHi ankeet pole kõigile sihtrühmadele sobiv, kuid võib tuleneda ka ohvri ebakindlusest ja soovist olukorda pisendada. DASHi riskihindamisel lisandub ankeedi täitmisele eskaleerumise võimalikkuse ja spetsialisti hinnang, mistõttu on saab MARACi võtta ka need juhtumid, kus DASH ankeedi täitmisel saadud algskoor on lävendist madalam, sest osad küsimused ohvri olukorraga ei kohaldunud. Samas avaldasid mitmed spetsialistid arvamust, et nende tööd lihtsustaks sihtrühmale sobiva riskihindamise ankeedi või ankeetide välja töötamine.

Oli intervjueerituid, kes märkisid, et nende MARACi tuumikus ei ole 14-punktsit madalama algskooriga ohvreid üldse olnud ja selliste juhtumite kaasamist MARACi pole arutatud. Võrreldes seda infot seireandmetega, võib arvata, et sellised MARACi liikmed pole kõikide juhtumitega kursis, sest kõikides piirkondades on MARACi juhtumite seas olnud madalama DASHi algskooriga ohvreid. Samas on märgata keskmise DASHi algskoori tõusu 2022. aasta seireandmetes, mis võib viidata sellele, et lävendist madalama algskooriga ohvreid on vähem MARACi juhtumiteks võetud kui varem.

Lisaks eelnevale on kaalutud MARACiga loodud protsessi ära kasutamiseks kõrge riskiga juhtumite puudumisel madalama riskiga juhtumite kaasamist MARACi.

“Hindamisega ei olegi praegu ühtegi sellist suurt keissi, mida MARACi võtta, aga me arutasime just seda, et aga võib-olla võtame siis mingid sellised juhtumid, mis ei ole nii suurt skoori saanud, on saanud madalamad skoorid. Võtaks nemad järgmisena ikkagi, kui nad ise on nõus sellega, et nende juhtumeid MARACis arutatakse. ... Võimalusel meie saaksime ju ka abistada ja panustada ja võib-olla midagi ära teha, et miks siis mitte võtta neid madalama skooriga juhtumeid ka sinna, kui praegu ei ole ühtegi sellist kõrgemat.”

—(KOVi esindaja)

Arutelude formaat ja ring, kes otsustavad DASHi lävendist madalama algskooriga juhtumi MARACi koosolekule arutamiseks suunamise, võib olla erinev. Kui juhtumi suunamist MARACi arutatakse, siis osadel juhtudel toimub arutelu mõne tuumikliikme (tavaliselt suunava liikme, kes täitis riskihindamise ankeedi ja SKA ohvriabi töötaja) vahel enne MARACi koosolekut, teised juhtumid arutatakse MARACi koosolekul kõigi tuumiku liikmete osalusel.

“... kas sellest oleks abi, see arutatakse koos läbi, eelnevalt, mitte just MARACi koosolekul, vaid niisugusel erakorralisel või lihtsalt spetsialistid omavahel. Siis antakse ühine hinnang, et kas võtame, vaatame seda mõnel korral, üks ole, või siis mitte. On olnud niipidi ja siis teistpidi, et ei, see siiski pole MARACi juhtum.”

—(NTK esindaja)

“... me oleme siin proovinud ikkagi lähtuda sellest, et tõesti kui seda riski kokku või seda, seda nii-öelda kvooti kokku ei tule ja seal päriselt seda kõrget riskieluhtlik, elule ohtu ei ole siis, me lihtsalt arutame selle tuumikuga läbi. Aga me teda nii-öelda aktiivsesse töösse ei võta. Kui ma olen teinud selle riskihindamise ära, viimati tegin, tuli seal üheksa. Jah, ja neliteist on see lävend. Siis me arutasime tuumikus koos läbi, mis kellelegi tunnetus on, mis infot kellelegi selle kohta on, võib-olla siis sealt tuleb kellelgi veel mingit lisainfot juurde, äkki on ikkagi kõrge risk. Aga me leidsime, et ei ole, ja siis me seda ei võta.”

—(SKA esindaja)

Mõlemal juhul arvatakse MARACi juhtum, kui MARACi võrgustiku ühisest tegutsemisest nähakse kasu juhtumi lahendamiseks.

“... eeskätt toimub arutelu, omavahel arutame seda, miks see juhtum peaks minema [MARACi], kas on võimalik seda lahendada nii-öelda MARACi väliselt, millised on kitsaskohad ja miks ei saa MARACi väliselt lihtsalt seda lahendada. Kui tõepoolest vajab seda nii-öelda tuumikliikmete osalust ja veel mingid asjad, siis jah, see juhtum tõstetakse MARACi.”

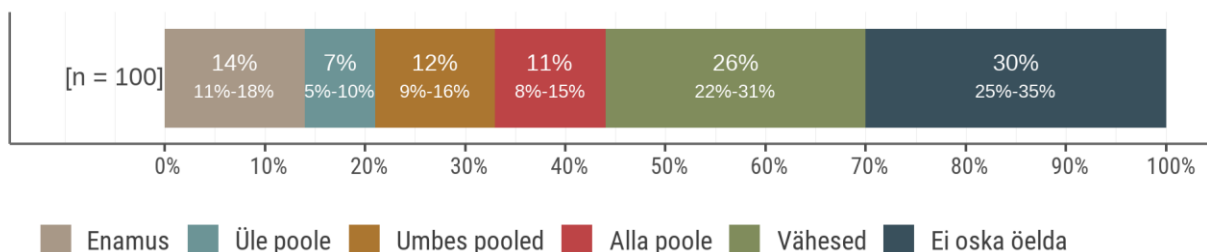
—(SKA esindaja)

“DASH hindamine tegelikult ju selekteerib ära, et kellel on see kõrge riskiga ohtlikkus. Aga kui tõesti see kõrge risk ei tule välja ... meil on kohe päevakorras potentsiaalsed juhtumid ja siis me oleme arutanud neid potentsiaalseid juhtumeid. Päris tihti oleme tulnud järeldusele, et tegelikult kõrget riski ei ole. Sellist ohtu elule ei ole, ohtu lastele ei ole. Lähisuhtevägivalla juhtum, jah on, aga ta ei ole MARACi juhtum ikkagi.”

—(NTK esindaja)

Kuna kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumite ja ohvrite arv pole teada, siis on raske hinnata, kui paljud ohvritest MARACi jõuavad ja kui paljud mitte. Tuumikrühma liikmed hindasid ohvrite jõudmise määra MARACi lähtudes oma arvamusest ning nende hinnangud erinevad üsna palju (vt joonis 38). Ligi kolmandik tuumikrühma liikmetest ei osanud MARACi jõudvate ohvrite osakaalu hinnata, veerand arvab, et jõuavad vähesed ja enam kui poolte ohvrite jõudmist MARACi usub vaid viiendik tuumikrühma liikmetest.

Joonis 38. Tuumikrühma liikmete osakaal selle järgi, kui suur osa kõrge riskiga lähisuhtevägivalla täiskasvanud* ohvritest jõuavad nende arvates nende piirkonnas MARACi (% tuumikrühma liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute liikmete küsitlus.

*Märkus: MARAC on mõeldud täisealiste ohvritele, kuid võetakse ka alla 18-aastased ohvrid, kui nad on partneri või ekspartneri kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrid.

Need, kelle hinnangul enamus või suur osa kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvritest jõuavad MARACi, tõid küsitluses selgituseks eelkõige spetsialistide hea töö (tihe infovahetus, hea selgitustöö, kõrge teadlikkus, toimiv suunamiste süsteem). Vähem nimetati inimeste teadlikkust ja julgemat sekkumist.

Peamiseks põhjuseks, miks paljud kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrid siiski MARACi ei jõua, on küsitletud tuumikrühma liikmete arvates see, et lähisuhtevägivald on jätkuvalt peidetud, ohvrid ei räägi sellest kellelegi ja isegi, kui ohver on spetsialistide vaatevälja jõudnud, siis sageli ei julge või ei soovi nad abi vastu võtta. Mõne spetsialisti sõnul esineb

seda probleemi, et ei julgeta/soovita abi vastu võtta, rohkem just väiksemates kohtades, kus kõik tunnevad kõiki.

Seega MARACi juhtumite arvu kujundab küll osaliselt riskihindamine, kuid riskihindamisest suurematki rolli mängib spetsialistide oskus aidata ja toetada ohvreid nii, et nad suudaksid leida endas soovi ja julguse otsida abi ning MARACiga koostöös oma elu muuta. Ohvri valmidus teha MARACiga koostööd ja lähisuhtevägivalla olukorrast väljuda võib olla takistatud lähisuhtevägivallaga kaasnevast traumast, mille mõjud võivad avalduda mitmel erineval moel. Robinson ja Tregidga (2005) on koondatult toonud välja psühholoogilised tegurid, näiteks lähisuhtevägivalla ohvri enesehinnangu ja identiteedi kaotamine, enesesüüdistamine, reaalsustaju kaotamine, depressioon, hirm toimepanija kättemaksu ees, hirm lähedaste elu ja tervise pärast jpm. Samuti esineb olulise takistusena majanduslikku sõltuvust toimepanijast. Seetõttu vajavad lähisuhtevägivalla ohvrid tuge ja mõistmist, et olla valmis võtma ette muutusi lähisuhtevägivalla olukorrast väljumiseks.

Käesolevas uuringus teostatud intervjuude põhjal ilmneb, et LSV ohvrite nõusoleku saamiseks MARACi suunamisel või üldse abi andmiseks teevad kõik osapooled tööd ning tihti tuleb ohvrit korduvalt veenda ja selgitada talle, kuidas ning millist abi on võimalik saada ning ka sel juhul võib juhtuda, et inimene kardab ja pole nõus. Ohvrite veenmist ja suunamist abi saamiseks edasi pöörduma märgiti kõikide asutuste esindajate poolt.

“... paljud inimesed ei taha, et nende isiklik elu läheb nüüd ühe mingi komisjoni kätte. Nagunii lähisuhtevägivalla juhtumid on nii valusad. Nüüd need inimesed on niigi katki ja siis nad ei taha, et nende juhtumit jälle mingisugune seltskond arutab. Neid inimesi, kes ütlevad kategoorilise ei, neid ikka on. Ja sinna ei saa mitte midagi teha.”

—(KOV-i esindaja)

“... mis on meil see valukoht, on see, et kui kannatanu ei taha koostööd teha, eks, et siis nad tuua MARACi ja vaadata nüüd siis, kas ühiste jõududega on võimalik neid kuidagimoodi, seda heas mõttes, ohvrit survestada koostöö tegemiseks. Aga eks seal ole igasuguseid põhjuseid, miks kannatanu ei taha koostööd teha. Ega sel survestamisel on ka kuskil, mingisugune piir ees.”

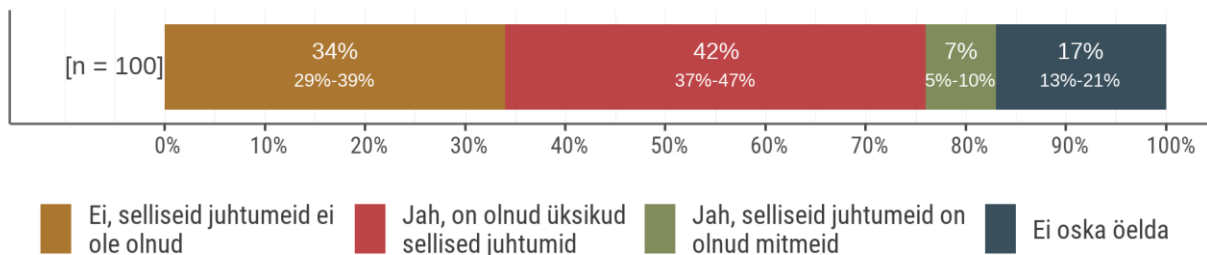
—(Prokurör)

“Ütleme, see info ei lähe mitte kuskile MARACist, aga see info läheb, kui politsei käib kohal, ikka ta läheb ja politseiteated on ju ka meil lehes, et vot sel nädalavahetusel nii palju lähisuhtevägivalla juhtumeid ja võib-olla mingid kirjeldused on ka, ilma nimedeta muidugi. Aga [koha nimi] on tõesti väike koht, et siin ju teatakse, kus politseiauto käis, võib-olla, keda ära viidi.”

—(KOV-i esindaja)

Tõhusal MARACi toimimisel välditakse olukorda, kus MARACi ressursi kasutatakse madala riskiga ohvrite juhtumite lahendamiseks. Ligikaudu pooled tuumikrühma liikmed arvasid, et nende piirkonna MARACis on olnud (üksikuid) juhtumeid, mis nende arvates ei olnud kõrge lähisuhtevägivalla riskiga (vt joonis 39).

Joonis 39. Tuumikrühma liikmete osakaal selle järgi, kas nende arvates nende piirkonna MARACis on olnud juhtumeid, mis nende arvates ei olnud kõrge lähisuhtevägivalla riskiga* (% tuumikrühma liikmetest)

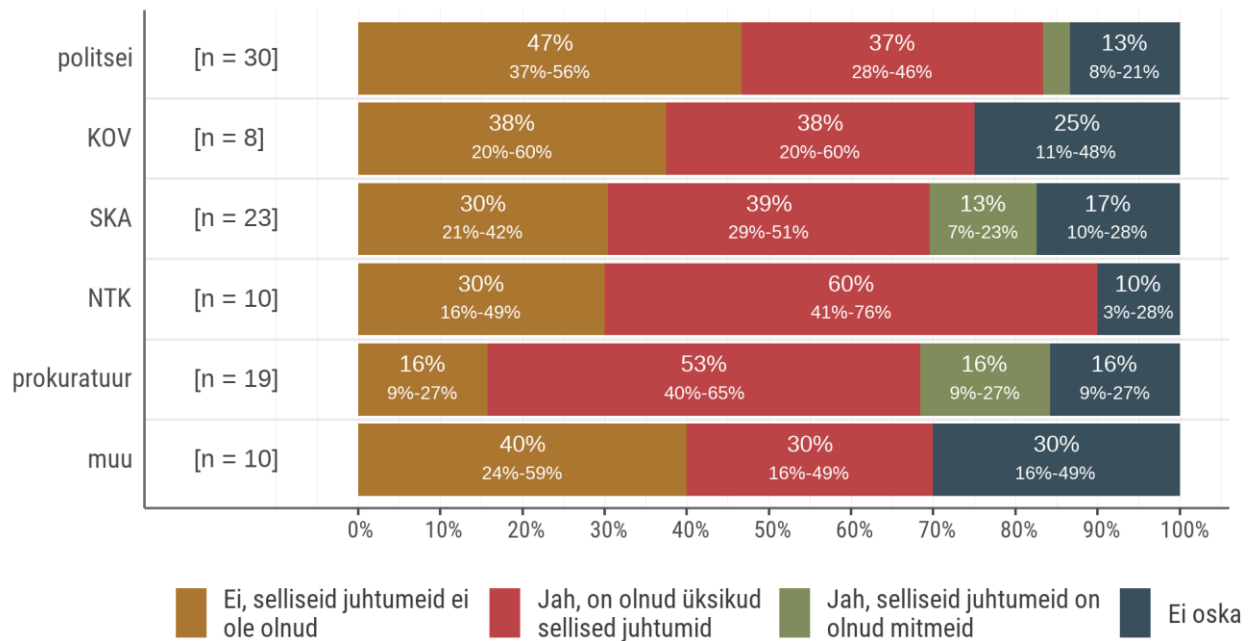
Allikas: MARACi tuumikute liikmete küsitlus.

*Märkus: riski lävend polnud küsitluse küsimuses määratletud, vastajad sisustasid selle vastavalt enda hinnangule.

Tuumikute liikmete hinnangud sellele, kas MARACis on olnud selliseid juhtumeid, mis polnud kõrge LSV riskiga, ei sõltu tuumiku piirkonnast ega spetsialisti asutusest. Piirkondade lõikes on kõigis tuumikutes (v.a Valgamaa) mõned liikmed, kes leidsid, et MARACis on olnud juhtumeid, mis ei olnud nende hinnangul kõrge lähisuhtevägivalla riskiga. Mitmeid selliseid juhtumeid on olnud Lääne-Virumaa, Narva, Pärnu- ja Saaremaa tuumikute mõne liikme hinnangul.

Kõigi asutuste esindajate hulgas on neid, kelle arvates on olnud nende piirkonna MARACis juhtumeid, mis polnud kõrge riskiga (vt joonis 40). Spetsialiste, kelle arvates on nende piirkonnas selliseid juhtumeid olnud mitmeid, on vaid politsei, SKA ja prokuratuuri esindajate hulgas.

Joonis 40. Tuumikrühma liikmete osakaal selle järgi, kas nende arvates nende piirkonna MARACis on olnud juhtumeid, mis nende arvates ei olnud kõrge lähisuhtevägivalla riskiga – asutuse löikes (% vastava asutuse tuumikrühma liikmetest)

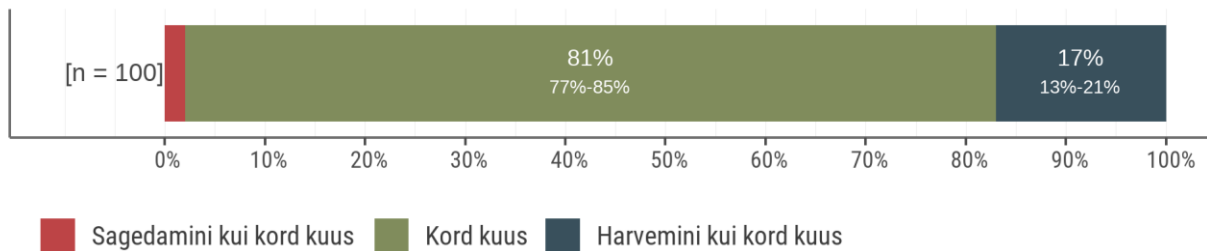
Allikas: MARACi tuumikute liikmete küsitlus.

Kokkuvõttes on DASH riskihindamine ohvrite MARACi suunamiseks tavapärase praktika ja riskihindamisi teevad peamiselt SKA, NTK ja politsei esindajad. DASHi ankeeti kasutatakse praktikas laiema hulga ohvrite riskide hindamiseks, kuid DASHi ei ole kõigile sihtrühmadele sobiv ja seetõttu tuleb kaaluda võimalusi luua lisaks uusi hindamisinstrumente, mis võimaldavad standardiseeritult ja objektiivselt mõõta riski ka nende sihtrühmade hulgas, kellele hetkel DASH täielikult ei kohaldu. Kuna Eestis võetakse MARACi ka DASH lävendist madalama algskooriga ohvreid, siis kaalutakse igakordselt MARACist tõusvat kasu olukorra lahendamiseks. Arutelude ring ja formaat selliste otsuste tegemiseks erineb piirkonniti. Kuigi uue ohvriabi seadusega pole ohvri juhtumi MARACi võtmise eelduseks ohvri nõusolek, tunnetavad mitmed spetsialistid, et riskihindamisest keerukam on ohvrite veenmine ning suunamine abi otsima ja vastu võtma. Ohvri veenmisse MARACis osalemiseks panustavad erinevad tuumikute liikmed ja asutused.

2.3.3 MARACi koosolekute sagedus ja piisavus

MARACi võrgustiku keskseks töövormiks on koosolekud, mis toimuvad kokkulepitud regulaarsusega. Vajadusel lepitakse kokku erakorralised koosolekud ning suvekuudel või juhtumite puudumisel jäetakse aeg-ajalt regulaarseid koosolekuid ära. Tavapärase koosolekute sagedus on üks kord kuus või kord kahe kuu tagant (vt joonis 41). Koosolekute toimumist harvem kui kord kuus märgiti Haapsalu MARACis, aga mõne vastaja poolt ka Järvamaal, Lääne-Virumaal, Raplamaal, Saaremaal ja Võrumaal.

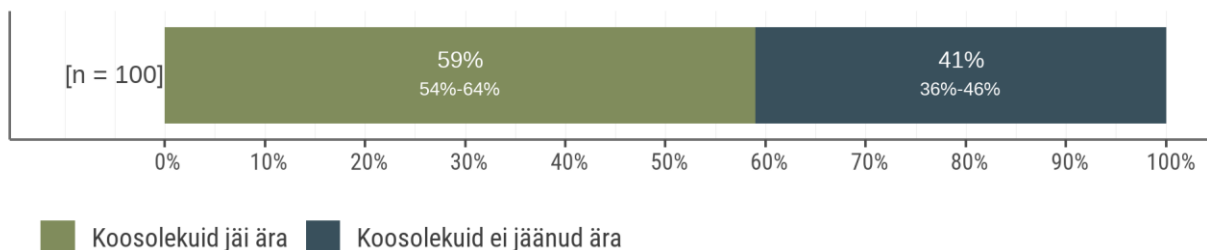
Joonis 41. Tuumikrühma liikmete osakaal viimase 12 kuu jooksul toimunud piirkonna MARACi koosolekute sageduse järgi (% tuumikrühma liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

On tavapärane, et suvekuudel või puuduvate juhtumite korral jäetakse regulaarne MARACi koosolek tegemata (vt joonis 42). Keskmiselt 60% vastajatest märgivad, et 2022. aasta suvel jäi MARACi koosolek nende piirkonnas mõnel kuul toimumata.

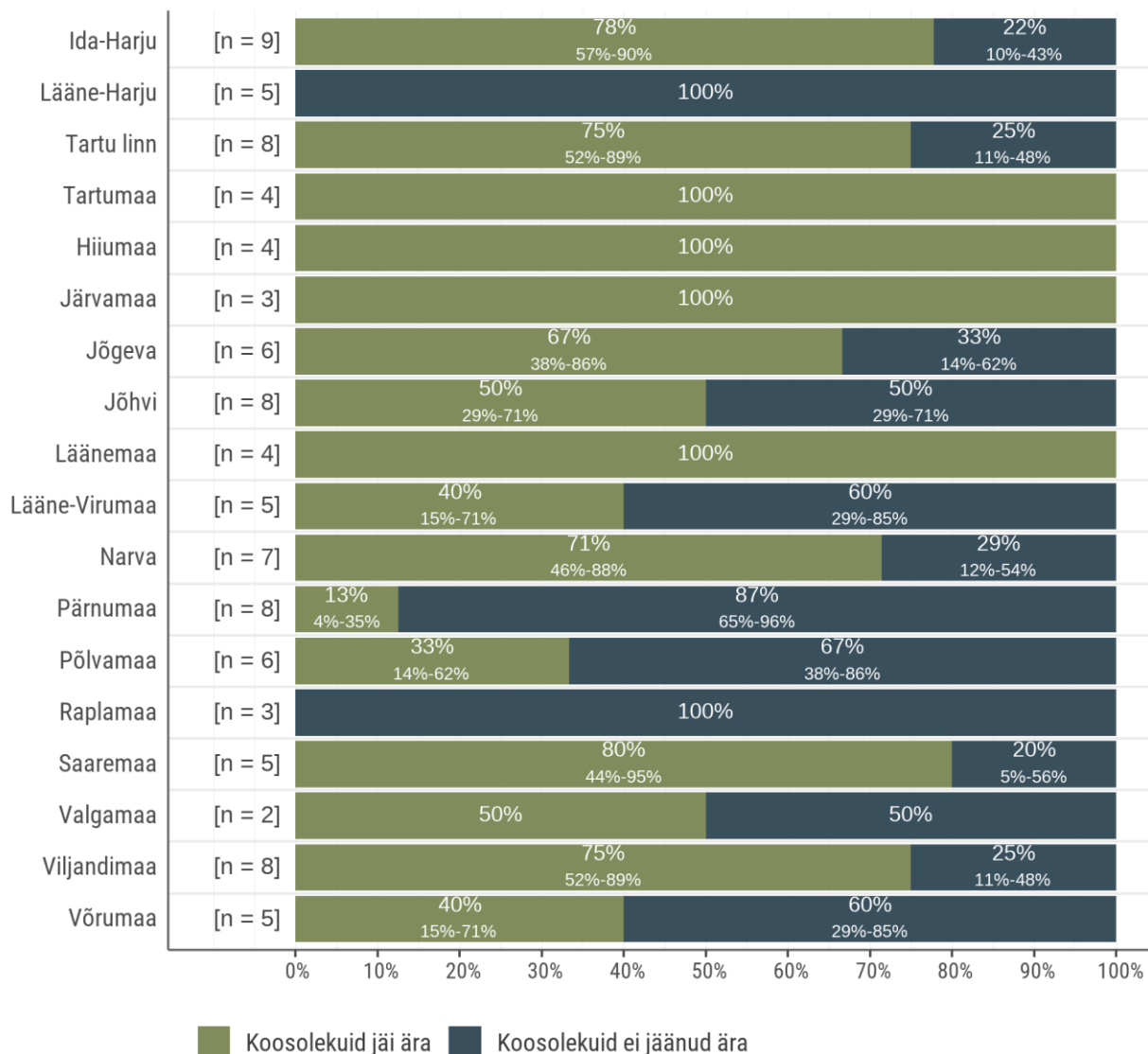
Joonis 42. Osakaal tuumikrühma liikmetest, selle järgi, kas nende hinnangul jäi 2022. aasta suvel piirkonnas mõnel kuul MARACi koosolek toimumata

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Koosolekute ära jäämine 2022. aasta suvel kõigi või vähemalt mõne MARACi liikme jaoks oli levinud pea kõigis piirkondades (vt joonis 43). Ainult Lääne-Harjumaa ja Raplamaa tuumikrühma liikmetest ei märkinud keegi, et 2022. aasta suvel mõnel kuul jäi koosolek ära.

Joonis 43. Tuumikrühma vastajate osakaal, kelle hinnangul jäi eelmisel, 2022. aasta, suvel nende piirkonnas mõnel kuul MARACi koosolek toimumata

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

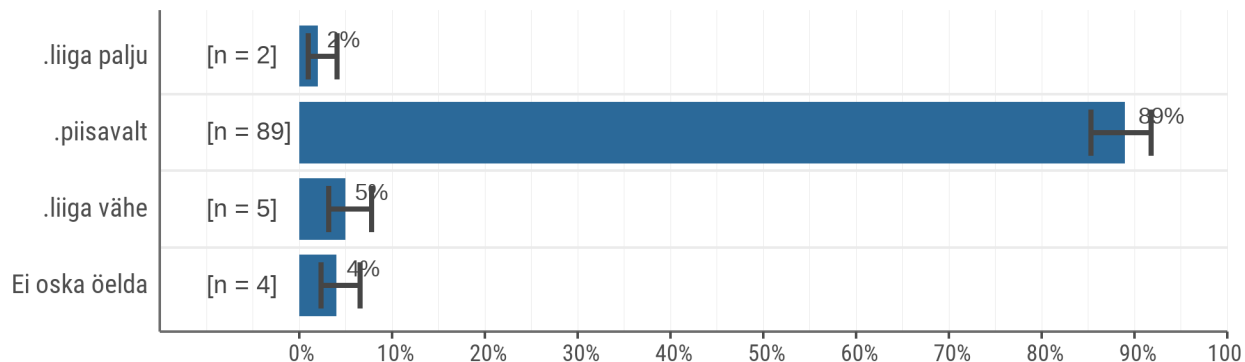
Suvine paus koosolekutes on osades MARACi tuumikutes töödesse sisse planeeritud.

“Hetkel meil on kokku lepitud igakuine kohtumine, välja arvatud juuli või oli august, ma pean üle kontrollima, et üks selline pausi kuu. ... Kui meil juhtumit ei ole, siis omavahel on meil selline kokkulepe, et kui meil juhtumeid ei ole ja ei ole ka potentsiaalseid juhtumeid, siis me ühisel otsusel jätame selle kohtumise ära ... Kui vähegi on midagi, mida arutada või näiteks statistilist ülevaadet, anda sellised poolaasta ülevaated või ka viie kuu ülevaated, igal juhul, ka ilma juhtumita, me teeme ära.”

—(PPA esindaja)

Koosolekute sagedusega on tuumikrühmade liikmed üldjuhul rahul ja leiavad, et koosolekuid toimub piisavalt (vt joonis 44).

Joonis 44. Tuumikrühma liikmete jaotus hinnangu järgi piirkonna MARACi koosolekute piisavusele (% tuumikrühma liikmetest)

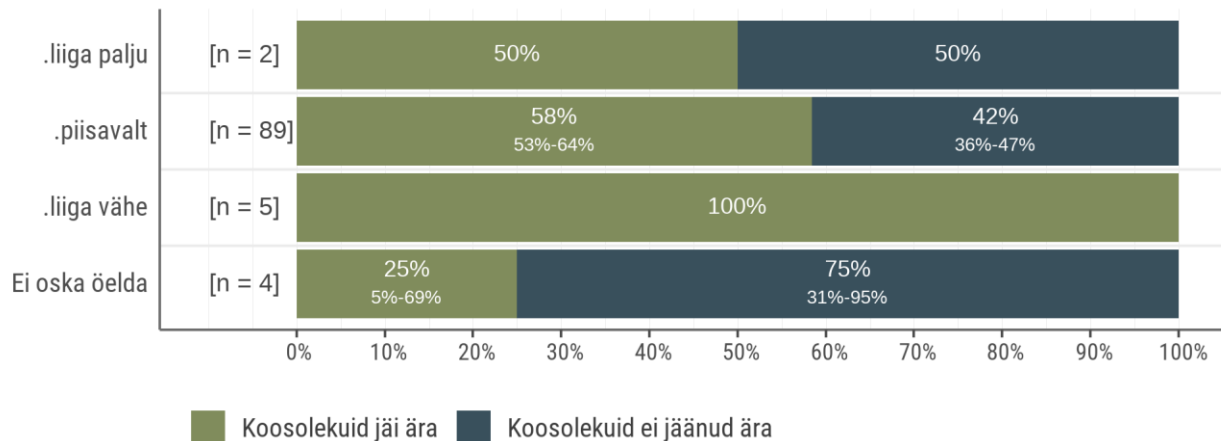

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

14 piirkonna tuumikrühma liikmed leidsid ühiselt, et koosolekute sagedus on piisav. Liiga vähe koosolekuid märkisid mõned Ida-Harju, Tartumaa ja Hiiumaa tuumikute liikmed ning koosolekuid on liiga palju mõne Hiiumaa tuumiku ja Jõhvi tuumiku liikme arvates. Üheski tuumikus ei olnud kõikidel liikmetel ühist arvamust, et koosolekuid on liiga palju või liiga vähe. Seega on mõned tuumikud, kus on liikmeid, kelle tunnetuse järgi võiks olla koosolekuid mõnevõrra rohkem või vähem, kuid selget järeldust piirkondlikust jaotusest ei teki. Need, kes leiavad, et koosolekuid võiks olla rohkem või vähem, põhjendavad seda vastavalt juhtumite suure või vähese arvuga.

Kõik need, kelle hinnangul on koosolekuid liiga vähe, olid tuumikutest, kus koosolekuid oli ära jäänud (vt joonis 45). Siiski ei ole koosolekute ära jäämine üheselt seotud inimeste arvamusega, et koosolekuid on liiga vähe. Ka nendes tuumikutes, kus koosolekuid on varasemalt ära jäänud, on neid liikmeid, kelle arvates koosolekuid on piisavalt või liiga palju.

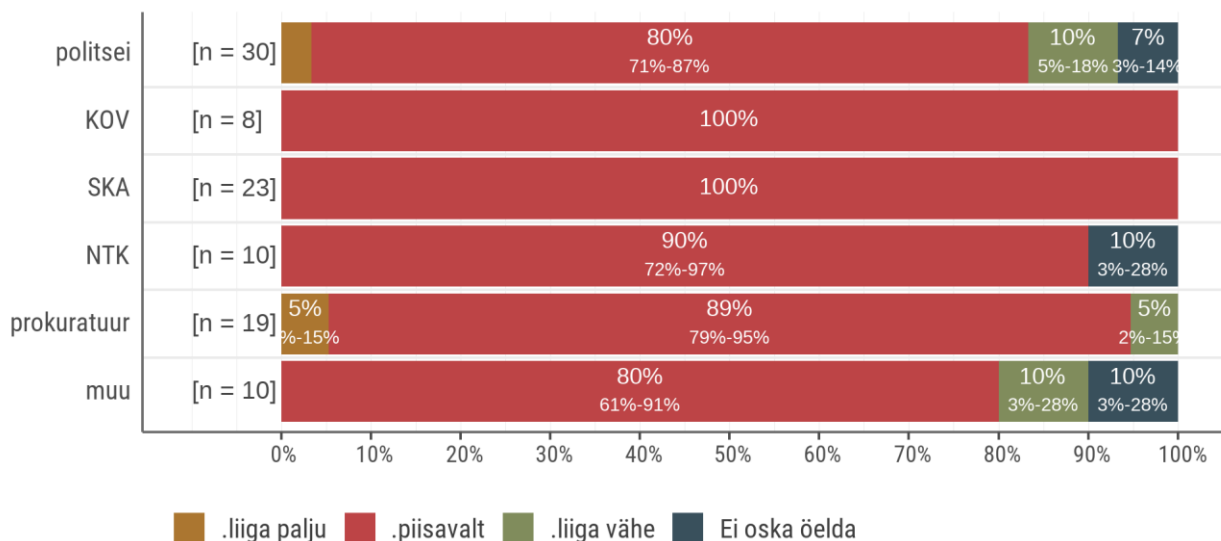
Joonis 45. MARACi koosolekute piisavuse hinnangute jaotus selle järgi, kas koosolekuid oli ära jäänud või mitte

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Asutuste lõikes vastasid kõik SKA, KOVi ja NTK tuumikrühmade liikmed, et koosolekuid on piisavalt. PPA ja prokuratuuri tuumikrühmade liikmete seas vastas mõni, et koosolekuid on liiga palju, samas vastas ka mõni, et liiga vähe. Seega ei kujune asutuste järgi selget mustrit, mille järgi koosolekute arvu või sagedust oleks vaja ümber vaadata.

Joonis 46. Tuumikrühma liikmete osakaal, kes leiavad, et nende piirkonnas on liiga vähe või liiga palju MARACi koosolekuid - asutuste lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kokkuvõttes on enamik tuumikrühma liikmeid koosolekute sageduse ja arvuga rahul, vaid üksikutel juhtudel soovitakse kas rohkem või vähem koosolekuid. Kuna tegemist on üksikute

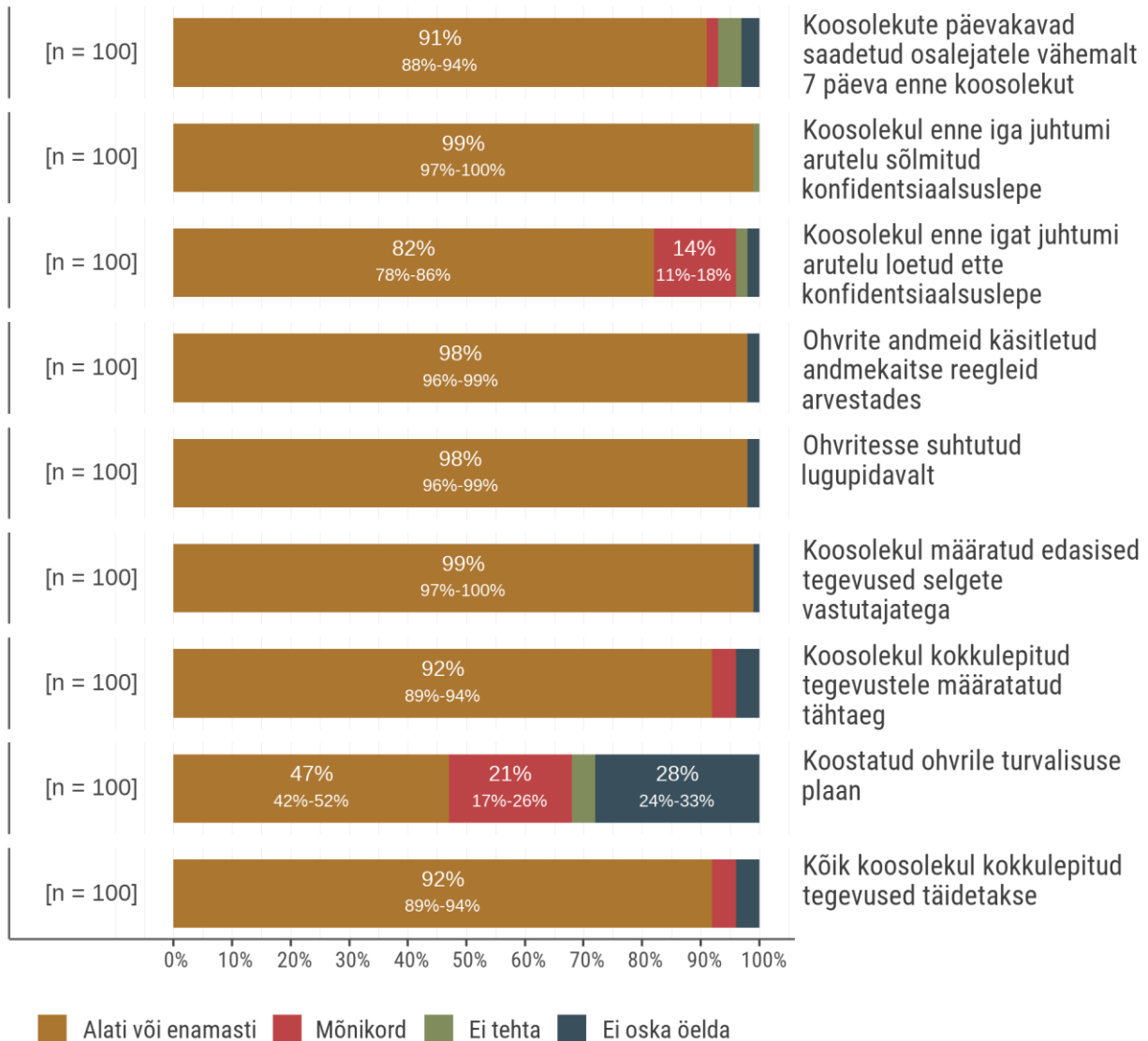
vastajatega, siis on tegemist mõne spetsiifilise juhtumiga, mis ei anna alust koosolekute sageduse üle vaatamiseks.

2.3.4 MARACi kohustuslikud osad koosolekutel

MARACi juhend näeb ette mõned elemendid, mis peaks igal koosolekul olema või tehtud saama. Küsitluses hindasid tuumikrühma liikmed, kui sageli nende tuumikus neid elemente täidetakse (vt joonis 47):

- Enne koosolekut ja koosolekute alguses:
 - Koosolekute päevakavade saatmine vähemalt 7 päeva enne koosoleku toimumist.
 - Enne iga juhtumi arutelu konfidentsiaalsusleppe sõlmimine.
 - Enne iga juhtumi arutelu konfidentsiaalsusleppe ette lugemine.
- Koosolekute ajal:
 - Ohvrite andmete käsitlemine andmekaitse reeglite järgi.
 - Ohvritesse lugupidavalt suhtumine.
- Koosolekute tulemusena:
 - Koosolekutel on määratud edasised tegevused selgete vastutajatega.
 - Koosolekul kokkulepitud tegevustele on määratud tähtaeg.
 - Koostatud on ohvrile turvalisusplaan.
 - Regulaarselt on täiendatud turvalisusplaani.
 - Kõik koosolekul kokkulepitud tegevused täidetakse.

Joonis 47. Kui sageli on viimase 12 kuu jooksul Teie piirkonna MARACis ...? (% tuumikute liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Koosolekutega seotud tegevustest on küsitluse põhjal näha, et teistest elementidest harvem täidetakse turvalisusplaani koostamise nõuet, aga ka konfidentsiaalsuslepet ei loeta alati ette enne iga juhtumi arutelu. Konfidentsiaalsuslepe sõlmimine, ohvrite andmete käsitlemine, ohvritesse suhtumine ja tegevuste määramine edaspidiseks on punktid, mille täitmise kohta mõni üksik tuumikute liikmetest ei oska arvamust avaldada, kuid praktikas neid siiski tehakse pea alati.

Koosoleku eelsetest elementidest on üksikuid olukordi, kui osalejatele pole saadetud päevakorda vastavalt juhistele seitse päeva enne koosolekut. Samuti on üksikud tuumikute liikmed märkinud, et enne igat juhtumit pole sõlmitud konfidentsiaalsuslepet ja sellest enam on olukordi, kus konfidentsiaalsuslepet pole ette loetud. Igakordse konfidentsiaalsuslepe

sõlmimise ja ette lugemise formaalsust ja ajakulu toodi välja erinevates intervjuudes ning viidati ka praktilisele kasule, kui tuumik otsustas protseduuri veidi kohandada.

“... alguses oli suht mõttetu see, et meie konfidentsiaalsusleppega iga kord... Ühe korra lugesime, me ju ei teadnud, mis seal kirjas on, aga et, mis saab, kui see uuesti lugeda? Siis muutsime selle ära, iga kord ei loe, allkirjad paneme alla. Nüüd on küsimus, kas me peaksime panema uuesti iga kord konfidentsiaalsusleppetele selle allkirja. Ma arvan, et ei pea, korra panen, olen MARACi liige. Milleks? Üks asi on see, kas me peame protokollima paberil, kes osales sellel konkreetsetel MARACi tuumiku koosolekul, allkirjaga jällegi. Ei näe nagu pointi, selles mõttes, et meil on protokollija. Protokollija kirjutab, kes meil seal osalevad, siis minu allkiri seal [protokollil] annab, et ma seal osalen. Kes siis ütleb, et ei, ma tegelikult ei osalenud. Sellised formaalsused tunduvad natukene üleliigsed.

—(Prokurör)

Konfidentsiaalsust üldisemalt peeti oluliseks ja mitmed intervjuueeritud märkisid, et nad saavad aru, miks tuleb konfidentsiaalsuslepe sõlmida ja ette lugeda. Kuid see on siiski üks punkt, kus kaaluda bürokraatia vähendamise võimalusi. Küsitluses pakuti võimalike lahendustena välja järgmisi:

- koosoleku kohta ühe konfidentsiaalsusleppete sõlmimine;
- juhtumi kohta ühe konfidentsiaalsusleppete sõlmimine;
- aastase konfidentsiaalsusleppete sõlmimine;
- konfidentsiaalsusleppete ette lugemine ainult siis, kui koosolekul on uusi inimesi.

Lisaks märgiti intervjuudes konfidentsiaalsusleppete sõnastuse formaalsust ja juriidilist keerukust. Kuna konfidentsiaalsuslepe peaks olema arusaadav ohvrile, siis tuleks konfidentsiaalsusleppete sõnastus üle vaadata nii, et see oleks tavainimesele lihtsamalt hoomatav.

“Oluline on ohver, kui tuleb, talle selgitatakse seda konfidentsiaalsust, et ta saaks sellest aru. Võib-olla ka see konfidentsiaalsuse sõnastus on liiga formaalne, liiga juriidiline. Läheneme ohvrile, räägime põhimõtteliselt lihtsas keeles, et see, mida siin räägid, see jääb siia seinte vahele ja punkt. See tähendabki seda, eks. Aga kui lugeda seda teksti pool lehekülge, siis on see tegelikult selline, millest üldiselt inimesed ... nagu leping, mida sa loed ja tegelikult ei loe. Võid lugeda, aga aru sellest ei saa, seda asja tuleks võib-olla lihtsamaks teha.”

–(Prokurör)

Piirkondlikult ilmnes, et päevakavade mitte saatmist nimetas küsitluses mõni liige Hiiumaal, Raplamaal, Saaremaal, Võrumaal. Konfidentsiaalsusleppete mitte sõlmimist või ette lugemist nimetas mõni tuumiku liige küsitluses Pärnu- ja Saaremaalt.

Kõik tuumikute liikmed leiavad, et andmeid käsitletakse andmekaitse reegleid järgides, kuid intervjuudes ilmnes, et selles protsessis tekib siiski takistusi. Nimelt sõlmitakse andmete hoidmiseks konfidentsiaalsuslepe, kuid koosolekul teada saadud infot peab tuumiku liige jagama edasi enda asutuse töötajatele (nt sotsiaalosalakonna juht peab teenuste pakkumise

korraldamiseks informeerima sotsiaaltöötajat, politsei ringkonna juht informeerima piirkonnapolitseinikku). Kui lähtuda kitsalt konfidentsiaalsusleppest, siis ei saa koosolekutel teatavaks saanud infot selliselt kasutada. Selleks, et MARAC ei piirduks vaid spetsialistide omavahelise aruteluga ja kokkulepitud lahendusi saaks kiirelt ja efektiivselt kasutusele võtta, on info edastamine ametnikele, kes ohvrile teenuste ja abi saamist korraldavad, olulise tähtsusega (Robinson & Tregidga, 2005).

“... juhina ikkagi peate, kuigi te olete konfidentsiaalsuslepingu sõlminud ja nüüd on vaja piirkonnapolitseinikule ütelda, et mine sinna, tee selliseid asju ja arvesta sellega. Nüüd on veel kokku lepitud, et siin tuleb sinna naiste tugikeskusesse minek ja lastega on meil selline olukord, et nüüd lähed, siis neid pead arvestama. Selle info juht ikkagi peab andma edasi. Just eriti, kui meil on mingid kriitilised kaasused või sellised kaasused, kus on oodata eskaleerumist. Siis on oluline, et meie üldjoontes esmareageerijatena omame võimalikult laia tausta ja pilti sellest. See oleks ebaprofessionaalne, kui mina ütleksin oma piirkonnapolitseinikule, et vabandust, ma ei saa sulle sellest rääkida. See takistab meie töö tegemist professionaalsel tasandil.”

—(PPA esindaja)

Olulisema elemendina tekitab vastakaid arvamusi turvalisusplaani koostamine, mida mitmetes MARACides eraldi dokumendina ei vormistata. MARACi juhise kirjelduses ei anta selget soovitusi, kuidas turvalisusplaani tuleb vormistada ehk kas see peab olema eraldiseisev dokument või mitte. Sisuliselt mõistetakse turvalisusplaani all koosolekutel kokku lepitud tegevusi, mis mõnel juhul fikseeritakse ainult koosolekute protokollides, aga teistel juhtudel nii protokollis kui ka eraldiseisvas dokumendis. Kuna protokollis laiali saatmine ja turvalisusplaani koostamine on MARACi koordinaatori ehk Eestis SKA ohvriabi töötaja õlul, siis otsustab ka tema, kuidas turvalisusplaani koostada. Turvalisusplaani eraldisesiva dokumendina mitte koostamist põhjendavad SKA ohvriabi töötajad dubleeriva töö ja infoga, mis kaasneb protokollide ja turvalisusplaani koostamisega. Aga lisaks ka andmekaitsega, mis kaasneb sama info jagamisel tuumikrühma liikmetega erinevates dokumentides.

“... protokollis saavad need asjad kirja pandud, ka see, kes seda [kokkulepitud tegevust] teeb. Ja turvalisusplaaniga on ka see, et kus seda hoida? Kliendi jaoks, klient iga kord või see abivajaja ei saa iga kord enda juures seda hoida. Just nimelt sellepärast, et tal ei olegi seda kuskil turvaliselt hoida. Nii mõnigi kord ongi, ka seesama kohaliku omavalitsuse töötaja, mis paneb talle ka vastutuse. ... Meil on need asjad tegelikult protokollides, ja me oleme omavahel kokku leppinud, et kellele me siis protokolle saadame. Sest on ka meil olnud ajad, kus väga korrektselt kõik need protokollid krüpteeritult saatsime. Aga võrgustiku liikmed ka ise arvavad, et neid kõike ei ole vaja. ... See on ka nagu ressursi hoidmine. Ütleme, et kui võrgustiku liikmeid on MARACis keskel läbi kaheksa kuni kümme, siis on ka tunduvalt suuremaid võrgustikke. Kui iga protokoll eraldi ära krüpteerida saata, see on ühele inimesele, sellele koordinaatorile, tohutult suur koormus. ... mõnikord on see vajalik ja loomulikult, aga jällegi, kui on olnud perioodid, kus minul on olnud kaheksa lugu ühes MARACis, see käib üle jõu.”

—(SKA esindaja)

“...ma olen kahes erinevas tuumikus, ma ei ole veel kohanud teistsugust lähenemist. Nii et mul on tunne, et võib-olla see ongi nagu see üks koht, kus siis bürokraatiat saab vähendada ja hoida, sest ma peaks ütlema, et ka teised liikmed isegi ei teadnud seda sõna turvalisusplaani. Ütlesid, et me protokollime, lepime kokku tegevused ja mina teen need tegevused ja annan aru.”

—(SKA esindaja)

Kokkulepped tehakse koosolekutel ja tuumikrühma liikmed tunnevad, et neil ei ole vaja turvalisusplaani eraldi dokumendis, et enda tegevusi sellest vaadata. Turvalisusplaani ei jagata ohvrile, kuna selle hoidmine poleks ohvri juures turvaline. Kuna osaliselt ei tee tuumikute liikmed vahet koosolekute protokollidel ja turvalisusplaani, siis ei ole ühtegi tuumikrühma, kus kõik liikmed ütleksid, et turvalisusplaani ei tehta. Olukorras, kui tuumikus ei koostata turvalisusplaani eraldi dokumendis, märgitakse siiski turvalisusplaani tegevused sisuliselt protokollide dokumendis. Üksikud tuumiku liikmed märkisid turvalisusplaani puudumist Ida-Harju, Tartumaa, Valgamaa ja Võrumaa tuumikutes.

Lisaks nimetatud tegevustega kaasnevale bürokraatiale kaasneb ohvriabi töötajale MARACi koordinaatori rolliga andmete sisestamise ja edastamise ülesanne. Kõik osad kokku tekitavad olukorra, kus ohvriabi töötajad tunnetavad MARACist tulenevat olulist bürokraatia koormust. MARACiga kaasnev halduskoormuse suurenemine on laialt teadaolev probleem (Robinson, 2004), mille lahendamiseks on tegeletud ka teistes riikides, kus MARAC mudelit kasutatakse ning on tuntud vajadust leida täiendavaid ressursse administratiivsete ülesannete lahendamiseks ning tööde ümberkorraldamist nii, et kogu halduskoormus ei langeks ühe inimese õlule.

Eestis on tuumikrühmad püüdnud leida probleemile lahendust tehes väikseid muudatusi administratiivsetes ülesannetes. Kuigi kõigis tuumikutes peetakse nii turvalisusplaani kui ka konfidentsiaalsuse nõuete täitmist väga oluliseks, on bürokraatliku töökoormuse suurenemine tuumikutele muret valmistanud ja seetõttu on mõnedes tuumikutes olemasoleva süsteemi sees tehtud korralduslikud mugandused, mis tuumiku liikmete endi hinnangul tagavad optimaalsema tegutsemise. Küll aga ei pruugi need mugandused olla täielikult kooskõlas MARACi ja juhtumikorralduse põhimõtetega. Seetõttu tuleks üle vaadata konfidentsiaalsusleppe sõlmimise ja ette lugemise, protokollide saatmise ja jagamise ning turvalisusplaani koostamise korraldus ja kaaluda erinevaid võimalusi tuumikute jaoks bürokraatliku koormuse vähendamiseks, täites seejuures siiski turvalisusplaani ja konfidentsiaalsusleppe eesmärke. Samuti võib olla vajadus nimetatud dokumentide eesmärke ja vormistust tuumikutele täiendavalt selgitada.

“meil käivad asjad üsna orgaaniliselt, et tunneme, et midagi on üleliigset, siis me ei tee seda. Sest et meie näiteks minu andmetel, aga ma ei ole päris kindel, ei tee turvaplaani... samamoodi kui me vaatame, et inimesed on kõik osalenud juba varasemalt, ei loe konfidentsiaalsuskokkulepet üle.”

—(PPA esindaja)

Kokkuvõttes tuleks tuumikute liikmete sisendi põhjal üle vaadata ja optimeerida konfidentsiaalsusleppe sõlmimise, ette lugemise, turvalisusplaani ja protokollide koostamise ning laiali saatmise korraldused. Dokumentide koostamise ja jagamise

korralduse üle vaatamisel tuleb halduskoormuse minimeerimiseks määratleda igale koostatavale dokumendile väga selge eesmärk, kasutajad ja kasutusotstarve ning tagada isikuandmete töötlemise turvalisus ja minimaalsuse põhimõte. Kuna praegune MARACi juhend ei ole turvalisusplaani ja protokollide koostamise ning jagamise osas ühene ning protsesse detailselt kirjeldav, siis tuleks korraldus kajastada selgelt ja üheselt mõistetavalt MARACi juhendis.

2.3.5 Koosolekute efektiivsus ja koosolekute sisu

Tuumikute liikmed kirjeldavad koosolekute korraldust ja ajakasutust efektiivsena ning toovad MARACi korraldust eeskujuks teistele ümarlaudadele. Paika pandud ja järgitud reeglid koosolekute toimimiseks tagavad efektiivse ajakasutuse. Asutuste esindajad teevad koosolekuteks eeltööd ja otsivad päevakorra järgi enne koosolekut välja enda asutuse arengud ja informatsiooni, mida tuleks koosolekul jagada. Tavaliselt planeeritakse ühe juhtumi arutamiseks koosolekul 20-30 minutit aega ja sellest püütakse kinni pidada.

Juhtumite arutelude hoidmine ajalimiidi sees on siiski mõnikord väljakutseks, näiteks, kui: (1) on tegemist uue või keerulise juhtumiga, (2) koosolekul osalevad juhtumipõhised spetsialistid, kes ei ole nii hästi kursis MARACiga või (3) ohver ise osaleb koosolekul. Arutelu aeg võib minna pikemaks ka nende tuumikute liikmete tõttu, kes pole päris hästi kursis MARACi koosolekute protsessiga või juhtudel, kus erinevate asutuste esindajatel on üksteisele erinevad ootused.

“sõltub kes juhtumi raames osaleb koosolekul. Mis vahest lihtsalt sõltub inimestest, kes saab aru, kes ei saa aru ... lihtsalt võib-olla ei saagi aru, mida neist oodatakse ja mida neist tahetakse ja kui natuke nagu läheb teravamaks.... Sageli ei juhtu, aga vahest. Kohalikud omavalitsused ongi kõige suurem kitsaskoht, võib-olla üksteise vastu erinevad ootused.”

—(PPA esindaja)

Koosoleku ajalimiidist kinni pidada aitab see, kui tõstetakse pikemat aega nõuavad juhtumid päevakorra lõppu.

Juhtumi kandumine ühest koosolekust teise tagab, et juhtum on MARACis aktiivse tähelepanu all, et see ei kao ega vaibu iseenesest. Juhtum loetakse MARACis lõpetatuks koosoleku selge otsusega. Tuumikute liikmete intervjuudes toodi välja üksikuid näiteid juhtumitest, mis aga kanduvad ühelt koosolekult teisele edasi ilma, et MARACi võrgustik suudaks olulist muutust esile kutsuda. Tuumikute liikmed on sellistes olukordades tundnud, et ühised arutelud MARACis ei anna juhtumi lahendamisel lisandväärtust ning MARACi võimalused on ammendunud. Selliste juhtumite näidetena toodi alkoholisõltuvusega või alkoholi kuritarvitavate isikute juhtumeid ja olukordi, kus ohver on seisundis, mil ta ei ole valmis olukorra lahendamiseks abi vastu võtma.

“kus on mõlemapoolne alkoholi tarvitamine. Mõlemad keelduvad ravist ... See ei ole MARACi juhtum, aga kohalik omavalitsus peaks sekkuma, sest politseil, ohvriabil ja kohalikul omavalitsusel on enda eraldi ümarlauad ka, kus nad arutavadki neid

juhtumeid. Aga lihtsalt MARACis omakorda me arutame, et vot on selline juhtum, keegi näiteks räägib, kas ohvriabi või politsei, et seal tarvitatakse alkoholi.”

—(NTK esindaja)

“... laseb ju ise sisse, kui kannatanu ise töötab MARACi vastu. Kuidas MARAC saab aidata? Me ei saagi aidata ju, me võime jälgida, politsei võib teha kontrollid, kodukülastusi. Aga kui ema laseb ikkagi sisse poja, tegelikult ei ole mõtet. Siin peaks sekkuma sellisel juhul sotsiaalosakond ... selliseid juhtumeid tegelikult on küll olnud.”

—(NTK esindaja)

Olukordades, kus juhtumid kõrge risk püsib, kuid tuumikrühm tunneb, et võimalused juhtumid lahendada on ammendunud, tuleks tuumikuid aidata. Siinkohal tuleks kaaluda nii uute meetmete ja lahenduste välja töötamist kui ka tuumikrühmade liikmete teadmiste arendamist keeruliste juhtumite lahendamiseks. Efektiivsete meetmete leidmist MARACi võrgustikul võib mõjutada see, kui ohver on samal ajal ise vägivalla toimepanija. Selline olukord teeb keerukaks MARACi kaudu abimeetmete leidmise, sest MARACi peamine ülesanne on vähendada ohtu ohvri tervisele ja elule, kuid selline juhtum nõuab samal ajal mitmest erinevast nurgast lahenduste leidmist.

“kui inimene on ka ise kahtlustatav ja on teo toimepanija. MARAC ju käsitleb kannatanut. Selliseid juhtumeid on meil ka olnud, kui inimene on nii kahtlustatav kui kannatanu. Siis on MARACil vaja lihtsalt natukene aega, et selgusele jõuda, kust see piir jookseb.”

—(NTK esindaja)

Mitmed spetsialistid tõid välja, et kõik MARACi juhtumid on erinevad ja nõuavad erinevat, just selle juhtumi jaoks sobivat lahendust. Seetõttu ei ole mõnedele juhtumitele kuluv pikem lahendamise aeg ebaefektiivne MARACi aja kasutus, vaid vajalik aeg sobiva lahenduse leidmiseks. Mõned tuumikrühmade liikmed aga tõid välja, et nende kogemusel on olnud juhtumeid, mis nende hinnangul ei oleks pidanud MARACi jõudma ning mida saaks lahendada ilma MARACita. Sellised olukorrad võivad olla tingitud sellest, et MARACi riskihindamine ei sõelunud välja kõrget riski. Samas ei toonud tuumikrühmade liikmed neid näiteid välja riskihindamise puudulikkusena. Kuna riskihindamist ja MARACi suunamist hinnati üldiselt hästi ning selles ei nähtud suuri puudujääke MARACi juhtumite valikul, siis on nende näidete juures võimalik, et tuumiku liikmel oli hoopis juhtumi asjaoludest lünklik informatsioon või esineb eelarvamusi ja hoiakuid, kus ohvrit ei usuta. Näiteks esines hinnangut, et kohati võivad ohvrid MARACi protsessi ära kasutada tsiviilvaidluses eelise saamiseks.

“mulle tundub küll, et paar korda, mõned korrad on olnud niimoodi, et näiteks, kui, kui kannatanul on parasjagu vara jagamine või lapse jagamine tsiviilkohtus pooleli, siis võib juhtuda, et kannatanu manipuleerib. Tegelikult on seal taga suur maja või uhke auto. Miks see on nii suureks puhutud, et see on MARACi jõudnud, aga tegelikult võib-olla ei ole põhjust seal.”

—(Prokurör)

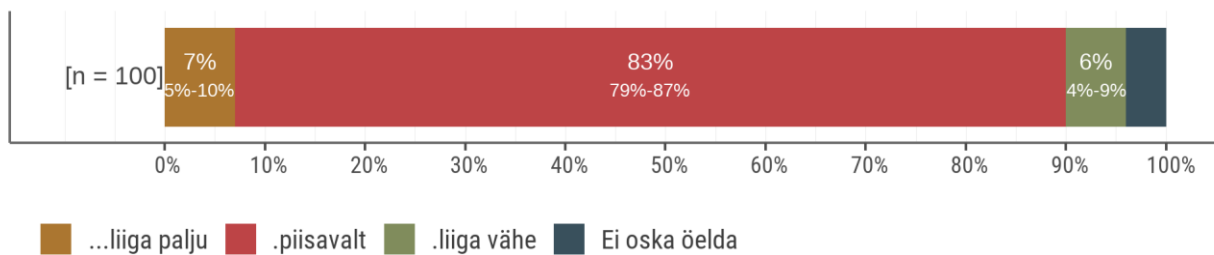
Kuna ohvrit ei suunata MARACi riskihindamiseta, siis teine prokurör tõi välja, et sellises olukorras, kus on küll tsiviilvaidlus ja kaasnev lähisuhtevägivald, aga ei ole kriminaalmenetluse mõistes tõendatud olukord, ongi MARAC see, mille kaudu saab inimest aidata.

“tsiviilasjades kus kriminaalasja ei ole, on sellised tõesti ebameeldivad lahutused, laste jagamised, kus siis räägitakse sellest vägivallast. Kus see riskihindamise ankeet nagu annaks ka sellise tulemuse, et MARACis võiks seda arutada, eks. ... kui on juba eelnevalt teada, et kriminaalmenetlus kuhugile ei vii, teatud tõendid puuduvad. Siis jääbki küsimus üles, et kriminaalmenetlust me läbi ei vii, kuid ohver vähemalt, kes väidab, et on ohver ja vähemalt selline üldpilt ka jääb, vajab abi. No siis MARACi koostöövõrgustik peaks nagu teda aitama elus edasiminekul.”

—(Prokurör)

Üldjuhul ei peaks MARACis tegelema inimeste sotsiaalprobleemidega, vaid keskenduma inimese välja toomisele akuutsest riskist. Samas on inimene akuutse riski ja sotsiaalsete probleemidega tervik. Sotsiaalseid probleeme ei saa jätta täiesti kõrvale, kui ohtu tervisele või elule püütakse maandada. Üldiselt leiavad tuumikute liikmed, et MARACi koosolekutel tegeldakse ohvri muude sotsiaalsete probleemide lahendamiseiga piisavalt (vt joonis 48).

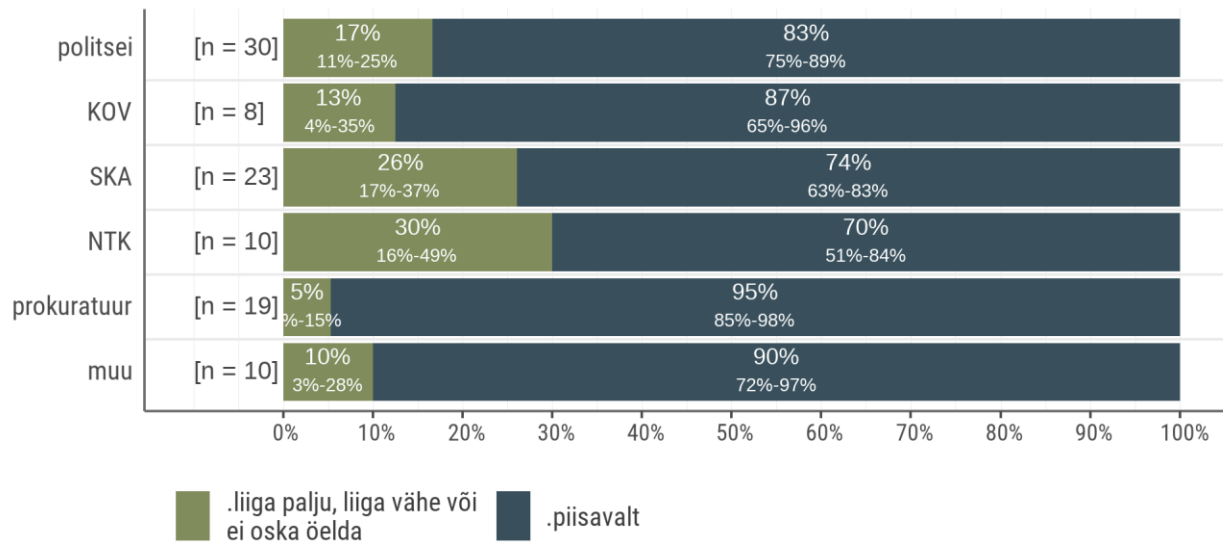
Joonis 48. Tuumikute liikmete jaotus hinnangu järgi ohvri muude sotsiaalsete probleemide lahendamiseiga tegelemisele MARACi koosolekutel

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Ei ole ühtegi tuumikut, kus kõik liikmed arvaks, et sotsiaalsete probleemidega tegeletakse liiga vähe või liiga palju. Viies tuumikus on liikmeid, kes leiavad, et sotsiaalsete probleemidega tegeletakse liiga vähe ja kuues on selliseid liikmeid, kes leiavad, et tegeletakse liiga palju. Seejuures on kaks tuumikut sellised, kus on neid, kes arvavad et sotsiaalsete probleemidega tegeletakse liiga vähe, ja ka neid, kes arvavad, et liiga palju. Kõigist asutustest on selliseid tuumikute liikmeid, kes leiavad, et sotsiaalsete probleemidega tegeletakse, kas liiga vähe, liiga palju või ei oska nad sellele hinnangut anda. Statistiliselt oluliselt eristuvad SKA ja NTK esindajatest vaid prokuratuuri esindajad, kelle seas on rohkem neid, kes leiavad, et sotsiaalprobleemidega tegeletakse piisavalt (vt joonis 49).

Joonis 49. Tuumikrühma liikmete osakaal, kes leiavad, et MARACi koosolekutel tegeldakse ohvri muude sotsiaalsete probleemide lahendamisega piisavalt või mitte – asutuse lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

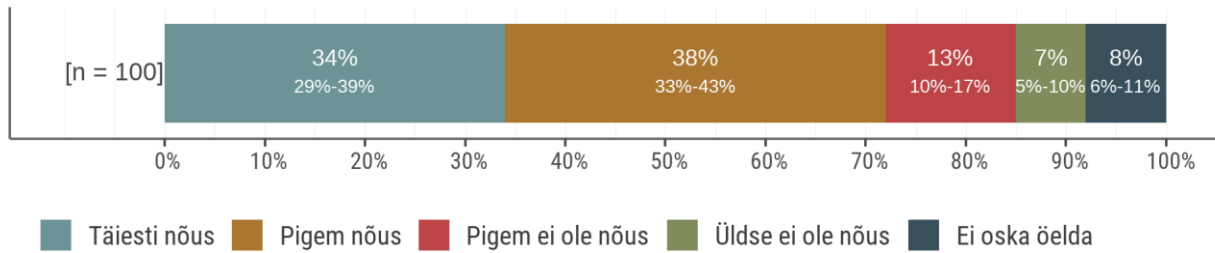
Kokkuvõttes on koosolekute ajaline korraldus efektiivne. Koosolekute ajast kinni pidamist mõjutab see, kui koosolekul osaleb inimene, kes ei tunne MARACi koosolekute reegleid, sh ohver või juhtumipõhine spetsialist. Koosolekute sisulise efektiivsuse keskseks küsimuseks on juhtumite valik, mida koosolekutel arutatakse. Juba MARACi võetud juhtumites ei saa koosolekutel hästi eristada ohvri sotsiaalsete küsimuste arutamist turvalisuse tagamise meetmete arutamisest. Koosolekutel ohvri sotsiaalsete küsimuste arutamise suurendamise või vähendamise osas ei ole tuumikute liikmete seas ühtset seisukohta. MARACi suunamise protsessi peetakse üldiselt sobivaks, kuid siiski on olukordi, kus mõni tuumiku liige arvab, et MARACi suunatud juhtum ei ole tegelikult kõrge riskiga. Samuti tunnevad keeruliste juhtumite korral tuumikute liikmed kohati, et MARACi võimalused ohvrid aidata on ammendunud ning võrgustiku koostöö juhtumi lahendamisse lisandväärtust ei paku.

2.3.6 Toimepanijale suunatud meetmed

Igas vägivaldajuhtumis on lisaks ohvrile vägivalla toimepanija. MARACi tegevus keskendub ohvri abistamisele, kuid abistamise tulemuslikkus ja ohvri olukorra areng sõltub lähisuhtevägivallas väga palju sellest, mis saab vägivalla toimepanijast ja lähisuhtevägivalla tsüklite murdmiseks on oluline teha täiendavat tööd toimepanijatega (Kerti, 2017).

Enam kui pooled MARACi tuumikute liikmed leiavad, et MARAC peaks samaaegselt ohvri abistamisele toetama toimepanijat vägivallast loobumisel (vt joonis 50). Kuna MARAC tegutseb võrgustikuna asutuste ressursside ja teenuste raames, siis tähendab see tulemus, et sisuliselt peaks võrgustiku liikmed vägivalla toimepanija teemat arutama ning sobivad meetmed toimepanija abistamiseks tuleks välja arendada piisavas mahus võrgustiku liikmeks olevates asutustes.

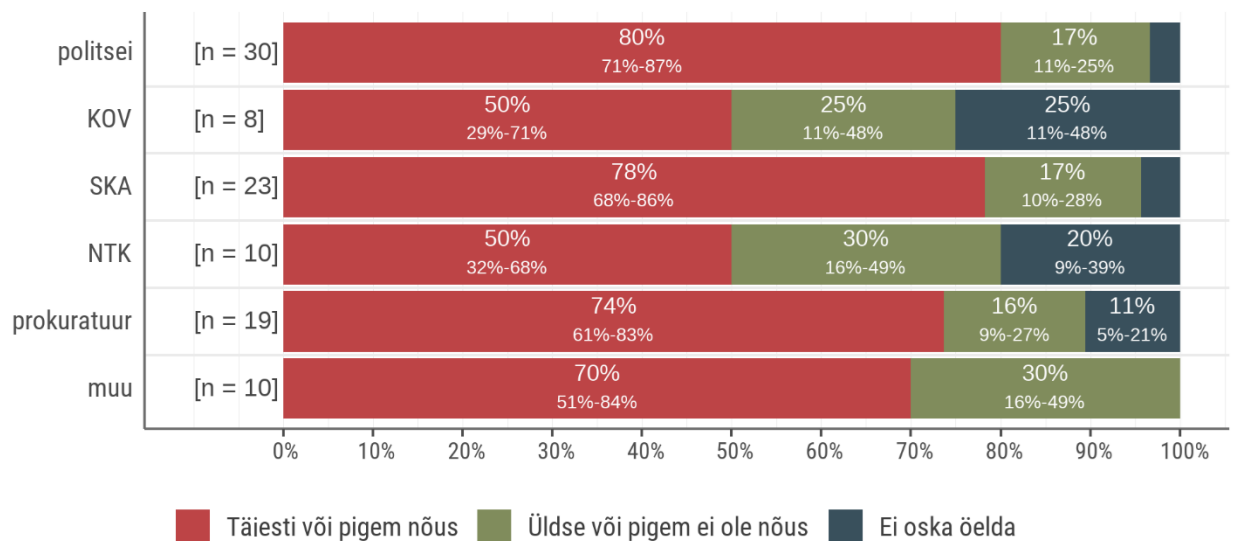
Joonis 50. Tuumikrühma liikmete jaotus selle järgi, kas MARACi meeskonnad peaksid toetama toimepanijat vägivallast loobumisel

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

MARACis tegutsevate asutuste esindajatest leiab valdav osa, et toimepanijat tuleb toetada vägivallast loobumisel. Politsei, SKA ja prokuratuuri esindajate seas on rohkem kui naiste tugikeskuse ja KOVi esindajate seas neid, kes on nõus, et MARACi meeskonnad peaksid toetama toimepanijat vägivallast loobumisel (vt jooni 51).

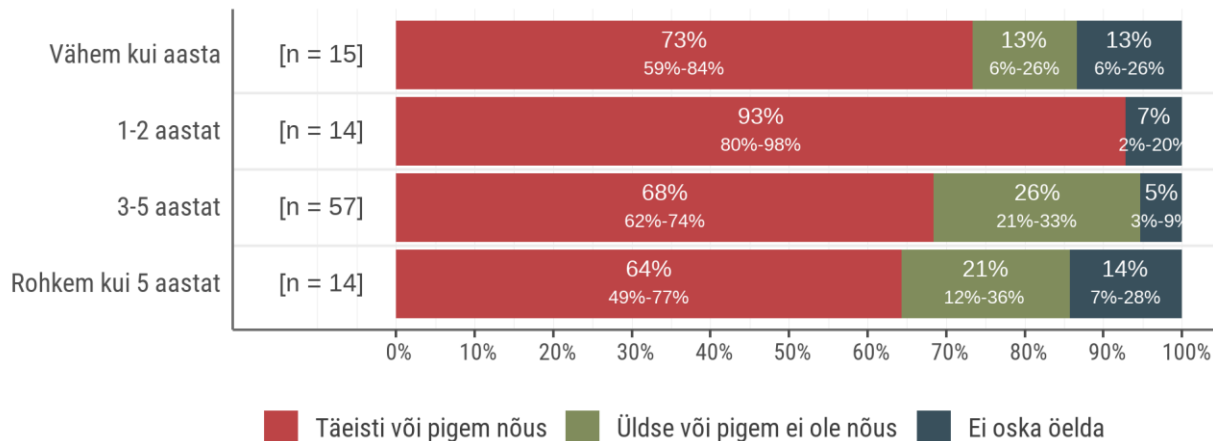
Joonis 51. Tuumikrühma liikmete jaotus selle järgi, kas MARACi meeskonnad peaksid toetama toimepanijat vägivallast loobumisel – asutuse lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Nende seas, kes on tegutsenud MARACis pikemalt, on veidi väiksem osakaal neid, kes leiavad, et toimepanija toetamine vägivallast loobumisel võiks olla MARACi ülesanne (vt joonis52). 1-2 aastat MARACis tegutsenutest nõustub suurem osakaal kui 3-5 aastat tegutsenutest, et toimepanijat peaks vägivallast loobumisel toetama.

Joonis 52. Tuumikrühma liikmete jaotus selle järgi, kas MARACi meeskonnad peaksid toetama toimepanijat vägivallast loobumisel, MARACis tegutsemisaja lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Üks intervjuueeritav tõi välja, et vägivallast loobumiseks on olemas nõustamisteenus, kuid vajakajäämisi tunnetatakse endiselt.

KOV: "Meil on olnud ka neid vägivallatsejaid, kes on nõus olnud nõustamisele minema, et mitte ainult ohvrid, vaid ka vägivallatsejad. Neid juhtumeid on ka meil olnud."

Küsimine: "Kes teeb selle töö, et saada see nõusolek vägivallatseja käest?" KOV: "Ma arvan, et ikkagi ohvriabi vist on see põhiline töötegija, aga äkki ka politsei."

—(KOV esindaja)

Samas ei ole ka MARACi tuumikute liikmetel häid lahendusi, kuidas toimepanijani paremini jõuda, kuigi nad nõustuvad, et selle nimel tuleks tööd teha.

"Ma lihtsalt mõtlen, et peaks midagi mõtlema, mis just nende vägivallatsejatega teha. Okei, meil on Eestis tugiliin, vägivallast loobumise tugiliin. Aga kui suurt kasu see annab? Ma olen, ma olen väga kriitiline selles suhtes."

—(Prokurör)

"Aga me ei saa täiesti kõrvale lükata seda toimepanijat. Me saame ainult anda edasi soovitusi, missugune liigutus on nüüd, mis tuleb edasi teha. Rohkem meil ei ole võimalust, sellepärast et seadus ei luba meil rohkem selle teise poolega tegeleda."

—(SKA esindaja)

Siiski tõi vähemalt üks MARACi tuumiku liige välja, et toimepanijale määratud karistused toimivad osadel juhtudel efektiivselt juba praegugi.

"Üldiselt ikka paljud need vägivallatsejad, nad on oma karistuse kätte saanud ja siis nad enam ei julge. Sellepärast, et paljud karistused on ka tingimisi vanglakaristused ja kui see vägivallatseja teab, nad on väga targad tegelikult, kui ta teab, et üksipuha, mida ma nüüd ette ei võta, järgmine samm on vangla. Siis nad lõpetavad ära."

Hirmutamine - täpselt nii nagu nemad hirmutavad oma ohvreid. Tuleb välja, et nemad ikkagi kardavad midagi.”

—(KOV esindaja)

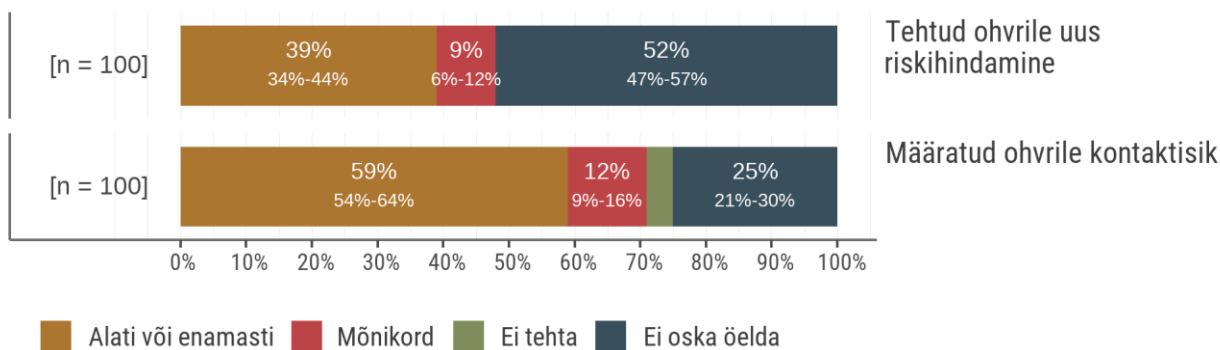
Kokkuvõttes arvab üsna suur osa MARACi liikmetest, et MARACis tuleks tegeleda toimepanijaga, kuid ligi viiendik MARACi tuumikute liikmeid on teisel seisukohal. MARACi tuumikute liikmed, kes leiavad, et tuleks tegeleda toimepanijaga, tunnetavad, et puuduvad head teadaolevad hoovad, mille kaudu toimepanijateni jõuda.

2.3.7 MARACi juhtumi lõpetamine ja selle järgsed tegevused

MARACi juhtumi võib MARACi juhise järgi lõpetada, kui turvalisusplaan on täidetud ja riskihindamise järgi on riskitase langenud alla 14-punkti künnise. MARACi juhtumi lõpetamisel peaks määrama ohvrile kindla kontaktisiku, kellega saaks ohver vajadusel ühendust võtta või kes ise võiks võtta hiljem ühendust, et hinnata olukorda. MARACi juhendi järgi soovitatakse kuue kuu möödudes ohvrile helistada ja küsida tagasisidet tema toimetuleku ning MARACi mõju kohta.

MARACi tuumiku liikmetest ligi pooled ei tea, kas riskihindamine MARACi lõpetamiseks tehti ja ca kolmandik ei tea või arvavad, et ei määrata juhtumi lõpetamisel kontaktisikut (vt joonis 53). MARACi lõpetamise riskihindamise tulemused on seireandmetena samuti väga lünklikud. Sellest järeldub, et MARACi lõpetamise riskihindamisi ei tehta regulaarselt.

Joonis 53. Kui sageli on viimase 12 kuu jooksul Teie piirkonna MARACis juhtumi lõppemisel... ?

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Ei ole ühegi piirkonna MARACi tuumikut, kus kõik tuumikute liikmed oleksid ühel nõul, et juhtumi lõpetamisel riskihindamine tehakse või ei tehta. Kõikides tuumikutes on mõned, kes arvavad nii ja mõned, kes arvavad naa.

MARACi juhend soovitab, et järelkontrolli kõne teeks spetsialist, kes kliendi juhtumiga varem kokku puutunud pole, kuna mõnel kliendil võib olla ebamugav tunnistada, et vägivald tema vastu jätkus ka peale spetsialisti sekkumist. Intervjuudest tuumiku spetsialistidega selgus, et kontakti ohvriga hoiab pärast MARACi juhtumi lõppu siiski SKA ohvriabi töötaja.

Sellepärast teised tuumiku liikmed ei pruugi teada täpselt, kas kontaktisik määrati ja kes või millal võtab ohvriga kontakti.

“Ma saan lihtsalt helistada inimesele või kutsuda enda juurde. No me ei kutsu, sest seal on nagu kuidagi taasohvristamine minu jaoks, et helistame siis pool aastat hiljem ja ütleme, et me veel helistame. Kuigi peab küsima, lihtsalt räägid inimesega, kui midagi sealt tuleb välja, siis paned kirja. Kui kõik on korras, no siis on kõik korras. Nii nagu jumal juhatab, seda oma sisetunde järgi.”

—(SKA esindaja)

“kui ei ole nüüd aktiivselt lugu olnud, siis ikka see on jah, et siis me võtame mingi aja pärast ühendust poole aasta pärast, aasta pärast uuesti, et kuidas teil läheb ja lihtsalt sellist tagasisidet küsime. Aga noh, samas on see jällegi see, et ei ole sellest nii punktuaalselt kogu aeg [kinni peetud] täpselt küll, jah, nagu meetod seda nõuab.”

—(SKA esindaja)

Kuigi teisi tuumikute liikmeid peale SKA esindajate ei määrata otseselt MARACi järgselt kontaktisikuks, siis neil võib-olla kontakt ohvriga sõltuvalt oma tööst. Politseil on MARACi väliselt lähisuhtevägivalla ennetavad kodukülastused, mida tehakse kõrgema riskiga juhtumite korral.

“... kui ta just selle LSV TOPis ei ole, siis me väga ei tegele sellega. TOPis meil on selline asi nagu, mõnikord teeme ennetavaid kodukülastusi. Ennetav just selles mõttes, et täpsustada, kas riske on veel või ei ole. See on meil sellel aastal selline asi tulnud... LSV top tähendab, et statistiliselt võtame välja ja vaatame, kus kõrge risk on, korduvust on rohkem.”

—(PPA esindaja)

Prokurör jääb ohvriga kontakti hoidma, kui kriminaalmenetlus jätkub pikemalt kui MARACi juhtum.

“kuna meil kõige raskemad juhtumid ikka jõuavad kohtusse, siis reeglina mina olen väga tihti see tugiisik, kes hoiab kontakti kannatanuga. Meil on üks vägistamise ja peksmise juhtum, juba kolm aastat sellest asjast on möödunud, aga siiamaani ma aeg-ajalt suhtlen kannatanuga. Tal tekivad mingid küsimused, siis ta koheselt helistab mulle, täpsustab midagi, küsib. Mõnikord tõesti nende kannatanute, ohvritega, väga pikalt oleme koos. Neile see annab mingit kindlustunnet, et meil on keegi, kui mingi küsimus tekib, et meil on keegi, kelle poole nad võivad pöörduda. Pärast seda, kui isegi no see konkreetne kannatanu meil enam ei olnud MARACis, aga kohtuprotsess alles hakkas, siis me pidevalt suhtlesime sel teemal temaga, pidevalt kohtusime, ette valmistasime ja siis kogu aeg me oleme pidevalt kontaktis, mis siis, et MARACis see enam ei olnud.”

—(Prokurör)

NTK esindaja märgib, et ohvril on endal võimalus võtta ühendust erinevate tuumiku liikmete ja teenuse pakkujatega, kes MARACi kaudu tema juhtumiga tegutsenud on.

“Ohvriga järeltegevusi nagu otseselt ei ole, pigem ongi see, et tal on kontakt, tegelikult mitu kontakti, kellega ta saab vajadusel suhelda ja teab, et alati saab pöörduda, kui midagi on. Sest need nõustamised, kuidas ennast kaitsta, enda eest seista ja ennast kehtestada, need on sellised pidevad, sest see tahab harjutamist.”

—(NTK esindaja)

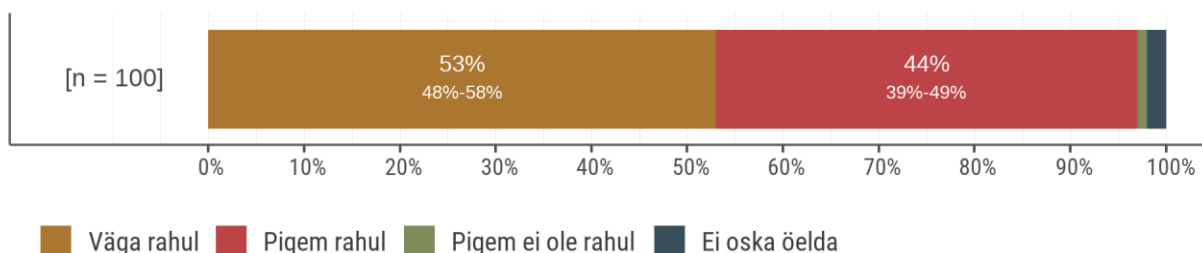
Kokkuvõttes on MARACi juhtumi lõpetamisel riskihindamine ja konkreetse kontaktisiku määramine tuumikute liikmetele vähem levinud või vähem teada kui MARACi suunamise riskihindamine. Lisaks konkreetsetelt määratud kontaktisikule on teised MARACi tuumiku liikmed ohvriga kontaktis vastavalt juhtumi spetsiifikale. Regulaarsetesse MARACi järgsetesse kontrollidesse suhtuvad tuumikute liikmed paindlikult.

2.4 Rahulolu MARACi töökorraldusega ja muutused töökorralduses

2.4.1 Rahulolu töökorraldusega

Piirkonna MARACi töökorraldusega ollakse valdavalt väga rahul või pigem rahul (vt joonis 54).

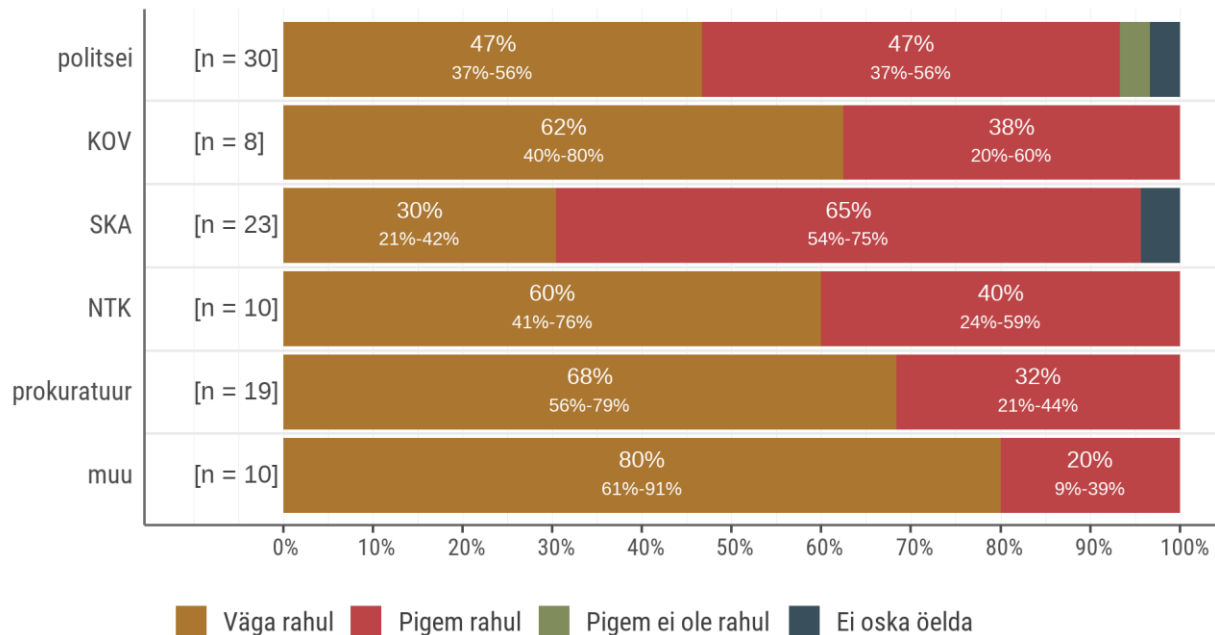
Joonis 54. Tuumikrühma liikmete jaotus rahulolu järgi piirkonna MARACi töökorraldusega

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Rahulolematust MARACi töökorraldusega väljendasid vaid üksikud politsei esindajad (vt joonis 55), kes tegutsevad koosoleku juhataja rollis. See viitab vajadusele mõtestada uuesti ja selgitada juhataja rolli ning selle täitja valikut MARACi tuumikutes (vt ka ptk Tuumiku liikmete rollid).

Joonis 55. Tuumikrühma liikmete jaotus rahulolu järgi oma piirkonna MARACi töökorraldusega – asutuse lõikes

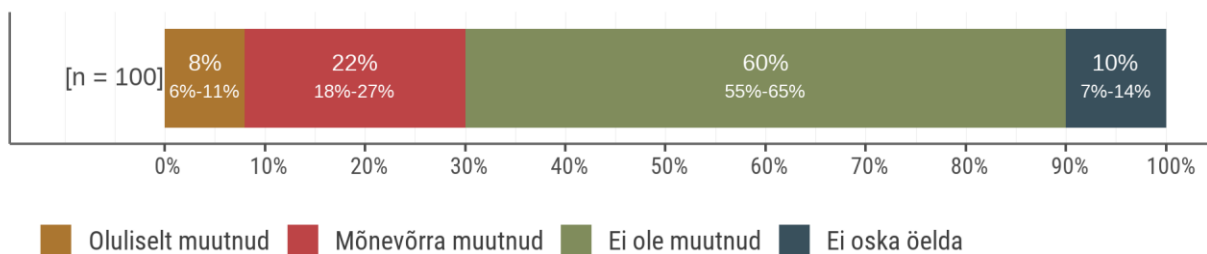

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

2.4.2 Mõju töömeetoditele, töökoormusele ja ohvrile abi andmise võimalustele

Suurem osa ehk ligi 60% tuumikrühma liikmetest arvab, et töö MARACis ei ole muutnud lähisuhtevägivalla teemaga tegelemise töömeetodeid ja väiksem osa ehk ligi 30% leiavad, et on oluliselt või mõnevõrra muutnud (vt joonis 56). Selline tulemus näitab, et MARACis tegutsevatel inimestel varasemad tööpraktikad ning võrdluspunktid muutuse kirjeldamiseks on erinevad.

Joonis 56. Tuumikute liikmete jaotus selle järgi, kuivõrd on töö MARACis muutnud lähisuhtevägivalla teemaga tegelemise töömeetodeid

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Pole ühtegi tuumikrühma, kus kõik liikmed ütleksid, et MARACi tõttu nende töömeetodid muutusid. Tartu-, Lääne- ja Põlvamaa tuumikrühma liikmetest ei arvanud keegi, et MARAC muutis lähisuhtevägivalla teemaga tegelemise töömeetodeid. Teistes tuumikutes peale

Tartu-, Lääne- ja Põlvamaa, leiab vähemalt üks liikmetest, et töömeetodid muutusid. Kuna LSV ümaralauad tegutsesid juba enne MARACi ning tegutsevad paralleelselt edasi, siis töid ka intervjuudes mitmed tuumikrühmade liikmed välja, et MARAC ei muutnudki töömeetodeid ja MARAC on vaid valitud juhtumite aruteludeks eraldatud platvorm.

“Meil oli ka ilma MARACita väga hea toimiv koostöövõrgustik. Meil olid lähisuhtevägivalla ümarlauad ehk siis, kuidas ütelda, minu jaoks isiklikult see MARAC ei olnud nüüd selline võluvits, et nüüd kõik nüüd muutus ja kõik muutus paremaks. ... kindlasti MARAC oli selline väga hea just nendes kohtades, ma arvan, piirkondades, kus Eestis head koostöövõrgustikku ei olnud. ... sisuliselt toimis ta analoogse võrgustikuna juba enne seda ... siis pigem oli ta selline juhtumipõhine, see koostöövõrgustik.”

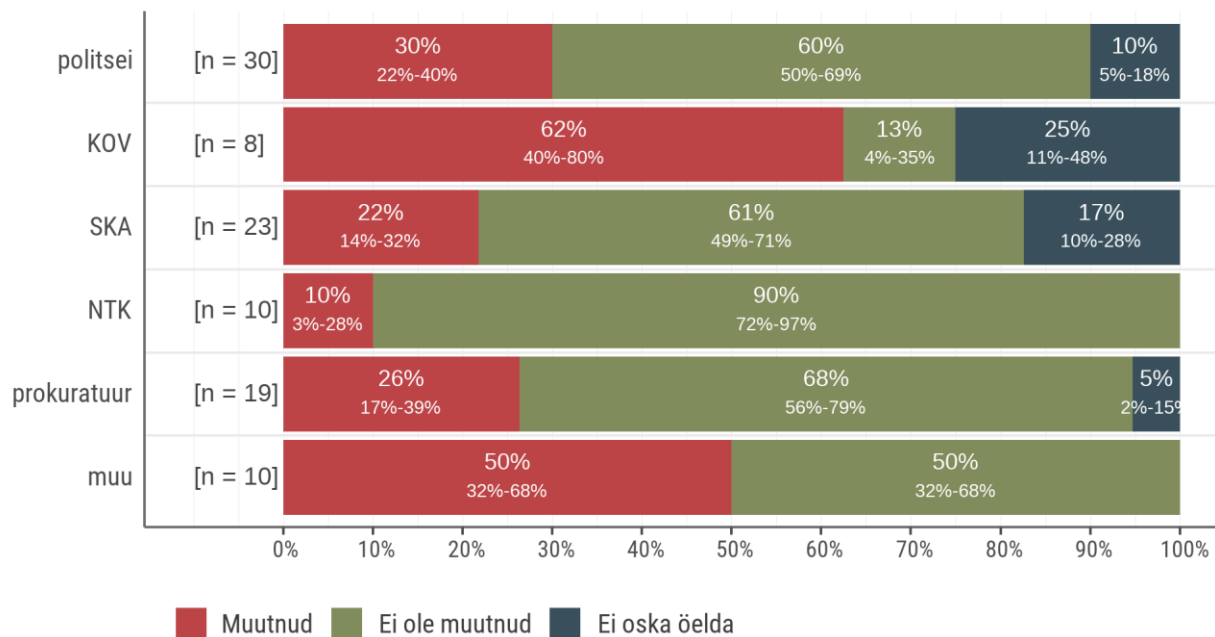
—(Prokurör)

“Koostöö käib nagunii kogu aeg ja meie võrgustikud, ka samade inimestega, toimivad nagunii kogu aeg. ... see [MARAC] annab mõnikord suurema võimaluse ametlikult pöörduda ja seega fikseerida, kas me oleme saanud mõne vajaliku koostööpartneri juurde või mitte.”

—(SKA esindaja)

Võrreldes teiste asutustega on MARACis osalemine muutnud töömeetodeid suuremal osal KOVi ametnikel (vt joonis 57), kes MARACi tuumikliikmetena tegutsevad, ja väiksemal osal NTK esindajatel.

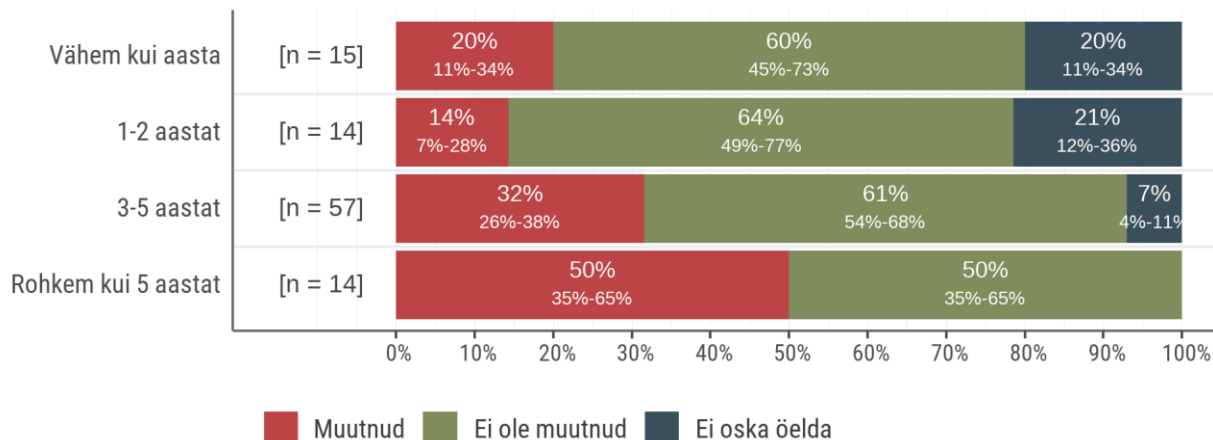
Joonis 57. Tuumikrühma liikmete osakaal selle järgi, kuidas töö MARACis on muutnud lähisuhtevägivalla teemaga tegelemise töömeetodeid - asutuse lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Töömeetodite muutust tajub suurem osakaal neist, kes on MARACis tegutsenud pikemalt (vt joonis 58). Kuna MARAC võeti kasutusele juba mõnda aega tagasi, siis varemalt MARACis tegutsenud inimestel on võrdlus tegevusest MARACiga ja ilma. Neil, kes hiljuti MARACi liikmena tegustema asusid, käib see kaasas ametikohaga, ning puudub võrdlus selle ametikoha töömeetoditest ilma MARACita. Seetõttu ei oska ka mitmed lühemaajalise kogemusega tuumikute liikmetest hinnata MARACi mõju tööle.

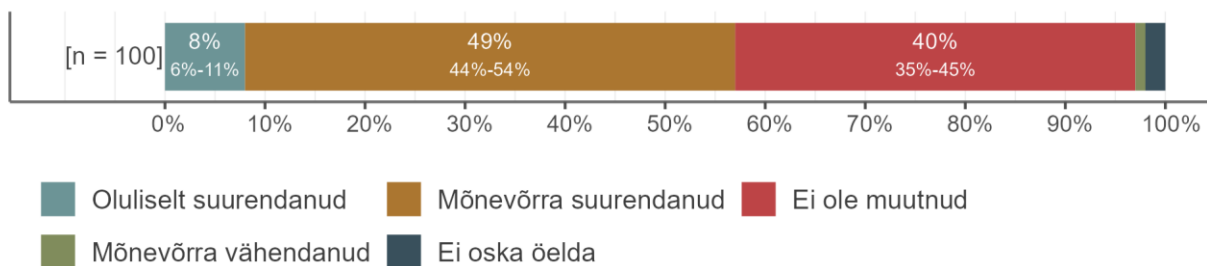
Joonis 58. Tuumikrühma liikmete osakaal selle järgi, kuidas töö MARACis on muutnud lähisuhtevägivalla teemaga tegelemise töömeetodeid – tegutsemisaja lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Töö MARACis kasvatas osade liikmete üldist töökoormust ja teistel mitte: ca 60% tuumikrühma liikmetel kasvas üldine töökoormus MARACis tegutsemisel ja ca 40% töökoormus pole muutunud (vt joonis 59).

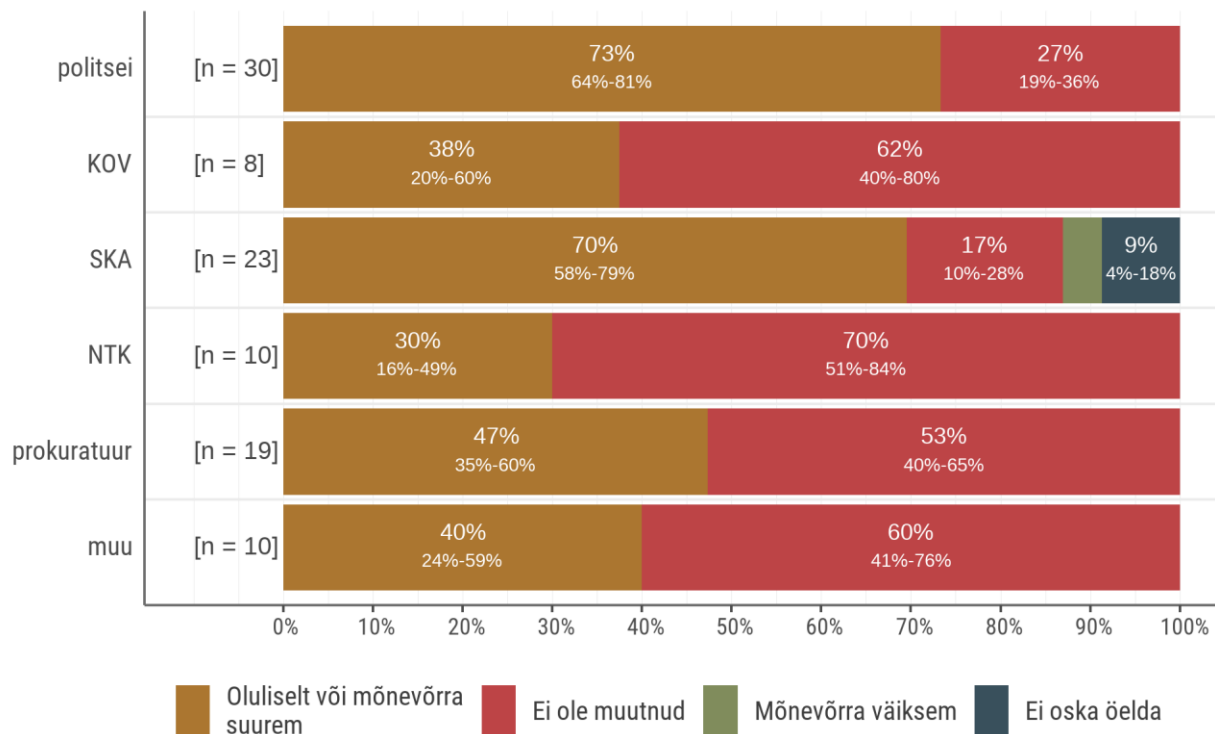
Joonis 59. Tuumikute liikmete jaotus selle järgi, kuidas töö MARACis muutis tema üldist töökoormust

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Töökoormuse suurenemist MARACi tõttu tõid teiste asutuste esindajatest välja rohkem PPA ja SKA esindajad, kelle õlule langevad MARACi koordinaatori, koosoleku juhi ja enamasti protokollija rollid.

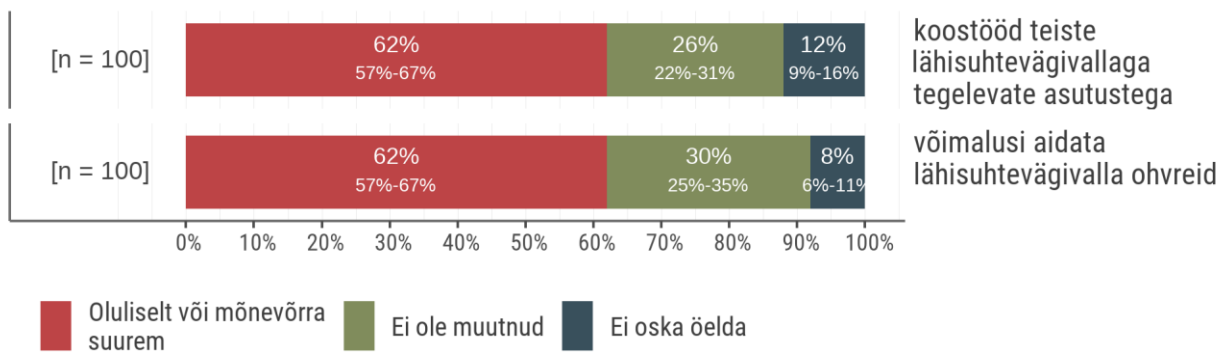
Joonis 60. Tuumikliikmete jaotus selle järgi, kuidas on töö MARACis muutnud tema üldist töökoormust, asutuste lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kuigi suure osa tuumikute liikmete jaoks MARAC ei muutunud varasemalt kasutatud töömeetodeid, siis paljude hinnangul parandas MARAC siiski asutustevahelist koostööd. MARACis tegutsemine parandas küsitluse tulemustel veidi üle poolte MARACi liikmete hinnangul nii koostööd teiste LSVga tegelevate asutustega kui ka võimalusi LSV ohvreid aidata. Mõlemad paranesid ligi 60% tuumikliikmete hinnangul.

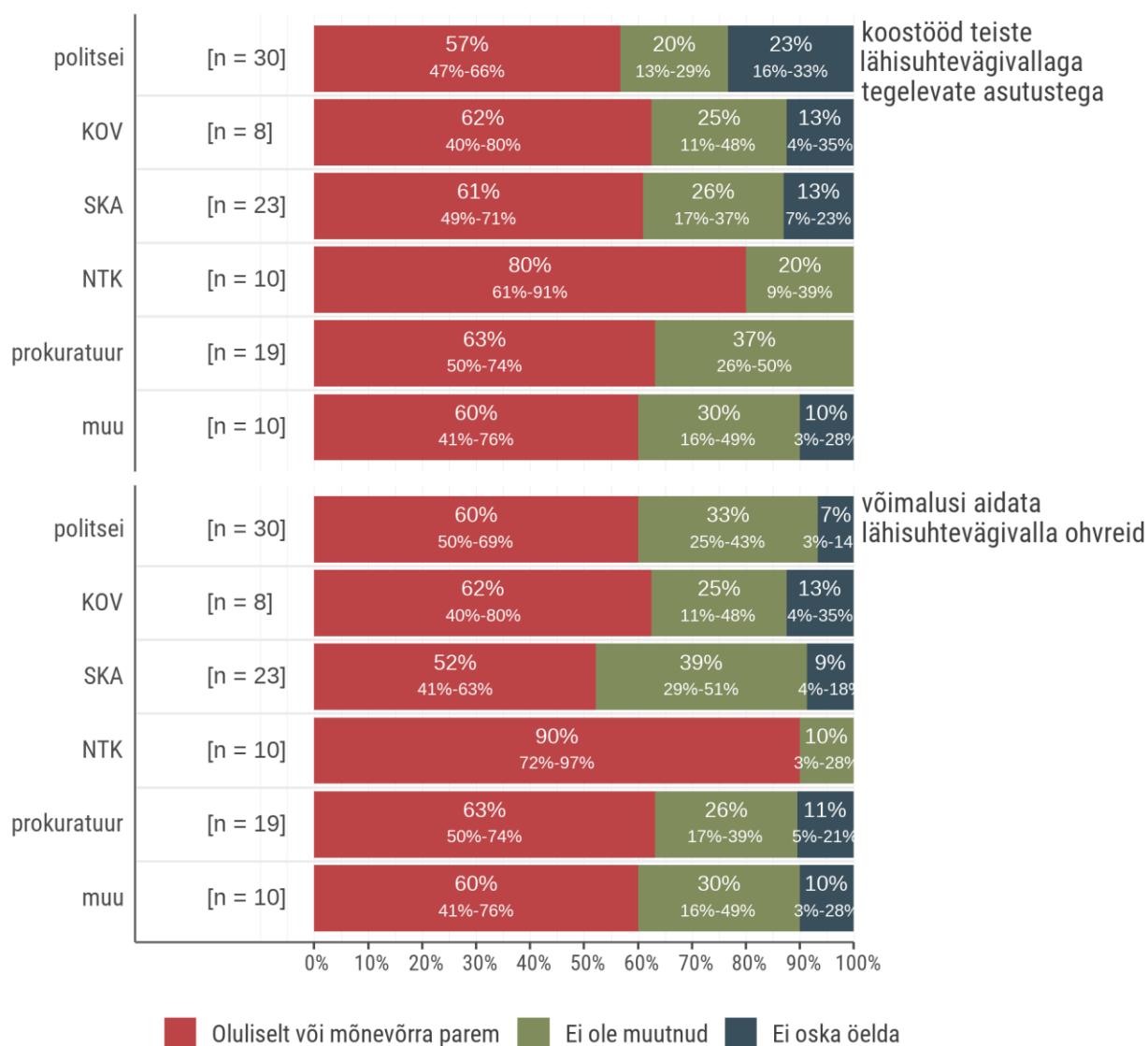
Joonis 61. Tuumikute liikmete jaotus selle järgi, kuidas on töö MARACis muutnud tema ...

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Mõlemad, s.o koostöö teiste asutustega ja võimalused LSV ohvrite abistamiseks, paranesid 50-60% tuumikliikmete hinnangul sõltumata asutusest, mida tuumiku liige esindab (vt joonis 62). NTK esindajate seas on see osakaal veelgi suurem (80-90%). Selle põhjal tundub, et NTK esindajate seas hindab teiste asutuste esindajatega võrreldes suurem osa seda, et LSV juhtumitega tegelemine toimub MARACi tulemusena erinevate asutuste koostöös.

Joonis 62. Tuumikliikmete jaotus selle järgi, kuidas on töö MARACis muutnud koostööd teiste asutustega ja võimalusi abistada ohvreid - asutuste lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Mitmete tuumiku liikmete arvates on MARACi mudel end tõestanud väärtusliku vahendina asutuste vahelise koostöö tõhustamisel ja ohvri aitamise võimaluste parandamisel. Selle mõju ja tulemuslikkust on erinevad osapooled mitmetes intervjuudes esile tõstnud:

Infovälja loomine ja koordineerimine: MARAC kujundab asutuste ja võrgustiku liikmete vahelise ühise infovälja. Tänu sellele saab abi ja teenuste pakkumist paremini koordineerida, reageerida operatiivsemalt ja vältida dubleerimist.

“Koostöö toimib ikkagi päris ilusasti ja lepatakse kokku, kes oleks kõige õigem spetsialist, kellega kannatanul siis võiks nii-öelda esmakontakt tema jaoks olla ja ma arvan, et see on väga hea.”

—(Prokurör)

“MARAC, see mudel annab võimaluse lõhkuda infojagamise barjääre... sealsamas ma ei tea, poole tunni jooksul leitakse mingi lahendus ja see on toimiv lahendus... mis on efektiivne, kiire, mõjus.”

—(SKA)

Osapoolte aktiveerimine: MARAC survestab kõiki osapooli panustama, aktiveerides seeläbi kõik asutused.

“Kas on juba eos nii keeruline juhtum... Mina näen selles mõttes MARACi väga hea võimalusena... mõjutada nõrgemaid koostööpartnereid aktiivsemalt tegutsema.”

—(PPA)

“See ühine inforuum ja kiire infovahetus on vist peamine asi, mis paneb liikuma... prokuröri, kogu aeg tõukab seda prokuröri sealt edasi.”

—(PPA)

Juhtumite jälgimine: MARACi kaudu käsitletavat juhtumid püsivad aktiivselt vaateväljas ega kao kuhugi.

“Kui on näiteks tõesti see juhtum seal MARACis, siis on kindel, et seda juhtumit arutatakse ja ta ei vaju ka kuskil ära. See on võib-olla MARACi puhul küll kõige suurem pluss.”

—(NTK)

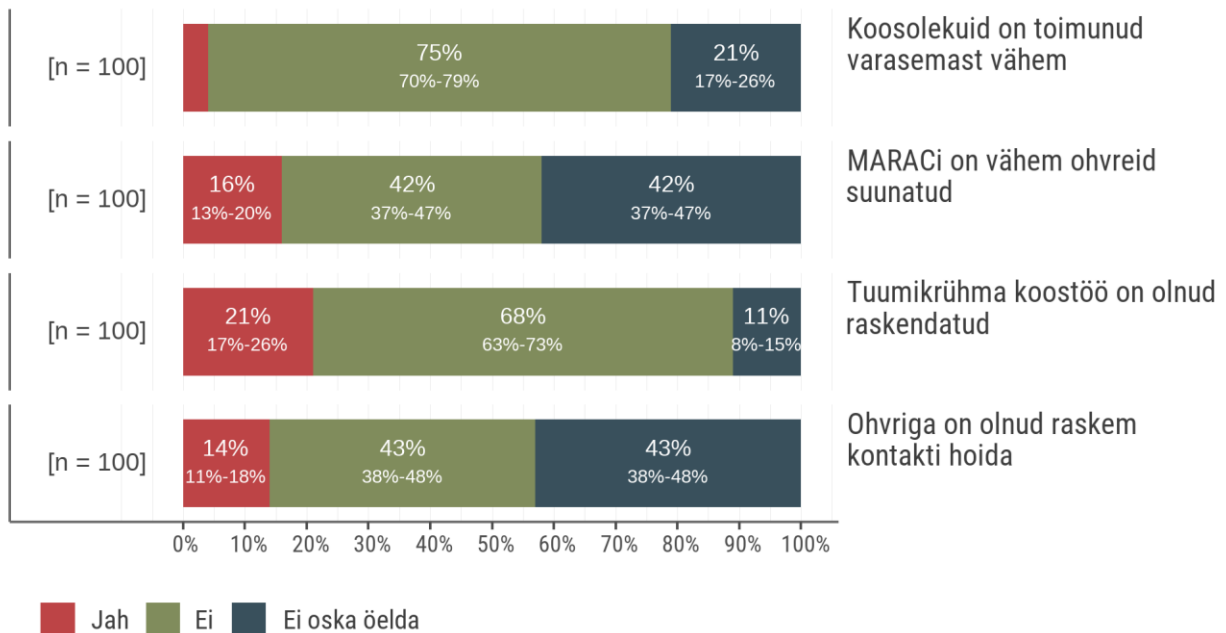
Seega nähakse MARACi positiivse mõjuna töökorraldusele koordineeritud tegevust ja infovahetust asutuste vahel, et tagada ohvritele parim võimalik abi ja toetus.

Kokkuvõttes ei muutnud MARAC ca 60% tuumikute liikmete LSVga tegelemise töömeetodeid. Samas kasvas paljude jaoks üldine töökoormus. Suure osa, eriti politsei ja SKA esindajate, töökoormus kasvas MARACis lisanduvate ülesannete tõttu. MARAC parandas tuumikute liikmete koostööd teiste asutustega ning LSV ohvrite abistamise võimalusi, seda eriti NTK esindajate hinnangul.

2.4.3 Kriiside mõju MARACi töökorraldusele

Kriisid mõjutasid MARACi toimimist vähe. Viiendik või vähem tuumikute liikmetest märkisid, et viimaste aastate kriisid mõjutasid MARACi toimimist. Suurim osa leiab, et kriisid pole mõjutanud MARACi tegevust või ei oska nad kriiside mõju MARACile hinnata (vt joonis 63).

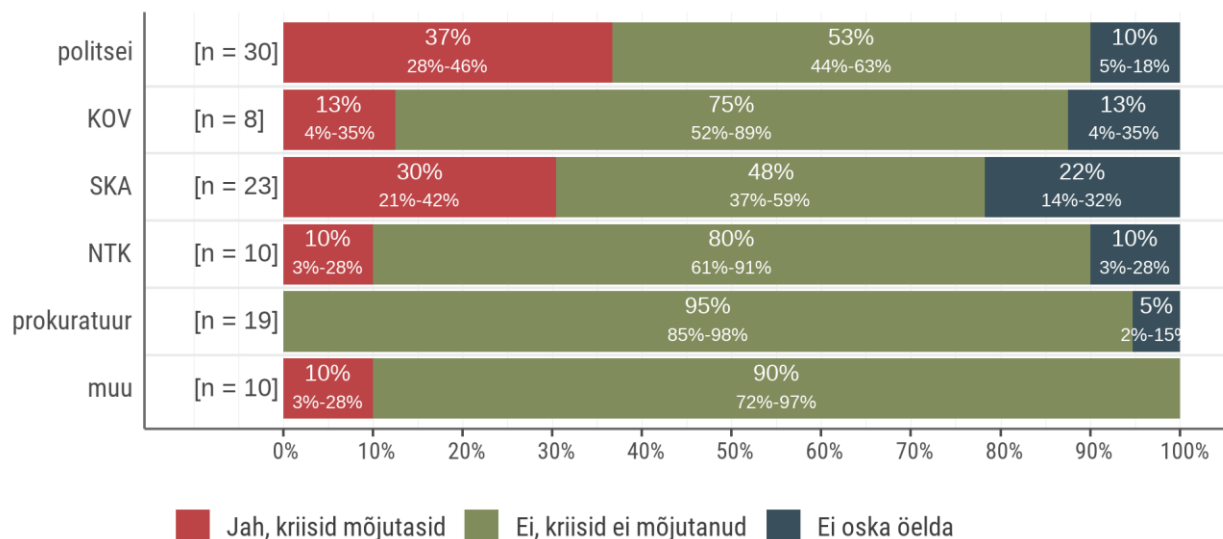
Joonis 63. Tuumikute liikmete jaotus hinnangu järgi, kuidas viimaste aastate kriisid (koroonakriis, sõda Ukrainas jne) mõjutasid MARACi toimimist

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kuna SKA ja politsei MARACi-spetsiifiline koormus on suurem kui teistel tuumikute liikmetel, siis tunnetas neist suurem osakaal, et tuumikrühma koostöö oli kriiside tõttu keerulisem (vt joonis 64).

Joonis 64. Tuumikute liikmete jaotus hinnangu järgi, kuidas viimaste aastate kriisid (koroonakriis, sõda Ukrainas jne) mõjutasid MARACi tuumikrühma koostööd - asutuste lõikes

Viimasel ajal toimunud MARACi juhtumite arvu langust tunnetasid üldisemalt mitmed intervjuueeritud tuumikute liikmed. Samuti näitavad seireandmed juhtumite arvu langust. Olukorra põhjuseid ei oska tuumikute liikmed selgitada ning seetõttu ei olda kindlad, kas see tuleneb kriisidest, on toimunud ühiskonnas LSV langus üldisemalt või on keerulisem ohvrite veenmine MARACis osalemiseks.

“graafik näitab, et pigem on see olukord nagu languses... Kas see näitab siis seda, et ma ju ei oska öelda - kas seda on siis tõesti vähemaks jäänud peredes, inimeste teadlikkus on tõusnud. Või siis on see, et need sekkumised ei ole ikkagi piisavalt efektiivsed, nähakse, et teatasin ära, aga midagi ei muutu, asi toimib edasi. ... kas see on siis see, et inimesed ei teata mitte kuhugi enam? Nad ei räägi sellest, isegi kui sa küsid nende käest, nad ei teata politseisse, sellest või on siis tõesti asjad paremad? Ma ei oska seda ütelda.”

—(PPA esindaja)

Tuumikute liikmete intervjuudes räägitakse juhtumite arvu languse põhjusena ohvritelt nõusolekute saamise keerukusest ja tuumikliikmete otsustest jätta DASHiga hinnatud lävendist madalama algskooriga juhtumid MARACi väliselt lahendamiseks. Seda kinnitavad ka seireandmed, mille järgi 2022. aastal kasvas keskmine MARACi juhtumi DASHi algskoor. MARACi võetakse pigem lävendist kõrgema algskooriga juhtumid ning jäetakse kõrvale lävendist madalama algskooriga juhtumid. Seega ei saa tuvastada MARACi juhtumite arvu languse selget seost viimasel ajal esinenud kriisidega.

Koroona kriisi selge mõju oli koosolekute, sh MARACi koosolekute, liikumine virutaalkeskcondadesse. Kuna selline olukord oli ühiskonnas valdav, siis ei olnud sellel märkimisväärset spetsiifilist mõju MARACile. Samas on virtuaalsete koosolekute võimaluse levik muutnud osade inimeste, sh MARACi liikmete, eelistusi. Kuigi on inimesi, kes eelistavad koosolekute tegemist füüsiliselt ühes ruumis viibides, on ka inimesi, kes aja kokkuhoiu eesmärgil eelistavad või kasutavad virtuaalseid koosolekuid.

“Muidugi hästi olulised on need kohapealsed kohtumised. Kui me teeme veebis, on olnud niimoodi, et näiteks enne seda koosoleku toimumist siis teatatakse, et toimub kohtumine veebis. Siis on nagu suur üllatus, oled ette valmistanud, et sa lähed onju. Muidugi, kellel on veebis lihtsam, minul on niimoodi, et võibki tegelikult mingi internetikatkestus olla. Ma räägin, räägin, räägin, hangub kinni, see on selline takistav asjaolu. On olnud lausa niimoodi, et ma olen telefoni teel olnud ühenduses. Aga ma leian, et kui veebi teel teha, siis kaob see võimalus ära, et kannatanu saaks osaleda sellel kohtumisel, et siis ta peab nagu ühilduma, on ju, et kannatanul on ka lihtsam tegelikult osaleda koha peal, näha neid inimesi silmast silma. Veebikoosolekud on alternatiiv, aga see ei peaks olema selline üldine tendents, et me kasutamegi veebi teel.”

—(NTK esindaja)

“väga tihti on võimalik osaleda ka virtuaalselt, et siis lülitus selleks hetkeks koosolekule, kui sinu asi arutamisel on”

—(Prokurör)

“kui seal on rohkem kui üks, siis ma ikkagi lähen kohale ja kui seal on tööd ja ma näen, et seal ei ole suurt arutamist, see ei ole esmajuhtum näiteks ja mul on teised tööülesanded, siis ma olen pigem veebis, sõit ka võtab aega kusagil nelikümmend minutit sinna ja tagasi.”

—(KOV)

Kokkuvõttes on toimunud viimastel aastatel olulisi muutuseid, mis osaliselt seonduvad kriisidega ja teisi muutusi, mida ei saa seostada kriisidega. Kriiside tulemusena on kasutusele võetud virtuaalsete koosolekute ja hübriidvormis koosolekute formaat ning osadel MARACi spetsiifilistes rollides tegutsevatel inimestel on suurenenud töökoormus. MARACi juhtumite languse põhjused aga ei ole otseselt kriisidega seostatavad ning põhjuseid võib olla erinevaid.

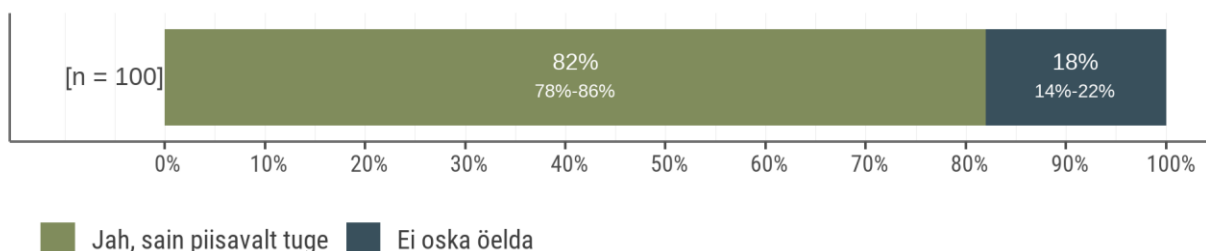
2.5 Tugi, enesehoiukonto ja LSV e-kursus

LSV on keeruline teema, millega tegelemine võib mõjutada nii ametnike turvalisust kui ka vaimset tervist. Selleks, et säilitada tervis ja töövõime, on oluline, et LSVga tegutsevad spetsialistid oskaksid juhtida tööd teadlikult enda ja teiste turvalisust ning tervist hoidval viisil. Selleks on MARACis välja töötatud juhendid, korraldatud koolitusi ning pakutakse praegu LSV e-koolitust, võimalik on kasutada enesehoiukonto võimalusi ning kasutatakse ka võrgustiku liikmete omavahelist kogemuste jagamist.

2.5.1 Hinnang toe piisavusele

Valdavalt arvavad tuumikrühma liikmed, et nad on viimase aasta jooksul saanud oma piirkonna tuumikrühma liikmetelt piisavalt tuge, et MARACis oma ülesannetega toime tulla (vt joonis 65). Siiski ei oska ligi viiendik tuumikute liiketest hinnata, kas tugi on olnud piisav.

Joonis 65. Tuumikrühma liikmete jaotus hinnangu järgi toe piisavusele MARACis tegutsemiseks teistelt tuumikrühma liikmetelt viimase 12 kuu jooksul

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

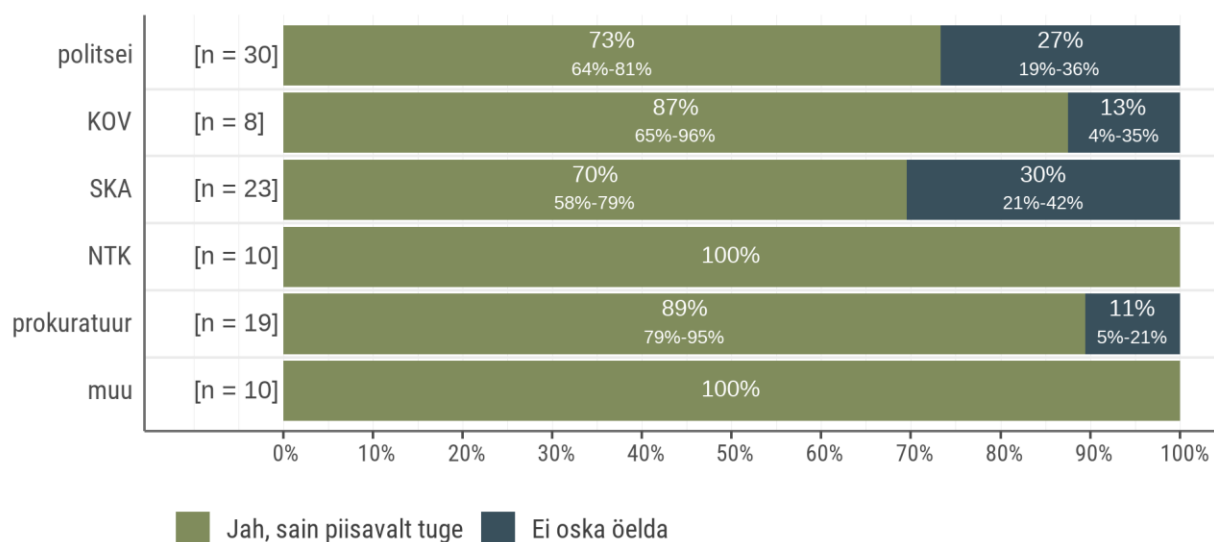
Lääne-Harjumaa, Tartu linna, Hiiumaa, Jõgevamaa ja Lääne-Virumaa tuumikrühmades arvavad kõik liikmed, et nad on saanud piisavalt tuge. Teistes tuumikutes on vähemalt mõni liige selline, kes ei oska hinnata, kas ta sai tuge. Küsitluse andmed kõike ei näita, aga üks intervjuueeritav tõi välja, et väikeses kohas toimib üksteise mitteametlik toetamine MARACi loomuliku osana.

“kui me võtame siin mingi suurlinna või Tallinna või kuskil, kus MARACi ülesehituse loogika on veidi teine kui siin, kus me lihtsalt käime ka koos teinekord lihtsalt niisama juttu ajamas, ventileerimas, nii-öelda koviseerimas, supervisonaliseerimas, üksteist. Aga seal selleks ilmselt aega ja võimalust ei ole. Meil on see eelis, et saame. Me elame siin, teame üksteist, me saame kokku tulla võib-olla mobiilselt, kui on vaja.”

—(SKA esindaja)

Kõik küsitatud naiste tugikeskuse ja muude asutuste esindajad leiavad, et nad on saanud piisavalt tuge (vt joonis 66). Teiste asutustega võrreldes on SKA ja politsei esindajatest väiksem osakaal arvamusel, et neid toetati piisavalt.

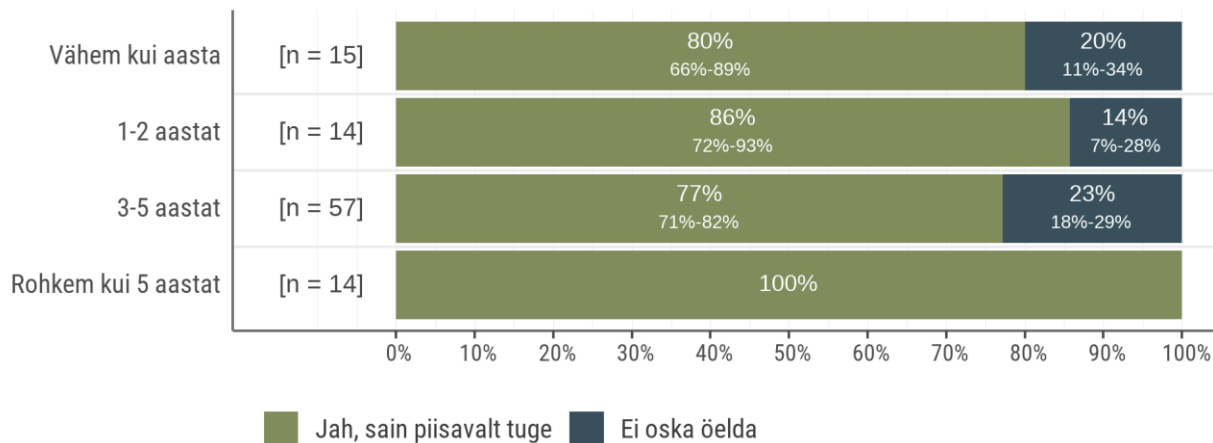
Joonis 66. Tuumikrühma liikmete jaotus hinnangu järgi toe piisavusele MARACis tegutsemiseks teistelt tuumikrühma liikmetelt viimase 12 kuu jooksul - asutuse lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Hinnang toe piisavusele sõltub MARACis tegutsemise staažist. MARACis pikaajaliselt tegutsenud liikmetest (enam kui 5 aastat) kõik hindavad, et nad said piisavalt tuge. Väiksema staažiga liikmete seas on ka neid, kes ei oska hinnata, kas tugi oli piisav (vt joonis 67).

Joonis 67. Tuumikrühma liikmete jaotus hinnangu järgi toe piisavusele MARACis tegutsemiseks teistelt tuumikrühma liikmetelt viimase 12 kuu jooksul – tegutsemisaja lõikes

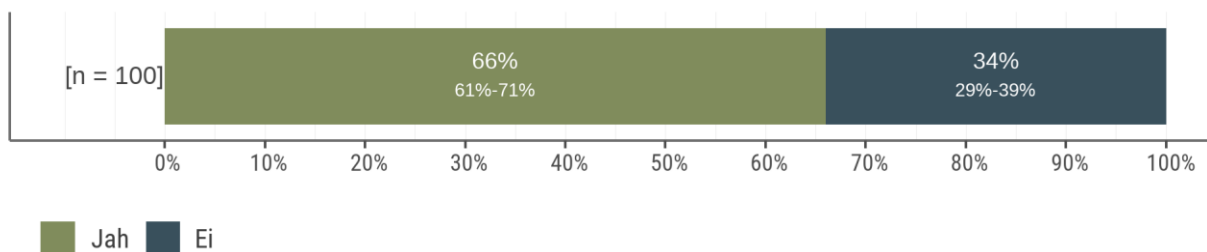
Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

2.5.2 Enesehoiukonto kasutamine

MARACi enesehoiukonto on MARACi meeskondadele määratud finantsilised vahendid, mida võib kasutada enesehoiu tegevusteks nagu näiteks tuumikrühma supervisioon või kovisioon, individuaalne supervisioon ja erialased toetavad ühistegevused vms.

Ligikaudu kaks kolmandikku tuumikrühma liikmetest on viimase aasta jooksul kasutanud MARACi enesehoiukonto võimalust (vt joonis 68).

Joonis 68. Tuumikrühma liikmete jaotus selle järgi, kas nad on kasutanud viimase 12 kuu jooksul MARACi enesehoiukonto võimalust (nt grupisupervisiooniks, individuaalseks supervisiooniks, erialasteks toetavateks ühistegevusteks)

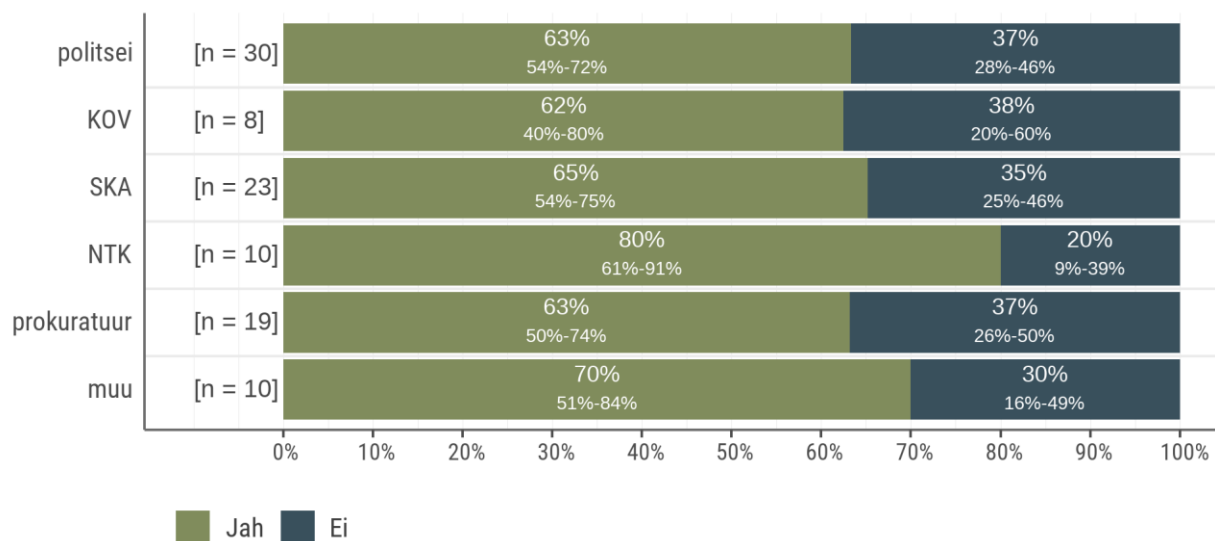

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Tartumaal ja Järvamaal on kõik vastanud tuumikrühma liikmed kasutanud enesehoiukonto võimalust. Valgemaal ei ole ükski seda teinud. Kõigis teistes piirkondades on mõned tuumikute liikmed enesehoiukontot kasutanud.

Kuigi keskmiselt on naiste tugikeskuse töötajatest enesehoiukontot kasutanud suurem osakaal kui teiste asutuste esindajatest (vt joonis 69), ei ole erisus siiski statistiliselt oluline (vt usalduspiire).

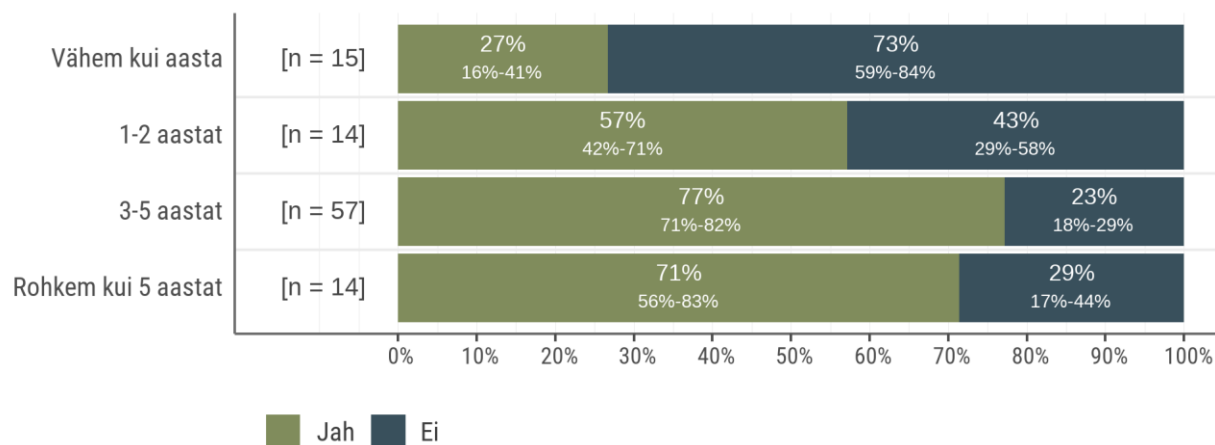
Joonis 69. Tuumikrühma liikmete osakaal, kes on viimase 12 kuu jooksul kasutanud MARACi enesehoiukonto võimalust – asutuste lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Pikemalt MARACis tegutsenute seas on suurem osakaal neid, kes viimase 12 kuu jooksul kasutasid MARACi enesehoiukontot, võrreldes lühemat aega MARACis tegutsenutega (vt 70).

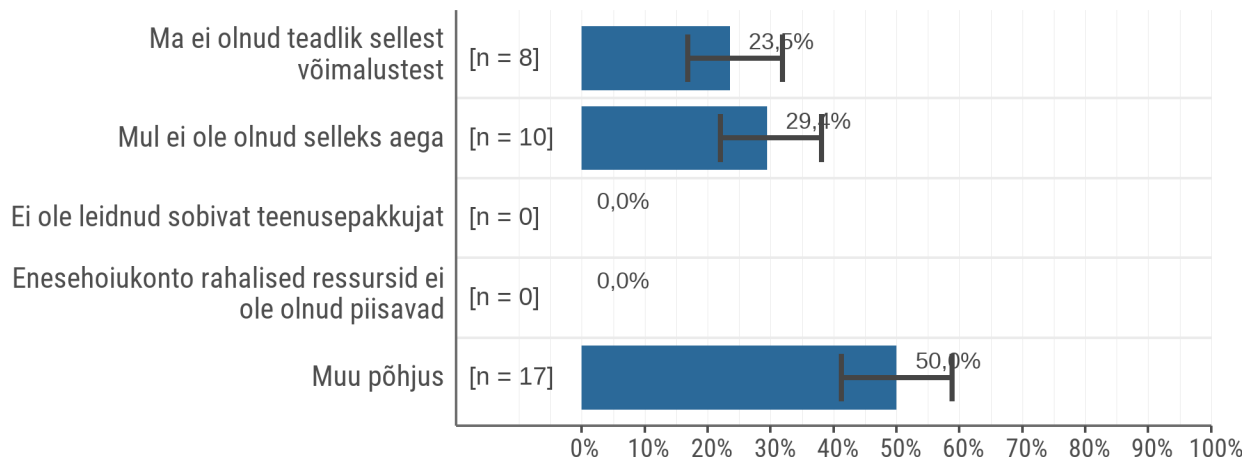
Joonis 70. Tuumikrühma liikmete osakaal, kes on viimase 12 kuu jooksul kasutanud MARACi enesehoiukonto võimalust – tegutsemisaja lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Põhjustena, miks enesehoiukontot ei kasutatud, tuuakse välja aja puudumist ja teadmatust sellest võimalusest.

Joonis 71. Tuumikrühma liikmete osakaal selle järgi, mis põhjustel MARACi enesehoiukontot pole kasutatud (protsent enesehoiukontot mitte kasutanud liikmetest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

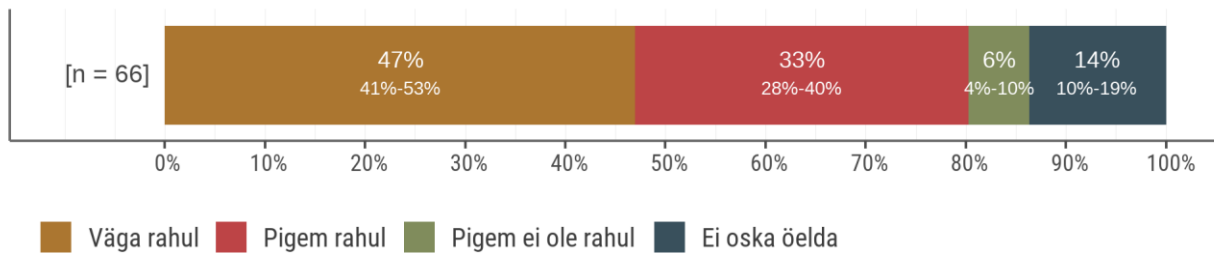
Enesehoiukonto mitte kasutamise muude põhjustena nimetati kõige sagedamini vajaduse puudumist. Mitmed vastajad kirjutasid, et nad on MARACis olnud väga lühikest aega ja seetõttu pole veel enesehoiukonto võimalusi kasutanud. Kahel juhul märgiti, et rahastusvõimalused pole võimaldanud supervisiooni korraldamist. Intervjuudes kirjeldati rahastuse puudumist supervisiooni korraldamiseks nii sellega, et lihtsalt rahastust polnud, aga ka sellest vaatest, et kõiki kulusid ei loeta abikõlblikuks.

" ... näiteks eelmine aasta mul oli see, et ma planeerisin ... supervisiooni ja siis selgus, et kuna see on projektipõhine, see on rahastatud projektist, siis selgus, et ikka ei saa, sest raha ei ole selle supervisiooni tegemiseks. Nüüd ma hakkasin sellel aastal uuesti planeerima ja kuna see on projektipõhine lugu, siis see ei ole abikõlblik, üks tegevus ei ole abikõlblik, teine ei ole. Kolmas, kui ma tahan kahepäevast supervisiooni teha, siis ma ei saa sellepärast et peaks tegema mingisuguse koostöökohtumise või mingisuguse siukse lõimumise ürituse. Noh, ei saa, ei ole abikõlblik ... Et see võib-olla natukene viimasel ajal tekitanud sihukest nõrdimust, et miks ma siis seda teen, kui mulle ei öeldakse. Aga see ei puuduta otseselt seda meetodit, kui sellist, meetod on oma olemuselt hea ja äge ja sekkumine sellega efektiivne. ... Viimane info tuli isegi, et seal oli toitlustamine, mis ei ole abikõlblik ... miks panna sellised imelikke raame ette? Et noh, siis mul tekib küsimus, et miks ma teda teen, kas see tõesti on nüüd siis minu töö läbi närida sellest projektirägistikust, et iga tähte taga ajada. See võib-olla on ainuke sihuke tõrvatilk kogu selles temaatikas."

—(SKA esindaja)

Enesehoiukonto kasutajatest enamus on enesehoiukonto võimalustega väga rahul või pigem rahul.

Joonis 72. Tuumikute liikmete, kes on kasutanud enesehoiukontot, jaotus rahulolu järgi MARACi enesehoiukonto võimalustega (% enesehoiukonto kasutajatest)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Intervjuude põhjal olid kõik supervisioonil osalenud sellega rahul. MARACiga hiljuti liitunud inimesed tundsid kirjelduse järgi vajadust selle järele, et tekiks parem tunnetus teistest MARACi liikmetest.

“Superviisor annab ikkagi juurde. Eriti on üks supervisioon mulle meelde jäänud, kus tõesti meil oligi teema, et räägime nüüd natuke sellest, mida teised sinust ei tea, ja siis me saimegi omavahel tegelikult rohkem tuttavaks. Saime üksteise tausta teada ja kes me oleme, mis me elus teinud oleme ja mina suutsin muidugi kõiki kõige rohkem üllatada oma taustaga, see oli väga vahva supervisioon.”

—(KOVi esindaja)

“[ohvriabi töötaja nimi] on see suhtlemine läinud ikkagi tihedamaks ehk siis ohvriabiga. Aga teiste osapooltega jällegi ongi, et väljaspool MARACi mul puudub igasugune kokkupuude. Et ma ei tea neid... See võib-olla polegi üldse oluline, aga ma ei tea neid inimesena ka. Et noh, õpidki tundma neid seal MARACi ringis, nagu korjad mingit sellist teavet.”

—(Alla aasta MARACis tegutsenud inimene)

Samas ilmnes, et vähemalt ühele inimesele, kes kovisioonil oli osalenud, see ei sobinud.

“Ma ei mäleta täpselt seda reeglistikku sest ma kovisioonidel käia üldiselt ei taha. Ja ma olen mitu korda nende kovisioonide käigus öelnud, et kuulge, mis mõtet sellel kovisioonil on. ... Kui mul on vaja lahendust, siis ma tahan teada kõikidele küsimustele vastused ja ma esitan neid küsimusi nii palju, kui ma tahan. Aga kui selle kovisiooni käigus võetakse üks juhtum ja ma ei saa küsimusi esitada ja ma ei saa nendele vastuseid ja ma ei saa arvamust avaldada, siis ma ei lahenda seda juhtumit tegelikult. See on rohkem naljategemine minu jaoks. ... Ühesõnaga, jah, kovisioon ei ole minu teema.”

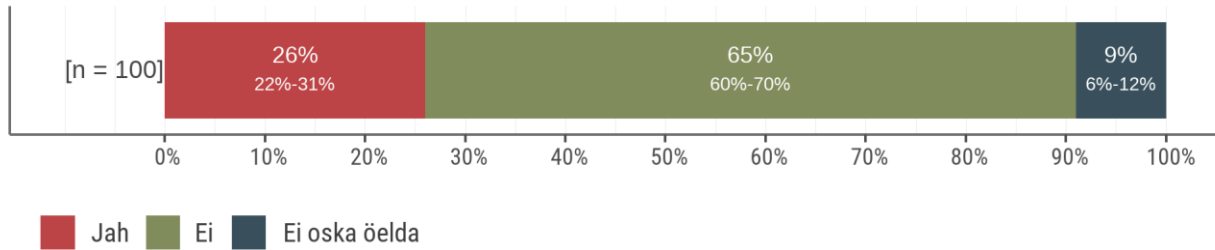
—(KOVi esindaja)

Kokkuvõttes hindavad tuumikute liikmed kõrgelt supervisioon ja tuge, mida teised liikmed MARACis pakuvad. Uutest MARACi tuumikute liikmetest on enesehoiukontot kasutanud väiksem osakaal kui kauem MARACis tegutsenud liikmetest. Kõik meeskonnatöö harjutused ei sobi kõikidele spetsialistidele.

2.5.3 LSV e-kursus

Ohvriabi lähisuhtevägivalla e-kursuse on läbinud vähem kui kolmandik tuumikrühma liikmetest (vt joonis (73)). Järvamaa, Jõgevamaa ja Võrumaa tuumikrühma liikmetest ei olnud ükski lähisuhtevägivalla e-kursust läbinud. Kõigist teistest tuumikutest on vähemalt üks tuumiku liige läbinud LSV e-kursuse.

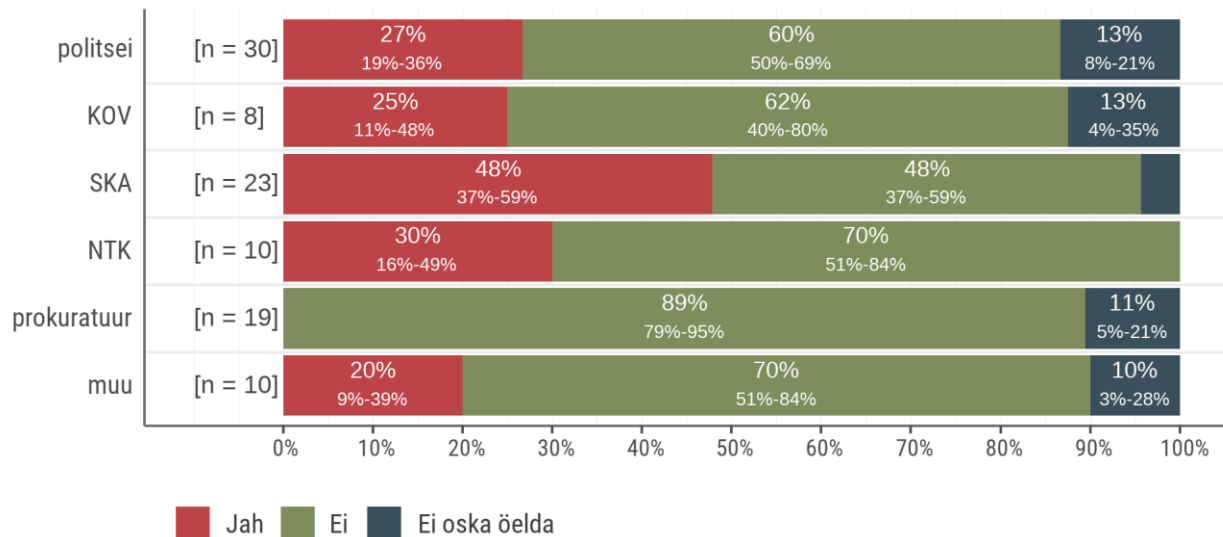
Joonis 73. Tuumikrühma liikmete jaotus selle järgi, kas ta on läbinud ohvriabi lähisuhtevägivalla e-kursuse

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Asutuste järgi on LSV e-kursuse läbinud rohkem SKA töötajaid ning pole läbinud ükski prokuratuuri esindaja. Teistest asutustest on mõned MARACi liikmed läbinud LSV e-kursuse, aga rohkem on neid, kes ei ole kursust läbinud.

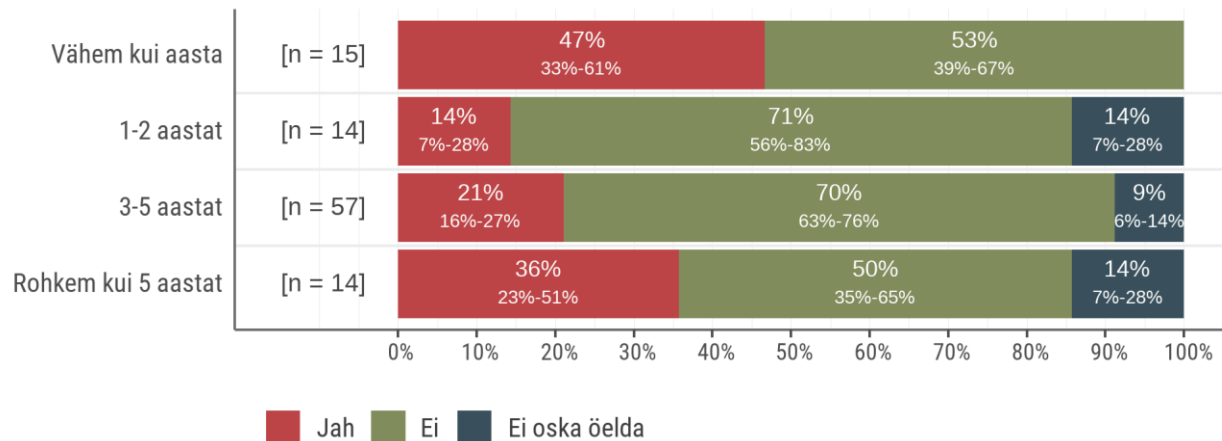
Joonis 74. Tuumikrühma liikmete osakaal, kes on läbinud Ohvriabi lähisuhtevägivalla e-kursuse – asutuse lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

LSV e-kursuse on läbinud rohkem uusi MARACi liikmeid, kellel on lühike kogemus MARACis tegutsemisel.

Joonis 75. Tuumikrühma liikmete osakaal, kes on läbinud Ohvriabi lähisuhtevägivalla e-kursuse – MARACis tegutsemise aja lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Kokkuvõttes on MARACi tuumikute liikmetel mitmesuguseid toe ja teadmiste saamise võimalusi ning enamasti hinnatakse tuge kõrgelt. Eraldi tähelepanu tuleks pöörata uutele MARACi liikmetele, kelle jaoks pole kohe algusest peale selge, kuidas MARAC töötab ning millist tuge ja kellelt peaks otsima.

2.6 Vabatahtlikud

2.6.1 Sissejuhatus

Vabatahtlik on isik, kes osutab ohvriabiteenust oma vabast ajast ja selle eest tasu saamata. Vabatahtlike värbamist, koolitamist ja toetamist haldab SKA MARACi vabatahtlike koordinaator. MARACi juhtumitesse kaasab vabatahtlikke aga piirkondlik SKA ohvriabi töötaja koostöös MARAC vabatahtlike koordinaatoriga.

Andmed vabatahtlike rolli ja ülesannete, töökorralduse, toe vajaduse, saadud toe ning rahulolu kohta kogusime küsitluse ja intervjuudega. Järgnevalt kirjeldame vabatahtlikke ja nende rolli MARACis, võttes esmalt kokku vabatahtlike arvu, tausta ja MARACi juhtumite arvu, millesse neid kaastakse. Seejärel kirjeldame vabatahtlike rolli MARACi juhendi, tuumikute liikmete ja vabatahtlike endi seisukohast ning toome välja, milliseid probleeme vabatahtlike rollis nähakse. Samuti kirjeldame konkreetsemalt vabatahtlike tegevusi juhtumites ja kanaleid, mille kaudu vabatahtlikud suhtlevad ohvriga, kuidas korraldatakse suhtlus ning info liikumine ülejäänud võrgustikuga, kui kaua aega võtab MARACi juhtumitega tegelemine ja kuidas õnnestub vabatahtlikul selle ühitamine muu eluga. Lõpetuseks kirjeldame vabatahtlike vajadust toe järele MARACis tegutsedes ning kuidas nad hindavad saadud tuge.

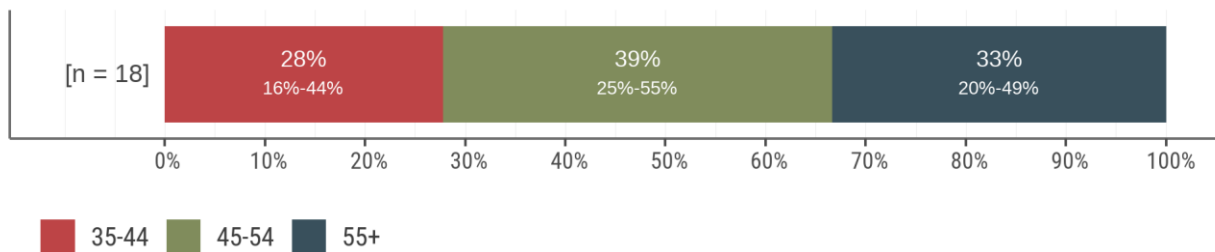
2.6.2 Vabatahtlike arv, taust ja koormus MARACis

MARACi seireandmete põhjal oli vabatahtlik olemas 112 juhtumis, mis on 23,2% kõigist juhtumitest (aastatel 2019-2022), mille puhul vabatahtliku info oli juhtumi juures märgitud.

SKAI on 64 koolitatud lepingulist vabatahtlikku, kellest osad tegutsevad MARACis ka NTK esindajatena. MARACi juhtumis osalemise kogemus on 32 vabatahtlikul, neist kolm on NTK esindajad. Küsitlusega hõlmasime need vabatahtlikud, kellel on MARACi kogemus ja kes ei ole samaaegselt ka NTK esindaja rollis. Neid oli kokku 29 inimest ja küsitlusele vastas neist 18 vabatahtlikku. Järgnev analüüs põhineb küsitlusele vastanud vabatahtlike vastustel.

Keskmine vabatahtlik on naine vanuses 50. Vabatahtlike seas tegutseb üks mees. Vanusjaotuses on keskmisest nooremaid ja vanemaid üsna võrdselt (vt joonis 76), aga nooremaid kui 35-aastaseid küsitlusele vastanud vabatahtlike seas polnud.

Joonis 76. Vabatahtlike jaotus vanusegruppide järgi

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

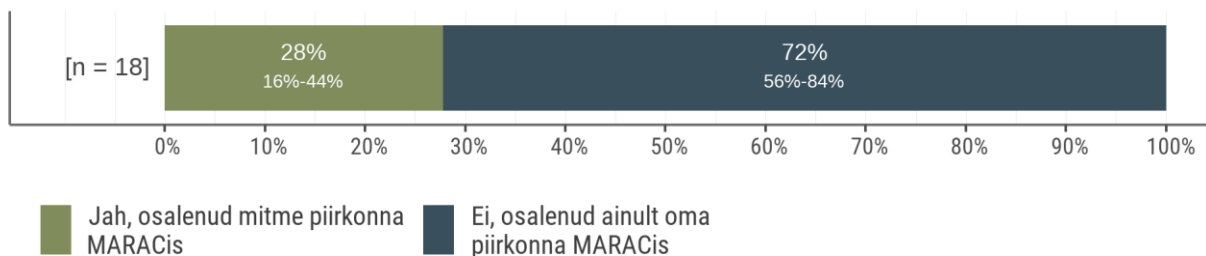
Suur osa vabatahtlikest tegutseb Harjumaal, Eesti suurima elanike arvuga piirkonnas. Küsitlusele vastanute seas oli lisaks Harjumaale vähemalt mõni vabatahtlik, kes tegutses järgmistes piirkondades:

- Tartu linn
- Jõgeva
- Lääne-Virumaa
- Pärnu
- Põlva
- Valga
- Võru

Ühtegi vabatahtlikku ei vastanud teiste MARACi piirkondade kohta (st Tartumaa, Hiiu-, Järva-, Lääne-, Rapla-, Saare-, Viljandi- ja Ida-Virumaa), mis võib tähendada, et neis piirkondades vabatahtlikud puuduvad või lihtsalt ei vastanud nende piirkondade vabatahtlikud küsitlusele.

Mitmete MARACi vabatahtlike tegevus ei piirdu nende enda piirkonna tuumikuga ehk mitmed on valmis tegutsema ja tegutsevad erinevate piirkondade MARACi juhtumitega.

Joonis 77. Vabatahtlike osakaal, kes on osalenud mitme erineva piirkonna MARACis

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Vabatahtliku piirkond, kus ta tegutseb, kujuneb vabatahtliku enda määratluse järgi. Tavaliselt määratlevad vabatahtlikud piirkonna lähtudes oma elukohast, aga on ka vabatahtlikke, kes on valmis panustama elukoha lähedastes maakondades või ka üle-eestiliselt.

“minu kogemus on see, et tavaliselt kohtud üks või kaks korda päris näost näkku. Esimene kohtumine võiks olla näost näkku, aga väga palju suhtlust toimub tänapäeval siiski kas telefoni teel või kuidagi mujalt kanalitest, et jah, see piirkond on mõnes mõttes oluline, et ma Lõuna-Eestisse tõesti siit ei sõidaks kohtuma.”

—(Vabatahtlik)

“ma sain esimese kliendi hoopis teisest piirkonnast, kuna minu piirkonnas [piirkonna nimi] ei ole ühtegi. Mul ei ole ühtegi kontakti selliste juhtumitega, nad ei ole aktiivsed. ... [elukoha piirkond] ei ole kaugel, seetõttu ma sain siis kliendi hoopis [piirkonna nimi, kus juhtumis tegutseb].”

—(vabatahtlik)

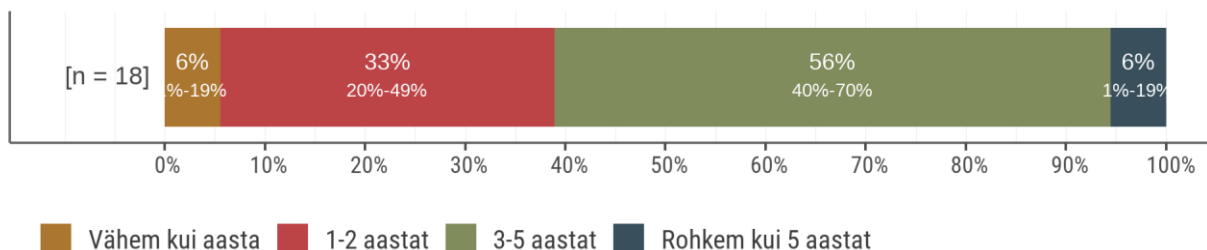
Seega on olukordi, kus vabatahtliku tegutsemispiirkonnas ei ole talle juhtumeid pakutud ja seetõttu tegutseb ta teises piirkonnas. Samas on piirkondi, milles vabatahtlikke on väga vähe või pole üldse.

“minu teada meie piirkonnas. Neid on vist kaks, võib-olla isegi kolm. Meie piirkonna tendents on tegelikult see, et igaüks pigem mõtleb iseenda peale ja, et panustada kuidagimoodi ja see on ju üdini vabatahtlik, ei saa seal mingisugust tasu selle eest. Mingisugune toetus ja selliselt nagu ühised tegevused, jah, on, et hoida seda vabatahtlike tiimi. Aga niimoodi reaalselt käegakatsutavalt midagi ei ole, mida meie kandi inimesed pigem tahavad, ma arvan. See jääb ka selle taha, miks neid vabatahtlikke meil vähe on.”

—(NTK esindaja)

Enamik vabatahtlikke on värvatud MARACi juba aastaid tagasi, samas on mõned vabatahtlikud liitunud MARACiga hiljuti (vt joonis 78).

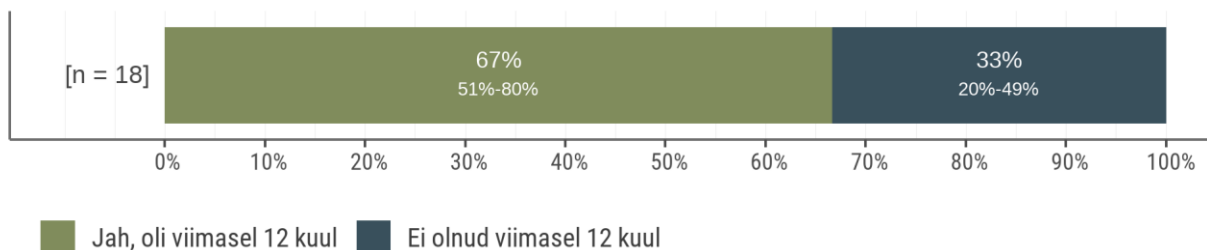
Joonis 78. Vabatahtlike jaotus tegutsemisaastate järgi

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Kõigil küsitlusele vastanutel on olnud mõni MARACi juhtum, kuna küsitluse valim koostati neist vabatahtlikest, kellel oli MARACi juhtumeid olnud. Ligi kahel kolmandikul vabatahtlikest oli viimase aasta jooksul vähemalt üks MARACi juhtum. Ülejäänud vabatahtlikud jagunesid pooleks, kelle viimane juhtum oli 2022. ja 2021. aastal.

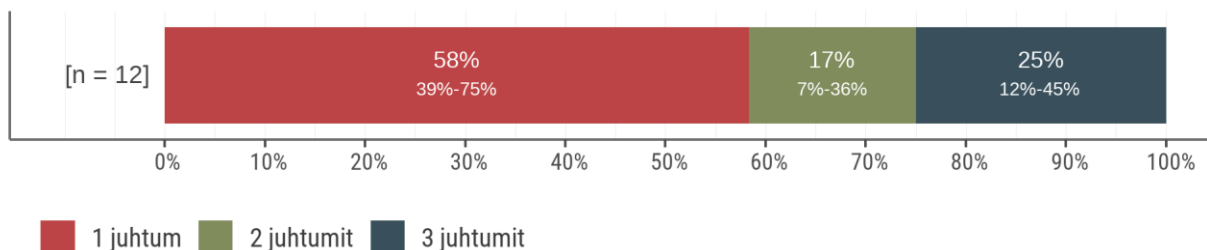
Joonis 79. Vabatahtlike jaotus selle järgi, kas neil oli viimase 12 kuu jooksul MARACi juhtum

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Vabatahtlikud on tavaliselt (ligi pooltel juhtudel) olnud kaasatud ühte MARACi juhtumisse viimase 12 kuu jooksul, kuid üksikutel vabatahtlikel oli kaks või kolm juhtumit.

Joonis 80. Juhtumitega vabatahtlike jaotus MARACi juhtumite arvu järgi viimasel 12 kuul

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Põhjused, miks vabatahtlikul viimasel aastal juhtumeid polnud, on erinevad. Ühelt poolt on olukordi, kus vabatahtlikule pole juhtumeid pakkuda või ei oska ohvriabi töötaja vabatahtliku abi kasutada. Teiselt poolt ei pruugi vabatahtlikul olla aega ja võimalust või ei

sobi konkreetsel juhul valitud vabatahtlik ohvriga. Küsitluse järgi jagunesid kaheks vabatahtlikud, kellel juhtumeid polnud: pooltele polnud juhtumeid pakutud ja pooltel polnud endal aega, et juhtumit võtta. Intervjuudes kirjeldasid vabatahtlikud ja üks tuumiku liikmetest olukordi, kus ohver või tema abivajadus ei sobinud konkreetse vabatahtlikuga. Mittesobivus võib tuleneda nii sellest, kui palju aega ja võimalusi vabatahtlikul on, aga ka vabatahtliku ja ohvri (mitte)sobivusest muude tunnuste alusel.

“siis ei olnud nagu füüsilisteks kohtumisteks võimalust tal [vabatahtlikul], aga mul oli vaja, et inimene oleks ikkagi, mitte tihti, mitte igapäevaselt, aga enam-vähem nagu toeks, mitte ainult telefoni teel.”

—(SKA)

“kui neid vabatahtlikke oli vähe, siis piirkonniti oli neid hetki, kus võib-olla ei olnud seda sobivat tugiisikut leida, just ma rõhutan, sobivat selles mõttes, et nii nagu ma ütlesin, kõik ei sobi kõigiga.”

—(SKA)

“seal oli ohver meesterahvas, seitsmekümneaastane, ... naine oli vägivaldne nii vaimselt, põhiliselt vaimselt, aga ka füüsiliselt ... me jõudsime ka sinnani, kas te kujutate ette, kui mina lähen, eks ju, selle mehega kohtama, naisterahvana. See nagu võimendaks veel seda. ...ei ole väga palju vist venekeelseid tugiisikuid, rääkimata sellest, et oleks venekeelne meesterahvas ja ideaalis veel ka vanem”

—(Vabatahtlik, naine)

Kokkuvõttes on keskmine vabatahtlik 50-aastane naine, kellel on üks MARACi juhtum olnud viimase aasta jooksul. Sobiva profiiliga vabatahtlike leidmine kõikidele MARACi juhtumitele pole praeguse vabatahtlike koosseisu juures lihtne. Intervjueeritavad märkisid, et eriti on puudus meessoost ja vene keelt oskavaid vabatahtlikest.

2.6.3 Vabatahtlike roll

MARACi juhend määratleb vabatahtlikku kui ohvriabi teenuse osa ja tema rolli kirjeldatakse järgmiselt: “Vajaduse korral toetab ohvrit vabatahtlik, kes on vägivallaohvriga turvalisusplaani elluviimise jooksul pidevas kontaktis, nõustab ja suunab teda ning pakub psühholoogilist tuge.”

MARACi juhendi vabatahtliku peatükis nimetatakse tema ülesannetena järgmist:

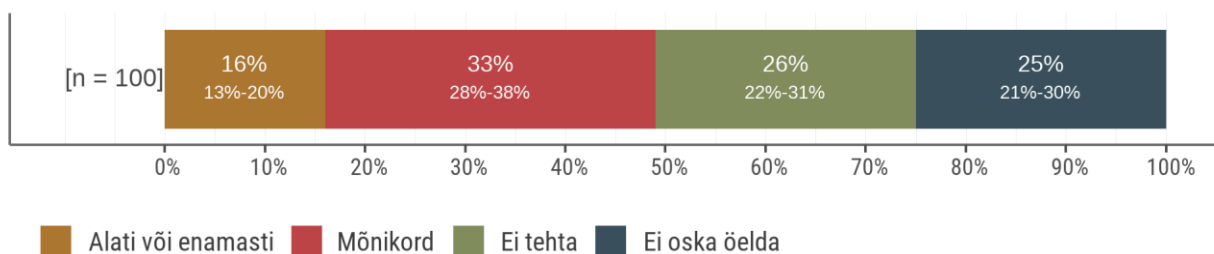
1. Ohvri toetamine MARAC-i turvalisusplaani elluviimisel
 - Ohvri julgustamine ja toetamine, sh psühhosotsiaalne toetamine, et aidata toime tulla raskete olukordadega; abi alternatiivide leidmisel, et toimetulekut hõlbustada; kannustamine, et ohver peaks kinni igapäevasest rutiinist; abi (näiteks professionaalse nõustaja) otsimise toetamine; enda toe sidumine juba olemasoleva abivõrgustikuga; informatsiooni pakkumine, et ohver oleks teadlik võimalustest ning saaks teha faktidel tuginevaid otsuseid edasiste sammude kohta.

- Võrgustiku ümarlaudadel (sh MARAC-i koosolekutel) ja ametkondade kohtumistel osalemine, esindades ohvrit ja ohvri vajadusi.
2. Toe pakkumine menetlusprotsessis
- ohvri ettevalmistamine ametiasutuste esindajatega kohtumisteks, kohtuistungiks või uurija juurde minemiseks (protseduuri kirjeldamine, ametnike rollide selgitamine; selgitamine, mida nt uurija juures kohtus või menetleja juures küsitakse, millest tuleb rääkida jms);
 - abistamine suhtlemisel erinevate asutustega, et aidata ja kaitsta ohvrit, vajaduse korral ohvri saatmine ametiasutustes.

Lisaks märgitakse MARACi juhendis, et vajaduse korral pakub vabatahtlik abi ja infot ohvri pereliikmetele ja/või teistele lähedastele.

Tuumikute liikmetel oli suhteliselt vähene kogemus vabatahtlikega ja vähene teadlikkus vabatahtlike praktilisest kaasamisest (vt joonis 81). Ligi pooled tuumikute liikmetest märkisid, et nende piirkonna MARACi juhtumitesse ei kaasata vabatahtlikke või nad ei tea, kas kaasatakse.

Joonis 81. Tuumikute liikmete jaotus hinnangu järgi vabatahtlike kaasamise sagedusele MARACi juhtumitesse viimase 12 kuu jooksul

Allikas: MARACi tuumikute liikmete küsitlus.

Seejuures olid kõik Hiiu, Järva, Jõhvi, Narva ja Rapla tuumikute liikmed ühisel arvamusel, et vabatahtlikke kas ei kaasata või nad ei ole teadlikud vabatahtlike kaasamisest. Seevastu Lääne-Harju, Lääne-Virumaa ja Saaremaa tuumikutes leidsid kõik liikmed, et vabatahtlikke kaasatakse kas alati või enamasti. Kõigis teistes tuumikutes (Ida-Harju, Tartu linn ja Tartumaa, Jõgeva, Läänemaa, Pärnumaa, Põlvamaa, Valgamaa, Viljandi ja Võrumaa) vastas vähemalt üks tuumiku liikmetest, et vabatahtlikke kaasatakse kas alati, enamasti või mõnikord ja vähemalt üks, kes ei teadnud vabatahtlike kaasamisest või väitis, et vabatahtlikke ei kaasata. Ka mitmele intervjueeritud tuumiku liikmele ei meenunud juhtumeid, kus vabatahtlike oleks kaasatud, ja vabatahtlike rollist räägiti pigem hüpoteetiliselt. Samuti pidasid mõned tuumikute liikmed vabatahtlikke SKA ohvriabi teenuseks, mistõttu nad nägid ka nende rolli ainult ohvriabi kaudu, mitte võrgustiku juhtumipõhise spetsialistina.

“Ma ei ole sellega nii kursis, et ma võiksin hinnata. Ma tean seda paari inimest, kes on need ja ma näiteks ühe kliendiga käisin lastekaitstes, sain seal vabatahtlikuga kokku või tähendab õieti seal oli ohvriabi, kes võttis vabatahtliku kaasa ja pakuti naisele.”

—(NTK)

“ma praegu nüüd ei julge midagi väga konkreetset öelda. Ma ei mäleta, aga ma arvan, et mulle tundub nagu tuttav sõna või.”

—(Prokurör)

“meil ei olnud neid [vabatahtlikke] ja ei ole olnud ... Ma ei ole kokku puutunud eriti ja kuidagi puudub sellele küsimusele vastus”

—(SKA)

Tuumikute liikmed kirjeldasid ja mõistsid vabatahtlike võimalikku rolli analoogselt MARACi juhises kirjeldatud ülesannetele:

1. vabatahtlikud pakuvad psühhosotsiaalset tuge, mis seisneb eelkõige kuulamises ja sotsiaalse suhtluse tekkimiseks vajalikuks kanaliks olemises

“naised enamus aega, noh, ütleme niimoodi kõige raskemad juhtumid ongi sellised, et naised on reeglina isoleeritud, neil ei ole sotsiaalvõrgustikku, kellega suhelda ja siis võib-olla tõesti see tugiisik ongi see ainuke, kellega ta võib-olla on pidevas kontaktis, nagu sõbranna asemel. Neil ei ole sõpru ega lähedasi. Võib-olla neil on, aga neil on aastaid keelatud nendega suhelda.”

—(Prokurör)

“kannatanul võib-olla puudub, ütleme, väljaspool tema elu mingi toetav võrgustik, kus tal on vaja seda tuge või noh, mitte nagu soodustada õpitud abitust, vaid näiteks olla seal tõukaja, selline tõukaja ja et näiteks ühe kannatanu puhul mul lihtsalt oli vabatahtlik tema kõrval. Et ta jõuaks teatud ametkondadeni.”

—(SKA)

“see on ikka see mingi niinimetatud kogemusnõustaja, mina saan aru, et need inimesed, kes on ise seda kõike läbi elanud või nagu mina saan aru, neist vabatahtlikest siis, nad saavad ka oma kogemust jagada.”

—(SKA)

“mõningal juhul klient vajabki tuge lihtsalt. Lihtsalt ka selle teadmisega, et tal on keegi, kellega tema võtab ühendust või kes temaga võtab regulaarselt ühendust ja võib-olla ta saab sellele kellelegi siis kurta, et võib-olla selles loos rohkem nagu ei anna ka midagi teha, aga see tugi on olemas, ta toetab teda”

—(SKA)

2. vabatahtlik aitab ohvrit asjaajamise nõustamisega ja olukordade selgitamisega

“mitte tema eest asju ära teha, vaid tuleb toetada igatpidi, aidata tal neid asju ise teha, ise otsustada ja selles on tugiisikul väga suur roll, abi, eriti tõesti, kui need protsessid lähevad pikale seoses nende mingisuguste hooldusõiguste võitluste ja nendega siis seal on täiesti mõistlik, et vahepeal on, ma tean, ohver teab, mul on niisugune tugiisik, ma saan talle alati helistada, temaga alati kohtuda, rääkida, rahuneda ja nii edasi.”

—(Prokurör)

“kui inimene on šokis, siis on vaja, et keegi mingeid väga lihtsaid asju talle kordaks, ... võib-olla selgitab seda olukorda, seda nii noh, olukorda ka, ... ta selgitab, mis inimene on öelnud, see teine ametnik...”

—(KOV)

3. Vabatahtlik käib ohvriga kaasas erinevates asutustes

“ütleme, niisugune bussis kaasasõitmine ja kohtu uksest sisse minemine ja, et see äkki võiks olla ikkagi nagu siis vabatahtliku roll.”

—(Prokurör)

“Vabatahtlikud võiksid võib-olla neid suhteliselt augus olevaid ohvreid selles mõttes aidata, et kui vaja kuskil ametiasutustes käia ja mingeid pabereid täita ja julgustada ja mingit infot anda. Näiteks seesama elatise nõudmine on ju ka üks osa, et kui, kui on tegemist ikkagi lahkuminekuga, et ühesõnaga need vabatahtlikud annavad nõu, käivad kaasas, nõustavad, jõustavad, julgustavad.”

—(KOV)

4. Vabatahtlik on ohvriabi töötaja abi või asendaja

“meil on ikkagi kindel tööaeg. Ja vahest on vaja, et [vabatahtlik] näiteks kannatanut toetaks võib-olla väljaspool tööaega, sest ega kannatanu ei saa üksi joosta ametkondade vahel. No see on ka selline meie koormuse vähendamiseks.”

—(SKA)

Nelja intervjuueeritud vabatahtliku juhtumites kujunes nende peamiseks ülesandeks praktikas psühhosotsiaalse toe pakkumine. Töö sisuks oli telefoni teel inimesega regulaarselt vestlemine, inimese ära kuulamine ja nõustamine või toetamine praktilise asjaajamise lõpuni viimisel.

“minu roll on olla usaldusisik, tugiisik või usaldusisik. Sest selle aja jooksul, kui ta elas sellises vägivaldses peremudelis, ta selle vägivaldses peres on ju niimoodi, et see vägivaldseja, tavaliselt on see siis mees, aga on erandeid, ta ju nagu löikab naise ära omastest, sõpradest, eks, ja tegelikult ta ongi ainult selles oma pisikeses koduringis, võib-olla ka tööringis, aga ta ei suhtle kellegagi väljastpoolt, see tähendab, et ta kaotab ära kõik kontaktid nii sõprade kui ka omastega. Ta peab hakkama neid uuesti looma. Ma arvan, et mina olen tal see usaldusisik seni, kuni ta need kontaktid, kasvõi vähemalt ühe inimese taastab.” ... Psühhosotsiaalne abi - me oleme selles kokku leppinud, ma ei lahenda tema neid igasuguseid juriidilisi ja mingeid probleeme. Ma olen see, keda võetakse kaasa, kes annab psühhosotsiaalset esmaabi.”

—(Vabatahtlik)

“minu nagu konkreetne selline tugi oli lahutusprotsessi läbiviimine. Alguses tundus, et ohver oli otsustanud, et ta annab sisse lahutusavalduse ja siis me uurisime seda, kuidas seda teha. Aga siis selgus, et see vägivaldseja vangis esitas ise lahutusavalduse kohtule. Ja kuna ohver või minu klient, ta on vene inimene, kes eesti keelt ei valda, siis ma abistasin teda ka kohtudokumentide tõlkimisel ja asjast arusaamisel ja selles protsessis lahutus jõustus. Pärast seda on ohver natukene

passiivseks muutunud, et järgmine etapp peaks olema nüüd lapse ainuhooldusõiguse taotlemine.”

—(Vabatahtlik)

“olen toeks, motiveerin või isegi inspireerin, pakun lihtsalt tuge ja võib-olla vahel ka mingeid selliseid konkreetseid samme, et nüüd tee nii või ära nii tee või proovi seda ja et ... võib-olla mingil ebakindlal hetkel pakkuda seda kindlust, et ta jääks ikkagi oma seisukoha või nende põhimõtete juurde, mis MARACis on antud. Kui siin tuua konkreetseid näiteid, et kui on ikkagi öeldud, et ära suhtle oma partneriga, siis toetada selles, et kui ikkagi vahel tuleb tunne, et tahaks saata sõnumi või ikkagi jälle tuleb sealtpoolt sõnumeid, siis et ta saaks enda otsustele kindlaks jääda, vahel on vaja tal sellist tuge lihtsalt.”

—(Vabatahtlik)

Laias plaanis vastab nii tuumikute kui vabatahtlike eelnev kirjeldus vabatahtlike rollist MARACi juhises toodule. Konkreetsemalt märgitakse MARACi juhises, et vabatahtlik võidakse juhendi järgi määrata juba MARACi suunamisel ning vabatahtlikku märgitakse võimaliku tegutsejana järgmistes etappides ja rollides:

- Taustauuring - ohvrit kogub vägivalda kohta taustainfo kas riskihindamise teinud spetsialist (juhul, kui ta jääb ohvri põhiliseks kontaktisikuks), SKA ohvriabi töötaja või **vabatahtlik**.
- Koosolek - ohver või **tema esindaja (vabatahtlik)** jagab infot enda või ohvri lähtekohast.
- Jälgimine ja järelhindamine

Ükski intervjuueeritud vabatahtlik polnud panustanud ohvri taustainfo kogumisse ohvri suunamisel MARACi. Kõik olid ohvrile toeks määratud kas MARACi juhtumi ajal või pärast seda. MARACi järgsetes tegevustes ei olnud vabatahtliku roll ohvri järelhindamine või jälgimine, vaid samasugune psühhosotsiaalne nõustaja ja juriidiliste toimingute lõpuleviimise kannustaja. Vabatahtlike intervjuudest ilmnes, et vabatahtlikud piiritlevad oma rolli psühhosotsiaalse toetajana ja püüavad tõmmata selge vahe spetsiifilisi teadmisi ja oskusi vajava nõustamise ning üldise ohvri toetamise ülesande vahele.

“Mina isiklikult näen enda rolli pigem sellise nõustaja või toetajana. Kuigi mul on ka nii-öelda juura taust, ma olen seda õppinud ja et kui väga vaja on, ma ju võin olla selles toeks, aga ma ei ole. Selles mõttes ikkagi, pigem olen ma selline, nagu tugiisikuna tunnen, et kui on vaja hoida seal kohtus kätt, eks ole. Aga ma pigem näen, jah, ennast sellise nõustava või jõustava isikuna.”

—(Vabatahtlik)

“aga vabatahtlik, kuidas meid on koolitatud. Meid on ju koolitatud ainult psühhosotsiaalse esmaabi andmiseks, see tähendab, et see on kõige esmane, kui inimene saab psühhotrauma, on mingid avariid ... Tegelikult mul on meditsiiniharidus. Meid ei ole koolitatud rohkemaks kui ainult selleks, ja ülejäänud oskused on meil need oskused, mis me oleme elu jooksul omandanud. Ametlikult on

meil ainult psühhosotsiaalne esmaabi, eks ju. Muid koolitusi selles mõttes pole, me ei ole ju terapeudid, ei ole nõustajad, oleme ainult ära kuulajad, eksju.”

—(Vabatahtlik)

Vabatahtlike intervjuude põhjal tunnetatakse erinevalt seda, mil määral ja kuidas on vabatahtliku roll MARACis ohvrit esindada, tema olukorrast ülevaadet anda ja ülejäänud tuumikut informeerida. Oli vabatahtlikke, kes nägid, et nende ülesanne on ainult ohvrile toe pakkumine ja kuna ohver valib, millist infot ja millises mahus vabatahtlikuga jagada, siis ei saa vabatahtlik ohvrit esindada MARACi võrgustikus või anda ohvri olukorrast ülevaadet ülejäänud võrgustikule.

“Ma arvan, et pigem mitte ohvri vaate sissetooja, sest noh, ... ohver jagab mulle täpselt seda, mida ta tahab jagada. ... ei saa öelda, et ma olen ohvri esindaja.”

—(Vabatahtlik)

“Ma võin, võime rääkida kliendi nõusolekul sotsiaaltöötajale. Klient lubab ütelda, et jah... Aga see on kõik kliendi nõusolekul, peab toimuma. Ei mingisuguseid aruandeid kliendi olukorra kohta, seda me ei tohi anda.”

—(Vabatahtlik)

Teisalt oli vabatahtlik, kes nägi teistest erinevalt, et ohvri esindamine MARACi koosolekul on vabatahtliku roll, kuna ohvrile endale võib koosolekul osalemine, vaatamata MARACi ohvrikesksele lähenemisele, mõjuda taasohvristavalt.

“inimene kutsutakse MARACi nii-öelda laua taha koosolekule, et räägime ja siis nüüd kõik nii-öelda pommitame sind, ehk et mina ise ei tahaks selles rollis olla, mõeldes, et ma olen nii-öelda katki ja siis ma lähen võõraste inimeste ette jah,... see peaks olema läbi tugiisiku, ehk et tugiisik on tema häälekandja nii-öelda, kes siis istub seal koosolekul, tegutseb nii-öelda tema eest.”

—(Vabatahtlik)

Praktikas toimib praegu vabatahtliku rolli kujunemisel selline lahendus, et igal konkreetsel juhul lepitakse kokku kontekstist ja juhtumist sõltuv vabatahtliku roll ja ülesanded.

“kirjeldame meie vajadust, meie nägemust, et siis me üritame viimasel ajal toimetada niimoodi, mitte lihtsalt helistame, et meil on vabatahtlik, aga ikkagi korraldada koos kannatanuga kohtumise ka, kus me tutvustame talle, kus me arutame neid asju, mis on momendid ja mille jaoks on see inimene tema kõrvale pandud.”

—(SKA)

“MARACi koordinaator kirjeldas natuke selle ära ja siis vist selle ohvriabiga mõned korrad hoidsin kontakti, et mis see eesmärk on, mida me selle inimesega saavutada tahame ja mis minu roll selle juures on.”

—(Vabatahtlik)

Otseseid näiteid praktikast, kus vabatahtliku roll oleks olnud hägune, intervjuudes esile ei tulnud. Siiski tõi üks vabatahtlik üldisema tendentsina välja, et on esinenud sellist probleemi,

et vabatahtlikele pole alati selge, mis nende roll on. 2023. aastast on rakendatud ühtne praktika, kus vabatahtliku kaasamisel toimub kolme osapoole (ohvriabi, vabatahtlik ja ohver) kohtumine, mille käigus muuhulgas täpsustatakse vabatahtliku roll ja ohvri vajadused. Sellise praktika kasutamine peaks välistama kirjeldatud vabatahtlike rollisegaduse edaspidi.

“viga on selles või kust nagu mööda läheb, ... tugiisik ei tea, mis ta peab tegema, kas temaga poes käima või jõustama, või peate teda ära kuulama. Mis see eesmärk asjal on ... teda on vaja toetada, tema jaoks on vaja olemas olla jälle kõik, et see on eesmärk, üks ole, või on see aidata seal lahutuspubereid näiteks teha. Ülesanded peaks olema konkreetsed, sellele tugiisikule selged”

—(Vabatahtlik)

Intervjuudes esinenud praktilised vabatahtliku töö näited olid kõik sellised, kus igal konkreetsel juhul lepiti kokku vabatahtliku roll ning vabatahtlik sisustas selle peamiselt ohvrile psühhosotsiaalse toe pakkumisena. Konkreetsetes juhtumites antava abi osas ei tekkinud vabatahtlikel küsimust, mis on tema roll. Üldisemalt aga tunnetavad mitmed, et ohvriabi, psühholoogi ja võimalike teiste nõustajate ning vabatahtlike rollide vahelised piirid pole päris selged. Seega oleks vaja tuua selgemini välja, kuhu paigutub vabatahtliku roll kõigi teiste juhtumiga tegelevate spetsialistide hulgas.

“ega ma ise ka päris täpselt aru ei saa, et on ohvriabi töötaja, siis on vabatahtlik, üks ju, ja ohver võib nii öelda, kõigile helistada ja oma muret kurta ja siis kõik peavad talle toeks olema. ... püüaksin seda rolli selgust äkki natuke rohkem luua, et mulle vahel tundub, et sel ohvriabi töötajal on nagu liiga palju..., noh, tal on ju erinevad teemad ja et tema ei saaks või ei peaks olema sellises psühholoogilise nõustaja või toetaja rollis, kui ohvril on olemas psühholoog või ohvril on olemas tugiisik, üks ole. Lisaks kõik muud instantsid, kes temaga veel tegelevad. Kas või, kui on oluline, et kas siis on veel ohvriabi töötaja, üks ole, kes tegelikult ju toetab, et vahel on minu jaoks see ebaselge, et no miks ma siis siin olen.”

—(Vabatahtlik)

“sageli ma olen nagu aru saanud, et see ohvriabi töötaja jääb selliseks tugiisikuks, kellel, kellega ta siis ... on juba kontakti loonud. ... võib-olla see on ka selles ohvriabi töötajas kui isikus kinni. Et sa saad öelda, et stopp, et siit hakkab nüüd tugiisiku roll, et minu teema saab siin nagu otsa ... jämedalt öeldes piir nagu käib siit.”

—(Vabatahtlik)

Selline olukord, kus nõustajaid ja nõuandjaid on palju, võib tekitada vabatahtlike ja ka tuumikute liikmete (vt analoogset rollide kattuvuse tunnetust tuumiku liikmete seas ptk Tuumiku liikmete rollid) arvates ohvrites segadust, kelle poole, millise küsimusega pöörduda.

“vahel see ohver ei saa ise ka aru, et ta võib ju sama hästi helistada ohvriabi töötajale, et miks ta tugiisikule onju. Et lihtsalt, et mis hetkel siis kellele helistada, et umbes üks kord nädalas annan ohvriabi töötajale aru ja üks kord nädalas annan siis tugiisikule aru.”

—(Vabatahtlik)

Mitmel juhul toodi välja, et vabatahtliku rolli praktikas peab vabatahtlik kohandama ohvriabi töötaja ning teiste toetajate olemasolust ja nende pakutavast abist lähtuvalt.

“nad käisid seal korra nädalas või korra üle kahe nädala, regulaarselt külastades psühholoogi, eks ole ... mina siis olin lihtsalt selleks, et kui on väga raske, siis on vaja kellelegi rääkida, eks, et siis lihtsalt helistad.”

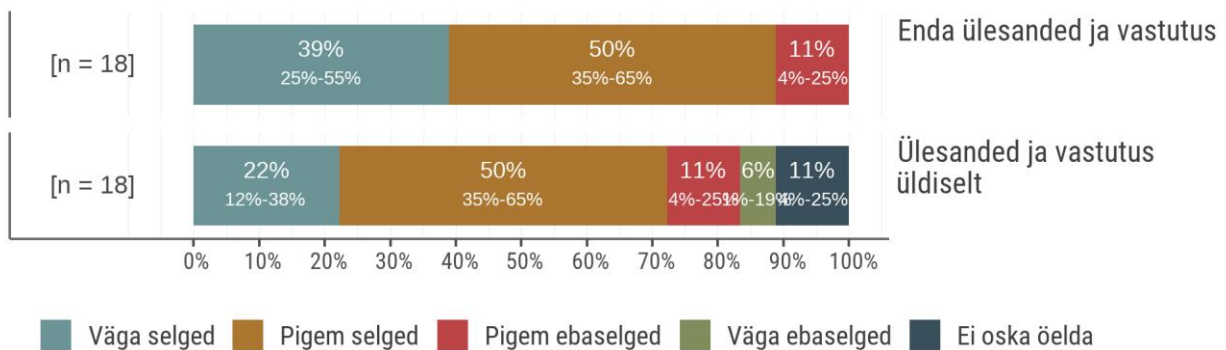
—(Vabatahtlik)

“võib-olla see teenus selles mõttes ära disainida. Teekond, kui ta tuleb näiteks või helistab ohvriabisse, ta läheb ohvriabi inimese juurde, sealt ta saab nõustamisteenuseid, siis ta tuleb MARACi, hinnatakse ära. Las siis see ohvriabi töötaja jääb sageli talle nii-öelda selliseks, kuna ta temale juba esimesena loo kõik ära rääkinud on. Ta ei taha enam tugiisikule rääkida ja ta ei peagi rääkima tugiisikule. Tugiisik oleks nagu selleks, et uuesti üle kuulata, aga me ei tea, mida teha, pigem olemas olla”

—(Vabatahtlik)

Vaatamata mõningatele rollisegaduse näidetele leiavad vabatahtlikud üldjuhul, et nende enda ülesanded ja piirkonna MARACi liikmete tööülesanded ja vastutusvaldkonnad on selged. Neid, kellele ülesanded ja vastutus tunduvad ebaselged, on vaid üksikud (vt joonis 82). 2023. aastast rakendunud uus kord, mille järgi kõikidele vabatahtlike kaasamistele eelneb kolmepoolne kohtumine ohvriabi, vabatahtliku ja ohvri vahel, võiks rollisegust veelgi suurendada.

Joonis 82. Vabatahtlike jaotus selle järgi, kui selgeks hindab vabatahtlik enda ja piirkonna MARACi liikmete tööülesandeid ja vastutusvaldkondi üldiselt

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Kokkuvõttes on vabatahtlike roll laias plaanis kooskõlas MARACi juhendiga. Praktikas piirdub vabatahtlike roll psühhosotsiaalse toe pakumisega, kuna aga nõustamist ja psühholoogilist tuge pakutakse ka teiste asutuste ja MARACi võrgustiku liikmete kaudu, siis on mõnevõrra hägune piir vabatahtliku rolli ja teiste nõustajate rollide vahel. Valdavale osale vabatahtlikest on selge nii MARACi võrgustike liikmete rollid kui ka nende enda roll konkreetse juhtumi lahendamisel. Mõnevõrra tekitab segadust vabatahtlike rolli paigutus

MARACi süsteemis laiemalt. Vabatahtlikud ei ole MARACi tuumikute liikmed (v.a erandjuhud, kui tuumiku liikmeks olev spetsialist teeb lisaks vabatahtlikku tööd MARACis), kes esindavad võrgustikus enda asutust ressurside ja teenuste kavandamisel. Seetõttu tekib küsimus, kas vabatahtlikke saab käsitleda MARACi süsteemis juhtumipõhiste spetsialistidena või on vabatahtlik pigem ohvri esindaja MARACis või piirdub vabatahtliku roll kitsalt SKA ohvriabis psühhosotsiaalse toe teenuse pakkumisega.

2.6.4 Vabatahtlike töökorraldus ja töökoormus MARACis

2.6.4.1 Vabatahtliku ja ohvri suhtlemise sagedus ning kanalid

Intervjueeritud vabatahtlikud kirjeldasid töökorraldust ohvrile abi pakkumisel peamiselt ühe või kahe kohtumisena juhtumi alguses ning sellele järgnevalt (regulaarsete) telefonivestlustena. Algset füüsilist kohtumist peeti oluliseks, et luua usalduslik suhe ohvri ja vabatahtliku vahel ning leppida kokku, millist abi ja millises vormis vabatahtlik pakub. Mitu vabatahtlikku märkis, et ohvril on keeruline usaldada võõrast inimest ning osalt aitab seda ületada esimene kohtumine näost-näkku. Osadel juhtudel peetakse oluliseks füüsilise kohtumise võimalust kogu perioodi jooksul ning see määrab ka vabatahtliku ja ohvri sobivuse, aga kõik vabatahtlikud ei saa sellisel moel abi pakkuda.

“meid tegelikult see telefoniasi häirib tõsiselt, see ei ole päris hea variant. Minu klient vajaks näost näkku suhtlemist.... Tegelikult tema vajaks, tema on inimene, kes vajab teist inimest ja mõnikord võib-olla isegi, ütleme, käe õlale panekut või ütleme, füüsilist puudutamist või küünarnukitunnet. Tema vajab seda, et näha inimest, sest need korrad, kus me oleme kokku saanud, ma saan aru, et tegelikult vajab ja et tal on see läheduse või inimliku kontakti puudus päris suur.”

—(Vabatahtlik)

Regulaarsed vestlused telefoni teel on kõigi vabatahtlike praktika. Kõned toimuvad tavaliselt kokku lepitud ajal nädalase või paarinädalase intervalliga.

“Noh, see kontakt võiks olla ikka niisugune korra nädalas või midagi sellist alguses kindlasti mingi tund-paar või midagi, et saada aru, mis toimub.”

—(Vabatahtlik)

“ühega, meil oli kokkulepe, et teisipäeval see ja see kell”

—(Vabatahtlik)

Vajadusel lepitakse kokku täiendavad vestluste ajad või sõltuvalt kokkuleppes võib ohver ka helistada vabatahtlikule, kui seda vajalikuks peab. Samas oli ühel vabatahtlikul näide olukorrast, kus ohver helistas sellisel ajal, kui vabatahtlikul polnud võimalik vastata. Sellise olukorra vältimiseks soovitatakse alati kokku leppida, millised on kontakteerumise reeglid regulaarse suhtluse ja kriisi olukordades või ebaregulaarse suhtluse jaoks.

“alguses ta helistas mulle ka öösel. Ja ma ei mäletagi, kas ta vist saatis sõnumi või helistas. Vahel on see kokkulepe, et kui sa suvalisel ajal helistad, et vahel ma ei saa võtta, et siis ma helistan tagasi või siis saada sõnum, et millal ma saan sulle helistada. Need kokkulepped tavaliselt tehakse alguses ära. Aga see esimene juhtum, see oli

mulle ka õpetlik, ja et ta helistas öösel, ma ei olnud kuulnud seda telefoni. Ja siis, kui ma hommikul vaatasin, seal oli siis vastamata kõne, siis oli seal sõnum, et näed, sa lubasid küll, et sa oled mu jaoks olemas, aga sa ei ole, eks ole. Tuli enda jaoks need protsessid kõik läbi teha, läbi mõelda ja edaspidi nii-öelda targem olla. Lepidki kokku, et sa võid küll sõnumi saata, aga vahel ka võib juhtuda, et ma näiteks magan. Või siis teen tööd, et siis anna teada, millal ma saan sulle helistada.”

—(Vabatahtlik)

See, kas kontakti võtab vabatahtlik või ohver, sõltub kokkulepetest ning olukorrast. On selliseid juhtumeid, kus tavapärastelt on helistajaks vabatahtlik, ja selliseid, kus helistajaks on ohver.

“üks nendest inimestest ei helista, kuigi ta võiks ja meil lihtsalt on ohvriabi töötajaga kokkulepe, et ma ise temale ei helista, kuna see ei ole nii äärmuslik juhtum, ta peab ise toimetama lastekaitse ja kõigi asjadega”

—(Vabatahtlik)

Kuna vabatahtliku keskne töö on telefoni teel ohvriga suhtlemine, siis on oluline, et see oleks mugav. Kõik vabatahtlikud töid välja SKA ohvriabist töövahendina neile antud Nokia nuputelefoni kasutamise ebamugavuse. Telefoni teel suhtlemiseks on vabatahtlikud kasutusele võtnud kahe sim-kaardi või e-simiga telefonid, mis võimaldavad loobuda spetsiaalsest vabatahtliku tegevuseks kasutatavast telefonist ja kahe telefoni kaasas kandmisest. Kõik vabatahtlikud aga pole sellist lahendust endale veel välja töötanud ning on seotud ebamugava nuputelefoni ja kahe telefoniga.

“Tegelikult ma ei ole ise lahendanud seda, aga mulle üks teine vabatahtlik ütles, et ta pani teise SIM-kaardi oma telefoni. Ma ei ole veel seda uurinud, et äkki saan samamoodi teha, et mul oleks lihtsam, muidu kahe telefoniga nikerdamine ja laadimine eraldi ja see on paras peavalu, et ma pean selle kuidagi ise ära lahendama.”

(Vabatahtlik)

Ohvritega kontaktis olemiseks tõi üks vabatahtlik välja sotsiaalmeedia ja elektroonilise suhtluskanalite loomise vajaduse. Kuna nooremad inimesed helistavad telefoniga üha harvem ning tavapärane suhtlus on liikunud sotsiaalmeedia kanalitesse, siis oleks oluline nooremate sihtrühmade toetamiseks luua ka neile sobivad suhtluskanalid.

“Aga kindlasti võiks olla tänapäeval ka muid suhtluskanaleid. Näiteks üks klient oligi mul noor inimene, kes tahtiski suhelda rohkem Messengeriga. Ja siis mul oli see Nokia telefon, seal aga oli juba sõnumite saatmine väga raskendatud sellelt numbrilt, eks ole. Sa pead igat klahvi mitu korda toksima ja nii edasi. Tema väga tihti saatis mulle sõnumi ja pani sinna kõik kirja ja siis ma toksisin talle selle sõnumi vastu. Ma tundsin küll, et oleks vajadust eriti noorema generatsiooniga Messengeri. Aga ma ei saaks seda teha oma nime alt. Tõenäoliselt. Aga lahendus võiks olla küll.”

—(Vabatahtlik)

Kõik vabatahtlikud tõid välja enda isikuandmete saladuses hoidmise vajadust ning rõhutasid, et ei jaga oma isiklike andmeid ohvritega. Samas oli neil teiste kogemusest negatiivseid näiteid, mis omakorda tugevdasid isikuandmete kaitsmise vajaduse tunnetust.

“mina vabatahtlikuna ju oma messengeri, selliseid isiklike kontakte, ei jaga turvakaalutlustel, eks ju. Et mitte siis niivõrd selle ohvri eest, kuivõrd selle vägivallatseja eest, et ma tean, et MARACis on olnud vähemalt üks juhtum just nagu, kus siis sotsiaalmeedias ja sotsiaalmeediast, ma ei tea, ma ei mäleta, kas isegi konto nagu võeti üle või mis iganes siis vägivallatseja poolt, eks ole. Oma laste ja enda kaitseks ka laste pärast oletegi, olete rohkem mures, eks. Et mina omakorda ei jaga.”

—(Vabatahtlik)

Kokkuvõttes suhtleb vabatahtlik tavapäraselt ohvriga regulaarselt telefoni teel. Füüsiline kohtumine korraldatakse, kui olukord võimaldab, juhtumi alguses. Kaasaegse suhtlusvahendina oleks oluline luua ka vabatahtlikule ja ohvrile turvaline sotsiaalmeedia kaudu suhtlemise võimalus ning kõigile vabatahtlikele tutvustada kaasaegseid võimalusi vältimaks kahe telefoni samaaegse kasutamise vajadust.

2.6.4.2 Vabatahtliku kontakt ohvriabi ja MARACi võrgustikuga

Vabatahtlike tööülesanne ja juhtumid, kuhu ta panustab, tulevad SKA ohvriabi töötaja kaudu. SKA ohvriabi töötaja pakub vabatahtlikule juhtumi, kui ta näeb, et sellest tõuseb tulu. Vabatahtlik nõustub või mitte vastavalt enda võimalustele. Juhtumi jooksul võib kontakt ohvriabi töötajaga kujuneda sagedasemaks või harvemaks sõltuvalt konkreetsest inimesest ja juhtumist.

“põhimõtteliselt on nii, et ma peaks ohvriabi töötajaga suhtlema siis, kui mul on probleeme. Aga jooksvat infot, jooksvat infot meil ongi niimoodi, et see ohvriabi töötaja ise küsib mu käest, kirjutab, et kuidas läheb, mis seis on. Ja siis ma olen talle kirjutanud. Mis seis on. Nii et seda kohustust mul ei ole, ei ole kokku leppinud, et ma peaks jooksvalt aru andma.”

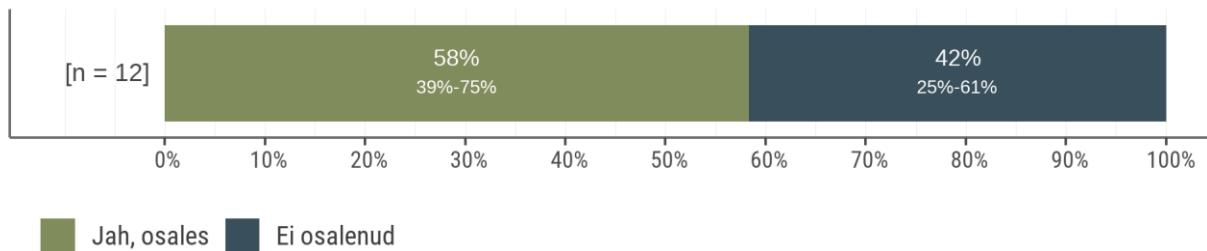
—(Vabatahtlik)

“Tegelikult ei puutu regulaarselt [ohvriabi töötajaga kokku]. Tegelikult on nii, et mulle antakse see juhtum ja siis ma nii-öelda saangi selle juhtumi, saan oma telefoni või oma numbri. Ja siis nii on, et kui mul on mingisuguseid konkreetse juhtumiga seotud küsimusi, siis ma võin pöörduda.”

—(Vabatahtlik)

Üldjuhul liigub juhtumiga seotud info vabatahtlikule ohvriabi töötaja kaudu, teiste tuumiku liikmetega vabatahtlikul otsekontakti pole. Nende käest liigub info, kui üldse, siis kas ohvriabi töötaja või MARACi koosolekute kaudu. MARACi koosolekutel on osalenud umbes pooled neist vabatahtlikest, kellel viimasel aastal oli mõni MARACi juhtum (vt joonis 83).

Joonis 83. Vabatahtlike jaotus selle järgi, kas ta osales viimase 12 kuu jooksul MARACi koosolekutel

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Põhjused, miks vabatahtlikud pole MARACi koosolekutel osalenud, jagunevad üsna võrdselt järgnevasse kategooriatesse: (1) vabatahtlikku pole koosolekutele kutsutud, (2) vabatahtlik pole saanud osaleda muude igapäevaelu tegevuste tõttu ja (3) muud põhjused. Muude põhjuste täpsustuseks mainiti MARACi vabatahtlikuks olemist MARACi juhtumi aktiivse perioodi järgselt, mil koosolekuid enam ei toimunud.

Vabatahtlike tunnetus sellest, kas nende osalemine koosolekul on vajalik, erineb. Intervjuudes oli üks selge näide olukorrast, kus vabatahtlikul ei olnud ohvri toetamiseks piisavalt taustainfot ning koosolekul osalemine oleks tema hinnangul võimaldanud seda saada.

“Vabatahtlikuna võib-olla on seal koosolekul osalemine just sellepärast vajalik, et minu jaoks on olnud küll see, et ma ei ole saanud varem kogu infot ja kui ma siis seal laua taga nii-öelda istun või siis ka veebi teel, kusjuures laua taga istudes isegi oli nagu kõige rohkem infot. Ja ka hiljem pärast seal vestlesin veel selle psühholoogiga, kes oli siis nii-öelda psühholoog, eks ju. Et siis ma sain sealt küll infot, mis minu jaoks oli üllatus. Ja võib-olla ma ei peagi kõike teadma. Aga minu jaoks küll selgitas just ka selle ohvri mõningaid selliseid suhtumisi näiteks lastekaitse töötajasse või psühholoogi. Mul oli lihtsam mõista seda olukorda.”

—(Vabatahtlik)

Teistel juhtudel polnud intervjueeritud vabatahtlikud koosolekutel osalenud, sest juhtumid olid sellises staadiumis (jätkutugi), kus koosolekuid enam ei toimunud või polnud vabatahtlikul võimalik osaleda enda muude kohustuste tõttu. Küsitluse järgi hindasid koosolekutel osalenud vabatahtlikud oma rolli koosolekul kas väga selgeks või pigem selgeks. Ükski vabatahtlik ei hinnanud enda rolli koosolekul täiesti ebaselgeks või pigem ebaselgeks.

Vabatahtlikud suhtusid erinevalt sellesse, millist infot neil on ohvri toetamiseks vaja. Oli intervjueeritav, kes arvas, et talle piisab sellest infost, mida ohver ise temaga jagab.

“niipalju kui klient ise räägib, mina [rohkem] infot ei saa. Mis on iseenesest hea, sest mida vähem ma tean, seda parem. Jah, et siis see ikka ei leki kuskile, ei ole minul seda kahtlust peal, kui klient ise räägib, see on tema õigus.”

—(Vabatahtlik)

Samas oli intervjueeritav, kes leidis, et efektiivse toe pakkumise jaoks on vaja teada ohvri tausta ja tema käekäiku muude MARACi kaudu määratud meetmete tulemusel. Samas ei liigu selline info praktikas piisaval määral vabatahtlikuni ning seetõttu ei saa ka vabatahtlik kõige efektiivsemalt tegutseda.

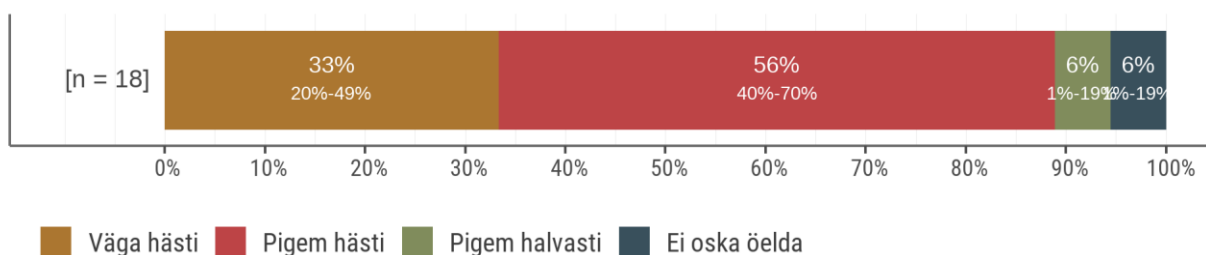
“mulle tundus, et see koostöö võiks olla sujuvam ja tihedam, et ma saan kiiremini informatsiooni, siis just selles mõttes, et kui ma soovin olla toeks, aga kui seal on olnud mingisugused lood taga, eks ole, ta on midagi valetanud või ta ei ööbi seal, kus ta tegelikult peab ööbima ja tegelikult on lastega halvasti või midagi sellist, eks, mida ta mulle ise ei räägi. Ma ei ütle, et see otseselt minu rolli muudaks, aga mul võib-olla oleks lihtsam ja võib-olla oleks ka lihtsam mõne koha peal suunata või toetada teda ja selgitada võib-olla talle, et võib-olla seal mingil lastekaitse või seal neid ametnikke nii palju. Ma isegi ei tea, kes nad seal kõik on, eks, et näiteks selle viimase või selle noore inimese juhtumi puhul oli nii, et ta sai selle sotsiaalkorteri ja siis mingil hetkel selgus, et tegelikult seal väga palju ei ööbi, lapsed olid tal kuskil seal lastekeskuses, aga et selleks, et see korter tal säiliks, ta peab seal ööbima, eks ole, Sellised nüansid, et ma kindlasti saaksin [neist teada].”

—(Vabatahtlik)

2.6.4.3 Vabatahtliku tööaeg ja tegevuste ühendamine igapäevaeluga

Vabatahtlikud on valinud vabatahtliku töö ja koormuse ise ning teinud seda teadlikult. Seetõttu ei esinenud intervjuudes olukordi, kus MARACi tegevus oleks inimese igapäevaelu seganud. Üldjuhul on MARACi vabatahtlike töögraafikud või muud kohustused paindlikud, mis võimaldavad planeerimise korral MARACi vabatahtliku tööd sellega hästi kombineerida. Kui esimeste juhtumite korral on esinenud eksimusi, siis on vabatahtlikud õppinud neist olukordadest ja järgmistel kordadel sõlminud selgemad kokkulepped edaspidiseks. Küsitluse järgi leiab valdav enamus vabatahtlike, et nad suudavad MARACi tegevusi ja oma igapäevaelu hästi ühildada (vt joonis 84).

Joonis 84. Kuivõrd hästi suudate MARACi tegevusi ja oma igapäevaelu ühildada?

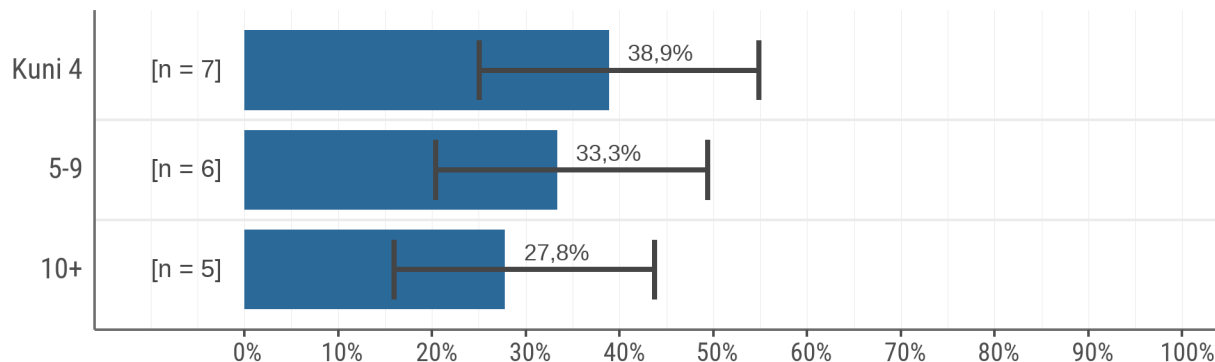

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Vabatahtlike hinnangul panustavad nad juhtumitesse tööaega ühes kuus erinevalt, alates kahest tunnist kuni 50 tunnini. Erinevate juhtumite keskmine tööaeg on 10,7 tundi kuus,

kuid suure hajuvuse tõttu tuleb järeldada, et vabatahtlike juhtumid erinevad üksteisest palju ning neile kuluv hinnanguline aeg varieerub samuti mitukümmend korda.

Joonis 85. Vabatahtlike jaotus selle järgi, keskmiselt mitu tundi kuus kulus neil tööaega viimasele MARACi juhtumile

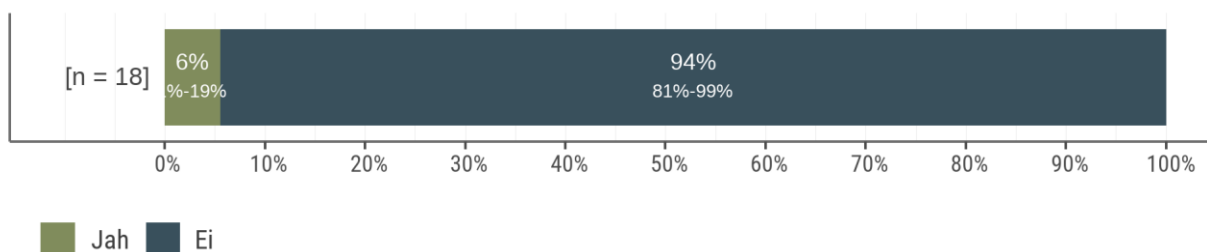

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

2.6.4.4 Vabatahtlike hinnang MARACi töökorraldusele

Üldjuhul pole vabatahtlikud tundnud MARACi juhtumites tegutsemisel endale ohtu. Küsitlusele vastanud vabatahtlikest oli üks, kellel oli tekkinud olukord, milles ta tundis ohtu. Intervjuudes töid vabatahtlikud välja turvalisuse olulisuse ja printsiibid, millest nad lähtuvad enda turvalisuse tagamisel. Peamisena nimetati isiklike kontaktide varjamist. Turvalisuse tagamist pidasid kõik oluliseks ning valdavalt on see hästi õnnestunud. Samas näitab ühe ohuolukorra tekkimine seda, et turvalisuse tagamiseks tuleb teema aktiivselt tähelepanu all hoida ja analüüsida, millest ja kuidas olukord tekkis ning täiendada vabatahtlike ettevalmistust, toe pakkumist ning tööprotsesse.

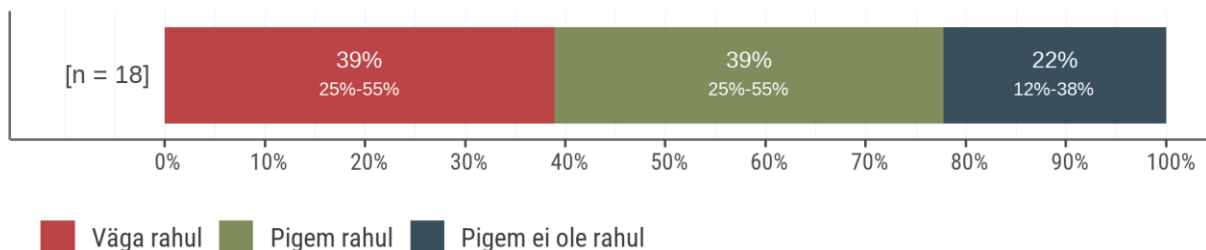
Joonis 86. Vabatahtlike jaotus selle järgi, kas ta on tundnud toimepanija poolt ohtu endale

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Valdav osa vabatahtlikest on MARACi töökorraldusega rahul, kuid on ka mõned vabatahtlikud, kes ei ole rahul (vt joonis 87). Vabatahtlike väikese arvu tõttu on keeruline leida rahulolematuse seost teiste taustatunnustega. Selgeid seoseid ei joonistu välja ei koormusega MARACis, koosolekutel osalemise ega ülesannete selgusega. Rahulolematust ei seotud ka kavatsusega MARACis tegutsemisest loobuda.

Joonis 87. Vabatahtlike jaotus rahulolu järgi oma piirkonna MARACi töökorraldusega

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

2.6.5 Vabatahtlike areng, pakutud tugi, koolitused

Kõik MARACis tegutsevad vabatahtlikud on läbinud enne vabatahtlikuna tegutsemise algust koolituse, kuid mitmed neist toovad välja, et tegevuse käigus kogutakse olulist praktilist teadmist, mida polegi võimalik omandada koolitustel.

“Kõik kõike ei tea ju. Vabatahtlik õpib protsessi käigus. Võime koolitused läbida, aga tegelik elu tuleb ikkagi siis, kui sa pead midagi tegema.”

—(Vabatahtlik)

Praktilise kogemuse omandamist peetakse oluliseks ning mitu vabatahtlikku tõid välja, et praegune koormus ja võimalus panustamiseks on liiga väikesed. Lisaks praktilise kogemuse omandamisele ja vabatahtliku töö käigus õppimisele aitab see hoida üleval ka motivatsiooni vabatahtlikuna tegutseda. Kõik vabatahtlikud soovivad panustada ühiskonna parandamisse ja kui sellele ei leita rakendust, väheneb ka motivatsioon. Samuti ununeb koolitusel omandatu, kui seda praktikas rakendada pole võimalik.

“meil on neid vabatahtlikke palju, nad on alakasutatud, aga näed. ... me saame seda jõustavatelt isikutelt liiga vähe tähelepanu. Äkki me kasutame neid vabatahtlikke liiga vähe, sest meil on neid päris palju, kes ei ole saanud vist ühtegi juhtu”

—(Vabatahtlik)

“Selleks tuleb hoida neid vabatahtlikke, kuidas siis öelda... Tõesti see, et, et sa saad sellega hakkama ja julged seda võtta, et sul on ju olnud, see koolitus on läbitud ja ikkagi peaks olema vabatahtlikel ka juhtumeid. Et selleks on ju inimesed sinna tulnud. Muidu ongi, et lihtsalt see nii-öelda isu läheb üle ja võib-olla ja tekibki hirm ka võtta, et äkki ei oska või mis ma teen või ütlen on ju”

—(Vabatahtlik)

“MARACi vabatahtlikud kurdavad selle üle, et nad on tulnud siia aitama, aga et neil tegelikult ei ole see õnnestunud”

—(Vabatahtlik)

MARACi küsitluses osalesid vaid need vabatahtlikud, kellel on MARACi kogemus ehk kes on vähemalt ühes juhtumis olnud vabatahtlikuna toeks. Tuleb arvestada, et lisaks on vabatahtlikke, kellel pole ühtegi juhtumit olnud. Küsitluses osalenud MARACi kogemusega

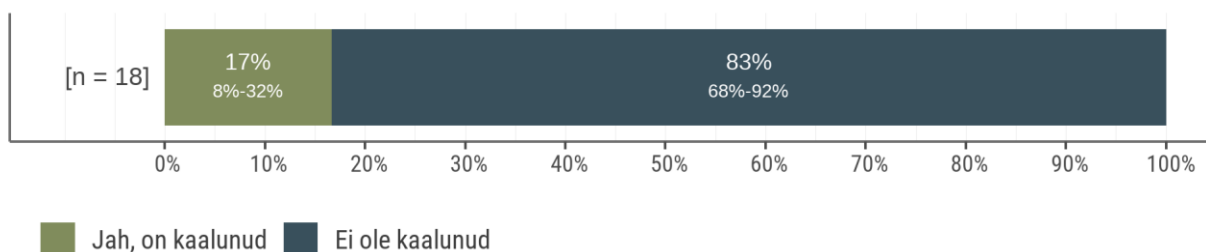
vabatahtlike seas on tunnetatud koormus MARACis madal ja mitmed vabatahtlikud on otsinud selle kõrvalt teisi kohti, kus vabatahtlikuna panustada.

“Ma arvan, et isegi üks juhtum aastas on liiga vähe, et olla värske kogu aeg.”

—(Vabatahtlik)

Intervjuude näitel on vabatahtlikud leidnud endale rakendust teistel vabatahtlikel töodel. Näiteks on pakutud vabatahtlikele võimalust panustada LSV juhtumis ohvri toetajana pärast kõrge riski maandamist, aga ka SKA kaudu Ukraina sõjapõgenike abistamisse. Tundub, et madal koormus MARACis ei põhjusta siiski vabatahtlikuna tegutsemisest loobumist. Küsitluse järgi kaaluvad MARACi vabatahtliku tegevusest loobumist vaid üksikud vabatahtlikud ning nende põhjendused loobumisele olid pigem seotud enda muu töökoormusega. Samas põhjendas üks vabatahtlikest loobumise kavatsust ka piiratud võimalustega ohvri abistamisel, mis on seotud väheste praktiliste teenustega, mida on võimalik ohvritele pakkuda.

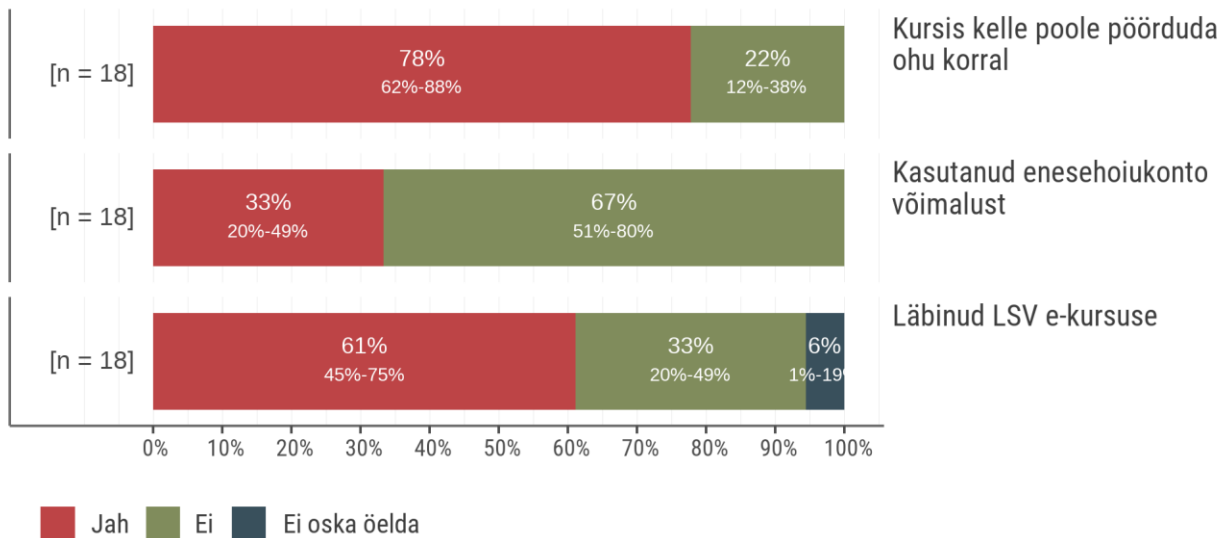
Joonis 88. Vabatahtlike jaotus selle järgi, kas ta on viimase 12 kuu jooksul kaalunud MARACi vabatahtlikuna töö lõpetamist

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Vabatahtlikud peavad oluliseks, et nad praktiseeriks ja oskaks ka praktilise tegevuse käigus leida lahendusi enda tegevuse parandamiseks, otsida tuge ja täiendavaid teadmisi ise ning jagada neid ka teistele. Vabatahtlikest valdav osa teab, kust saada tuge ja abi ohu korral (vt joonis 89). Samas kasutas enesehoiukonto võimalusi viimase 12 kuu jooksul supervisiooniks või erialasteks toetavateks ühistegevusteks ca kolmandik vabatahtlikest. Ohvriabi lähisuhtevägivalla e-kursuse on aga läbinud ligi 2/3 vabatahtlikest. Seega on suur osa vabatahtlikest lisaks praktiseerimisele teadlikud, kust saada abi ja tuge ning mitmed on ka teadmisi ja oskusi täiendanud.

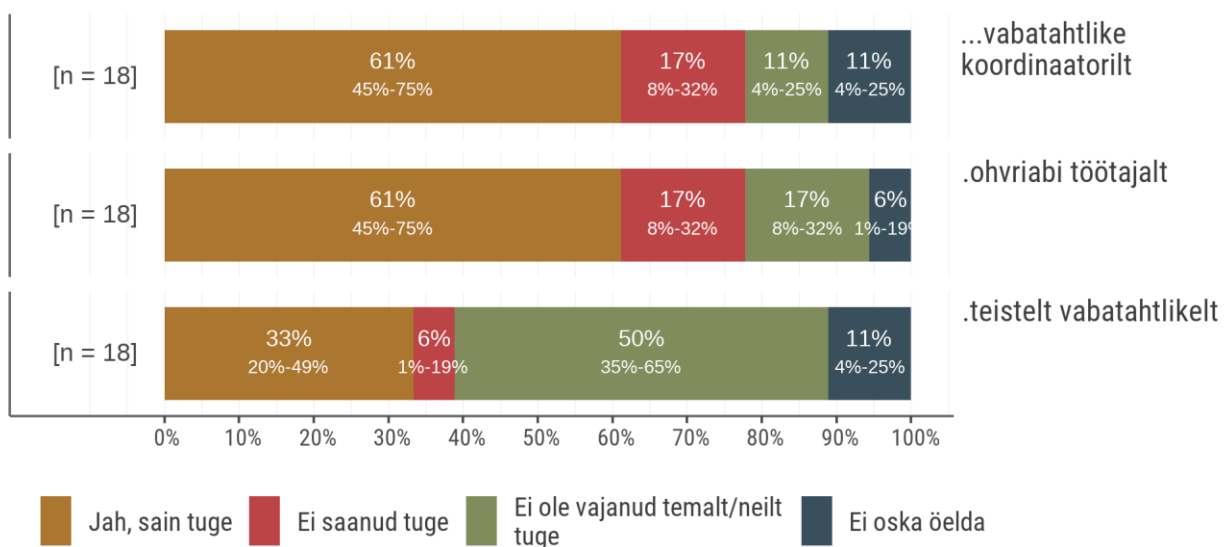
Joonis 89. Kas Te olete kursis sellega, kelle poole MARACis ohu korral abi saamiseks pöörduka?

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Neid vabatahtlikke, kes ei vajanud viimasel 12 kuul tuge oma ülesannetega toimetulekuks, on väga vähe. Enamik vajasis tuge kas vabatahtlike koordinaatorilt või SKA ohvriabi töötajalt ning said seda tuge (vt joonis 90). Siiski on mõlemal juhul ka mõned vabatahtlikud, kes ei saanud neilt tuge, kuigi vajasisid.

Joonis 90. Vabatahtlike jaotus selle järgi, kas nad vajasisid ja said viimase 12 kuu jooksul MARACis ülesannetega toimetulemiseks tuge

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Kuigi küsitluses mõned vabatahtlikud märkisid, et nad ei saanud soovitud tuge, siis intervjuueeritud vabatahtlike hulka ei sattunud selliseid, kes poleks saanud tuge vabatahtlike koordinaatorilt, kui nad seda vajasisid. Mitmed vabatahtlikud mainisid praegust vabatahtlike koordinaatorit nimeliselt ja märkisid teda olulise inimesena, kellelt saab abi küsida ja kes ka ise otsib vabatahtlike seast teistele vabatahtlikele abilisi.

“aga vabatahtlike juht [nimi] on alati pakkunud, et kui sul on vaja ... samamoodi on [nimi] mulle helistanud, kui üks teine vabatahtlik vajab tuge ja ta tahtis, et äkki mina saan siis teda toetada, eks. Minu arust võiks käiagi läbi [nimi] [toe pakkumine vabatahtlikele] või läbi vabatahtlike juhi.”

—(Vabatahtlik)

Teistelt vabatahtlikelt otsivad abi või tuge vähesed. Samas tekkis vabatahtlike omavahelise toetamise lahendus 2023. aasta kevadel vabatahtlike enda initsiatiivil. Need, kes teistelt vabatahtlikelt abi on otsinud, on selle abi enamasti ka saanud. Vabatahtlike omavahelise toe pakkumine toimub:

1. läbi vabatahtlike koordinaatori, kes suunab vajadusel ühe või teise vabatahtliku mõne kogenuma vabatahtlikuga nõu pidama
2. vabatahtlike omavahelise mitteformaalse Messenger'i grupi vestluse kaudu

“meil on oma selline messengeris selline nii-öelda tugigrupp naistest, et kui on mingi selline enda jaoks ebamugav või selline keeruline olukord, ... tunned ennast halvasti, et meil on see tugigrupp, kuhu siis saab oma hädaldamise kirja panna. Siis teised vabatahtlikud, on seal mingi selline väike kooslus, kes siis natukene aitavad, toetavad, ütleme siis nii, toetavad tugiisikut. Aga täitsa mitteformaalne ja täiesti meie enda tekitatud.”

—(Vabatahtlik)

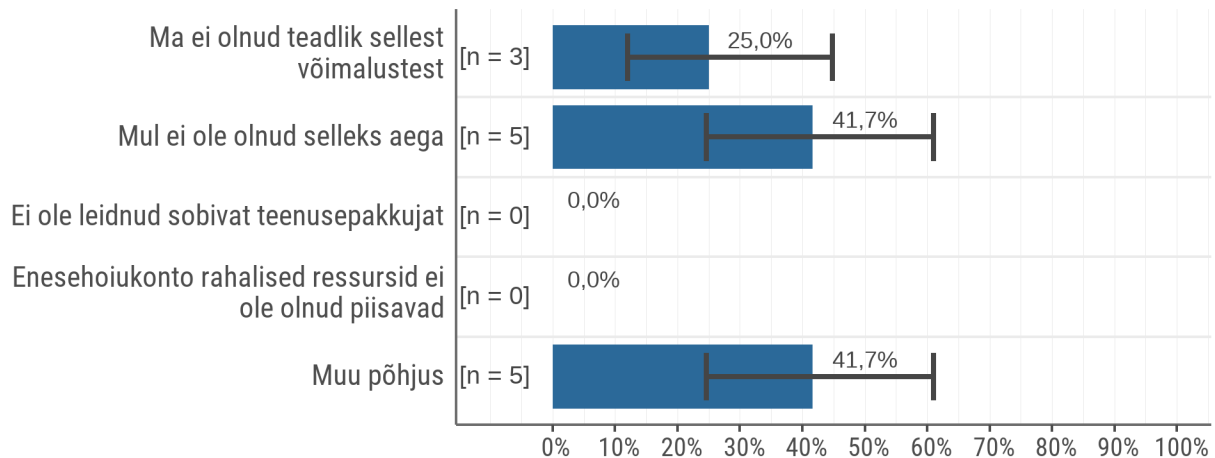
Kui tuumiku liikmete peamise toe pakkujad on teised tuumiku liikmed läbi tuumiku võrgustikutöö ja spetsiaalsete survevisioonide vmt arendustegevuse, siis vabatahtlikel on kokkupuude teiste tuumiku liikmetega vähene ning neilt üldjuhul tuge ei otsita. Osad vabatahtlikud tegutsevad samal ajal NTK esindajatena ning nende positsioon ja roll erinevad mõnevõrra teistest vabatahtlikest. Neil on osaliselt tugi ka tuumiku teistelt liikmetelt.

“me oleme väike koht, suhtleme teineteisega nii palju, teame teineteist, et siis kohe küsime, et siit ei saa edasi või siit on niimoodi, et jah.”

—(Vabatahtlik)

Enesehoiukonto vähese kasutamise (vt joonis **89**) põhjustena nimetatakse teadmatust sellest võimalusest ja aja puudumist (vt joonis **91**).

Joonis 91. Mis põhjustel Te ei ole kasutanud MARACi enesehoiukontot (osakaal mittekasutajatest)?

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Kõik, kes enesehoiukontot kasutasid, olid sellega väga või pigem rahul ning rahulolematuid ei olnud. Intervjuudes kirjeldas üks kovisiooni kasutanu seda kui huvitavat lahendust, mis võimaldas jagada oma kogemusi ning kuulata teiste probleeme ning lahendusi.

“Kovisioon, ma arvan, et kellel on ikkagi mured suuremad mured kui minul. Et see oli see koht, kus sai hinge pealt ära rääkida ja kuulata mida, mida teised soovivad, et näost näkku, et muidu oli, jah, need kohvihommikud on veel veebis, seal saab ka rääkida. Üks kovisioon ja ma käisin koha peal, et mul ei olnud otsest vajadust, ma läksin tõesti rohkem uudishimust ja huvitav oli kindlasti väga erinevad inimesed, erinevad juhtumid ja erinevad probleemid.”

—(Vabatahtlik)

Kokkuvõttes peetakse vabatahtlike koormust MARACis madalaks ning leitakse, et asjatundlikuks tegutsemiseks peaks olema rohkem praktiseerimise võimalusi. Sellele vaatamata kaaluvad vabatahtlikuna tegutsemisest loobumist vaid vähesed. Vabatahtlikud otsivad ja leiavad alternatiivseid võimalusi ühiskonda panustamiseks. Koolitusi, tuge vabatahtlike koordinaatorilt, ohvriabi töötajalt ja teistel vabatahtlikelt hinnatakse üldiselt kättesaadavaks. Siiski on mõned vabatahtlikud, kes pole saanud tuge või ei tea, kust tuge saada.

3 MARACi mõju ohvrile

3.1 Sissejuhatus

MARACi mõju ohvrile avaldub ühest küljest selle tulemuses ehk kõrge riski maandamises. MARACi tulemuslikkust tervikuna võib aga olla keeruline objektiivselt hinnata, kuna iga juhtum, selle käsitus ning tulemused on erinevad ja arvestada tuleb ka sellega, et ohvri jaoks on lähisuhtevägivalla olukorra lahendamine oluliselt laiem ja pikaajalisem protsess kui MARACi sekkumine selle sees. See tähendab, et pärast kõrge riski maandamist ei ole lähisuhtevägivald tingimata ohvri elust kadunud. Teisest küljest avaldub MARACi mõju ohvrile selles, millisena on ohver MARACi mõistnud, kuidas on ohvrid MARACi protsessidesse kaasatud ja millised on olnud nende kogemused ja kokkupuuted tuumiku ja selles olevate spetsialistidega.

Järgnevalt kirjeldame ohvritega intervjuude (intervjueerisime 8 ohvrit erinevatest Eesti piirkondadest) põhjal nende teadlikkust MARACi võrgustikutöö mudeli põhimõtetest ja selle eesmärgist ning nende hinnanguid koostööle MARACi tuumikrühma liikmetega. Kuna keskne MARACi tuumiku töövorm on MARACi koosolekud, kaardistame nii spetsialistide kui ka ohvrite arvamusel ning kogemused ohvrite osalemisest MARACi tuumikrühma koosolekutel. Viimaseks vaatame küsitluse andmete põhjal tuumikrühmade liikmete tunnetuslikke hinnanguid MARACi mõjule ohvri turvalisuse suurendamisel ning käsitleme põhjalikumalt seejuures intervjuude põhjal ilmnunud tegureid, mis tuumikrühmade liikmete ja ohvrite hinnangul soodustavad või vähendavad MARACi tulemuslikkust.

3.2 Ohvri arusaam MARACist

Ohvri juhtumi kaasamisel MARACi on varasemalt olnud selleks vajalik ohvri nõusoleku küsimine. Ohvri nõusolek eeldas seda, et ohver on teadlik MARACi põhimõtetest ning nõusolekuvorm sisaldas lauset: “Mulle on selgitatud MARAC-i juhtumikorralduse põhimõtteid ja kasutamist, juhtumikorralduse võrgustiku kaasamist minu juhtumiga tegelemisel, kokkuleppeid edasise töökorralduse kohta.” Alates 2023. aasta 1. aprillist ohvriabi seaduse kohaselt nõusoleku küsimise asemel teavitatakse ohvrit tema juhtumi võtmisest MARACi tuumiku töösse. Olenemata sellest, kas protseduuriliselt ohvrilt küsitakse nõusolek või teavitatakse, on ohvriga koostöö saavutamiseks siiski oluline, et ta mõistab MARACi ja selle eesmärgi.

Intervjueeritud ohvrite arusaam MARACist on küllaltki pealiskaudne ja intervjueeritud ohvrid selgitasid MARACi kui spetsialistide gruppi, mis püüab teda aidata.

“Põhimõtteliselt ma saingi nii aru, et igalt poolt erinevatest sotsiaalvaldkondadest tullaksegi siis appi, hakatakse nõustama. Et ma tõin nagu selle probleemi välja ja siis kõik hakkasid omalt poolt nagu nõustama, mida ma üldse saan teha.”

—(ohver)

“...kõik oli selles mõttes, et täitsa nagu selge, et ohvriabi minu meelest tõi nagu väga hästi ise ilusasti välja, mis me seal tegema enam-vähem hakkame. Ja põhiline oligi

see, et see on turvaline koht, keegi ei hakka mind kritiseerima, et kõik nad kuulavad minu need kohad ära. Ja siis annavad nõu, et see oligi minu jaoks väga hea, et ma tundsin ennast täitsa turvaliselt, et keegi midagi ei kritiseerinud, keegi ei käitunud kuidagi nii, et nagu mina oleks midagi valesti teinud.”

—(ohver)

Samas oli ohvreid, kes tundsid, et neile jäi MARACi olemus ja eesmärk kohati arusaamatuks.

“Jah, selgitada rohkem, mis see täpsemalt on ja mis võimalused mul on, selgitustööd võib-olla rohkem, sest ma tõesti selle kahe aasta jooksul siimaani pole täpselt aru saanud, mis asi see on. Mis selle point on, aga selles mõttes päeva lõpuks, et jah, seda selgitust, suhtlemist võib-olla rohkem seda info liikumist võiks olla rohkem ja paremini.”

—(ohver)

“öeldi, et see on koht, kus kogunevad... noh, politsei, keskuse töötaja jt, kes tahavad mind aidata. Kuidagi niimoodi sain ma aru... ma ei tea, midagi mulle selgitati, aga ma ei saanud kõigest aru. Ausalt öeldes, ma ei tea.”

—(ohver)

Seejuures oli neid ohvreid, kes ei tunnetanud suurt vajadust täpsemalt aru saada MARACi olemusest, kui ka neid, kes tõid välja, et oleksid vajanud enam selgitusi sellest vaatenurgast, mida MARAC neile võimaldab ja tähendab.

“Ma sain sellest aru, et see on nagu tugivõrgustik, mis siis peaks olema mulle kuidagi olemas, toeks, kes arutavad seda teemat. Et nii palju ma sellest sain teada enne või noh, siimaani ma rohkemat väga ei tea sellest.”

—(ohver)

Lisaks MARACi eesmärgist ja tööst arusaamise puudujääkidele esines mõnede ohvrite hulgas segadust:

- kas nende juhtum on MARACis lõpetatud või endiselt avatud,
- kas nad on saanud abi MARACist või eraldisesivatelt spetsialistidelt või kohalikust omavalitsusest.

Arusaamatust võib ohvritele põhjustada see, et nad ei erista MARACi tegevusi muudest meetmetest LSV olukorrast väljumiseks. Kui MARAC on eesmärgi saavutanud ja kõrge risk maandatud, siis ohvri jaoks olukorra lahendamine jätkub ning seetõttu ei tunneta ta MARACi lõppemist. Kuigi intervjuudeks värbasime ainult need ohvrid, kelle juhtum oli MARACis lõpetatud, olid mõned intervjuueeritud siiski segaduses, kas MARAC nende juhtumiga endiselt tegeleb.

“Ma isegi ei tea, kui aus olla, kuna meil need menetlused, kõik on jätkuvalt pooleli, nutan kuskil x kohas omadega. Meil on jah, mitu menetlust, et mul on tunne, et see ikka veel nagu käib, eksisteerib ja on olemas, tundub, et lihtsalt suvi oli vahepeal. Ma arvan, et see on ikka veel olemas, sest menetlust juba lõpetatud tulemus käes,

vahepeal on uusi asju juhtunud. Ma usun, et kui see oleks läbi, siis keegi ütleks mulle, et on läbi või nüüd kõik”

—(ohver)

Üks intervjuueeritud ohver kirjeldas olukorda, kus ta ei olnud kindel, millistele dokumentidele ta on allkirja andnud ja mida need tema jaoks sisuliselt tähendavad.

“Ma jään sulle vastuse võlgu, ma nüüd helistan ja küsin, et ma olen ju selle lepingu teinud, ma olen allkirjasid andnud. Tead, ma pean otsima paberid välja, kas need on kaks erinevat, siis ma praegu jäingi mõtlema, kas need on kaks erinevat asja. Kohe räägin [inimese nimi], et kas see [KOV-i nimi] on üldse MARAC-i süsteem või mis süsteem seal on, et millele ma olen allkirjad andnud, sest hästi tihti olen ka udus ütleme niimoodi.”

—(ohver)

Kokkuvõttes on ohvrile kõige olulisem, et ta saab oma turvalisuse suurendamiseks MARAC-ist abi ja tuge. Kuivõrd põhjalik peaks seejuures olema ohvri arusaam MARAC-i tuumikust ja selle tööst, ei ole MARAC-i juhendamaterjalides detailselt määratletud. Kuna üks MARAC-i toimimist mõjutav faktor on ohvri koostöövalmidus, on ilmselt vajalik siiski ohvri arusaam MARAC-ist sel määral, mis võimaldab tal mõista üldjoontes, mis on MARAC-i eesmärk ja milline on tema roll, vastutus ja ülesanded selles ning mis võimalusi MARAC talle pakub. Samuti võib olla vajalik teha rohkem selgitustööd MARAC-i protsesside lõpetamise kohta. Kuna lähisuhtevägivalla olukorraga seotud protsessid sageli jätkuvad ka pärast MARAC-i lõppu, võib olla ohvril keeruline aru saada, kas tema juhtumiga tuumikrühm veel tegeleb või enam mitte.

3.3 Ohvri koostöö spetsialistidega

Kui MARAC-i võrgustikutöö mudelis on võtmetähtsusega tuumikrühmadesse kuuluvate spetsialistide omavaheline koostöö, mille toimimist käsitlesime eelnevalt, siis MARAC-i tulemuslikkuse vaatest on samavõrd oluline on ohvri koostöö MARAC-i tuumikrühmaga, sest MARAC tegutseb ohvri jaoks ning just ohver on see, kes talle pakutud lahendused peab kasutusele võtma ja vajalikud sammud astuma, et lähisuhtevägivalla olukorrast väljuda. Seega peavad ohvri vajadused ja mured olema MARAC-i tegutsemises kesksel kohal (London jt, 2021). Ohvrite hoiakuid tuumikrühma töö suhtes ja koostöövalmidust MARAC-ist mõjutab ohvri kokkupuude tuumikrühma kuuluvate spetsialistidega. Järgnevalt toome ohvritega intervjuudest välja nende kogemused tuumikrühma liikmetega.

Intervjuudes ohvritega on ilmne, et üldjuhul suhtleb ohver tuumikrühmaga läbi ohvriabitöötaja ja valdavalt selline korraldus ohvritele ka sobib.

“Et laias laastus ma ju neid kontakte või neid inimesi ei tunne, mitte kedagi. Mul pole endiselt õrna aimu, kes on kes. Ehk siis pigem on just see nagu ohvriabi töötaja, kes peaks välja sõeluma, et okei, sinu jaoks on tegelikult sinu juhtumi jaoks on olulised need ja need inimesed.”

—(ohver)

Ohvrid hindavad ohvriabi töötajatelt saadud tuge ja nende oskuslikku suhtlust kõrgelt. Sageli saavutatakse ohvriabi töötajaga usalduslikum ja vabam suhtlus kui see õnnestub teiste ametkondade esindajatega.

“Ah, et vahepeal ikkagi, ka siamaani on [ohvriabi töötaja] vahepeal helistanud, küsinud, kuidas läinud on, ta on väga aktiivne olnud...Et temaga oli küll ikka väga, aga sihuke usalduslik suhe, et talle sai nagu ükskõik millal helistada, ükskõik millal temaga suhelda, olla. Et tema oli hästi palju olemas.”

—(ohver)

Ohvrid erinevad selle poolest, kuivõrd nad soovivad, et nende suhtlus piirduks ohvriabi töötajaga ja kuivõrd nad suhtleksid MARACi tuumiku liikmetega laiemalt. Mõned ohvrid tõid välja, et eelistavad MARACi koosolekul kogu tuumikuga suhtlemise asemel suhelda ohvriabitöötajaga eraldiseisvalt.

“Et see [info] tuli minu meelest [ohvriabi töötaja] kaudu, tuli hiljem ja isegi on parem, kui see tuleb selle ühe inimese käest. See oli selles mõttes nagu protseduuriliselt minu jaoks parem, kui sellest laua tagant kuulda, et me ei tee mitte midagi.”

—(ohver)

Siiski oli intervjueeritud ohvrite hulgas neid, kes suhtlesid tihedalt ka teiste tuumikrühma kuuluvate spetsialistidega. See, milliste spetsialistidega ohver suhtleb, oleneb juhtumist ehk millised protsessid MARACi käigus toimuvad ja millise valdkonna spetsialist ohvrile abi pakub. Esines olukordi, kus enne MARACi suunamist ohver suhtles lähisuhtevägivalla tõttu mitmete spetsialistidega, kes selles piirkonnas kuuluvad tuumikrühma ja kellega MARACi ajal suhtlus jätkus.

“Jah ohvriabitöötajaga, prokuröri ja siis kohaliku konstaabliga ja siis tugiisikuga. Nendega oli kõige pidevam suhtlus. Hetkel ei meenu, et oleks rohkematega olnud. Ma olen selline ka, et ma päris võõrastele ei taha ka rääkida palju. Nemad olid tuttavamad ka.”

—(ohver)

“aga no naiste tugikeskus sealt ikkagi helistati ka nädalas korra minu meelest täitsa või kahe nädala jooksul korra, et nad ikkagi olid olemas ja siis psühholoog ka. Ja siis tegelikult kolm inimesega ikkagi suhtlesin”

—(ohver)

Ohvrite laiemad hinnangud koostööle tuumikrühmaga erinevad ja sõltuvad nii ohvrast kui ka suhtlemise kogemusest tuumiku liikmetega. Ohvriabitöötaja suhtlusega olid intervjueeritud ohvrid väga rahul, kuid tuleb arvestada, et kõik intervjueeritud ohvrid kaasati uuringusse ohvriabi töötajate kaudu.

Kogemused ja koostöötunnetus teiste tuumikrühma liikmetega aga erinesid. **Osa ohvroid tundis, et sai tuumikusse kuuluvatelt spetsialistidelt palju tuge, julgustust ja nõu ning nad tõid välja konkreetseid spetsialistid, kes neid aitasid ja toetasid.**

" seda julgustust oligi palju MARACi liikmete käest hästi palju. Ma peretöötajaga suhtlesin pidevalt, konstaabliga suhtlesin pidevalt. Prokuröri saime ka paar korda ikka kokku, et kui mehe vastu kriminaalmenetlus sai tehtud. Sama prokurör, kes seal kohtuistungil oli, tema oli ka MARACis liige, tema poolt tuli nagu hästi palju julgustust, et suudaksin ikka lõpuni minna ja et tema sõnad mõttes jooksid kogu aeg. Alguses mees tahtis ikka igat pidi ühendust saada, et mitte lahti lasta. Aga noh, alguses mõned korrad andsin alla ja saime kokku, aga siis ikkagi saadi teada, et ma kokku sain ja siis mulle uuesti räägiti, räägiti, räägiti."

—(ohver)

"Et lõpuks siis oli nagu see kulminatsioon ja tänu sellele MARACile, kõigele sellele toimetamisele, ma ikkagi sain ka selle enesekindluse, et minu jaoks ollakse ikkagi olemas. Et nad ja lastekaitse töötaja olid ju minu poolt, kõik oli nagu hästi..."

—(ohver)

Samas oli ohvreid, kes tunnetasid, et koostöö tuumikrühmaga niivõrd hästi ei sujunud. Siinkohal toodi välja järgmised **rahulolematuse põhjused spetsialistidega suhtlemises**:

- Mõnel juhul leidsid ohvrid, et spetsialistid olid liiga passiivsed.

" Et seal ma tundsin, et lastekaitse oli nagu hästi mõttetu organisatsioon, et nad lihtsalt istusid, olid vait, kui ma isegi palusin nende käest, et aidake mind selles olukorras, siis lihtsalt nagu oldi vait ja otseselt midagi mulle tegelikult ei öeldud, et siis ma küll tundsin, et see on nagu mõttetu koht, kuhu oma energiat panna..."

—(ohver)

- Ohvrite hulgas esines soovi saada rohkem juhendamist ja julgustamist erinevate protsesside läbimisel, mis ohvri jaoks osutusid liiga keeruliseks, näiteks erinevate dokumentide/avalduste koostamine.

"Rohkem oleks võib-olla tahtnud sellist asja tõesti nagu: Teate, tulete, paneme kohe kirja. Tulete, politseijaoskonda, kas teil järgmine neljapäev sobib, et aitame teil kokku panna selle asja. Natuke selles mõttes rohkem niisugust. Mitte nii et sa hakkad nüüd kodus pusima ja siis sa ei julge seda teha. Et seal on nagu niisugune, nagu, et, et räägime rahulikult ära, et kohe oleks võinud uurija juurde saata, näiteks."

—(ohver)

- Kohati tundsid ohvrid, et neid ei usuta ning nad peavad tuumikrühma kuuluvatele spetsialistidele oma olukorda täiendavalt tõestama ja ennast õigustama.

"vahel uskusid ja vahel mitte. Olen tundlik inimene ja saan aru, kui mind ei usuta. Pigem tunnetasin ebakompetentsust... MARACis üldiselt ma siiski tunnetasin, et pean väga ennast õigustama ja tõestama, et mul on õigus. Kui ma poleks pidanud sellele fokuseerima, oleksin konkreetsemalt rääkinud."

—(ohver)

- Üks ohver tõi välja ka keerulise olukorra, kui üks tuumikrühma liige oli spetsialist, kellega ohvril oli enne MARACi olnud negatiivne kokkupuude ja kellelt ohver tundis, et ei saanud enne MARACi pöördumist vajalikku abi.

“Minu jaoks oli traumeeriv see, et ma olin eelnevalt veebruaris selle otsuse edasi kaevanud, et nad ei alustanud [kriminaalmenetlust], ma kaebasin prokuratuuri edasi ja mul oli prokuröriks [prokuröri nimi] tol ajal. Ja minu ümarlauas MARACis istus ka [sama prokuröri nimi]. Selles mõttes, et tema jättis ise ka alustamata. See, mismoodi tema minuga rääkis, kui mina sain temaga kokku eelnevalt, oli äärmiselt nagu... Ühesõnaga tal puudub kogemus ja pädevus taolises olukorras oleva inimesega suhelda. Ja minu jaoks oli äärmiselt ebamugav, et tema istus seal laua taga. Andis mulle omakorda ühe põntsu ehk siis väga peaks jälgima... Et vähemalt need, kes on olnud kuidagi varasemalt mingites otsustes või asjades nagu seotud, et need ei oleks enam seal laua taga.”

—(ohver)

Kokkuvõttes on ohvrite kogemused tuumikrühmade liikmetega erinevad. Valdavalt suhtlevad ohvrid tuumikrühma liikmete hulgast ohvriabi töötajaga ning kõik intervjueeritud ohvrid olid selle suhtlusega rahul. Teiste tuumikrühmade liikmetega on ohvrite kogemused olnud varieeruvad. Osa ohvritest on tunnetanud tuumikrühma liikmetelt toetust, nõuandeid ja julgustust. Teised aga on toonud välja probleeme seoses spetsialistide passiivsusega, ohvri mitte uskumisega ning vähese juhendamise ja nõustamisega.

3.4 Ohvri osalemine MARACi koosolekul

Ohvrite osalemine MARACi koosolekul sõltub kahest faktorist: esiteks, kas ohver kutsutakse tuumikrühma koosolekule ning teiseks, kas ohver ise koosolekul osaleb. Rääkides esimesest ehk ohvri kutsumise faktorist, on tuumiku liikmete seas erinevaid arvamusi ning piirkonniti erinevaid praktikaid. Mõnedes tuumikutes kaasatakse ohver koosolekule sagedamini, teistes harvemini. Samuti on erisusi selles, kas ohver kaasatakse vaid esimesele MARACi koosolekule või ka järgnevatele.

“...et meie nagu oma MARACi tegelikult ohvreid enamasti ei kaasa, väga üksikud korrad on nad seal käinud...”

—(PPA ametnik)

“Meil niimoodi, meil pakutakse selline võimalus ohvritele, kes soovib, see tuleb. Mõnikord, no ükskord võib-olla ohver tuleb kohale, siis järgmised korrad ei tule, aga neile alati pakutakse see võimalus. Ja siis meie, tuumik, oleme ka siis teadlikud, et näiteks seekord ohver on kohal.”

—(prokurör)

Tuumikrühmade liikmete arvamused ohvri kaasamise kasulikkusest ja tulemuslikkusest varieeruvad. Osad spetsialistid leiavad, et ohvrit ei peaks erinevatel põhjustel koosolekule kaasama. Kohati tuntakse, et ohvri koosolekul osalemise mõttekus ja efektiivsus sõltub suuresti sellest, millises seisundis on ohver. Seega nähakse, et ohvri kaasamine MARACi koosolekule on eeldab, et ohver on valmis muutusteks ja valmis abi vastu võtma.

“...kui see inimene on väga aktiivne, ta tahab muutusi ise nii ehk naa, et ta on selleks võimeline. Ehk siis ta ei ole akuutfaasis, ta natuke edasijõudnud, on juba orienteeritud

muudatustele oma elus, kus ta tahabki saada teada, et mis mina ise saan teha selleks, et oleks parem.

—(KOV ametnik)

Põhjused, miks ohvrit MARACi koosolekule kaasama ei peaks, on tuumikrühmade liikmete hulgas järgnevad:

- Mõni tuumiku liige arvas, et tuumikrühma kuuluvatele spetsialistidel on juhtumi arutelu lihtsam, kui ohver koosolekul ei viibi, sest siis on võimalik arutleda objektiivsemalt ning vabamas õhkkonnas, mis omakorda võimaldab efektiivsemalt kavandada meetmeid ohvri aitamiseks.

“Ja ega me ütleme ausalt, et mulle vist isiklikult sobib see variant ka rohkem, kus neid ohvreid pole. Sest minu hinnangul need nende emotsioonid meid väga palju ei aita. Meie, just eeskätt politseinike mõistus, peame olema neutraalsed. Ja näeme selgelt, et üks on kannatanu ja teine teo toimepanija, siis kannatanu ootab alati sellist kaastunnet ja arvab justkui tema emotsioonid peaksid meid kuidagi mõjutama, siis tegelikult nii olla ei saa. Ja meil on ikkagi spetsialistidega omavahel kergem ja vabam arutada kui ohvrit pole.”

—(PPA ametnik)

- MARACi koosolekutel on iga juhtumi aruteluks ettemääratud piiratud aeg. Seetõttu võib ohvri osalemine koosolekul tekitada aja surve, et ohvri loo ja tema murede kuulamise ning tema nõustamise järgselt ei jää piisavalt aega, et tuumikrühm saaks arutleda lahenduste üle, jagada ülesandeid ja võtta vastu otsuseid.

“...ja kuna meil on piiratud aeg, siis küll alati, kui tuleb ohver sellisele koosolekul koha peale, siis aeg on pikem, aga ikkagi järgmine juhtum tuleb peale, on piiratud aeg, et sellise aja jooksul peab see asi ära olema. Ja siis noh, lihtsalt üks konkreetne juhus jäi ajalõksu, ohver oli niivõrd tundlik, et ta ei olnud ka võimeline ära kuulama seda, mis talle pakuti.”

—(NTK esindaja)

- Samuti kardetakse, et ohvri osalemisel koosolekul on oht, et ohver ei mõista kõike, mida spetsialistid arutavad ning seetõttu võib juhtuda, et ohvril jääb valearusaam või segadus tuumikrühma plaanidest, järeldustest, otsustest. Seetõttu leitakse, et efektiivsem viis on koosolekule kaasamise asemel edastada olulisem info ja otsused ohvrile pärast koosoleku toimumist.

“Et nüüd nagu ma ütlesin, meil ei ole mõtet ohvrite üle koormata erinevate teemadega, mida me arutleme turvalisusplaani paika panemisel. Me võib-olla käime jälle kakskümmend punkti läbi, eks, aga lõpuks plaani läheb neli punkti ja kui ta seal kogu aeg juures kuulab neid asju, siis ajab samamoodi segadusse, et selles mõttes me ikkagi leiame nendest lahendustest need meie arvates õiged lahendused ja siis alles õiged lahendused edastatakse siis vastavalt kokkulepitud isiku poolt siis sellele ohvrile”

—(prokurör)

- Ohver võib tunda ennast ebamugavalt üksi kõigi ametnike ees ning kogemus võib mõjuda taasohvristavalt. Seejuures on esinenud juhtumeid, kus tuumikrühm pole suutnud ohvrile tagada täielikult turvalist õhkkonda. Tuumikrühma liikmed toovad välja olukordi, kui mõni spetsialist käitus ebasobivalt, näiteks esitas mõtteid ohvrit süüdistavalt või küsitles ohvrit liigselt.

“Et meil muidugi on olnud juhtum, kus hakati kannatanut küsitlema, et mida sina tahad või miks näiteks. Aga noh, see leidis lahenduse selles mõttes, et inimene, kes osales tuumikus, sai aru, et ta eksis enda käitumisega, et niimoodi ei tohi käituda. Ja ma olen saanud aru, et meie tuumik võib-olla natukene kardab kannatanu kaasamist. Et äkki keegi jälle üksi hakkab küsitlema, aga pigem on see, et tohi küsida, et miks sa seda või teist ei ole teinud. Aga peaks küsima just, et millist abi tal vaja on, et kuidas me saaksime aidata, et need on need õiged küsimused, mis tuleb tegelikult küsida.”

—(NTK esindaja)

Samavõrd esineb vastupidiseid hinnanguid ehk spetsialistid toovad välja mitmeid kasutegureid ohvri osalemisel MARACi koosolekul:

- Koosolekul osalemine annab ohvrile võimaluse olla otsekontaktis tema juhtumiga tegelevate spetsialistidega ja küsida küsimusi ja nõu ning väljendada oma soove ja vajadusi.

“Kui kannatanul on endal konkreetsed küsimused, millele ta tahab vastust saada, et mina ei suuda talle seda infot kohale toimetada ja edasi anda või siis on segadus selles, et mis ta ise nagu tahab või kahtleb, kas see oli õige otsus üldse MARACiga ka nõus olla. Et ma arvan see annaks kannatanule kindlustunnet.”

—(NTK esindaja)

- Mõnel juhul avab see juhtumi kohta uusi detaile, millest spetsialistid ei olnud varem teadlikud. Seeläbi on võimalik tuumikrühmal paremini mõista ohvri olukorda.

“Meil ikka päris avameelselt räägitakse. Mõnikord tuleb sellist infot, et politsei ütleb oh-oh, et meil polegi seda infot, ühesõnaga uut infot on tulnud mõnikord”

—(KOV ametnik)

- Olulisena tuuakse välja ka ohvriga koostöö aspekti - kui ohver on protsessidesse kaasatud, on nii temal endal kui ka tuumikul lihtsam välja selgitada, mis on need lahendused, mis on ohvri jaoks reaalselt teostatavad.

“Selles mõttes ühest küljest ma toetan seda, sest, et noh, mis on tänapäeva võrgustike suur mure jälle, on see, et kõik tohutult arutavad, muretsevad ja pakuvad plaane välja omakeskis, on ju, et siis on küsimus see, kuidas see inimene, kes tegelikult peab ellu viima hakkama neid asju, kas ta on nendega nõus, kas need üldse tulevad kõne alla? Tema on ju see, kes tegelikult peab selle töö ära tegema. Et ääretult hea on see, kui ta on olemas ja kui teda ei ole, siis me saame lihtsalt pakkuda variandid välja. Aga me ei tea, kas ja mis nendest valikutest sobib, mis läheb käiku, mis ei lähe käiku ja mis need põhjused on.”

—(PPA ametnik)

Kui aga ohvrid koosolekutele kutsutakse, juhtub sageli, et ohvrid siiski koosolekust osa ei võta. Põhjuseks on siin nii see, et ohver ei saa osaleda muude kohutuste tõttu, kui ka see, et ta osaleda ei soovi.

“Noh, eks see on koosolekul osalemine on ka vabatahtlikkuse küsimus. Et kes tahab kindlasti tulla, meie alati võtame vastu, kuulame ära, aga see osalemise arv, see protsent väga kõrge siiski ei ole.”

—(prokurör)

“teised no ... meil oli see uus, tema võib-olla võiks tulla, aga tal on väike laps, ta ei saanud väikese lapsega tulla ja oli suht ebamugav. Tulevad uued, jälle vaatan, mõni käib tööl, et ei saa ka nagu töölt vabaks küsida”

—(SKA ametnik)

Kui ohver osaleb MARACi koosolekul, siis eelkõige esimesel koosolekul ehk avakohtumisel, samas on ohvreid, kes on osalenud mitmetel koosolekutel, kuid seda esineb vähem. Avakohtumisel tavaliselt tutvustatakse ohvrile tuumikrühma liikmeid ja palutakse ohvril kirjeldada oma olukorda ning spetsialistid esitavad täpsustavaid küsimusi ohvri murede põhjalikumaks avamiseks.

“Mina hingasin ukse taga, läksin sisse ja siis põhimõtteliselt oligi: räägi oma lugu. Ja ma mäletan seda, et see oli suhteliselt nagu loo jutustamise versioonis, võib-olla küsiti täpsustavaid küsimusi, kui oli lastega seonduvalt mingisugused teemad, aga laias laastus oli seal lihtsalt loo jutustamine”

—(ohver)

Intervjueeritud ohvrite kogemused MARACi koosolekutel osalemisest erinevad: osad leiavad, et see toimis hästi, teised leiavad, et mitte. **Mitu ohvrit tõi välja asjaolusid, miks koosolekul osalemine neile raskusi valmistas:**

- Mõned ohvrid viitasid sellele, et nad ei tundnud, et tuumikrühma liikmed nende olukorda mõistavad ja neid usuvad või kartsid omakorda, et nende sõnu võidakse hiljem pöörata nende endi vastu.

“Mul puudus seal laua taga istudes tunne, et keegi oleks ausalt öeldes mind väga nagu mõistnud. Küll aga enamus näod olid selles mõttes suhteliselt sellised tuimad, et seal oli prokuratuurist, oli teisi inimesi, seal laua taga oli tohutult palju inimesi.”

—(ohver)

- Üks ohver tundis oma loo korduva rääkimise probleemi. Kuna juba riskihindamisel ning paljudel juhtudel ka muudes olukordades spetsialistidega kokkupuutel pidi ohver rääkima oma lugu, tundus liigselt koormav, ebavajalik või mõneti taasohvrivast rääkida oma lugu taas tuumikrühma kokkusaamisel.

“Sest et mul oli rohkem kui kõriauguni sellest, et ma pean uuesti ja uuesti oma lugu rääkima laua taga... minu meelest, kui ma nüüd õieti mäletan, siis oli neil ka eelnevalt varasemalt keegi teinud ülevaate, oli rääkinud nagu sellise ajaloo ja siis ma ei tea isegi, miks see vajalik on. Et see ohver tuleb uuesti rääkima nüüd sellele tiimile sinna. Ohvriabi spetsialist on enam-vähem nagu kursis sellega... minu silmis Võiks koguda

seda informatsiooni natuke teistmoodi. Nagu taasohvristamine. Ma saan aru, et see on vajalik, aga kindlasti on võimalik nagu psühholoogiliselt natukene nagu vähem koormavalt pääseda..."

—(ohver)

- Pea kõik ohvrid väljendasid üldist ebamugavust ja ärevust, mida nad koosolekul tundsid. Ebamugavuse üheks põhjuseks on see, et ohver tundis ennast justkui üksi suure hulga inimeste ees. Samuti tunti segadust ja ärevust selles osas, mida peaks tuumikrühmale rääkima ja millele keskenduma. Seetõttu eelistavad osad ohvrid rääkida pigem ohvriabitöötajaga, kellega on side ja usaldus juba saavutatud.

"kuidas tundsin ennast? Et mind on üks, aga neid on mitu, vot niimoodi. Tegelikult oleks mulle rohkem meeldinud, kui oleksime ohvriabi tüdrukutega kokku saanud, kasvõi nende kabinetis, kasvõi online, sest nemad said minust aru, meil oli üksteisemõistmine. Siis oleksin vastanud nende esitatud küsimustele. Aga nüüd istusin üksinda ja ei tea, mida rääkida, et nad mind usuksid, sest ma sain aru, et neist oleneb palju."

—(ohver)

- Mõned ohvrid tundsid, et osalemine koosolekul oli neile ebavajalik ja ei pakkunud täiendavat infot ega tuge.

"Et ma tundsin, et see ka nagu ei andnud midagi, et mul ei olnud otseselt mingit kasutegurit seal istuda ja rääkida. Et sama töö tegelikult ju teeb mu jurist pärast, tema on ju kõigega kursis, tegelikult ju iga asjaga, mis meil on. Et jah, ma ei näinud endal mingit kasutegurit seal koosolekul olles ja istudes"

—(ohver)

Seevastu oli ka positiivseid kogemusi koosolekutel osalemisest. Mõned ohvrid tundsid MARACi koosolekul, et tuumikrühma liikmed mõistavad neid ja püüavad aidata parimal moel ning ohvrid said seeläbi rohkem kindlustunnet.

"Ja selles mõttes, et ma nägin ka nende näost ära, et nad olid ka nagu kogu mu olukorrast häiritud, mis minuga siis igapäevaselt toimus, et see empaatia ja selline asi tuli nagu nende kõigi poolt, et nii prokurör kui ka uurija ise, kes kirjutas üles koosolekul asju, et noh, kõik nad olid häiritud olukorrast, said aru ja olid mõistvad."

—(ohver)

"siis ohvriabi, prokurör, et nemad olid emotsionaalselt olemas ja nii palju nõu ja jõu ja seadusega, kui üldse sai olla."

—(ohver)

Kokkuvõttes varieeruvad tuumikrühmade praktikad ja liikmete nägemused ohvrite kaasamisest MARACi koosolekutele. Erinevaid arvamusi tingivad nii isiklikud eelistused kui ka eelnevad kogemused ohvri kaasamisel. Ohvrite koosolekutel osalemisest on tuumikute liikmetel häid ja halbu näiteid. Heade näidete korral toob ohvri osalemine kaasa parema info otsuste tegemiseks, kindlustunde ohvrile ja ohvri koostöö meetmete ellu viimisel. Negatiivsete näidete korral toob ohvri osalemine kaasa taasohvristamise, pikale veninud ja

ebaefektiivse koosoleku aja kasutamise. Tuumikute liikmed, kelle varasemad kogemused ohvrite kaasamisel tekitasid keerulisi olukordi, kahtlevad enam ja tunnevad vähem soovi ning valmidust ohvreid edaspidi koosolekule kaasata. Samuti erinevad ohvrite kogemused MARACi koosolekul osalemisega. Selleks, et tuumikrühmiti ühtlustada ohvrite koosolekule kaasamise praktikad ja põhimõtted, vältida ohvri jaoks ebamugavust ja ebaturvalist tunnet ning tagada koosolekutel efektiivne arutelu, tuleks luua selgemad juhised, millal ja mis viisidel ohvreid koosolekule kaasata ning kuidas lahendada seejuures tekkivaid takistusi.

3.5 MARACi mõju ohvri turvalisusele

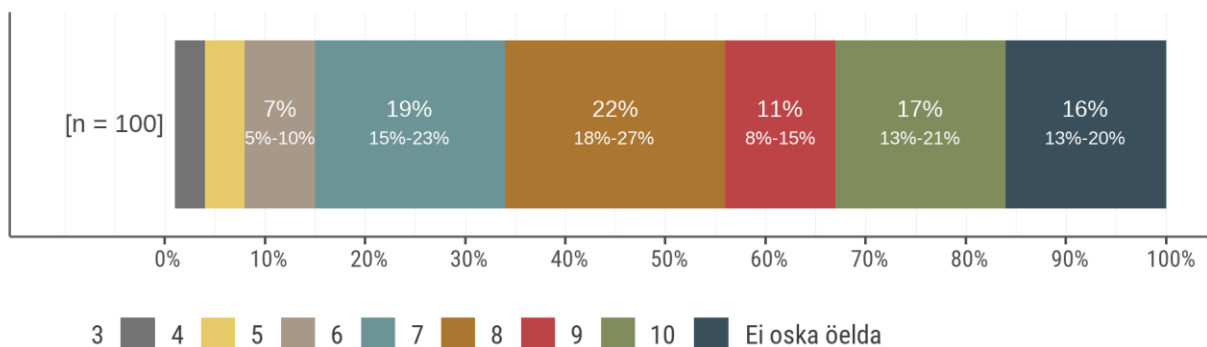
Kuna kõik MARACi juhtumid erinevad, on keeruline hinnata MARACi mudeli efektiivsust ohvrite turvalisuse suurendamisel tervikuna. Küsitluses ja intervjuudes väljatoodud kogemused puudutavad nii MARACi mudeli efektiivsust kui ka selle kitsaskohti. Järgnevalt anname ülevaate üldhinnangutest ohvri turvalisuse suurenemisele tuumiku liikmete viimase lõpetatud juhtumi põhjal ja seejärel kaardistame erinevad hoiakud, arvamused ja kogemused seoses MARACi efektiivsust vähendavate ja soodustavate teguritega.

Tuumikrühma liikmed ja vabatahtlikud hindasid oma viimase lõpetatud juhtumi põhjal, kuivõrd nende hinnangul MARACi ohvri turvalisust suurendas 10-pallilisel skaalal. Keskmiselt hinnatakse MARACi mõju ohvri turvalisuse suurenemisele küllaltki kõrgelt - tuumikrühma liikmete keskmine hinnang oli 7,8 palli ning vabatahtlike keskmine hinnang 7,6 palli. Tuumikrühmade liikmete hinnangute jaotumine on kujutatud joonisel 92 ning vabatahtlike hinnanguid joonisel 93. Jaotustest näeme, et hinnangud ohvri turvalisuse suurenemisele jaotuvad ühtlaselt, on nii madalamaid kui kõrgemaid hinnanguid. Hinnangute suur varieeruvust tingib tõenäoliselt see, et iga juhtum ja MARACi mõju sellele ongi erinev. Tuleb arvestada, et turvalisuse suurenemist on küllaltki raske hinnata, sest see sõltub paljudest erinevatest teguritest. Sageli ei lõppe pärast MARACi sekkumist ja kõrge riski maandamist lähisuhtevägivalla olukord ohvri jaoks täielikult ning mitmed protsessid (näiteks kriminaalmenetlus, lahutus või hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlused) kestavad veel edasi pärast MARACi lõpetamist.

“Noh, selles mõttes, et ega see MARAC ju olukordi lõpuni ära ei lahenda. MARAC on ju ikkagi selleks, et see kõrge risk maha võtta. Ja see kõrge risk võib alati tagasi tulla, et mingil ajal kõik läheb hästi, et nagu üles-alla käib inimese elu ikka ja need olukorrad ka.”

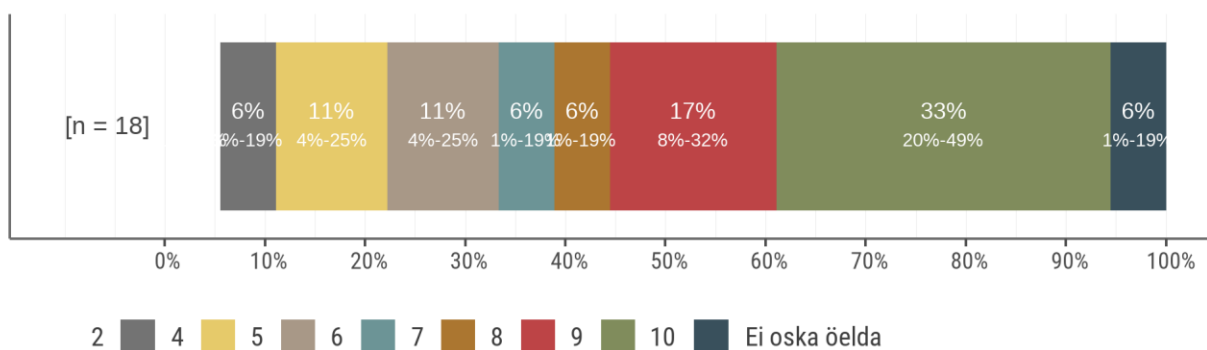
—(SKA ametnik)

Joonis 92. Tuumikrühma liikmete hinnangud MARACi mõjust ohvri turvalisuse suurendamisele viimase lõpetatud juhtumi põhjal (skaalal 1-10, kus 1 - üldse ei suurendanud, 10-suurendas väga palju?)

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

Joonis 93. Vabatahtlike hinnangud MARACi mõjust ohvri turvalisuse suurendamisele viimase lõpetatud juhtumi põhjal (skaalal 1-10, kus 1 - üldse ei suurendanud, 10-suurendas väga palju)

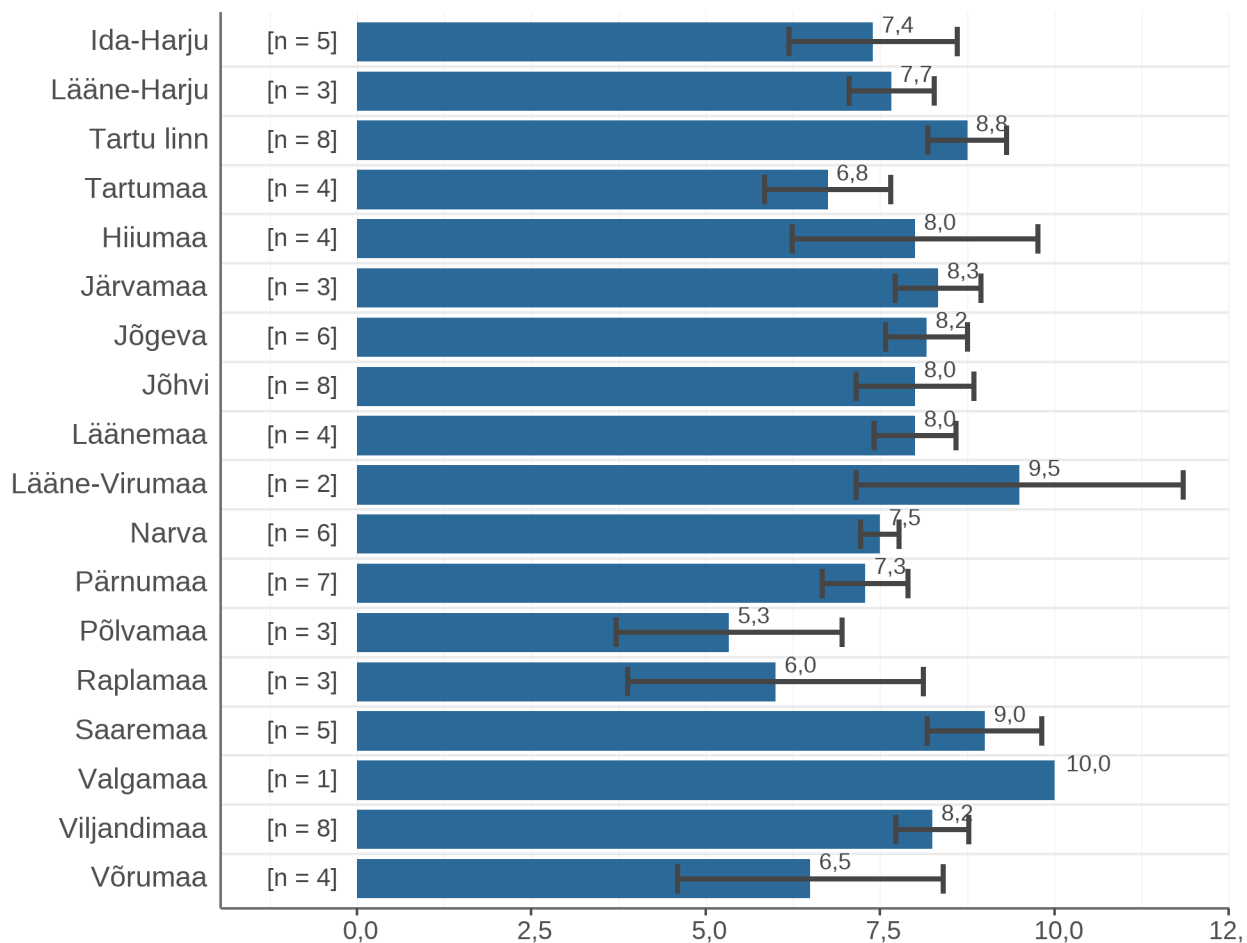

Allikas: MARACi vabatahtlike küsitlus.

Piirkondade lõikes sarnanevad tuumikrühma liikmete keskmised hinnangud MARACi mõjule (**94**). Mõnevõrra madalama hinnanguga paistab silma Põlvamaa ning kõrgema hinnanguga Saaremaa. Kuigi MARACi mõju hinnatakse keskmiselt kõige kõrgemalt Lääne-Virumaal ning Valgamaal, tuleb arvestada, et nendes piirkondades põhineb see vaid 1-2 spetsialisti arvamusel ja statistiliselt olulisi erisusi piirkondade vahel ei ole.

Erinevate asutuste esindajad hindavad MARACi mõju ohvri turvalisusele sarnaselt.

Joonis 94. Tuumikrühmade liikmete keskmine hinnang MARACi mõjule ohvri turvalisuse suurendamisel viimase lõpetatud juhtumi põhjal (1 - üldse ei suurendanud, 10-suurendas väga palju) – piirkondade lõikes

Allikas: MARACi tuumikute küsitlus.

3.5.1 MARACi tulemuslikkust vähendavad tegurid

Nii küsitluses kui ka intervjuudes tõid tuumikrühmade liikmed välja mitmeid põhjuseid, mis nende hinnangul MARACi tulemuslikkust ohvri turvalisuse suurendamisel võivad vähendada. Sealhulgas nähakse nii ohvri traumeeritusest ja sellest tingitud vähest koostöövalmidust, aga ka tuumikus olevate asutuste ressursside puudust ning MARACi väliseid tegureid, mis on tingitud piiratud õiguslikest võimalustest ohvrit aidata. Kohati kahtlevad ka ohvid, milline oli neile kasu MARACist ning tuntakse jätkuvalt vajadust abi järele. Järgnevalt avame detailsemalt MARACi tulemuslikkust vähendavad tegurid tuumikrühmade liikmete ja ohvrite hinnangul.

3.5.1.1 Tuumikrühmade liikmete hinnangud

Tuumikrühmade liikmed, kes andsid MARACi mõjule ohvri turvalisuse suurendamisel madalamaid hinnanguid, põhjendasid MARACi vähest positiivset mõju ohvri turvalisusele kõige sagedamini sellega, et ohver ei soovi või ei ole valmis abi vastu võtma.

“Noh, eks me ka vahetevahel unistame, no mõtle, kui tore oleks, kui me saaksime need asjad siin niimoodi kohe hopsti ära lahendada. Et nagu võlurid, seal aitaksime inimest, aga paraku on nii, et see inimene peab ikkagi ise olema valmis ennast aitama ja noh, me ei saa tema eest ära teha asju, mida ta peab ise tegema. Me ei saa tema eest teha otsuseid, me ei saa neid tema eest teha.”

—(KOV ametnik)

“Loomulikult me ju räägime ja loomulikult me mõjutame ja püüame selgitada, selle mõjutamisega pean silmas, et kuidas üks või teine asi võiks nagu aidata edasi ja kelle nõuannet võib-olla seal kõige rohkem vaja oleks, aga me ei saa kõiki asju inimeste eest ära teha, meil lihtsalt puudub selleks seaduslik õigus. Ma võin ju näha, et on vaja pöörduda kuskile meditsiiniteenusele, aga kui ta ise seda ei tunnista. Me võime MARACis käia kõik käte peal ja kokku leppida midagi, aga kui ta ei lähe sinna, sest nii lihtsalt on.”

—(SKA ametnik)

Seejuures tõid tuumikrühma liikmed intervjuudes välja erinevaid põhjuseid ja olukordi, miks nende hinnangul ohvrid MARACi tuumikuga koostööd ei tee. Mitmel juhul toodi välja ohvri traumeeritus ja psühholoogilised/emotsionaalsed põhjused. Sageli on ohvrid nõnda haavatavas seisundis, et abi otsimine ja vastu võtmine võib olla neile raske. Samuti võivad ohvrid tunda häbi ja piinlikust või olla oma olukorra suhtes ikkagi eituse etapis, lootes, et olukord laheneb ilma suuri muudatusi ette võtmata.

“Ja see võib olla küll muidugi noh, selles mõttes tulenebki inimesest, sest kui ta on ikkagi väga haavatud ja sellest me enne rääkisime ka, et ei taha koostööd ja ei taha rääkida oma murest ja ei oska küsida”

—(prokurör)

“...juhtumeid meil on ikkagi veel, kus need ohvrid, naised, lihtsalt loodavad, et noh, äkki läheb asi kuidagi iseenesest üle ja äkki midagi muutub ja äkki ei ole vaja niimoodi asja üldse ametlikuks ajada ja tavaliselt need juhtumid tulevad meile kõik ikkagi tagasi, ma arvu ei saa öelda.”

—(KOV ametnik)

Mõneti tunnevad tuumikrühmade liikmed, et MARACi efektiivsust võivad vähendada olukorrad, kui ohver on küll valmis muudatusteks ja koostööks MARACiga, kuid ei soovi võtta kasutusele kõiki lahendusi, mida tuumikrühm pakub. Samas tuleb arvestada, et MARACi protsessis peabki ohvril jääma võimalus otsustada, millised lahendused on talle kõige sobilikumad.

“Me ei saa sundida kriminaalmenetlust tegema ohvrile, kui ta seda päriselt ei taha. Kui ta tahab muid lahendusi otsida, siis nii on. Me loomulikult üritame teda veenda

alati, et ta võiks politsei poole ka pöörduda, aga tegelikkuses ma menetlust, sest juba teada, et see ohver, kes koostööd ei tee selle asjaga või tegelikult lõppkokkuvõttes võib juhtuda niimoodi, et see asi ei jõuagi kuhugi ja see võib hoopis ohvrile nagu halba teha, et mina olen nagu seda pooldav, milleni on ka meie kohtupraktika nagu jõudnud, et las ohvrid olla need, kes päriselt tahavad ikkagi ka noh, ... tahavad selles protsessis osaleda ja on valmis seda lehekülge oma elus muutma pöörama uut lehekülge, kui nad seda ei ole valmis, siis abistada saame neid läbi MARACi ikkagi. Aga saame ka ilma menetluseta, et ehk siis ehk siis ma arvan, et see lähenemine on ohvrissõbralikum, aga noh, loomulikult me üritame alati ohvrit veenda, et ta et ta ikkagi kaaluks teisi variante ka”

—(prokurör)

Peale ohvri koostöövalmiduse teguri mõjutavad tuumikrühmade liikmete hinnangul MARACi tulemuslikkust mitmed muud tegurid. Ühest küljest võib nende hinnangul MARACi tulemuslikkust vähendada ressursside puudus. Kuna MARAC on eelkõige koostöövõrgustik, ei ole MARACis endas täiendavaid ressursse, mida ohvri abistamiseks kasutada. Sarnaselt toodi välja spetsialistidega intervjuudest uuringus, mis hindas Inglismaal Cardiffi piirkonnas MARACi tulemuslikkust, et üks oluline murekoht MARACi spetsialistide hinnangul on just vähesed ressursid ohvrite aitamiseks, mis seab olulisi takistusi MARACi tulemuslikkusele (Robinson, 2004).

“Ma ei tea, võib-olla meie ootused MARACi osas on ka liiga suured, vot ma hakkasin selle peale mõtlema, kui vaadata eesmärki, et see on infovahetamise koht lihtsalt jah, et siis okei. Meil on üks raske juhtum, kus on näiteks ema varjupaigas ja kõik arutame, mida me kiiresti saame teha, aga kui vaadata seda, kui uute abiallikate pakkumist, siis seda ei ole.”

—(KOV ametnik)

Siinkohal tuuakse välja, et ei saa pakkuda ohvrile vajalikke teenuseid sellises mahus nagu ohver tegelikult vajaks, näiteks elukoha vahetamine, psühholoogiline abi.

“või mõtlen abi puudumine, psühholoogide puudumine. Psühholoogi teenus ühe korra ju ei aita, eks, et suures pildis, kui sa oled ikkagi kakskümmend aastat katki tehtud, siis ühe-kahekuulise psühholoogi seansiga seda ära ei paranda. Tegelikuses abi, mida peaks riik pakkuma, peaks olema intensiivne abi. Läbi MARACi võiks olla need võimalused nendele ohvrile kiiremini ja paremini saada. ... lõpuks teevad neid samu asju teevad psühholoogid, sama hulk psühholooge, nagu meil on, eks. ... Ja teine, mis ma juba ütlesin, eks, et meil ka tuumikus psühholoog puudub, see pole otseselt ju MARACi miinus, vaid see on jällegi meie enda probleem selles, et meil lihtsalt ei ole maakonnas selliseid inimesi, keda sinna kaasata. Et need paar tükki, kes meil on, on nii hõivatud, siis ma saan väga hästi aru.”

—(prokurör)

Oluliseks mõjutajaks võivad olla väliste teguritena õiguslikku regulatsiooni puudutavad asjaolud, protsesside aeglus ning laiema ametkonna ja kohtusüsteemi teadlikkus MARACist.

Seetõttu tunnevad tuumikute liikmed kohati, et MARAC ei võimalda ohvrit aidata ja lahendusi tuua piisavalt kiiresti.

“MARAC on vajalik, aga kindlasti MARAC ei ole mingisugune imevahend. Ta võiks olla kiirem kindlasti. Lahendused võiksid tulla kiiremini... Aga neid kiireid lahendusi ei ole. Et see on ma leian kõige suurem mure”

—(NTK esindaja)

“Ja just seadusest, et kui seadused oleksid kannatanusõbralikumad, olekski MARACil palju parem tegelikult aidata. Ei no tegelikult on ju meil olemas ohvrikaitse direktiiv, et ohvri huvid ja kaitse, aga samas seda eriti ei rakendata, et rohkem on kahtlustataval õigusi, näiteks vahi alt vabaneda. Kuid kannatanul ei ole nii kerge saada lähenemiskeeldu, kui näiteks sellel kahtlustataval saada enda õigusi, näiteks saada varem vahi alt välja, kaevata edasi, on ju, et ohvril selline kaitse puudub.”

—(NTK esindaja)

Mitmel juhul mainiti seadusi puudutavate takistuste osas spetsiifiliselt lähenemiskeelu taotlemise ja rakendamise kiirusega seotud takistusi.

“Mul tundub mõnikord, et näiteks selle lähenemiskeelu andmisega ... Sellise asjaga meil läheb millegipärast palju aega, kui see võib-olla oleks võimalik kiiremas korras rakendada, ma arvan, et see aitaks natukene paremini kaasa selle lahendamisse. Mõnikord, no mina pole prokurör, aga ma kõrvalt vaadates näen, mõnikord mõtlen, miks on nii raske, kui kõik näitajad on olemas. Tegelikult selle rakendamine võiks nagu olla natuke kergem võib olla.”

—(PPA ametnik)

Tuumikrühmade liikmed näevad ohvri tõhusama aitamis takistusena ka tõendusmaterjalide puudust, mistõttu on juriidilised protsessid ohvri turvalisuse suurendamiseks oluliselt raskendatud.

“Juriidilises pooles, tõendusmaterjali on vähe, enamus asjad jäävad sõna sõna vastu ja teine pool irvitab näkku sisuliselt sellele kannatanule. Ja ta teabki, et on paljud asjad on sõna sõna vastu, mida mitu aastat hiljem ka on juba väga raske tõendada. Me püüame kokku koguda neid vahendeid, millega saaks mõjutada seda teist poolt nii palju, kui see on võimalik, mitte üle astudes joontest. Me hoiame seda kannatanut mõne aja kuskil eemal, et tal oleks võimalik hakata oma elu sättima. See toimepanija ikkagi leiab üles mingid kohad, aga ta teab, kus on piirid. Ei astu nendest üle... Meie võimalused tihtilugu lõpevad selles mõttes... Me oleme teinud ära kõik, mis on võimalik. Me ei saa täiesti kõrvale lükata seda toimepanijat. Me saame ainult anda edasi soovitused, et missugune liigutus on nüüd, mis tuleb edasi teha. Rohkem meil ei ole võimalust, sellepärast, et seadus ei luba meil rohkem selle teise poolega tegeleda.”

—(SKA ametnik)

Kuna osad tuumikrühmade liikmed tunnevad, et seadus seab piirid nende võimalustele ohvreid aidata, arvavad nad kohati, et teevad MARACis neid samu asju, mida nad teeksid ka

MARACi väliselt ning lisaks tõhusamale infovahetusele nad ei tunne MARACis täiendavat kasu ohvri aitamiseks või on selles kahtlevad.

“Jah, täpselt sama, et me saame teha ainult seda, mis seadus meile lubab, mis ette näeb, siis me järgime seda seadust. Me võime lihtsalt seal jagada oma mõtteid, midagi soovitada, nagu teistele isikutele, kes tegelevad, aga me teeme täpselt sama asju.”

—(prokurör)

“Aga öelda, et no vot, näed, MARACis olnud ohvreid on nii palju paremat abi saanud, sellist võrdlust minu teada ei ole või mina ei tunneta seda. Nad on abi saanud, kas nad muidu saaksid samasugust või teistsugust, vat ei oska öelda.”

—(NTK esindaja)

3.5.1.2 Ohvrite hinnangud

Ka intervjueeritud ohvrite hulgas on olnud kahtlusi ja arusaamatust, mida MARAC neile pakkus. Kohati võib see aga tuleneda asjaolust, et ohvritel on olnud hägune arusaam MARACi olemusest ning seetõttu on raske eristada MARACi kaudu saadud abi olukorrast, kui MARACi ei oleks olnud ning abi oleks tulnud erinevatelt spetsialistidelt ja ametnikelt eraldiseisvalt.

“MARAC oligi minu jaoks lihtsalt mingi koosolek teatud aja tagant, kus ma siis saingi anda aru, kuidas mul läinud on, mis nemad siis nagu saavad teha või kas vahepeal on võib-olla midagi kuulda olnud sellest nii-öelda vägivallatsejast või midagi sellist. Ma sain nii-öelda oma muresid seal rääkida, aga jah, minu jaoks oli lihtsalt mingi koosolek, kuhu ma tulen kohale, et kuidas mul läheb kõik, et võib-olla mu jurist tegi rohkem seal tagapool kuskil midagi, aga minu jaoks oli see lihtsalt kokku üks... mõned koosolekud, kas siis kodus või kohapeal ja selge nagu noh, kõik. Et sellepärast on ka mulle arusaamatu see, et ma nagu ei saanud sealt midagi. Sihuke arusaamatu asi.”

—(ohver)

“Selles mõttes, ma siamaani otseselt aru ei saanud, mis selle põhimõte oli, et mis see nagu minu jaoks nagu oli, et ma saan aru, et see oli nagu uurijatele, juristile ja noh, kõik need nagu said suheldud, oldud, aga mina nagu sealt ei saanud otseselt mitte midagi. Et mul on nagu selline tunne.”

—(ohver)

Ohvrite kahtluseid MARACi osas võib tingida ka asjaolu, et sageli ohvri jaoks pärast MARACi lõppu keerukad probleemid jätkuvad ning tunnetatakse vajadust veel täiendava abi järele.

“Pigem olekski see, et nagu peaks veel olema midagi, et mul oleks nüüd vaja tegelikult juristi, kes aitaks selle olukorra niimoodi ära lahendada, et ma saaks rahulikult elada. Näiteks ma ei saa kolida praegu. Kui ma kolin, siis on vaja ka [lapse] isa seda nõusolekut ikkagi, et ta lubab meil kolida... Oma olukorras mina peaksin saama tegelikult lastekaitsetöötajatelt ja politseilt sellise soovitusena, et ma saan ju lihtsamini seda ainuhooldusõigust endal taotleda ilma mingi väga suure bürokraatiata ja seepärast mul on see olukord nagu väga keeruline”

—(ohver)

Kokkuvõttes näevad MARACis ohvri turvalisuse suurendamisega tegelevad spetsialistid erinevaid asjaolusid, mis lähisuhtevägivalla olukorra lahendamise tulemuslikkust mõjutavad. Ühest küljest võib tuumikrühmade liikmete arvates MARACi protsesside efektiivsust mõjutada asjaolu, et ohvril on traumeeritusse tõttu vähene valmidus ja suutlikkus võtta ette vajalikke samme oma olukorra muutmiseks. Teisest küljest näevad tuumikrühmad, et neil ei ole võimalik ohvritele alati pakkuda teenuseid ja tuge sellises mahus nagu ohver seda tegelikult vajaks, sest MARACi meetmete ressursid sõltuvad tuumikus olevate asutuste ressursidest. Ka seadustest tulenevad piirid ohvrite aitamiseks ning protsesside aeglus võivad tuumikute arvates seada takistusi ohvri abistamiseks. Intervjueeritud ohvrid ise kohati ei näe MARACis kasu endile, mille põhjuseks on nii vähene arusaam MARACist ja selle eesmärkidest kui ka asjaolu, et ka MARACi järgselt võib ohvritel olla veel mitmeid keerulisi lahendamist vajavaid muresid.

3.5.2 MARACi kasutegurid ohvrile

Kui eelnevalt käsitlesime MARACi efektiivsust vähendavaid tegureid, siis samavõrd tõid tuumikrühmade liikmed välja mitmeid MARACi mudeli kasutegureid ja eeliseid võrreldes olukorraga, kui MARACi ei oleks. Sealhulgas mainiti mitmekülgset tuge ja julgustust ohvrile, ohvri paremat informeeritust võimalikest lahendustest ja erinevate asutuste nõu ja info koondumist ühte kanalisse, tuumikusse kuuluvate spetsialistide traumateadlikku suhtlusviisi ning teenuste ja toe kiiremat koordineerimist. Ohvrid ise aga mainisid erinevaid MARACist saadud konkreetseid teenuseid, tugimeetmeid ja spetsialistide nõu ning abi. Järgnevalt kirjeldame täpsemalt neid MARACi kasutegureid nii tuumikrühmade liikmete kui ka ohvrite vaatest.

3.5.2.1 Tuumikrühmade liikmete hinnangud

Ühe olulise kasutegurina tunnetavad tuumikrühma liikmed MARACi toetust ohvrile. MARACi tuumik hõlmab erinevate valdkondade spetsialiste, kes kõik on orienteeritud ohvri toetamisele ja aitamisele. Tuumikute liikmete arvates tekitab see ohvril tunde, et temast hoolitakse, tema mured on olulised ning teda võetakse kuulda. Samuti arvavad spetsialistid, et nende pakutav tugi omakorda julgustab ja suurendab ohvri enesekindlust võtta ette vajalikke samme oma olukorra muutmiseks.

“ta [ohver] ütles, et ikka võin [helistada talle], et ta tunnebki ennast turvalisemalt, et ta teab, erinevad osapooled tegelevad ja on kusagil vaateväljas. Et keegi nagu seisab tema eest, et ta ei ole üksi, et tema jaoks on see hästi oluline.”

—(NTK esindaja)

“Ja seda ma olen tunnetanud, sest mingisuguste juhtumite puhul, et just näiteks ühiselt selgitada kannatanule, et sul on õigus mitte teda enda korterisse lasta, sul on õigus ta enda elukohast välja kirjutada, elukoht registreerida mujale, onju, et tal ei oleks õigus sinu korterisse tulla. Kui räägib näiteks üks ametnik ainult sellest, räägib ainult ohvriabi, võib olla kannatanule on sellest vähe. Aga kui tiimina lihtsalt nagu toetada ja öelda, et noh see on julge samm, tee ära, onju, et see aitab sind. Ma arvan, et võib-olla see jõuab talle paremini kohale.”

—(NTK esindaja)

Tuumikute liikmed leiavad, et MARACis on infoedastus ohvrile põhjalikum ning ohvri seisundit arvestavam kui see oleks spetsialistide eraldiseisva abi puhul ning seeläbi on ohver teadlikum ja informeeritum oma võimalustest. Kuna kõigi spetsialistide arvamused ja hinnangud koonduvad MARACis kokku, on võimalik ohvril saada info oluliselt efektiivsemalt ning samuti on võimalik ohvrit nõustada ja juhendada viisil, mis arvestab ohvri haavatavat seisundit ja sellest tulenevalt võimekust võtta vastu infot.

“tegelikkuses tõesti see info kogus, mida inimesele antakse, mida kõike saab teha ja mis õigused ohvril on ja nii edasi, see on tegelikult üsna mahukas ja kindlasti ohver sellisel emotsionaalsel hetkel ei suuda seda tegelikkuses omaks võtta, kui patrull sündmuskohal räägib. Selles mõttes ohvriabi roll pärast seda selgitada rahulikult kas telefoni teel või kohtudes, neid võimalusi, sealhulgas ka MARACi võimalust. Tänu millele saab see inimene MARACi, kus temaga tegeletakse reaalselt, et nii-öelda, ütleme niimoodi, et meil on olnud inimene, kes hoiab käest kinni, on nagu tugi, kes aitab leida nende hulgaliste lahenduste seast selle lahenduse, mis sellele ohvrile konkreetselt võiks olla kõige parem lahendus. Siis see muutus on MARACist kindlasti nagu tulnud. Kui MARACi ei oleks, siis oleks tavapärane nagu ikka, et kas uurija kõike räägib ja kas uurija ikka edastab kogu selle info, pluss veel need sellised iganenud suhtumised, probleemid, mis endiselt kahjuks politseis eksisteerivad, et räägitakse veel endiselt mingisugustest avalduste tegemisest ja ei osata ohvritega suhelda ilma taasohvristamiseta ja nii edasi. Ohvriabi seda oskab ja MARAC selles osas aitabki nendele ohvritele kaasa õige abi leidmisele. Olenemata siis sellest, kas meil on kriminaal või mitte, ehk siis mina arvan, et MARACiga on küll see olukord läinud paremaks, vähemalt nende ohvrite jaoks, kes on MARACi sisenenud..”

—(prokurör)

Samuti võimaldab MARAC ametite üleselt tuvastada kõrge riski tegurid ja leida nende maadamiseks lahendusi, mis kasvavad välja erinevate spetsialistide koostööst ning eraldi võttes ei ole ühegi asutuse otsene ülesanne.

“Et me oleme igasugust abi, ka kinnisvara abi andnud. Me oleme kinnisvara maaklerit ka suunanud inimestele ja igasugust sellist. Vot see oligi üks juhus, kus hästi kiiresti sai niimoodi infot kogutud, kuna minul olid kõik omavalitsuse registrid käes, et kinnistusregister, seal maaomanike register. Hästi kiiresti saime tegutseda, nii et koosoleku lõpuks oli meil kinnisvaramaakler ka juba olemas ja selline ühesõnaga kollektiivne kiire tegutsemine. See oli edukas ka selles mõttes, et see juhtum lõppeski sellega, et see ühine eluruum sai müüdüd ja see oli ema ja poja vahel tegelikult seal polnud abikaasat. Aga see asi sai lahendatud. Ja edukalt.”

—(KOV ametnik)

Kõrge riskiga lähisuhtevägivalla olukorras olevad haavatavas seisus ohvrid ei tea tihti, kuhu peaksid pöörduma ja seejärel milliseid samme ette võtma, et olukorda lahendada. Seepärast arvavad tuumikute liikmed, et MARAC pakub ohvrile võimalikud lahendused ja tegevused ning ohver ei pea ise otsima võimalusi ning erinevate ametkondade poole eraldi pöörduma.

“selles mõttes kiiremini, et võib-olla seal nii-öelda need võimalused on kohe, et need inimesed istuvad seal lauas, kes kohe teavad, et noh, ütleme võib-olla ka teatud mõttes

nagu tutvused või teatud mõttes, eks ju, selline kiirem infovahetus, et ta ei pea nagu seda kadalippu inimene hakkama läbima, nüüd ma pöördun, vaatan netist eks ju, pöördun sinna kohaliku omavalitsusse, kohaliku omavalitsus suunab mind ohvriabi poole, ohvriabi suunab mind... see lugu jääb kõik vahelt ära, ma ei pea nagu seda ikka sellist ise otsimise teekonda ka veel sinna juurde.”

—(PPA ametnik)

Seejuures viitas üks intervjuueeritud spetsialist asjaolule, et MARACi kogemusega ohver on edaspidi teadlikum ning sarnase olukorra tekkides oskab juba varem otsida vajalikku abi ning teab kuhu ja kelle poole oma murega pöörduda.

“Ma pigem arvan, et kes korra on kõrge riskiga olnud ja selles abi saanud, siis ta läheb seda abi varem otsima. Vist üks kuskilt oli, aga ma täpselt ei tea, et kas on keegi teist korda sattunud, aga nagu otseselt ette ei tule. Pigem ütleks, et ei ole praegu olnud, mis ei tähenda, et ei tule. Et võib tulla küll, ainult, et saanud sellise toe, lihtsalt nad varem oskavad juba pöörduda ja kas see peab MARACi juhtumini välja minema.”

—(NTK esindaja)

3.5.2.2 Ohvrite hinnangud

Ka osad ohvrid tundsid, et MARAC võimaldab neil abi saada koondatult ühest allikast ning seetõttu pole neil vaja täiendavalt mitmes asutuses ja mitmele spetsialistile kogu oma olukorda kirjeldada ja seletada. Samas tuleb arvestada, et mitte kõik ohvrid ei tajunud, et MARAC tegi neil asjaajamise lihtsamaks.

“MARACis on kõik selge, et juhtum on tõsine, aga kui MARACist läheb väljapoole, et siis peab jälle hakkama uuesti tõestama. Ilma MARACita peab ohver pidevalt kümneid ja kümneid kordi otsast lõpuni jälle rääkima. Et see pole nagu selles mõttes aitav. Ja et inimesed tunnevad, et nad saavad otse rääkida ja see on ka minu arvates MARACi puhul nagu kõige rohkem abiks olnud, et ma ei pea kõike otsast lõpuni ise ära rääkima ja inimesed suhtlevad.”

—(ohver)

Kuna ohvritel puudub ülevaade LSV olukordade lahendamise süsteemidest ja võimalustest Eestis, ei oska nad tuua välja kasutegureid laiemalt nii nagu seda tegid tuumikrühmade liikmed, võrreldes võimalusi olukorraga, kui MARACi ei oleks. Valdavalt puudutavad ohvrite hinnangud konkreetseid teenuseid ja tugimeetmeid, mis MARACi ajal neile pakuti ja mis nende turvatunnet ja heaolu suurendasid. Sarnaselt leiti Inglismaal läbiviidud uuringus (Robinson & Tregidga, 2005), kus intervjuueeriti MARACis osalenud ohvreid, et lisaks emotsionaalse toe saamisele väärtustavad ja märkavad ohvrid erinevaid praktilisi abimeetmeid ja teenuseid.

Käesolevas uuringus töid intervjuueeritud ohvrid välja järgnevad tugimeetmed ja teenused, mis nende turvalisust suurendasid:

- Olulise turvatunde suurendamise meetmena nimetati mõnel juhul, et nende number lisati 112 teenuse pakkuja kiirreageerimise nimekirja, mis tähendab, et juhul, kui

ohver helistab hädaabisse, on seal töötavatel inimestel võimalik saata abi helistajale kiiremini.

“Nagu julgustust anti kõige rohkem, et ei kardaks, et pärast seda koosviibimist varsti ma kolisin koju tagasi ja sai tehtud ka avaldus politseisse, et mees ei tohtinud siia õuepeale tulla. Et noh, kui oleks näinud, siis oleks kiirreageeringu kutse peale saanud välja kutsuda abi. Ehk [anti nõu] kuidas seda kutset teha 112, et kiirreageerimisega tuleks kohale.”

—(ohver)

- Mitmel juhul seostati ohvriabi kaudu saadud teenuseid MARACiga. Näiteks töid ohvrid välja MARACi kaudu saadud psühholoogi teenust kas endale või oma lapsele.

“Muideks, kas see läheb MARACi alla, aga sain ka läbi ohvriabi rahastust, et käia siis terapeudi juures, kasutasin lapse puhul seda just. See oli minu jaoks hästi oluline...”

—(ohver)

“Siis peale seda läkski see asi siis, et ohvriabi poolt pakuti seda võimalust, siis me läksimegi MARACi. Seal anti mulle hästi palju nõu naiste tugigrupis, siis nagu sealt tuli ka hästi palju infot. Sain ka psühholoogilist abi. Et peale rünnakut see oli nagu hästi niisugune oluline ja laps sai, ka mänguteraapiat...”

—(ohver)

- Muuhulgas mainisid ohvrid üldiselt, kuidas nad said MARACist erisuguseid nõuandeid ja vastuseid oma küsimustele.

“noh seal olid küsimused näiteks lahutusega seoses, milles mind aidati.”

—(ohver)

“Ja siis öeldi, et minge siis EMOsse, anti sealt nõuannet, oldi olemas, see oli nagu väga armas. Ja ma käisin seal EMOs, lasin need vigastused ära fikseerida”

—(ohver)

“Ütleme nii, et kõikides küsimustes, muredes, nõuandmistest, kõiges nad vastasid ja olid olemas selles mõttes, et oleks hästi.”

—(ohver)

- Mõned ohvrid mainisid MARACi tugevusena tuumikusse kuuluvalt spetsialistilt saadud konkreetset praktilist abi ja tuge.

“Lastekaitse töötaja määras siis selle perelepituse ja ka vaatas kodu üle, et kõik on hästi, suhtles minuga, suhtles lapse isaga ja siis andiski nõu, et ta oli ka pigem ikkagi minu poolt. Ta sai aru, et on ikka tehtud.”

—(ohver)

“Ma sain MARACist ikkagi selle [prokuröri nimi] mingil hetkel. Aitas mind sellega, et ta koostas mulle ühe vastuse, mille ma saatsin. Selles mõttes, kuna ta ahistas mind tohutult e-kirjade, telefonisõnumite ja telefonikõnede teel, siis saatsin kirja ja millest alates, kui ma olin selle kirja ära saatnud, siis sellest kirjast alates selles mõttes hakkas teine paragrahv talle jooksma, et selles osas ta aitas mind.”

—(ohver)

Kokkuvõttes leiavad tuumikrühmade liikmed, et MARACil on palju eeliseid võrreldes olukorraga, kui MARACi ei oleks. Peamiste eelistena näevad tuumikute liikmed, et MARAC hõlmab mitmete valdkondade esindajaid ja seeläbi saab ohver parema ülevaate oma võimalustest koondatult ühest allikast ning erinevate asutuste koostöös on juhtumi lahendamine ja teenuste koordineerimine kiirem. Lisaks ohvri informeerituse suurenemisele tunnevad tuumikrühma liikmed olulisena toetuse, julgustuse ning ohvri seisundit arvestava suhtluse mõju ohvri enesetundele. Samas tulen arvestada, kuigi tuumikrühmade liikmed näevad neid MARACi kasuteguritena, on olnud siiski ohvrite hulgas ka vastupidiseid kogemusi ning kohati on nad tundnud puudujääke toetuses ja mõistmises. MARACi kasutegureid käsitledes vaatavad ohvrid MARACi pigem kitsamast vaatenurgast ning toovad kasuteguritena välja erinevaid teenuseid ja tugimeetmeid, mis nende heaolu ja turvatunnet suurendasid, nagu näiteks psühholoogi teenus, 112 kiirreageerimise nimekiri ning nõuanded, soovitusel ja tugi tuumikrühma kuuluvatelt spetsialistidelt.

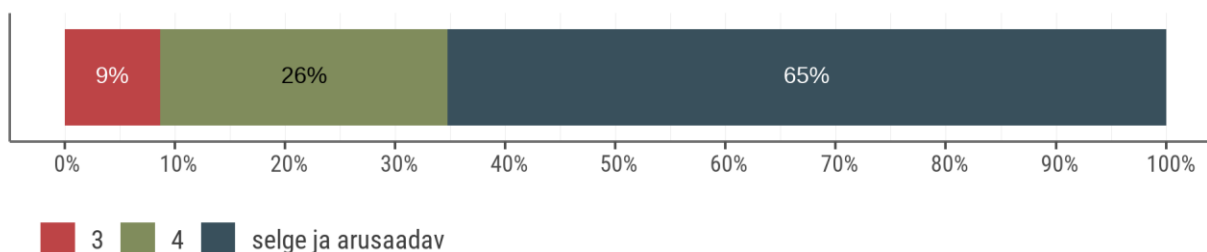
4 LSV e-kursus

Lähisuhtevägivallaga tegelevatele spetsialistidele on loodud Digiriigi Akadeemia õppeplatvormis e-kursus, mille eesmärk on tõsta spetsialistide teadlikkust lähisuhtevägivallast. Kursus avab lähisuhtevägivalla olemuse ja abistamise põhimõtteid ning pakub suuniseid, kuidas käituda olukorras, mis vajab kiiret ja otsustavat sekkumist. E-kursus jaguneb neljaks mooduliks: lähisuhtevägivald, MARACi võrgustikutöö mudel, trauma, enesehoid.

Lähisuhtevägivalla e-kursuse oli 2023. aasta septembri lõpu seisuga läbinud 114 inimest. Kursuse tagasiside ankeedi oli aga täitnud 23 inimest ja järgnev tagasiside analüüs põhineb nende vastustel.

Lähisuhtevägivalla e-kursuse sisu oli enamiku arvates selge ja arusaadav (vt joonis 95). Tagasisidet andnute hulgas ei olnud neid, kelle arvates kursus oli segane ja arusaamatu.

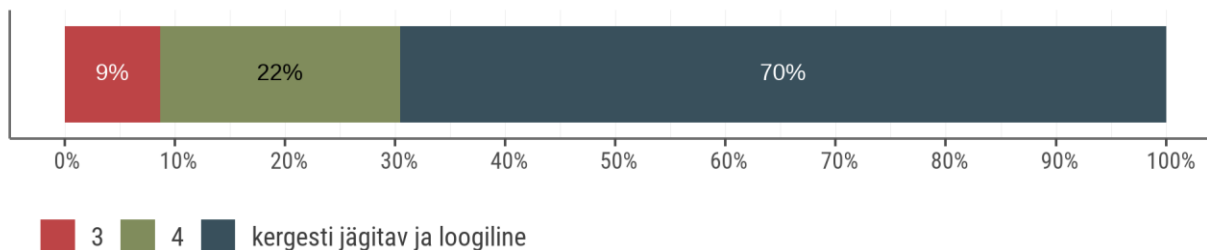
Joonis 95. Kas kursuse sisu oli Sinu arvates selge ja arusaadav? Vastused 5-pallilisel skaalal, kus 1=segane ja arusaamatu ja 5=selge ja arusaadav

Allikas: LSV kursuse tagasiside

Kursuse ülesehitust pidas enamus kergesti jälgitavaks ja loogiliseks (vt joonis 96). Sarnaselt eelmisele küsimusele ei olnud ka siinkohal kursusele negatiivseid hinnanguid.

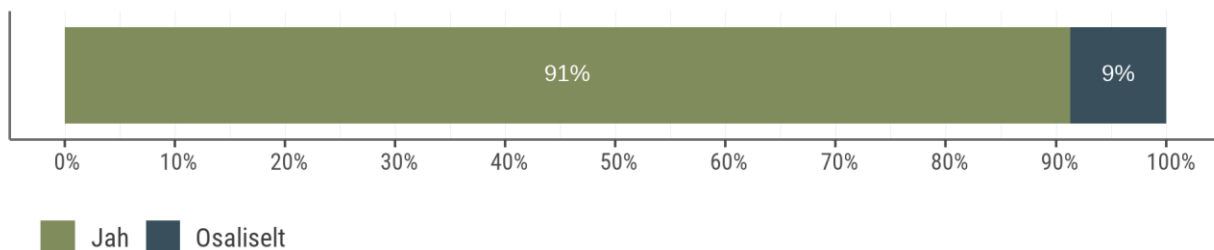
Joonis 96. Kuidas hindad kursuse ülesehitust? Vastused 5-pallilisel skaalal, kus 1=raskesti jälgitav ja segane ja 5=kergesti jälgitav ja loogiline

Allikas: LSV kursuse tagasiside

Valdav osa tundis, et kursuse alguses sõnastatud õpiväljundid said omandanud. Õpiväljundite osalist omandamist märkisid vähesed (vt joonis 97).

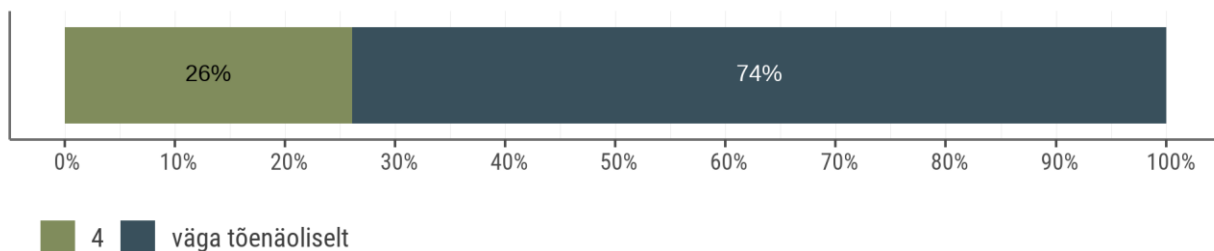
Joonis 97. Kas tunned, et kursuse alguses sõnastatud õpiväljundid said omandatud?

Allikas: LSV kursuse tagasiside

Kõik kursusele tagasiside andjad soovitsid suure tõenäosusega ka teistel, näiteks oma kolleegidel või koostööpartneritel, seda kursust läbida (vt joonis 98).

Joonis 98. Kas soovitsid kursust läbida ka teistel (kolleegidel, koostööpartneritel jne)? Vastused 5-pallilisel skaalal, kus 1=vähe tõenäoliselt ja 5=väga tõenäoliselt

Allikas: LSV kursuse tagasiside

Kursuse tagasiside ankeedis oli ka rida avatud küsimusi, kus vastajad said oma sõnadega kursust hinnata ja kirjeldada. Meeldivana toodi enim välja, et kursus oli hästi üles ehitatud, arusaadav, põhjalik ja huvitav. Kursuse ülesehituse juures oli positiivne selle mitmekesisus (videod ja vestlused, harjutusülesanded, kordamised, testid, interaktiivsus) ja erinevate meediumite kasutamine (video- ja audiofailid, tekstid videote juures). Positiivse külje pealt märgiti lisaks, et kursusel sai osaleda endale sobival ajal. Mitmed tagasiside andjad kiitsid kursuse praktilisust (näidisjuhtumi lahendamine; näited, kuidas kliendiga suhelda; lahendused, mida oma töösse kohe üle võtta). Eraldi rõhutati ka trauma mooduli põhjalikkust.

Uusi teadmisi said vastajad kursusel eelkõige MARACi mudeli ja selle toimimise kohta. Osad tagasiside andjaid tõid välja uusi teadmisi ka õigusaktidest, ajutegevusest, LGBT+ teemadest, enesehoiust ja läbipõlemise ennetamisest, riskihindamisest (kuidas hinnata kõrget riski, kuidas kasutada DASHi ankeeti) ja ohvriga vestlemisest.

Senisest põhjalikumalt võiks kursuse läbinud tagasiside andjate arvates edaspidi kursusel käsitleda järgmisi teemasid:

- ohvriga tegelemine (kannatanuga vestluse läbiviimine ja kuidas toetada LSV ohvrit);
- lastega seotud küsimused;

- eakatega seotud küsimused;
- mehed LSV ohvrina (täpsustada teema spetsiifilisust);
- vägivallast loobumise temaatika;
- spetsiifilised traumaga seotud teemad (näiteks traumad läbi eluetappide, traumast rääkimine lastega);
- enesehoid;
- rohkem tutvustada erinevaid juhtumeid;
- MARACi koosoleku läbiviimine;
- milliseid teenuseid on võimalik ohvrile pakkuda.

“Meeldisid erinevad õppematerjalid, mida kasutati teemadest ülevaate andmiseks. Need olid kompaktsed, arusaadavad ja kasulikud. Meeldis kursuse sidumine praktikaga terve kursuse jooksul läbivalt näidisjuhtumi lahendamise kaudu. Muud harjutusülesanded olid samuti head variandid teadmiste kinnistamiseks ja olulisima meeldejätmiseks. Positiivne oli ka see, et mitmeid kasulikke töövahendeid lähisuhtevägivalla juhtumitega töötamiseks sai alla laadida arvutisse.”

“Aktiivse kuulamise tehnikaid oli hea meelde tuletada. Ajus toimuvate protsesside mõju käitumisele oli ka üks põnev osa. Kogu antud kursus tekitas veel enam huvi antud teema vastu. Täna antud kursuse mõtte autoreid ja teostajaid - äärmiselt huvitav, kompaktne ja sisutihe ülevaade antud teemast.”

Kursuse kitsaskohtadena märgiti enim kursuse läbimisel esinenud tehnilisi probleeme (keskkonna hangumine, salvestamise probleemid, ülesanded ei lähe edasi, ootamatud hüpped süsteemis tagasi, vastuseid ei ole võimalik õigesse kohta lohistada, telefonis kõik töölehed ei avane jne). Tehniliste probleemidega on seotud ka kursuse lõpetamise küsimus - mõned ei olnud kindlad, kas nad on kursuse ametlikult lõpetanud või mitte, näiteks üks kursuse läbinu nägi kursuse veebilehel, et tema kursuse läbimise protsent on null või ei olnud ta kursuse läbimise tõendit veel saanud. Siinkohal tuleb aga arvestada, et osad tehnilised probleemid ei pruugi olla seotud kursuse veebiplatvormiga ning võivad tuleneda hoopis kursuse läbimiseks kasutatavast seadmest (arvuti, nutitelefon) ja selle seadetest (nt küpsiste salvestamine).

Teise suurema probleemina kerkis esile kursuse läbimise ajasurve. Tagasiside andjate arvates võiks olla kursuse läbimiseks rohkem aega, samuti peaks olema kuskil info kursuse viimase võimaliku lõpetamise kuupäeva ning orienteeruv ajakulu mingi peatüki läbimise kohta. Siinkohal aga tuleb arvestada, et tehniliselt e-kursusel ajalisi piiranguid ei ole ja õppija saab läbida selle endale sobivas tempos, ajalisi piiranguid võivad aga õppijatele seada nende koolitustele suunajad, näiteks tööandjad.

Mõned töid välja kursuse keelekasutuse ja õigekirja probleeme. Kohati tunti frustratsiooni testide küsimuste ja vastuste mitmetitõlgendatavuse tõttu, n-ö nipiga küsimused, mille puhul kursusel osalenud ei mõistnud, kas testitakse nende teadmisi või midagi muud. Pettumustundeid tekitas ka see, kui lõputesti ei õnnestunud läbida. Kursuste sisu osas nägid probleeme aga üksikud. Ühe vastaja arvates on kursusel liiga palju LGBT+ teemat. Üks vastaja kirjutas, et tema praktilised kogemused LSV teemaga tegelemisel ei läinud kohati

kursuse materjalidega kokku ning ühe vastaja jaoks oli kursuse läbimine emotsionaalselt keeruline, kuna ta on ise olnud LSV ohver.

“... keelekasutus (lausestus, õigekiri jne) ei ole kursuses läbivalt ühtlase kvaliteediga. Kursuse esimeses pooles (kuni MARACi osani) on keeleline kvaliteet sedavõrd halb, et see takistab õppeprotsessi. Lauseid tuleb korduvalt lugeda, et sisust aru saada. Ülesannetes esineb küsimusi, mis on püstitatud mitmetimõistetavalt ja vastusevariantides variante, mida saab samuti mitmeti tõlgendada. See tekitas teste tehes kerget frustratsiooni. keskkond kaotas visuaalselt mu edenemise kursusel ära, kui olin jõudnud 80% peale. See ehmatas ja see küll ei takistanud edasiliikumist tehniliselt, aga ajas segadusse mingi hetk.....”

“Sisu poolest ei tundnud otseselt millestki puudust ega muudaks. Küll aga esines vahepeal tehnilisi tõrkeid, kus läks palju aega, et uus tegevus end ära laeks, mõnikord mul ka ei salvestunud läbitud “teekond” kursuses korralikult, nii et pidin kursuse jätkamisel uuesti tegema midagi, mis oli mul tegelikult juba tehtud. Seda võiks edaspidi lähemalt silmas pidada, sest tegemist ilmselgelt ei ole kursusega, mida läbida ühekorraga ja on oluline, et progress saaks õigesti salvestatud, et uuesti õppimise juurde naastes õigest kohast jätkata saaks. Kuskil võiks olla ka kajastatud kursuse viimane võimalik lõpetamise kuupäev, sest ausalt öeldes ma seda kuskilt ei leidnud ja see muutis mind veidi närviliseks õppimise ajal, et kas ma ikka saan kogu kursuse läbitud, enne kui see suletakse.”

Kokkuvõttes on LSV kursuse osalejate tagasiside kursusele positiivne. Kursus oli vastajate arvates sisukas, arusaadav ja hea ülesehitusega. Kursuse läbimise kitsaskohtadeks on peamiselt tehnilised tõrked ja ajasurve. Seetõttu tuleks kursuse arendamiseks tegeleda tehniliste takistuste ning kursuse läbimise ajamahukuse probleemi lahendamisega. Kuna kursuse maht on selle läbinute hinnangul suur, siis kaaludes võimalusi käsitleda põhjalikumalt teemasid, mida tagasiside välja tõi, tuleb kindlasti arvestada, et need ei suurendaks oluliselt kursuse mahtu.

Järeldused ja soovitused

Uuringu peamised järeldused ja soovitused esitame raporti teemade kaupa.

MARACi tuumikrühmad ja tuumikrühma liikmete roll

Eestis on 18 MARACi tuumikrühma, milles tegutseb kokku 137 inimest. 13 inimest osaleb rohkem kui ühe tuumiku töös. MARACi võrgustik toimib eeldusel, et igas tuumikrühmas on esindatud ohvri turvalisuse tagamiseks olulisemad piirkonna asutused: sotsiaalkindlustusamet, politsei- ja piirivalveamet, prokuratuur, naiste tugikeskus ja kohalik omavalitsus. Eestis tegutsevate tuumikrühmade liikmete nimekirjas on kõigis piirkondades sotsiaalkindlustusameti, politsei- ja piirivalveameti ning prokuratuuri esindajad. Naiste tugikeskuse esindaja puudub kahes piirkonnas. Kohalike omavalitsuste esindaja on liikmena nendes üksikutes tuumikutes, mille tegevuse piirkond kattub ühe omavalitsuse territooriumiga. Teistes osalevad kohalike omavalitsuste esindajad juhtumipõhiselt kaasatavate spetsialistidena. Tuumikrühmade liikmete hinnangul osalevad kõigis piirkondades tuumikrühmade koosluses vajalikud võtmeasutused, kelle töö ja teenuste koordineerimine on MARACi eesmärk. Tuumikute liikmete intervjuudes ja küsitluse vastustes nimetati üksikuid spetsialiste, kelle lisandumine võrgustikku võimaldaks MARACi tuumikul efektiivsemalt ohvrit abistada.

Soovitus: tuumikute liikmete asutuste kompositsioon (PPA, SKA, prokuratuur, NTK ja KOV) on sobilik ning võrgustike toimimiseks tuleb jätkuvalt tagada nende asutuste esindatus.

MARACi ülesanne on tuvastada kõrge lähisuhtevägivalla riskiga ohvrid⁴ ning kindlustada nende turvalisus asutuste spetsialistide koostöös. Nii küsitluse kui ka intervjuude põhjal toimib Eestis tuumikrühmades tegutsevate asutuste koostöö valdavalt hästi. Tuumikrühma liikmed hindavad enda rolli selgust koosolekul ja MARACis üldiselt ning kõikide osapoolte rolliselgust üsna kõrgelt ning enamus on piirkonna MARACi töökorraldusega rahul. MARACi tuumikrühmas tegutsemine parandas küsitluse andmetel veidi üle poolte MARACi tuumikute liikmete hinnangul nii koostööd teiste LSVga tegelevate asutustega kui ka võimalusi LSV ohvreid aidata. Ligikaudu kolmandik tuumikute liikmetest tunneb, et MARAC muutis nende töömeetodeid. Töömeetodite muutust tajuvad rohkem need, kes tegutsevad MARACi liikmena kauem kui 5 aastat. MARACi olulise eelisena tuuakse välja ühist infovälja ja tihedamat koostööd asutuste vahel, mis võimaldab ohvrile pakutavat tuge ja teenuseid paremini koordineerida. Kuigi ilmneb mitmeid aspekte MARACi täiustamiseks ja kohendamiseks, näevad tuumikute liikmed MARACi olulise ja vajaliku koostööraamistikuna asutuste vahel.

Soovitus: MARAC on asjakohane ja vajalik koostööraamistik kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevate spetsialistide koondamisel ning soovitame jätkata MARACi arendamist.

⁴ MARAC on mõeldud täisealistele ohvritele, kuid võetakse ka alla 18-aastased ohvrid, kui nad on partneri või ekspartneri kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrid.

Peamine MARACi tuumikute liikmete koostöövorm on koosolekud. MARACi tuumikrühmade koosolekud toimuvad regulaarselt, enamjaolt üks kord kuus. Vajadusel ja ressursside olemasolul kutsutakse kokku erakorralisi koosolekuid. Seda tehakse siis, kui juhtum vajab kiiret tähelepanu ja pole aega oodata järgmise korralise koosolekuni. Koosolekuid jääb vahele suvekuudel või juhtumite puudumisel. Tuumikute liikmed tunnevad valdavalt, et koosolekud toimuvad piisava sagedusega, üksikud liikmed soovivad koosolekute arvu suurendamist või vähendamist. MARACi koosolekute läbiviimiseks seatud konkreetsed reeglid toimivad küsitluse ning intervjuude andmetel valdavalt hästi. Enamikke MARACi koosolekute kohustuslikke elemente täidetakse tuumikute liikmete küsitluse hinnangul alati või enamasti. Tuumikute liikmed kirjeldavad MARACi koosolekute korraldust ja ajakasutust üldjuhul efektiivsena ning toovad MARACi koosolekuid eeskujuks teistele ümarlaudadele. MARACi koosolekud võrgustiku keskse koostöövormina toimivad valdavalt hästi ja üldjoontes on koosolekute reeglistik ning formaat asjakohased. Täiustamist vajavad MARACi koosolekute spetsiifilised osad nagu dokumentatsiooni koostamise ja jagamise protsess ning ohvrite osalemine.

Soovitus: jätkata MARACi koosolekute läbiviimist praeguse ajakorralduse reeglistiku ja struktuuriga.

Kitsamalt kerkis uuringus esile mitmeid probleeme ja soovitusi tuumikrühmade liikmete arvu, rolli ja juhtumipõhiste spetsialistide kaasamisel MARACi.

MARACi koosolekutel osaleb kohati liiga palju liikmeid, seda eriti suuremate piirkondade tuumikutes, kus üht asutust esindab mitu inimest. Selline olukord teeb keeruliseks ohvrite osalemise koosolekutel, ei lähtu andmekaitse põhimõttest, mille järgi iga ohvri juhtumiga on kursis võimalikult väike hulk inimesi, ning MARACi ellu viimisel ei ole ressursside kasutus optimaalne.

Soovitus: hoida tuumikrühma liikmete arv (eriti koosolekutel) minimaalsena vältides võimalusel ühe asutuse esindamist mitme inimesega.

Tuumikrühma liige võib olla rollikonfliktis, kui ta on samaaegselt MARACi tuumikus asutuse esindaja aga ka vahetult ohvrile teenuse või toe pakkuja. Selline rollikonflikt on kaasa toonud üksikutel juhtumitel MARACi koosolekul ohvri liigse ja sobimatu küsitlemise, mis tekitab ohvris ebaturvalise tunde. Samuti tõi rollikonflikt, kus ohvril oli enne MARACi negatiivne kokkupuude tuumiku liikmega, kelle poole ta abi saamiseks pöördus, kaasa olukorra, kus ohver tundis, et tuumiku liikmed ei toeta teda.

Soovitus: lisada MARACi juhendisse selged suunised, kuidas tuumik ja selle liikmed peaksid toimetama olukorras, kui tuumiku liige on MARACi koosolekul rollikonflikti olukorras.

Mitmed tuumikute liikmed tunnetavad, et efektiivseks tegutsemiseks on vaja täiendavaid spetsialiste, keda praegu tuumikutes pole. Konkreetsemalt nimetati vajadust tervise valdkonna spetsialisti järele ja seda kirjeldati kahes erinevas rollis: (1) nõuandja tuumiku liikmetele rakendamaks efektiivsemaid meetmeid, mis arvestavad ohvri või toimepanija tervislikku seisundit; (2) tervishoiuteenuseid pakkuva asutuse esindaja, kes analoogselt teistele tuumiku liikmetele esindab asutust ressursside ja teenuste piires. Kuigi osade

tuumikute liikmete hulgas on juba praegugi haiglate esindajad, leidis ka nende tuumikute liikmetest mõni, et vajalik oleks täiendava tervise valdkonna spetsialisti kaasamine. Tuleb arvestada, et täiendava spetsialisti kaasamine suurendab tuumiku liikmete arvu ning pole vajalik kõikides juhtumites. Samuti ei pruugi olla asjakohane tervise valdkonna spetsialisti kaasamine analoogsel alusel teiste MARACi tuumiku liikmetega, kelle igapäevatöö osaks on LSV ohvrite abistamine. Seetõttu tuleb tervise valdkonna spetsialisti kaasamiseks välja töötada teistsugused alused.

Soovitus: kaaluda, millised on võimalused ja millises rollis tervise valdkonna spetsialistide kaasamiseks MARACi ning anda juhised tuumikutele lisaspetsialistide kaasamiseks.

MARACi tuumikrühmade liikmed on keskmiselt üsna pikaajalise MARACi töökogemusega – ligi 70% liikmetest oli küsitluse andmetel osalenud MARACis 3 aastat või kauem. MARACis on lühiajalise ehk vähem kui üheaastase kogemusega liikmeid ligi 15%. MARACiga liituvale uuele inimesel võtab aega MARACist aru saamine, millised on tuumikrühma liikmete roll ja vastutus, kuidas MARACi töökorraldus toimib, kuidas ja millised ohvrid MARACi võetakse. Uute liikmete sisse elamiseks vajalikku pikemat aega näitab tuumikute liikmete hinnang rolliselgusele. Lisaks sellele, et lühema staažiga liikmed hindavad oma rolliselgust halvemini kui pikema staažiga, ilmnis küsitlusest, et neist väiksem osakaal kasutas enesehoiukonto võimalust ning tundis, et sai teistelt MARACi liikmetelt piisavalt tuge. Samas on lühema MARACi kogemusega liikmetest suurem osa osalenud LSV e-kursusel võrreldes pikema staažiga liikmetega.

Soovitus: uute MARACi tuumikute liikmete lihtsamaks sisse elamiseks, soovitame nad suunata LSV e-kursusele, koostada neile lühikesed ning konkreetsed juhendid, mis selgitavad tuumikute liikmete rolle, vastutust ja ülesandeid ning täiendavalt viia uus liige kurssi sellega, kuidas piirkonna MARAC töötab ja millised on võimalused saada abi ja tuge enesehoiuks.

Kohalike omavalitsuste roll ja ülesanded tuumikus ning MARACi koosolekul ei ole alati üheselt selged ning probleeme tunnetavad nii KOVide esindajad kui ka teiste asutuste esindajad MARACi tuumikutes. KOVide esindajad ise näevad kohati ebaselgust oma rollis tuumikrühma liikmena üldiselt ning osalemisel MARACi koosolekul ja ka seda, et teistel osapooltel MARACi tuumikutes on KOVidele liiga suured ootused ja soovid. Teiste asutuste esindajad tuumikutes on kriitilised KOVide panuse ja osaluse suhtes ning tunnevad puudujääke KOVide koostöövalmiduses ning oma ülesannete täitmisel. Erinevate arusaamade ja kogemuste põhjused võivad tulla nii sellest, et teised tuumikrühma liikmed ei mõista täielikult KOVide ressursse ja teenuseid, mida nad saavad pakkuda, kui ka KOVi ametnike vähesest arusaamast, mis on nende roll juhtumi lahendamisel ning võimalused ohvri toetamiseks. Probleem on osade KOVidega osades tuumikutes, sest on ka KOVe, kes hindavad positiivselt MARACi toimimist ja enda rolli selles. Samuti on tuumikuid, kus hinnatakse KOVide rolli hästi.

Soovitus: tuumikrühm toimib efektiivselt, kui osapoolte rollid on selged ja toimivad koostöös. Seetõttu soovitame kirjeldada täpsemalt KOVide võimalusi ja rolli ohvrite toetamisel ning selgitada seda täpsemalt kõigile osapooltele.

Lisaks oma asutuse esindamise rollile MARACi tuumikus määratleb MARACi juhend rollid koosolekul: MARACi juht, koordinaator ja protokollija. Kuigi MARACi juhendmaterjal ei määratle, milliste asutuste esindajad neid rolle täidavad, siis Eestis täidab MARACi juhi rolli eranditult PPA esindaja, koordinaatori rolli SKA esindaja ehk ohvriabitöötaja ning protokollija on valdavalt PPA esindaja, aga mõnel juhul KOVi, prokuratuuri või SKA esindaja. Küsitluse põhjal on MARACi koosolekutel kohustuslikud rollid reeglina täidetud. Küsitlus ning intervjuud näitasid, et segadust tekitab MARACi juhi roll. Jääb segaseks, miks täidab PPA esindaja MARACi juhi rolli, mis on tehniline mitte sisuline töö, ja tuumiku tööd sisuliselt koordineerib SKA esindaja.

Soovitus: täpsustada MARACi juhi roll ja täiendavalt selgitada selle rolli sisu ja määramise aluseid tuumikrühmade liikmetele.

MARACi ohvrite profiil ja riskihindamine

MARAC loodi kõrge riskiga vägivaldajuhtumite tagajärgede ennetamiseks. Juhtumite riski taseme hindamiseks kasutatakse DASHi riskihindamist. Valdavalt peavad tuumikrühmade liikmed DASHi riskihindamist vajalikuks ning asjakohaseks meetodiks, et objektiivselt ja ühtse põhimõtte alusel hinnata juhtumite riski taset ning seeläbi selekteerida MARACis käsitlemiseks just kõrge riskiga juhtumid.

Seireandmete põhjal on keskmine DASHi riskihindamise algskoor 14,9 punkti. Ligikaudu 30% MARACi juhtumite DASHi algskoor on aga alla kõrge riski lävendi ehk vähem kui 14 punkti. Eestis võetakse MARACi DASHi lävendist madalama algskooriga ohvreid, kui spetsialisti hinnangul juhtumis sisuliselt siiski on kõrge risk või oht eskaleerumiseks ja sellisel juhul kaalutakse igakordselt MARACist tõusvat kasu olukorra lahendamiseks. Arutelude ring ja formaat selliste otsuste tegemiseks erineb piirkonniti.

Kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrite seas on rohkem naisi kui mehi. MARACi kaasatud ohvrid on valdavalt naised vanuses 35-50, kelle leibkonnas on alaealisi lapsi. Samas esineb siiski ka teistsuguse profiiliga ohvreid (oluliselt noorem või vanem, ilma alaealiste lasteta, meessoost). Vägivalla toimepanija on enamikul juhtudel ohvri praegune või endine elukaaslane, seejuures mõlemat esineb suhteliselt võrdsel määral. Ligikaudu iga kümnenda MARACi juhtumi toimepanija on ohvri poeg või tütar ja seda esineb enim 65+ vanuses olevate ohvrite hulgas. Seega ei puuduta kõrge riskiga lähisuhtevägivald ainult fertiilses eas naisi, kelle paarisuhtes on mees vägivalla toimepanija. MARAC peab võrdselt hästi toimima mitmesuguste profiilidega ohvrite kõrge riskiga lähisuhtevägivalla olukorra tuvastamiseks ja riski maandamiseks.

Tuumikrühmade liikmed näevad olulise kitsaskohana, et DASHi küsimustik ei sobi kõigile sihtrühmadele. Näiteks ei võimalda DASHi ankeet adekvaatselt hinnata vanemaealiste elukaaslaste vahelise või lapsevanema ja lapse vahelise vägivalla või meessoost ohvrite riski. Seejuures selgus MARACi seireandmetest, et 65-aastaste ja vanemate hulgas on teistest vanuserühmadest märkimisväärselt suurem alla 14-punktiste DASH algskooride esinemissagedus ning olukordades, kus toimepanijaks on ohvri poeg või tütar, on lävendist kõrgem algskoor vaid 48%-l juhtudest. Selle põhjuseks on, et osad DASHi küsimused ei kohaldu neile sihtrühmadele, mistõttu riskihindamise algskoor alahindab tegelikku riski.

Lisaks tekitab ebasobivate küsimuste küsimine haavatavas olukorras ohvrile ebamugavust. Kuna DASHi ankeeti ei saa muuta, sest tegemist on tervikliku riskihindamise instrumendiga, tuleks kaaluda võimalust eelnimetatud sihtrühmadele sobilike riskihindamise mõõdikute välja töötamiseks. See võimaldaks hinnata riske objektiivselt ja standardiseeritult nagu see toimib fertiilses eas naiste sihtrühma kuuluvate ohvrite riskihindamisel DASHi ankeediga.

Soovitus: luua sihtrühmadele sobivad riskihindamise instrumendid, et riske standardiseeritult ja objektiivselt hinnata sihtrühmades, kellele DASHi küsimustik terviklikult ei kohaldu.

Kuigi DASHi riskihindamist võivad teha erinevate asutuste esindajad, siis on välja kujunenud, et seda teevad peamiselt SKA ohvriabi töötajad ja NTK esindajad, harvemini ka PPA esindajad. Mitmed teiste asutuste tuumikrühma liikmed suunavad riskihindamise läbiviimise SKAsse, kui tunnetavad, et ohvri hindamine on vajalik. DASHi täitmise praktika sõltub hindamist läbiviiva isiku eelistustest ja ametkonna juhistest – osad täidavad DASHi küsimustiku ohvri juuresolekuta info põhjal, mis nad ohvriga vabas vormis vestluses said, teised näevad, et küsimustik tuleb täita, küsides ohvrilt küsimustikus olevad küsimused otse.

Soovitus: kuna DASHi ankeedi täitmise metoodika sõltub täitjast, soovitame kaaluda, kas on vajalik DASHi täitmise viisid täpsemalt määratleda ja praktikad ühtlustada.

MARACi juhendmaterjal määratleb MARACi lõpetamise tegevuste hulgas, et juhtumi lõpetamisel tehakse ohvrile uus riskihindamine (kasutades DASHi küsimustikku). Küsitluse andmetel ei tea ligikaudu pooled MARACi tuumiku liikmetest, kui sageli riskihindamist tehakse. Kuna aga riskihindamist teeb valdavalt ohvriabitöötaja, ei pruugi teised tuumikute liikmed teada, kas lõpetamisel hindamine tehti. MARACi lõpetamise riskihindamise tulemused on seireandmetes väga lünklikud. Intervjueeritud ohvrid ei teadnud, kas nende juhtumi lõpetamisel tehti hindamine. Seega tundub, et MARACi lõpetamise riskihindamisi ei tehta regulaarselt. Lõpphindamine on ühest küljest vajalik, et olla kindel selles, et juhtumi saab MARACis lõpetada ja risk on maandatud, teisalt on MARACi lõpetamisel riskihindamise lõppskoor oluline näitaja MARACi seiramiseks ja hindamiseks laiemalt.

Soovitus: määratleda juhtumi lõpetamisel riskihindamine ja tulemuste dokumenteerimine kohustuslikuna.

Töö- ja halduskoormus ning andmekaitse

Töö MARACis on kasvatanud töökoormust ligikaudu 60% tuumikute liikmete hinnangul. Töökoormuse suurenemist MARACi tõttu tajuvad teiste asutuste esindajatest rohkem PPA ja SKA esindajad, kelle õlule langevad MARACi koordinaatori, koosoleku juhi ja enamasti protokollija rollid ning nende rollidega kaasneb halduskoormus. Küsitlusest selgus, et MARACi koosolekutega seotud tegevustest täidetakse veidi harvemini turvalisusplaani kui eraldiseisva dokumendi koostamise nõuet ning mõnes tuumikus ei loeta konfidentsiaalsuslepet ette enne iga juhtumi arutelu. Kuigi intervjuudest selgus, et üldiselt peetakse konfidentsiaalsusleppe sõlmimist ja ette lugemist ning ohvri turvalisusplaani koostamist vajalikuks, nähakse olulise probleemina bürokraatia ja töökoormuse suurenemist, mis kaasneb praegu kehtestatud protseduuriliste nõuetega. Kaheldakse

vajaduses igale juhtumile eraldi konfidentsiaalsuslepe sõlmida ning igakordselt see ette lugeda. Kuna sisuliselt teavad kõik tuumikrühmaliikmed koosolekul osaledes konfidentsiaalsuse nõuet, tuntakse ebavajalikuna seda protseduuri enne iga juhtumi arutelu korrata. Tuumikrühmade liikmete poolt pakutavad lahendused konfidentsiaalsusleppe muutmiseks on järgnevad:

- koosoleku kohta ühe konfidentsiaalsusleppe sõlmimine;
- juhtumi kohta ühe konfidentsiaalsusleppe sõlmimine;
- tuumikrühma liikmega konfidentsiaalsusleppe sõlmimine (kehtib kõigis koosolekutes/juhtumites, kus ta osaleb);
- konfidentsiaalsusleppe ette lugemine ainult siis, kui koosolekul on uusi inimesi.

Soovitus: kaaluda konfidentsiaalsusleppega seonduva protseduuri muutmist bürokraatia vähendamiseks, arvestades seejuures, et täidetakse kohustuslikke andmekaitse nõudeid.

Konfidentsiaalsusleppe täpne järgimine tekitab kohati takistusi info efektiivseks jagamiseks vajalike ametnikega. Mitmed tuumikrühmade liikmed tõid intervjuudes välja, et vastavalt koosolekul sõlmitud konfidentsiaalsusleppetele ei tohiks nad infot väljaspool koosolekut jagada, kuid samas võib olla tööprotsessides vajalik edastada teave asutuse siseselt oma kolleegidele. Näiteks sotsiaalosakonna esindaja tuumikus peab ohvrile teenuste pakkumise korraldamiseks informeerima sotsiaaltöötajat või PPA esindaja tuumikus peab informeerima piirkonnapolitseinikku, kes ohvri juhtumiga tegeleb.

Soovitus: kohandada konfidentsiaalsuslepingu teksti ja luua tuumikute liikmetele regulatsioonidega kooskõlas olev lahendus, kuidas nad saavad koosolekutel jagatud teavet edastada oma asutuse teistele töötajatele, kellel seda on vaja tööülesannete täitmiseks.

Vastakaid arvamusi tekitab turvalisusplaani koostamine. Kuigi kõigis MARACides fikseeritakse turvalisusplaani sisuliselt ehk märgitakse üles koosolekul kokku lepitud tegevused ohvri turvalisuse suurendamiseks, on erisusi selle plaani vormistamises. Küsitluse ning intervjuude andmetel mõnedes MARACides turvalisusplaani eraldi dokumendina ei vormistata. Mitmetel juhtudel toodi välja, et turvalisusplaani kajastatakse ainult koosoleku protokollis. Samuti ilmnes intervjuudes, et kohati ei erista tuumikute liikmed turvalisusplaani koosoleku protokollist, arvates, et tegemist on sama dokumendiga. MARACi juhendmaterjal toob välja turvalisusplaani sisu ja selle olulisuse, kuid ei määratle selgelt kohustust vormistada see eraldi dokumendina. Seejuures on juhendmaterjal MARACi koordinaatori rolli kirjelduses märgitud: "Protokoll sisaldab muu hulgas ametkondade vahel kokkulepitud ülesandeid ehk turvalisusplaani ning selle täiendusi". Vastavalt juhtumikorralduse põhimõtetele näeb MARACi arendusmeeskond vajalikuna, et turvalisusplaani vormistataks eraldiseisva dokumendina. Kuna protokoll koostatakse iga koosoleku kohta eraldi ja sisaldab lisaks turvalisuse tõstmise tegevustele ka palju muud infot, ei pruugi turvalisusplaani sealhulgas olla lihtsalt leitav ega pakkuda selget ülevaadet kõigist ohvri kaitseks planeeritud tegevustest ja nende tulemustest koondatult. Kuna aga erinevate dokumentide koostamine ja täitmine on täiendav halduskoormus ohvriabitöötajale ning kohati pole olnud tuumikrühmadele selge selle dokumendi

eraldiseisva koostamise vajadus, on vajalik turvalisusplaani vormistamise nõuded selgemini määratleda ja kommunikeerida. Samuti tuleks püüda leida lahendusi ohvriabitöötajate halduskoormuse minimeerimiseks.

Soovitus: tuumikrühmadele selgemalt välja tuua turvalisusplaani eesmärk, vormistamise põhimõtted ja nõuded ning selgitada nende vajadust. Seejuures kaaluda võimalusi, kuidas vähendada dokumentatsiooniga kaasnevat halduskoormust ohvriabitöötajatele.

Vabatahtlikud

SKA nimekirjas oli 2023. aasta suve seisuga 64 MARACi vabatahtlikku, kellest 32 vabatahtlikul on MARACi kogemus ehk kes on praegu või varasemalt olnud MARACi juhtumisse kaasatud vabatahtlikuna. Vabatahtlike värbamist, koolitamist ja toetamist haldab MARACi vabatahtlike koordinaator. MARACi juhtumitesse kaasab vabatahtlike piirkonna tuumikusse kuuluv SKA ohvriabitöötaja koostöös vabatahtlike koordinaatoriga. Intervjueeritud tuumikrühmade liikmed mõtestasid ja kirjeldasid vabatahtlike rolli analoogselt MARACi juhendmaterjalis toodule. Samuti ühtib intervjueeritud vabatahtlike enda nägemus oma rollist tuumikute liikmete arvamus ja juhendmaterjaliga ning valdavalt tunnetavad vabatahtlikud oma rolli selgelt. Vabatahtlike kaasamine MARACi juhtumitesse varieerub piirkonniti ning küsitlusest ja intervjuudest selgus, et on piirkondi, kus vabatahtlike ei kaasata või tehakse seda väga harva. Juhul, kui vabatahtlik kaasatakse, lepatakse igal konkreetsel juhul kokku kontekstist ja juhtumist sõltuv vabatahtliku roll ja ülesanded. Intervjueeritud vabatahtlike hinnangul oli nende peamiseks rolliks kujunenud psühhosotsiaalse toe pakkumine. Kuigi üldjoontes on vabatahtlike roll erinevatele osapooltele arusaadav, on esinenud ebaselgust konkreetsetes situatsioonides või detailides. Tuge ohvrile võivad pakkuda nii ohvriabitöötaja, psühholoog kui ka vabatahtlik ning see tekitab vabatahtlikus kahtlusi oma rollis ja selle ulatuses. Samuti ei ole üheselt selge, kas vabatahtlik on võrgustikus ohvri esindaja, juhtumipõhine spetsialist või lihtsalt SKA ohvriabi koordineeritud teenuse ühe osa pakkuja ohvrile. Vajadus on määratleda täpsemalt, millist infot juhtumi kohta vabatahtlik oma tööks vajab ning kellele ja mis viisil peab tema ise infot edastama. Kuna ohvriabitöötajad määravad vabatahtliku rolli ning annavad juhised, peab ohvriabitöötajatel olema hea arusaam vabatahtlike kaasamise põhimõtetest, vabatahtlike rollist ning nende kaasamise erinevatest võimalustest.

Soovitus: vabatahtlike kaasamise suurendamiseks ja lihtsustamiseks koondada ohvriabitöötajatele vabatahtlike kaasamise positiivsete praktikate näited, kus tuuakse selgelt välja, vabatahtlike ülesanded ja mida on vabatahtlikud vajanud nende ülesannete täitmiseks..

Selleks, et toimiks hästi vabatahtliku ja ohvri suhtlus ja koostöö, toodi välja, et vabatahtlik peab sobima ohvri ja tema olukorraga. Ohvri ja vabatahtliku sobivust võivad mõjutada näiteks vanus, emakeel, aga ka sugu jms. Sobiva profiiliga vabatahtlike leidmine kõikidele MARACi juhtumitele pole praeguse vabatahtlike koosseisu juures lihtne. Mitmel juhul väljendati, et puudus on vene keelt emakeelena kõnelevatest vabatahtlikest, samuti esines olukord, kus meessoost ohvrile ei olnud naissoost vabatahtlik sobilik.

Soovitus: suurendada vabatahtlike mitmekesisust, et oleks võimalik leida sobiva profiiliga vabatahtlik konkreetsetele juhtumitele.

Vabatahtlike suhtlus ohvriga toimub valdavalt kas telefoni teel või silmast-silma kohtumistel. Kuigi üldjuhul on leitud olukorrale vastav suhtlusviis ja vahend, toovad vabatahtlikud välja mõned asjaolud, mis muudavad suhtluse ohvriga ebamugavaks ja tuleks kaasajastada. Praegu annab SKA vabatahtlike kasutusse ohvritega suhtlemiseks nuputelefonid, mis on eelkõige sobivad telefonikõnede tegemiseks, kuid on ebamugavad sõnumite saatmiseks. Ebamugavust tekitab ka asjaolu, et endaga tuleb kaasas kanda mitu telefoni ehk nii SKA antud telefoni kui ka isiklikku telefoni. Mõned vabatahtlikud on lahendanud probleemi, kasutades isikliku nutitelefoni kahe SIM-kaardi või eSim lahendust, kuid kõik vabatahtlikud ei ole nendest võimalustest teadlikud ja see ei pruugi kõigi vabatahtlike isiklikel nutitelefonidel olla tehniliselt võimalik.

Soovitus: selgitada välja, millised on võimalused muuta telefoni teel suhtlemise vahendid vabatahtlikele mugavamaks ning tutvustada neile erinevaid võimalusi.

Kuigi intervjueeritutel ei olnud kogemusi, kus ohver pole soovinud telefonikõne teel vabatahtlikuga suhelda, toodi ideena välja siiski vajadus muuta suhtluskanalid kaasaegsemaks. Üha tavapärasem on, et peamiseks suhtluskanaliks kujuneb sotsiaalmeedia ja muud virtuaalsed kanalid. Praegu aga puuduvad süsteem ning võimalused vabatahtlikel ohvriga sotsiaalmeedia kaudu suhelda, sest vabatahtlikuks tööks ei ole soovitav kasutada oma isiklikke kontosid ning samuti pole need piisavalt turvalised.

Soovitus: töötada välja süsteem, kuidas vabatahtlikud saaksid suhelda ohvritega telefonikõnede alternatiivsete virtuaalsete suhtluskanalite kaudu.

Ohvri turvalisuse suurendamine

Politseiväljakutsete arv enne ja pärast MARACi sekkumist näitab, et politseiväljakutsete arv keskmiselt langeb, mis võib näidata, et politsei sekkumise vajadust on MARACi tulemusena vähem. Samas jäi viiendikus juhtumitest väljakutsete arv samaks.

MARACi mõju ohvri turvalisuse suurendamisele on tuumikrühmade liikmete ja vabatahtlike hinnangul keskmiselt küllaltki kõrge, kuid hinnangute varieeruvus on suur. 10 palli skaalal hindasid ohvri turvalisuse suurenemist tuumikrühmade liikmed keskmiselt 7,8 ja vabatahtlikud keskmiselt 7,6 palli. Erinevad tuumikute liikmed ja vabatahtlikud hindavad MARACi mõju ohvritele erinevalt, kuna iga juhtum ja MARACi mõju sellele erineb. Samuti tuleb arvestada, et turvalisuse suurenemist on küllaltki raske hinnata, sest see sõltub paljudest teguritest, mistõttu võivad erinevad inimesed pidada silmas erinevaid aspekte turvalisusest. Sageli ei lõppe MARACi sekkumise ja kõrge riski maandamisega lähisuhtevägivalla olukord ohvrile, mitmed protsessid (näiteks kriminaalmenetlus) võivad kesta veel edasi pärast MARACi sekkumist, mistõttu võivad erinevad hindajad pidada silmas erinevat hetke, kui räägitakse MARACi lõppemisest.

Tuumikrühmade liikmete hinnangul pakub MARAC ohvrile olulist tuge, kuna koondatakse erinevad spetsialistid, kes on kõik orienteeritud ohvri aitamisele. Samuti arvavad tuumikute liikmed, et seeläbi suureneb ohvri turvatunne ja kindlus võtta ette vajalikke samme

turvalisuse tagamiseks. Tuumikute liikmete hinnangul on MARACis ohver oluliselt informeeritum oma võimalustest ning infot jagatakse üldjuhul ohvri haavatavat seisundit arvestavamalt, kuna tuumikutes on teadlikkus, kuidas ohvriga suhelda. Osalt näevad tuumikute liikmed MARACis võimalust koordineerida tuge ja teenuseid ohvrile kiiremalt kui see toimuks MARACi väliselt. Nii tuumikrühmade liikmed kui ka osad ohvid ise tunnetasid positiivsena, et MARACis ei pea ohver abi saamiseks pöörduma erinevate asutuste poole eraldiseisvalt, kuid tuleb arvestada, et oli ka ohvreid, kelle kogemusel MARAC asjaajamist lihtsamaks ei teinud. Peamiste kasuteguritena tõid ohvid välja konkreetseid teenuseid ja tugimeetmeid (näiteks psühholoog/teraapia ohvrile endale või lapsele, 112 kiirreageerimise nimekirja lisamine), aga ka konkreetseid nõuandeid ja vastuseid küsimustele, mille nad said MARACi kuuluvatelt spetsialistidelt vastavalt nende valdkonnale (näiteks lastekaitsega perelepitus, prokuröri abi menetluses jms).

MARACi tulemuslikkust vähendav tegur on osade tuumikute liikmete arvates ohvri vähene koostöö MARACi võrgustikuga. Mõned tuumikute liikmed tunnevad, et MARAC kui võrgustiku mudel ei paku täiendavaid ressursse ohvri aitamiseks ning samuti esineb protsesside aegluse probleemi ning õiguslikku regulatsiooni puudutavad takistused, mis seavad piiri ohvri aitamise võimalustele. Tuumikute liikmed arvavad kohati, et nad teevad MARACis seda sama, mida nad teeksid ka MARACi väliselt ning lisaks tõhusamale infovahetusele ei tunne nad MARACist täiendavat kasu ohvri aitamiseks või kahtlevad selles. Seejuures on esinenud olukordi, kus tuumikute liikmed on tundnud, et nende võimalused ohvrit aidata läbi MARACi on ammendunud. Sageli tunnevad tuumikute liikmed seda olukordades, kus on sõltuvusprobleemid või vastastikune vägivald, kui ohver ei ole traumeerituse tõttu suuteline tegema koostööd või kui juhtum on lisaks muud keerulised asjaolud. Kohati on tuumikute liikmete seas kõhklus, kas MARACi suunatud juhtum on ikkagi kõrge riskiga ning ühes tuumiku liikme ja vabatahtliku intervjuus tuli välja kahtlus, kas ohvid räägivad alati tõtt. Osad intervjuueeritud ohvid tunnetasid samuti, et kõik MARACi tuumikute liikmed neid ei uskunud ega mõistnud. Eelnevast ilmneb, et tuumikute liikmetel on kohati raskusi keeruliste juhtumite lahendamise ja esineb mõnevõrra ka taasohvristavaid hoiakuid või ei osata kasutada võrgustikutöö kõiki võimalusi (nt otsida ohvrite vajadustele vajalikke teenuseid või koosloomes luua erilahendusi). Kuna MARACi eesmärk on maandada kõrget riski, millega kaasnevadki keerulised asjaolud, vajavad MARACi tuumikud rohkem tuge ja koolitusi.

Soovitus: tagada, et MARACi tuumikute uued liikmed läbivad LSV (baas) e-kursuse ning selgitada välja, kas MARACi tuumikute liikmed vajavad veel spetsiifilisemaid koolitusi (nt võrgustikutöö, sõltuvushäiretega ohvri toetamine jne). Koostöös tuumikutega selgitada välja täpsemalt peamised probleemkohad ja olukorrad, kus tuumikute liikmed tunnevad MARACi võimaluste ammendumist spetsiifiliste vajadustega ohvrite abistamisel. MARACi arendusmeeskonna toel ja/või asutuse siseselt pakkuda spetsialistidele tuge ja võimalusi nii teadmiste ja oskuste täiendamiseks kui ka sobivate lahendusideede välja töötamiseks.

Intervjuueeritud ohvritel oli kahtlusi ja selgusetust, milline täpselt oli MARACi kasu neile. Kahtluste põhjuseks võib olla ohvrite hägune arusaam MARACist. Peamiselt mõisteti MARACi kui meeskonda, kus on koos erinevad spetsialistid, kes püüavad teda aidata. Samas oli ohvreid, kelle jaoks ei olnud arusaadav, mis on MARAC üldiselt ning MARACi koosolekud

ja nende eesmärgid ning kas MARAC on nende jaoks lõppenud või endiselt kestab. Kohati ei osatud MARACi eristada teistest võrgustikest või spetsialistidelt saadud MARACi välisest eraldiseisvast abist. Kuna MARAC on eelkõige koostöövõrgustik erinevatele ametkondadele, ei ole selgelt määratletud, milline ja kui põhjalik peab olema ohvri arusaam MARACi olemusest ja selle toimimisest. Kuna aga üks MARACi toimimist mõjutav faktor on ohvri koostöö MARACi tuumikuga, on vajalik siiski ohvri arusaam MARACist sel määral, mis võimaldab tal mõista üldjoontes, mis on MARACi eesmärk ja milline on tema roll, vastutus ja ülesanded selles, mis võimalusi MARAC talle pakub ning olla selgelt teadlik, kui MARACi tuumik tema juhtumiga enam ei tegele.

Soovitus: selgemini kommunikeerida ohvrile: MARACi sisu ja eesmärgid ohvrite vaatest, ohvri võimalus osaleda MARACi koosolekul ning ohvri roll koosolekul, ohvri juhtumi lõpetamine MARACis.

Ohvrid suhtlevad MARACi tuumikrühmadest peamiselt ohvriabitöötajaga ning sellise korralduse ja suhtlusega on ohvrid rahul. Teiste tuumikrühmade liikmetega on ohvrite kogemused varieerunud. Osa ohvritest tundsid, et said tuumikrühma liikmetelt palju toetust, nõuandeid ja julgustust. Teised aga tunnetasid spetsialistide passiivsust, ohvri mitte uskumist ning vähest juhendamist ja nõustamist.

MARACi tuumikrühmade liikmete arvamused ohvrite kaasamisest koosolekutele ja tuumikute praktikad ohvrite kaasamisel varieeruvad. On tuumikrühma liikmeid, kes näevad mitmeid kasutegureid ohvrite osalemisest koosolekutel, kui ka neid, kes leiavad, et ohvrid ei peaks koosolekutel osalema. Erinevaid hoiakuid tingivad nii isiklikud eelistused, kui eelnevad kogemused ohvri kaasamisel ning seejuures tekkinud keerulised olukorrad. Samuti on ohvrite endi hulgas nii positiivseid kui ka negatiivseid kogemusi MARACi koosolekul osalemisest. Kuna ohvrite osalemine või mitte-osalemine MARACi koosolekul on üks oluline tegur MARACi protsessides, tuleks MARACi praktikate ühtlustamiseks määratleda selgemalt ohvrite kaasamise põhimõtted.

Soovitus: selgitada välja ohvrite MARACi koosolekutele kaasamise head praktikad ja luua ühtsed põhimõtted, mille alusel otsustada ohvrite kaasamine MARACi koosolekutele. Lisaks töötada välja juhised ohvrite kaasamisel tekkivate olukordade lahendamiseks.

Lähisuhtevägivalla e-kursus

Lähisuhtevägivallaga tegelevatele spetsialistidele on loodud e-kursuse eesmärgiga avada lähisuhtevägivalla olemust, tutvustada abistamise põhimõtteid ning pakkuda suuniseid, kuidas käituda olukorras, mis vajab kiiret ja otsustavat sekkumist ning seeläbi tõsta spetsialistide teadlikkust. Lähisuhtevägivalla e-kursuse oli 2023. aasta septembri lõpu seisuga läbinud 114 inimest. Kursuse tagasiside ankeedi oli täitnud 23 inimest. Kursuse läbinud ja tagasiside vormi täitnud spetsialistid hindasid kursust valdavalt positiivselt. Enamiku tagasiside andnud spetsialistide hinnangul on kursuse sisu selge ja arusaadav, ülesehitus kergesti jälgitav ja loogiline ning kursuse alguses sõnastatud õpiväljundid omandati. Kursuse positiivsest küljest toodi lisaks välja praktilisus, mitmekesisus (videod ja vestlused, harjutusülesanded, kordamised, testid, interaktiivsus) ja erinevate meediumite

kasutamine (video- ja audiofailid, tekstid videote juures). Kitsaskohtadena tunnetati mitmeid tehnilisi probleeme veebikeskkonnas, mistõttu oli häiritud õppeprotsess ja ka selle salvestamine. Küll aga tuleb arvestada siinkohal, et kohati võivad probleemid olla tingitud seadmest, mida kursuse läbija kasutab. Teise peamise probleemina ilmnis kursuse suur ajamahukus ja sellest tulenevalt selgusetus, kui kaua kursuse läbimiseks tegelikult aega kulub. Murekohana väljendati ka kursuse materjalides esinevaid keelekasutuse ja õigekirja probleeme. Uuringu toimumise ajaks oli kursuse läbinute hulgas tagasiside andnud vähesed ning seetõttu võib probleemkohtade ja soovitud lisateemade varieeruvus olla laiem, kui käesolevas uuringus selgus.

Soovitus: tuvastada ja lahendada tehnilised probleemid, seejuures eristades, mis on seotud kursuse veebiplatvormiga ja mis võivad olla tingitud seadmest, mida kursuse läbija kasutab. Viimase puhul tuua õppijatele välja võimalikud lahendused tehniliste takistuste vältimiseks. Samuti soovitame kaaluda võimalusi selgemalt välja tuua kursusele kuluv ligikaudne aeg, seda nii õpijuhises kui ka võimalusel õppekava moodulite alguses tuua välja sellele moodulile kuluv aeg keskmiselt. Lahendamist vajavad ka õigekirja ja keelekasutuse probleemid kursuse materjalides.

Terminoloogia

MARACiga seonduvaid rolle, protsesse jms sõnastatakse ja defineeritakse dokumentides erinevalt ning samuti erineb terminite kasutus ning nende mõtestamine tuumikrühmade liikmete hulgas. Seejuures ei ole üheselt selge, millal on tegemist sünonüümidega ning millal erinevad terminid väljendavad erinevaid nähtusi. MARACi juhtumite juurde kaasatud vabatahtlikest rääkides kasutatakse termineid: vabatahtlik, vabatahtlik tugiisik või tugiisik. MARACi juhendmaterjal on kasutusel: MARACi töörühma liige, tuumikrühma liige, tuumiku liige, spetsialist. Kasutatakse ka eristavaid termineid: põhituumik ja juhtumipõhine spetsialist. Lisaks mõistetakse turvalisusplaani nii eraldi dokumendina kui ka plaanina, mis on osa koosoleku protokollist. Pika MARACi staažiga tuumikrühmade liikmetele on tõenäoliselt terminite kasutus ja selgus paika loksunud ning osatakse tuvastada, millised on sünonüümid ja millised eristavad terminid. Uutel liikmetel ja ka MARACi välistel, kuid protsessiga kokkupuutuvatel ametnikel, võib tekkida arusaamatusi.

Soovitus: ühtlustada MARACi juhendmaterjalides kasutatav terminoloogia selgete definitsioonidega.

Metoodika

MARACi seireandmete analüüs

Analüüsi sihtrühmaks on alates 2019. aastast MARACis osalenud ohvrid. Seireandmete analüüsis kasutasime põhiandmestikuna SKA seireandmestikku, mis sisaldab mitmesugust infot MARACi juhtumite kohta aastatel 2019-2022. Sotsiaalkindlustusametis kogutud MARACi seireandmete täiendamiseks ühendasime andmed politsei ja piirivalveameti (PPA) andmestikust ning prokuratuuri andmestikust. Andmete ühendamiseks saime loa Andmekaitse Inspeksioonist ja Tervise Arengu Instituudi inimuuringute eetikakomiteelt. Seireandmete kasutamisest uuringu raames teavitas SKA kõiki võimalikke osalejaid uuringu SKA kodulehe kaudu.

PPA ja prokuratuur saatsid täiendavad andmed SKAsse, kus mõlemad andmestikud pseüdonümiseeriti ning saadeti uuringu teostajale. SKA andmestikus on igal juhtumil identifikaator, mille alusel ühendasime andmestikuga Politsei- ja Piirivalveameti ning prokuratuuri andmestikud.

PPAst lisanduvad andmed hõlmasid lähisuhtevägivallaga seotud politsei väljakutsete arvu 12 kuud enne MARACi sekkumist ja 6 kuud ning 12 kuud peale MARACis osalemist. Prokuratuurist lisati juurde andmed alustatud kriminaalmenetluste ning lähenemiskeelu taotlemise ja kohaldamise kohta. Pärast SKA seireandmete ning PPA ja prokuratuuri täiendavate andmete ühendamist andmebaas pseüdonümiseeriti SKAs ja edastati seejärel uuringu teostajale.

Andmestikus on ära märgitud sama ohvriga juhtumid. Politsei- ja Piirivalveameti andmestik sisaldas iga MARACi juhtumi kohta politsei väljakutsete arvu vastavalt 12 kuu jooksul enne MARACi alguskuupäeva, 6 kuu jooksul pärast MARACi ning 6-12 kuud pärast MARACi. Prokuratuuri andmestik sisaldas andmeid juhtumite kohta, kus ohvri kaitseks on algatatud kriminaalmenetlus. Andmestikus olid andmed kriminaalasja alustamise aja ning lähisuhtevägivallaga seotud kvalifikatsioonide (karistusseadustiku paragrahvide) kohta, samuti ajutise ja pikaajalise lähenemiskeelu taotlemise aja kohta ja selle kohta, kas kohus taotluse rahuldab. Andmete analüüsi tarbeks kodeerisime andmestikus sisalduvaid tunnuseid vajadusel ümber (nt piirkondade grupeerimine maakondadeks; tekstiväljadel sisalduva info kodeerimine uuteks tunnusteks). SKA andmestikus pole andmed alati sisestatud täielikult – osade juhtumite puhul olid osad väljad täitmata, mistõttu uuringuaruandes esitatud kokkuvõtted andmetest on tehtud vaid olemasolevate andmete baasil.

Koondatud andmestikku analüüsisime lähtuvalt püstitatud uurimisküsimustest, st kasutasime vaid neid andmestikus sisalduvaid tunnuseid, mis olid küsimustele vastamiseks asjakohased. Meetodina kasutasime deskriptiivset statistikat, st sagedusjaotuste ja keskmiste arvutamist. SKA andmestikus pole andmed alati sisestatud täielikult – osade juhtumite puhul olid osad väljad täitmata, mistõttu uuringuaruandes esitatud kokkuvõtted andmetest on tehtud vaid olemasolevate andmete baasil. Seetõttu kuigi algselt oli plaanitud ka deskriptiivne regressioonanalüüs, et selgitada välja, millised taustatunnused on seotud

tulemusnäitajatega nagu vägivallajuhtumite arvu muutus või DASHi algskoori ja lõppskoori muutus, ei osutunud see aga võimalikuks, kuna tulemusnäitajana kasutatav info pole seireandmestikus süstemaatiliselt kajastatud.

Intervjuud

Intervjuudega käsitlesime põhjalikumalt MARACi juhtumite lahendamise erinevate osapoolte hinnanguid MARACi võrgustike toimimisele ja selle mõjule. Intervjuud viisime läbi neljas sihtrühmas: MARACi arendusmeeskond, MARACi piirkondlike tuumikrühmade liikmed, vabatahtlikud, ohvrid, kelle juhtumit on lahendatud MARACis.

Kõik intervjuud viisime perioodil läbi poolstruktureeritud intervjuukava alusel ning iga sihtrühma kava erines sõltuvalt nende rollist MARACis. Valdavalt toimusid intervjuud veebikõne vahendusel, mõned aga telefoni teel. Intervjuud salvestasime ning koostasime transkriptsioonid, mida kasutasime intervjuude analüüsis.

Järgnevalt on kirjeldatud intervjuude metoodikat sihtgruppide kaupa.

MARACi arendusmeeskond

MARACi arendusmeeskonnas viisime läbi videokõne vahendusel fookusgrupi intervjuu, et saada ülevaade MARACi hetkeseisust ja arengutest ning sisendit edasisele andmekogumisele teiste sihtrühmade hulgas. Fookusgrupi intervjuul osales 7 inimest, sealhulgas nii arendusmeeskonna liikmed kui ka prokuratuuri ja PPA esindajad, kellel on MARACiga pikaajalisem kogemus.

MARACi piirkondlike tuumikrühmade liikmed

MARACi tuumikrühmades viisime läbi juhtumiuuringud ajavahemikul 13.06-03.07.2023. Selleks valisime kõigi MARACi piirkondlike tuumikrühmade seast 4 tuumikrühma: Ida-Harju, Jõhvi, Saaremaa ja Tartu tuumikrühm. Kõigis neis intervjuueerisime põhiliikmeid ning järgisime, et kaasatud oleks erinevate asutuste esindajad: PPA, SKA, prokuratuur, NTK, KOV. Kui tuumikrühmas oli mitu ühe asutuse esindajat, valisime iga asutuse kohta ühe intervjuueeritava juhuvaliku teel. Seega igas tuumikus intervjuueerisime viit inimest ehk kokku 20 tuumiku liiget.

Valitud tuumikrühmadesse kuuluvate spetsialistide nimed ja e-postiaadressid edastas MARACi arendusmeeskond. Kõigile valimisse valitud tuumikrühma liikmetele saatsime e-kirja, milles tutvustasime uuringu eesmärki ning pakkusime välja ajad intervjuude läbiviimiseks. Kuna kõigi spetsialistidega ei õnnestunud e-kirja teel ühendust saada, otsisime vajadusel spetsialistide telefoninumbreid avalikest allikatest ning võtsime täiendavalt ühendust telefoni teel. Juhul, kui esialgsesse valimisse valitud spetsialist intervjuul osaleda ei saanud, asendasime ta samas tuumikrühmas teise inimesega, kes sama asutust esindab.

Vabatahtlikud

Vabatahtlike hulgas viisime läbi juhtumiuuringud ajavahemikul 15.06-30.06.2023. Vabatahtlike sihtrühma piiritlesime nendega, kes on vähemalt ühes MARACi juhtumis olnud

vabatahtliku rollis ehk omavad kogemust MARACi juhtumis. Intervjueeritavad vabatahtlikud valisime vastavalt tuumikrühmade valimile ehk samast piirkonnast, et oleks võimalik vabatahtlike kogemusi kõrvutada tuumikrühma liikmete hinnangutega. Kuna Jõhvi piirkonnas ei olnud vabatahtlikku, kes oleks selles piirkonnas MARACis kaasa löönud, intervjueerisime suurimast ehk Ida-Harju MARACi piirkonnast kahte vabatahtlikku. Seega esialgsesse valimisse kuulus 4 vabatahtlikku: neist 2 Ida-Harju, 1 Saaremaa ja 1 Tartu vabatahtlik. Valimisse valitutelega võeti esmalt ühendust e-kirja teel ning täiendavalt helistati neile, kellega e-kirja teel ühendust ei saanud. Üks esialgsesse valimisse valitud vabatahtlik keeldus ning seetõttu asendati tema samasse piirkonda kuuluvad teise vabatahtlikuga. Intervjueeritud neli vabatahtlikku olid aga osalenud MARACis vabatahtlikuna väga kitsas rollis ja seetõttu ilmnes vajadus lisaintervjuu järele, et katta vabatahtliku roll MARACis laiemalt. Seetõttu viisime läbi intervjuu veel ühe vabatahtlikuga, kelle piirkonnaks on Tallinn/Lääne-Harju. Kokku intervjueerisime seega 5 vabatahtlikku.

Ohvrid, kes on osalenud MARACis

Ohvritega viisime läbi intervjuud perioodil 17.08-28.08.2023. Sihtrühm on piiritletud nendega, kelle MARACi juhtum on lõpetatud, kuid juhtumist ei ole möödas enam kui 2 aastat. Lisakriteeriumina arvestasime, et ohvrid oleksid erinevatest Eesti piirkondadest ning esindatud oleks kaks vene emakeelega ohvrit. Ohvrite intervjueerimiseks taotlesime eelnevalt luba Andmekaitse Inspeksiioonist (AKI). Pärast AKIlt ohvritega intervjuude tegemiseks loa saamist võtsid valimi koostamiseks erinevate piirkondade tuumikrühmadesse kuuluvad ohvriabitöötajad ühendust ohvritega, kelle juhtumit nende tuumikus käsitleti. Juhul, kui ohver oli nõus uuringus osalema, edastas ohvriabitöötaja tema kontakti MARACi projektijuhile. Sellisel viisil koguti kokku 12 ohvri kontaktandmed, et oleks võimalik teostada asendusi juhul, kui mõni ohver intervjuu andmisest siiski keeldub. Valimi hulgast valisime juhuslikkuse teel 8 ohvrit, kellega võtsime ühendust e-posti või telefoni teel, et tutvustada uuringu eesmärki, andmete kogumise ja haldamise põhimõtteid ning leppida kokku aeg intervjuuks. Kõigi valimisse valitud ohvritega saime ühendust ning leppisime kokku intervjuu toimumise aja. Lisaks palusime kõigil enne intervjuud allkirjastada nõusolekuvorm uuringus osalemiseks ja intervjuu käigus kogutud andmete töötlemiseks ning teavitasime neid võimalusest saada intervjuu järgselt vajadusel tuge ohvriabitöötajalt, kes nendega esmalt ühendust võttis. Kokku tegime intervjuu 8 ohvriga, neist 2 toimusid vene keeles. Valdav osa intervjuusid toimus veebikõne teel, kaks intervjuud viisime läbi telefonikõne vahendusel.

Küsitlus

Sihtrühmad ja küsimustiku koostamine

Selleks, et hinnata MARACi mudeli rakendamise mõju MARACi võrgustikutöö mudelisse kaasatutele ja võimalikke võrgustikutöö efektiivsuse parandamise lahendusi, viisime läbi küsitluse **MARACi piirkondlikes tuumikrühmades ja vabatahtlike** hulgas.

Sihtrühmades viidi läbi küsitlus mõnevõrra erinevate küsimustike alusel, sest vabatahtlike roll MARACi võrgustike töös erineb oluliselt tuumikute liikmete tööst. Mõlema sihtrühma küsimustikus puudutasime MARACi kitsaskohti ja tugevusi üldiselt, ettepanekuid

muudatusteks, hinnanguid ohvri turvalisuse suurenemisele, toe piisavust ja enesehoiukonto kasutamist. Tuumikrühmade küsimustikus käsitlesime põhjalikumalt liikmete tööpiirkonda, rolle ja nende selgust, MARACi koosolekute struktuuri ja toimimist, riskihindamiste läbiviimist, muutust töömeetodites ja teiste asutustega koostöös, kriiside mõju MARACi võrgustiku toimimisele. Vabatahtlikele suunatud küsimused hõlmasid nende kaasatust, rolli ja ajakulu MARACi juhtumite lahendamisel ning üldiseid hinnanguid MARACi tuumikrühma toimimisele. Küsimustike koostamisel arvestasime sellega, millised probleemkohad on neil teemadel varasemalt MARACi arendusmeeskonnani jõudnud ja milliste praktikate laiemat levikut kõigis tuumikrühmades uurida.

Valimite moodustamine

MARACi tuumikrühmade liikmeid oli 2023. aasta aprilli seisuga kokku 137 inimest. Küsitlusega kaasasime tuumikrühmad kõikselt ehk valimisse kuulusid kõik Eestis tegutsevate MARACi piirkondlike tuumikrühmade liikmed. Küsitlusega ei hõlmanud me spetsialiste, kes on olnud erandlikult mõne konkreetse juhtumi puhul MARACi töösse kaasatud, kuna nende kokkupuude võib olla liiga vähene, et hinnata mudeli rakendamise mõju nende tööpraktikatele ning anda hinnanguid efektiivsuse parandamiseks.

Vabatahtlikke valimisse hõlmasime kõik need SKA nimekirjas olevad MARACi vabatahtlikud, kellel on olnud vähemalt ühe juhtumi lahendamise juures vabatahtliku rolli kogemus. Kuna küsimustiku eesmärk oli tuvastada kogemused ja hinnangud MARACi toimimisele, saab vastuseid anda vaid need vabatahtlikud, kes on MARACiga praktikas kokku puutunud. Juhtumi lahendamise kogemusega vabatahtlikke oli kokku 29 inimest ning küsitlusega hõlmasime nad kõikselt.

Kahe valimi võrdlemisel ilmnes, et oli 2 inimest, kes olid samaaegselt tegevad nii tuumikrühma liikme kui ka vabatahtlikuna. Nemad jätsime tuumikrühma valimisse, kuna selle sihtrühma küsimustik on põhjalikum.

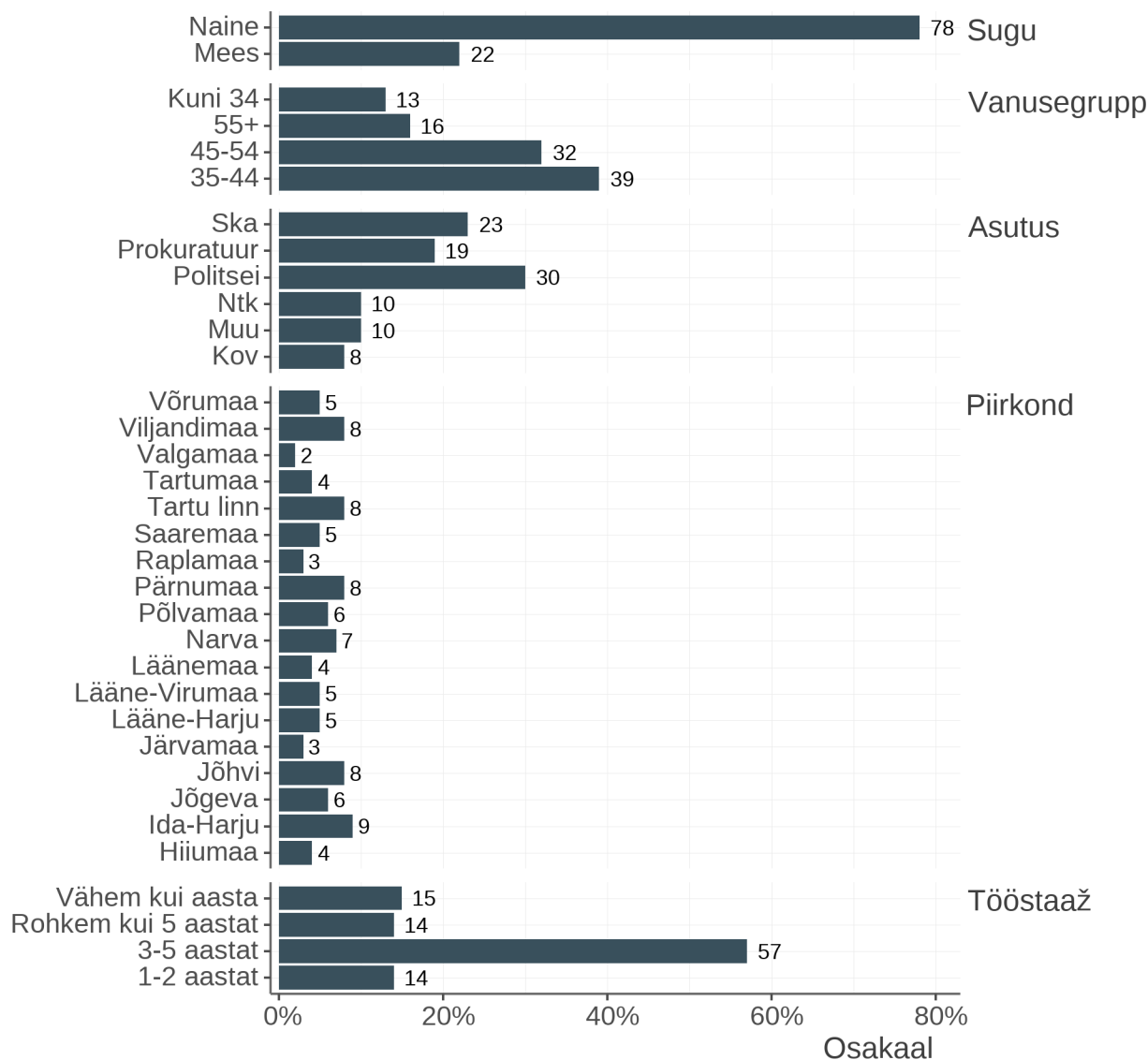
Küsitluse läbiviimine

Küsitlused viisime läbi kasutades veebiplatvormi Limesurvey. Küsitluse läbiviimiseks saime MARACi arendusmeeskonnalt kõigi valimisse kuuluvate nimed ja e-postiaadressid. Mõlemale sihtrühmale saatsime 13. mail e-postiaadressile kutse küsitluses osalemiseks, mis sisaldas üldist uuringu tutvustust ning individuaalset linki küsimustikule. Vastamise tähtajaks määrasime 2 nädalat. Pärast esimese nädala möödumist saatsime meeldetuletuse neile, kes polnud veel küsitlust täitnud. Teise nädala möödudes selgus aga, et kogunenud ei olnud piisavalt vastuseid (vabatahtlikest oli vastanud 12 inimest ning tuumikute liikmetest 87). Kuna osades piirkondades oli seetõttu vaid paar vastajat, otsustasime küsitlusperioodi pikendada ning saatsime selle kohta e-kirja teel teate neile, kellel küsitlus oli täitmata. Uueks küsitluse lõpptähtajaks määrasime 5. juuli. Lõplik vastajate arv oli tuumikrühmade hulgas 100 ning vabatahtlike hulgas 18 inimest.

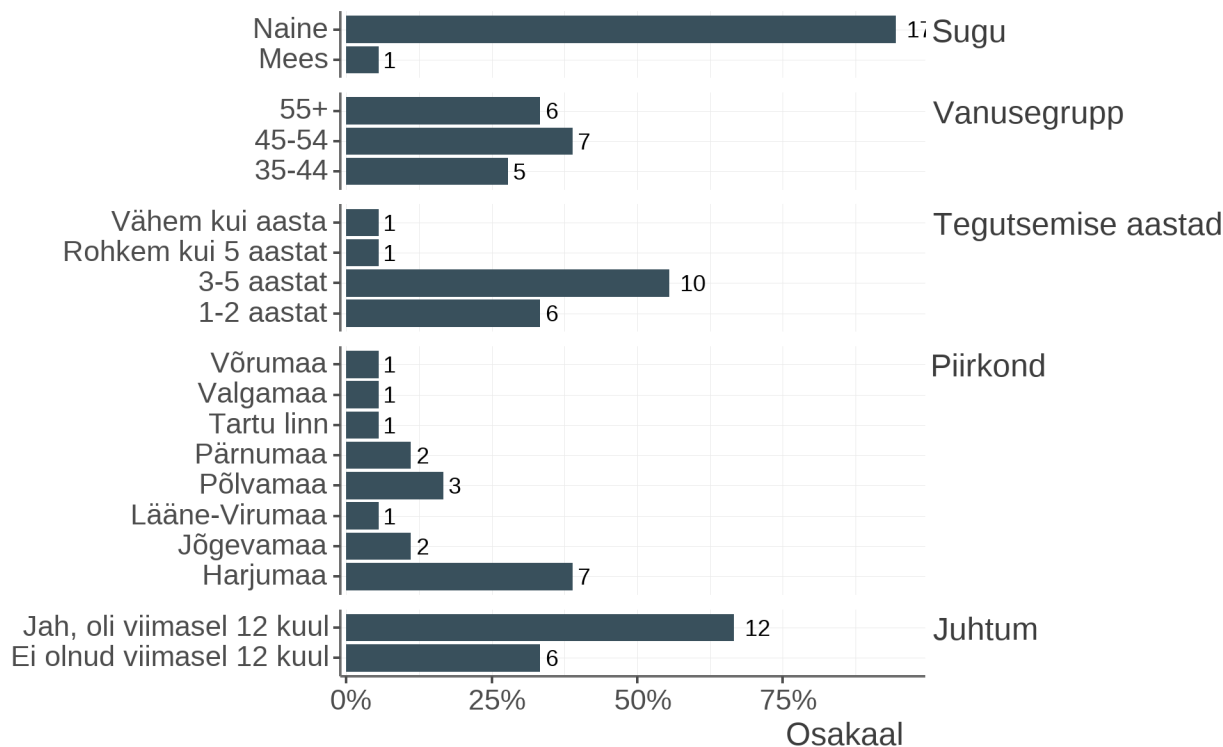
Tuumikrühmade liikmete ja vabatahtlike küsitluse lõplike valimite kirjeldused

Järgnevatel joonistel on esitatud tuumikrühmade ja vabatahtlike küsitluses osalenute kirjeldused peamiste taustatunnuste kaupa. Joonisel tulpade otstes olevad arvud tähistavad vaatluste arve ning tulpa pikkus tähistab grupi osakaalu suurust.

Joonis 99. Küsitlusele vastanud tuumikrühmade liikmete jaotus peamiste taustatunnuste kaupa

Joonis 100. Küsitlusele vastanud vabatahtlike jaotus peamiste taustatunnuste kaupa

Lähisuhtevägivalla e-kursuse tagasiside analüüs

Ohvritega töötavate spetsialistide lähisuhtevägivallast teadlikkuse kasvatamiseks avati 2023. aasta jaanuaris e-kursus. Lähisuhtevägivalla e-kursuse õpe ning õppe järgselt kursuse tagasisidestamine toimub Digiriigi Akadeemia õppeplatvormil. Tagasiside analüüsi valimisse kuulusid kõik inimesed, kes analüüsi toimumise hetkeks olid kursuse lõpetanud ning täitnud õppeplatvormil oleva tagasiside küsimustiku.

Kuna tegemist on ajamahuka kursusega, võtab selle läbimine kaua aega ja seetõttu alustasime tagasiside analüüsiga uuringu lõppjärgus. Küll aga osutus analüüsi hetkeks kursuse tagasisidestajate arv siiski küllatki väikseks. 28. septembri seisuga edastas SKA meile väljavõtte õppeplatvormi kaudu kursusele tagasiside andnute vastustest ning küsimustiku oli täitnud 23 inimest. Kursusele antud tagasiside andmestikust tõime välja üldised sagedusjaotused ning kokkuvõtvalt vabades vastustes väljatoodud tähelepanekud.

Kasutatud kirjandus

London, K., Adisa, O., Ferreira, J., Allen, K. (2021). What does 'Good' look like? PanLondon MARAC Review.

Kerti, J. (2017). MARAC Efficacy: A Literature Review, Staffordshire: School of Law, Policing and Forensics, Staffordshire University

Richards, L. (2009). Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH, 2009) Risk Identification and Assessment and Management Model.

Robinson, A. (2004). Domestic Violence MARACs (Multi-Agency Risk Assessment Conferences) for Very High-Risk Victims in Cardiff, Wales: A Process and Outcome Evaluation.

Robinson, A. & Tregidga, J. (2005). Domestic Violence MARACS (Multi-Agency Risk Assessment Conferences) for Very High-Risk Victims in Cardiff, Wales: Views from the Victims.

Steel, N., Blakeborough, L., Nicholas, S. (2011). Supporting High-risk Victims of Domestic Violence: A Review of Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARACs). London: Home Office.